

AHMET YILDIRIM ARİFE KÖSE ARUS YUMUL ASUMAN TÜRKÜN ATILLA DİRİM BAHA COŞKUN BARIŞ UZUN
BEHÇET ÇELİK BESİM F. DELLALOĞLU BÜLENT SOMAY CENGİZ ALĞAN DOĞAN TARKAN ELİF ÇELEBİ FERHAT EMEN
İLKER KARAYILAN İRVİN CEMİL SCHICK KARİN KARAKAŞLI LÜTFİ SUNAR MEHMET DEMİRÖZ MEHMET ŞARMAN METİN DEMİR
NAGİHAN HALİLOĞLU NİHAT KENTEL OZAN TEKİN PAUL BLACKLEDGE RONİ MARGULİES ŞENOL KARAKAŞ TANIL BORA
TOLGA TÜZÜN TURGAY FİŞEKÇİ ÜMİT İZMEN VAHAP COŞKUN VOLKAN AKYILDIRIM YALÇIN ERGÜNDOĞAN

ALTUŞT

05/ OCAK
ŞUBAT 2012

► TL 8
KDV DAHİL

AYAKLAR BAŞ OLACAK!

**BU YIL EKONOMİYE
NE OLACAK?**

Tanıl Bora ile söyleşi

**Milliyetçilik doğallıkla
meşrulaştırılmaz**

**BİR MİLLET UYURKEN
rüyasında ne görür?**

MİLLİYETÇİLİK İRKÇİLİK

SOYKIRIM

► **BÜLENT SOMAY:**
AYIRARAK
BİRLEŞTİRMEK

► **ARUS YUMUL:**
ULUSAL BELLEKTEN
ORTAK BELLEĞE

► **KARİN KARAKAŞLI:**
BİRBİRİNİ
YAŞATMAK

► **DOĞAN TARKAN:**
SOSYALİZM
ÖLDÜ MÜ?

**05/ OCAK
ŞUBAT 2012**

ISSN: 2146-448

Z Yayıncılık ve Tanıtım
Hizmetleri Ltd. Şti.

Adres

Büyükdarmakapı Sok.
16/3 Beyoğlu – İstanbul
(555) 637 24 50
www.altust.org
bilgi@altust.org

Sahibi

Arife Köse

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Burak Demir

Dağıtım ve Reklam Sorumlusu

Ozan Tekin
(555) 637 24 50

Görsel Tasarım ve Uygulama

Gül Dönmez

Baskı:

Can Matbaacılık Reklam
Kağıt San. Dış Tic. LTD. ŞTİ.
Davutpaşa Cad., İpek İşmerkezi,
Kat: 3, No: 7 Topkapı – İstanbul
0212 613 10 77

Ulusal süreli yayın,
2 ayda bir yayınlanır.

YAZI KURULU :

Ferda Keskin, Ferhat Kentel, Mustafa
Aslantunali, Neslihan Şık, Özden Dönmez,
Roni Margulies, Sinan Özbek,
Tolga Tüzün, Ümit İzmen,
Yaprak Zihnioğlu

DANIŞMA KURULU:

Arus Yumul, Avi Haligua, Behçet Çelik,
Bülent Somay, Dilek Kurban, Eren Keskin,
Hayko Bağdat, Işın Eliçin, İrvin Cemil
Schick, Kerem Kabadayı, Nabi Yağcı,
Nil Mutluer, Ömer Madra, Ragıp Zarakolu,
Selim Deringil, Semih Gümüş,
Yalçın Ergüdoğan

GÜNCEL

- 3 12 Eylül Darbecileri Yargılanırken
Roni Margulies
- 4 Muhalefetin Temelleri
Doğan Tarkan
- 6 Hrant'ın Katili Ergenekon Devleti
Şenol Karakaş
- 6 'Yetmez Ama Evet'in Kazanımları

ORTADOĞU ve EMPERYALİZM

- 7 Arap Baharı: Özgürlük
Mücadelesi Sürüyor
Ozan Tekin
- 8 Teröre Karşı Savaş
İlker Karayılan

- 10 Yeni Anayasa
Vahap Coşkun

EKONOMİK KRİZ

- 12 Bu Yıl Ekonomiye Ne Olacak?
Ümit İzmen
- 14 Borç Krizinin İçyüzü
Nihat Kentel

KENTSEL DÖNÜŞÜM

- 17 'İyi' Niyetle Toplumsal
Gerçekliğin Uzlaşmaz Çelişkisi
Asuman Türkün

SOSYALİZM

- 20 Sosyalizm Öldü mü?
Doğan Tarkan
- 22 Neden İşçi Sınıfı
Paul Blackledge
- 25 Şiddet ve Sosyalizm
Volkan Akyıldırım
- 27 Marksizm Üzerine Düşünceler
Besim F. Dellaloğlu

**MİLLİYETÇİLİK, İRKÇİLİK,
SOYKIRIM**

- 30 Tanıl Bora ile Söyleşi
Arife Köse
- 35 Türkiye'de Irkçılık Yok mu
Dediniz?
Ahmet Yıldırım
- 37 Normal Günde Terörist,
Depremde Vatandaş
Elif Çelebi
- 39 Mustafa Kemal Evrenin
Geometrisi
Ferhat Emen
- 41 Ulus Devlet ve Soykırım
Baha Coşkun
- 42 Lemkin, Soykırım ve İnkâr
Yalçın Ergüdoğan
- 43 Talat Paşa'nın Kara Kaplı Defteri
- 44 Ulusal Bellekten Ortak Belleğe
Arus Yumul
- 46 Birbirini Yaşatmak
Karin Karakaşlı
- 48 Ayırarak Birleştirmek Mümkün
müdür?
Bülent Somay
- 51 Nefret Söylemi Nasıl İşler
Cengiz Alçan
- 52 İslam Algısı ve Nefret Söylemleri
İrvin Cemil Schick

İSLAM ve KAPİTALİZM

- 56 "Ahlaklı" Kapitalizm ve
"İslamcı" Kapitalistler
Barış Uzun

- 58 "Despotizme Karşı Omuz
Omuza"
Lütfi Sunar

PORTRE

- 60 Adolfo Kaminsky
Atilla Dirim

- 61 Bir Millet Uyurken Rüyasında
Ne Görür?
Tolga Tüzün

- 63 Ba-tı-lı/Ka-dın-lar/Yal-nız/
De-ğil-dir!
Nagihan Haliloğlu

- 65 Lazer Epilasyon Üzerine
Metin Demir

KÜLTÜR

- 67 Felsefe Dergileri: Aklını Kullanma
Cesaretini Göster
Mehmet Demiröz

- 68 İyi İnsan Nâzım Hikmet
Turgay Fişekçi
- 69 Yeni Şehirde Edebiyat
Behçet Çelik
- 71 Çoğunluk (Film) Üzerine
Serbest Çağrışılar
Mehmet Şarman

12 EYLÜL DARBECİLERİ YARGILANIRKEN

Roni Margulies

Kenan Evren ve diğer 12 Eylül darbecilerinin yargılanmasını 'sol' yıllardır talep eder. Aynı zamanda, 12 Eylül cuntasının yargılanmayacağını yıllarca iddia eden ve yargı süreci şimdi nihayet başladığında "Ne önemi var ki?" tutumunu dile getiren de yine 'sol'. Bu ilginç, ilginç olduğu kadar da anlaşılmasa ve vahim bir tutum.

12 Eylül referandumunda Anayasa'nın geçici 15. maddesinin kalkmasını sadece bir "yem" olarak gören ve "hayır" oyu veren ulusalcı 'sol', o günlerde anayasa değişikliği paketini AKP'nin "oyunu" olarak görmenin yanı sıra, zamanaşımı nedeniyle 12 Eylülcülerin zaten yargılanamayacağını da söylüyordu. Eğer mümkün olmayacaksa, eğer bu iddiaları doğru idiyse, neden referandumdan kısa süre öncesine kadar 12 Eylülcülerden hesap sorulması istenmekteydi, bunu da anlamak zor!

Referandumda "hayır" oyu veren 'solcu'lar açıkça kendi işkencecilerinin yargılanmasına karşı çıkıyordu!

Ankara'da savcılık tarafından 12 Eylül cuntasının hayatta kalan iki generali hakkında soruşturma süreci başlatıldığında, bu defa da "İşte seçimlerden önce göz boyanıyor, nasıl olsa yargılamayacaklar, zaten zamanaşımı var" diyerek karşı çıkıldı!

Memnunsuzlar

Şimdi, savcılık iddianamesi tamamlandı ve 2012'nin ilk günlerinde mahkeme bu iddianameyi kabul etti. Şimdi sıra Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'nın 4 Nisan günü yargıç önüne çıkmasında.

Ama bu kez "hayırcı" ulusalcılar "İddianame 12 Eylülcülerini değil sosyalistleri yargılıyor" diye itiraz ediyor. Bazıları da KCK operasyonlarıyla OdaTV davası sürerken iki yaşlı generalin yargılanmasını önemsiz buluyor. Yine generallerin

yargılanmasından memnun değiller!

İddianamenin 12 Eylülcülerini değil sosyalistleri yargıladığı iddiası tek kelimeyle gülünç.

İddia iki unsura dayandırılıyor. Biri, iddianamedeki Fatsa bölümü; diğeri işkence iddialarının Muhsin Yazıcıoğlu ile başlaması.

Bunları kısaca ele alalım.

İddianamede bir Fatsa anlatımı var. Şöyle: "Fatsa ilçesi, sokaklarında rahatça dolaşılabilen, resmî dairelerinde Türk bayrağı asılmayan, camilerinde namaz kılınamayan, okullarında mini mini öğrencilerine dahi sol yumruklar havada enternasyonal marşı söylenen, devlet gücüne karşı, barikatlarla çevrilmiş, hiçbir adli ve devlet organı faaliyet gösteremeyen, bütün meseleleri 11 halk-direnış komitesi tarafından çözülmeye çalışılan, milliyetçi vatandaşların mallarının istimlak edilerek göçe zorlandığı, gitmeyenlerin acımasızca öldürüldüğü bir yer haline geldi."

Tamam, bunlar olumsuz ve yalan.

Ama aynı iddianamede Fatsa'yla ilgili şunlar da var: "Terzi Fikri, karaborsa döneminde gençlerle birlikte stokçulara yaptığı baskınlarla nam kazandı.. Belediye başkanı Terzi Fikri, halkın desteği ile düşüncelerini uygulamaya başladı. Fatsa'da 11 halk komitesi kurdu. Yönetim bu komiteler aracılığıyla idare ediliyordu. İlçe ye giriş ve çıkışlar halk komitesinin denetimi altındaydı."

Fatsa, Kenan Evren'in Genelkurmay Başkanı iken verdiği emirle basıldığı ve başta Terzi Fikri olmak üzere ilçedeki devrimcilerin tutuklandığı, oysa Fatsa'nın bağlı olduğu Ordu'da sıkıyönetim olmadığı, ama buna karşılık sıkıyönetim olan Maraş'ta katliam olmasına rağmen Evren'in buraya müdahale etmemesi nedeni ile iddianameye girmiş.

Ayrıca, Fatsa'nın yanı sıra 1 Mayıs, 16

Mart, Sivas, Maraş, Çorum katliamları, Abdi İpekçi suikastı ve bu suikastı gerçekleştiren Ülkü Ocaklı militanın hapisten kaçırılışı da iddianamede yer alıyor.

İşkence ifadeleri

İşkence ifadelerine gelince, evet, Muhsin Yazıcıoğlu'nun işkence ifadesi iddianamede var, ama onun yanı sıra Dev Yol/ÖDP'den Oğuzhan Müftüoğlu'nun, EMEP'ten Mustafa Yalçın'ın, 78'lilerden Nimet Tanrıkulu ve Celalettin Can'ın, idam edilen Erdal Eren'in kardeşi Gökhan Eren'in, Diyarbakır Cezaevinde yatmış olan Orhan Miroğlu'nun da ifadeleri var.

Şimdi, her ikisi de "hayır" oyu vererek geçici 15. Madde'nin kalkmasına karşı çıktığına göre, Oğuzhan Müftüoğlu'nun ve Mustafa Yalçın'ın maruz kaldığı işkencelerin hesabı Müftüoğlu ve Yalçın'ın rağmen sorulacak!

KCK operasyonları

Evren'le Şahinkaya'nın yargılanmasına bir itiraz veya küçümseme de, mevcut koşullarda iki generalin yargılanmasının anlamsız olduğu iddiası. Bunu söyleyenler KCK operasyonlarının arkasına sığınıyor.

Operasyonlara elbette karşı çıkmak gerekir. KCK operasyonlarının bir an önce durdurulmasının ve tutukluların derhal serbest bırakılmasının barışa giden yolda en önemli adımlar olduğunu sürekli vurgulamak ve bunu protesto eylemleriyle ifade etmek gerekir.

Hem KCK operasyonlarına karşı çıkmak hem de 12 Eylülcülerin yargılanmasını talep etmek, hem mevcut yargılama adımlarını desteklemek hem de 12 Eylül yargılamasının genişlemesini talep etmek mümkündür; yapılması gereken budur.

Bugün "Yetmez ama Evet" tutumunun doğruluğu bir kez daha kanıtlandı. Görev başındaki askerlerin sivil

mahkemelerde yargılanabilmeleri de referandumun sonuçlarından biri. Böylece Balyoz Davası bugünkü haliyle gerçekleşebiliyor. Eski bir Genelkurmay Başkanı tutuklandı, bir diğeri hakkında soruşturma başlamak üzere.

Ulusalcı 'sol', gerek referandumdaki "hayır" oylarıyla, gerek darbelere karşı ses çıkarmaması ve hatta "Sorun darbe değil, sivil darbe" iddiasıyla darbecileri korur duruma düşüyor. O gün de düşüyordu, bugün yine düşüyor. ▼

MUHALEFETİN TEMELLERİ

AKP ne şeriatçı bir parti olarak nitelenebilir, ne de faşist. AKP, ANAP'tan sonra yeni liberalizmi en iyi uygulayan siyasî partidir.

Doğan Tarkan

Devrimci bir muhalefetin dayanacağı temelleri tartışabilmek için önce AKP'nin nasıl bir siyasî örgütlenme olduğunu tartışmak gerekir. Bu parti kimilerince faşist, kimilerince şeriatçı, kimilerince ikisinin karışımı olarak İslamcı faşist olarak nitelenmektedir. Bunlar anlamsız iddialardır. Bu tespitlere dayanarak yapılan muhalefet hareketleri hükümeti zayıflatma-çağına güçlendirmektedir.

AKP, 28 Şubat'ın arkasından İslamcı partiden kopan kadroların ANAP ve kısmen de DYP'nin çöküşünden kopan kadrolarla birleşmesinden oluştu. Muhafazakâr olduğu açık. Kadrolarının ağırlıklı olarak dindar kişilerden oluştuğu da açık. Ancak AKP ne şeriatçı bir parti olarak nitelenebilir, ne de faşist. AKP, ANAP'tan sonra yeni liberalizmi en iyi uygulayan siyasî partidir. En belirgin özelliği budur. Bu nedenle kimi zaman kimi noktalarda bazı kesimleri ile çatışmasına rağmen egemen sınıfın en geniş kesimlerinin desteğine sahiptir ve gücü esas olarak buradan gelmektedir.

Askerî vesayete karşı

AKP'nin ikinci özelliği askerî vesayete karşı olmasıdır. Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden itibaren askerî vesayet altındadır. İlk dönemleri açık bir tek parti diktatörlüğüdür, ardından 1950'de tek parti diktatörlüğünün siyasî örgütü CHP'nin, DP karşısında 1950 seçimlerinde ağır bir yenilgi almasıyla başlayan kısmî sivilleşme 1960 darbesi ile kesildi.

27 Mayıs darbesi yeni bir anayasa yaptı. Bu anayasa bir yandan bazı özgürlüklerin kapısını bir ölçüde açarken, diğer yandan askerî vesayeti çok partili demokrasi ortamında sürdürececek kurumsal yapıları oluşturdu. 12 Mart darbesi, 1960 anayasasının

kimi özgürlükçü yanlarını törpüleyip ortadan kaldırırken, 1960-70 arasında gelişen işçi hareketinin ve sosyalist hareketin de önünü kesti. 1980 anayasası ise askerî vesayetin kurumlarını düzenleyip güçlendirdi, sosyalistlere ve işçi hareketine çok ağır darbeler indirdi. Daha sonraki 28 Şubat ve 27 Nisan müdahaleleri ise askerî vesayeti korumayı amaçlamaktaydı.

AKP'yi oluşturan kadrolar, bütün bu süreçte askerî vesayetle birincil planda olmasa da çatışan ve zaman zaman da işbirliği içinde olan kadrolar. Her askerî darbe ve özellikle 28 Şubat ve 27 Nisan müdahaleleri muhafazakâr kadroları da hedef aldı.

İktidara gelen AKP için askerî vesayetle mücadele birincil hedef değildi. Nitekim iktidarlarının ilk yıllarında tek bir adım dahi atmadılar, ta ki Ergenekon soruşturması başlayınca kadar.

Ergenekon Davası'nı Balyoz tutuklamaları ve davası izledi. Son olarak da eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ yargılanmak üzere tutuklandı.

Tutarsız muhalefet

Kemalistler ve ulusalcı sosyalistler Ergenekon ve onu izleyen davaları

AKP hükümetinin bir oyunu, kendi derin devletini kurma çabası olarak gördü ve bu nedenle açıkça darbe planlayan, devlet olanaklarını kullanarak halkın seçtiği hükümetleri yıpratmayı ve sonuç olarak da askerî bir müdahale ile devirmeyi planlayanların yargılanmasına karşı çıktı. Bu tutumu alanların esas derdi, Ergenekon ve Balyoz Davaları'nın AKP hükümetini güçlendirmesiydi. Oysa dikkatli bir bakış AKP'nin bu soruşturmaları ve davaları hızlandırmadığını, genişlemesine olanak vermediğini görecektir. Gerek soruşturmalar ve operasyonlar, gerek davalar hükümetin ciddi bir desteğine sahip değildir.

Ne var ki, AKP karşıtı muhalefet askerî vesayetin zayıflamasına yol açan bu gelişmeler karşısında o denli tutarsız bir tavır aldı ki, sonucunda AKP büyük halk yığınlarının gözünde demokrasiyi savunan örgüt haline geldi, muhalefet ise demokrasiye karşı askerî vesayeti savunan güç oldu. Açıkçası, AKP'yi "demokrat" yapan AKP'ye muhalefet edenler oldu.

Etkisi son derece az olan ulusalcı sosyalistlerin kenardan yaptıkları muhalefet ise AKP'nin demokrat olmadığını anlatmayı amaçlamakta.

Bir yandan Ergenekon ve Balyoz Davaları'nı karşı çıkıp ya da küçümseyip diğer yandan hükümetin her türlü anti demokratik adımını teşhir etme çabası tutarsızdır ve bu nedenle büyük yığınları etkilemekten uzaktır.

Kürt sorunu

Bütün bunlara Kürt sorununda alınan tutumları da eklemek gerekir. Açık ki Kürt sorunu gündemin en önemli, en belirleyici sorunudur. Bu sorun Kürt halkının talepleri doğrultusunda çözülmeden, Türkiye'de demokrasiye doğru bir adım atılması mümkün değildir.

AKP hükümeti bu konuda da ikili bir tutum sergiledi. Bir aşamada Kürt özgürlük hareketi ile yoğun görüşmelere başlayan hükümet, bunun sonucu olarak Kürtler tarafından yetersiz ama olumlu bulunan adımlar attı. Kısaca 'demokratik açılım' denen süreç bir umut oldu.

Ne var ki, Kürt özgürlük hareketi dışındaki muhalefet ve esas olarak da sol muhalefet bu aşamada barış için güçlü bir çıkış yapamadı, Türk halkının da barış istediğini, siyasî bir çözümünden ve Kürt kimliğinin tanınmasından yana olduğunu gösteremedi ve bu arada açılım kapandı.

Hızla yeniden savaş ortamına girildi. AKP, Kürt hareketine karşı yoğun bir saldırı başlattı. Uzun bir süredir durmuş olan askerî operasyonlar yeniden başlarken binlerce Kürt siyasî aktivistinin tutuklanmasına neden olan KCK operasyonları hız kazandı. KCK operasyonları giderek büyük bir siyasî kampanyaya, adeta BDP'yi silmeyi amaçlayan bir kampanyaya dönüştü.

Yığınlara güven

Bugün muhalefetin dayanacağı toplumsal taban neresidir? Bu soru 12 Eylül 2010 anayasa değişikliği referandumunda sonra daha da önem kazandı. Yukarıda anlatılan siyasî tutumlar referandumda iyice kristalleşti. Referandum karşımıza iki seçenek koydu, evet ya da hayır. Kürt özgürlük hareketi boykot tutumu olarak üçüncü bir seçeneği de ortaya sürdü ve Kürt bölgelerinde boykot tutumu halkın asıl tercihi oldu. Batı'da ise boykot tutumu geçersizdi.

Referandumda yüzde 58 evet, yüzde 42 hayır dedi. Evet oyları, Türkiye'nin yoksul, emekçi bölgelerinden, hayır oyları ise zengin bölgelerden geldi. Referandumun arkasından toplumdaki bölünme daha netleşti, siyasî güçler daha da keskin bir biçimde birbirlerinden ayrıştı. En keskin ayrılık ise solda yaşandı, yaşanıyor.

Başını ulusalcı sosyalist grupların çektiği bir kesim gelişmenin temelini yüzde 42 olarak gördü. Bu çok yanlış bir tespittir. Yüzde 42 esas olarak Türkiye'nin üst/orta sınıflarına ve zengin bölgelerine dayanmakta. Yüzde 42'yi kendilerine geliştirecek alan olarak görenler aynı zamanda bu 42'nin Kürt sorununda en aşırı Türk milliyetçisi kesim olduğunu da görmezlikten geliyor. Elbette ki yüzde 42 içinde bu tanımlamalara uymayan bir kesim de var, ama bu çok küçük bir bölümü oluşturmakta.

Yüzde 42'yi tercih edenler diğer taraftan özgürlükleri birinci tercih yapmış olan yüzde 58'i reddetmektedir. Yüzde 58'i küçümsemekte, alayla karşılamaktadırlar. Bu, işçi ve emekçilerin küçümsemesi ve alayla karşılanmasıdır.

Öte yandan, yüzde 42'yi tercih edenler demokrasi, özgürlükler için ve askerî vesayete karşı verilen mücadeleyi de reddetmekte ve asıl önemli olanın emek mücadelesi olduğunu vurgulamaktadır.

Emeğin hakları için mücadele elbette önemli, ancak işçi ve emekçilerin özgürlük ve demokrasi için, askerî vesayete karşı tutumlarını

küçümseyenlerin emeğin hakları için mücadele demeye pek hakları yok; hakları olmadığı gibi emekçi yığınlar arasında şansları da yok.

Türkiye'de emek hareketinin oldukça sınırlı, güçsüz olduğu sır değil. Bunun başlıca nedeni işçi hareketinin bir kesiminin başında olan Kemalist-ulusalcı ittifakının tutumlarıdır. Bu ittifak işçi sınıfı hareketini birleştirmek yerine bölmekte ve mücadele gücünü iyice düşürmektedir. Aynı zamanda özgürlükler ve demokrasi mücadelesinde de yanlış tarafta durarak işçi ve emekçi kesimlerden uzak düşmektedir. Bu nedenle DİSK ve KESK üye kaybeden, küçülen örgütlenmeler durumunda.

Yüzde 58'e bakan özgürlükçü sosyalistler ise her şeyden önce askerî vesayete karşı mücadelede başı çekmektedir. Kürt özgürlük hareketinden Ermeni sorununa kadar bütün demokrasi mücadelelerinde en önde yer almaktadır ve bu tutumları ile ulusalcı sosyalistlerle arasında derin bir uçurum oluşmuştur.

Özgürlükçü sosyalistler, basitçe, referandum tutumları ile büyük işçi ve emekçi yığınların yanındadır, darbelerle karşı gerçekleştirdikleri sayısız yürüyüş, gösteri ve toplantı ile büyük emekçi yığınların yanındadır.

Muhalefetin ilk yapması gereken de budur. Demokrasi için mücadele etmeden, özgürlükleri savunmadan, darbelerle ve darbecilere karşı açık bir tutum almadan işçi ve emekçilerin yanında yer alınamaz.

Devrimci muhalefet yapabilmenin ve iktidar partisini geriletebilmenin ilk adımı darbecilere, askerî vesayet karşı açık tutum alabilmektir. Toplumun yüzde 58'i açıkça, geri kalan yüzde 42'nin bir kısmı da üstü örtük bir biçimde darbelerle karşı çıkmaktadır.

Bugünlerde yaşanan iki önemli gelişme karşısında gerek parlamenter muhalefetin gerek Türk solunun tutumu anlaşılır gibi değil. 12 Eylül'ün generalleri yargılanacak. Hem parlamenter muhalefet hem Türk solu sessiz. Eski genelkurmay başkanı darbecilik suçlaması ile tutuklandı, gene ses yok. Çıkan tek tük sesler ise endişelerini dile getirmekte. Duyulan endişe AKP'nin güç kazanmasıdır.

tanımlanan Kürt hareketi bugün devlet kurumlarının muhatap kabul ettiği, görüştüğü bir noktaya ulaştı ve artık çözüm kaçınılmaz ölçüde yakın. Şimdi barışı kazanmak için bir dizi ön adımın atılması için mücadele büyük bir öneme sahip.

Askerî operasyonların ve KCK operasyonlarının durdurulması. KCK tutuklularının serbest bırakılması. Devlet kurumlarında Kürtçe konuşulmasının mümkün olması. Kürtçe eğitimin başlaması. Ve en önemlisi Kürt hareketinin önderi durumunda olan ve bu durumu devlet kurumları tarafından da kabul edilmiş olan Abdullah Öcalan'ın koşullarının düzeltilmesi.

Bu adımlar barışa giden yolu açacak,

12 Eylül generalleri yargılandığı için veya bir darbeci general tutuklandığı için neden AKP güç kazansın? Bunu ancak darbelerle karşı tutum almayan, darbe girişimlerini küçük gören bir tutum düşünebilir ve bu tutumun sahiplerinin büyük emekçi yığınlar nezdinde şansı yoktur.

Kürt sorununda tutum

Açık ki, bugün Kürt sorunu çözülmeden demokrasiye ve özgürlüklere ilişkin sorunlar da çözülemez.

Kürt sorunu asıl olarak Kürt halkının kimliğinin tanınması sorunudur. Bu gerçekleşmeden Kürt sorununun da çözülmesi mümkün değildir.

Kürt halkı kimliğini kazanmak için defalarca ayaklandı. Son ayaklanma ise 30 yılı aşkın bir süredir devam ediyor.

Başlangıçta bir eşkıya hareketi olarak

Kürt hareketinin de karşılığında adım atmasını sağlayacaktır. Bundan sonra tartışılacak olan konu dağdaki savaşçıların ve PKK'nin durumudur. PKK'ye yasal alanda mücadeleye katılma olanağı verilmeden, bunun için gerekli adımlar atılmadan açık ki sorun gene çözüme kavuşmayacaktır.

Kürtler ve tüm ezilenler için özgürlük isteyen, askerî vesayetin tüm kurumlarıyla ortadan kaldırılmasını savunan, gerçek demokrasi talep eden, bunları yaparken AKP'nin büyük sermaye yanlısı her türden politikasına karşı çıkan devrimci bir muhalefet kitleleşebilir. AKP'nin ve onu var eden CHP-MHP'nin belirlediği siyasî denklemi bozabilir. Bu fikirde olan binlerce insan var, çözüm gerçek demokrasi, barış ve özgürlük isteyen binlerce aktivistin birlikte örgütlenmesinden geçiyor. ▼

HRANT'IN KATİLİ ERGENEKON DEVLETİ

Şenol Karakaş

Bu satırlar yazılırken, mahkeme Hrant Dink'in katilleri hakkında kararını açıklamış, bizler de 19 Ocak'ta İstanbul'da Taksim'den Agos'a yapılacak yürüyüşe hazırlanıyoruz.

Tıpkı Ermeni soykırımının devlet eliyle işlenmesi gibi, Hrant Dink cinayeti de devlet eliyle işlendi. Beş yıldır süren adalet komedisinin sonucu, işte, tam da bu cinayetin içindeki devlet elini kanıtlıyor.

Mahkeme, başlangıçta çizilen sınır ne ise, orada durdu. Birkaç tetikçiye, sıradan bir cinayet suçu ne kadarsa o kadar ceza verildi. Cinayetin işlenmesinde dahli olan bir örgüt bağlantısını bu mahkeme tespit edemedi. Cinayette MİT yok, silahlı kuvvetler yok, emniyet yok, ırkçı-faşist gruplar yok, Ergenekon'un medya ayağı yok. Cinayet işlendiğinde İstanbul Emniyet Müdürü olan Celalettin Cerrah ne dediyse o: "Milliyetçi hassasiyete sahip birkaç genç tarafından gerçekleştirilen bir eylem."

Dink ailesinin, Hrant Dink'in avukatlarının ve arkadaşlarının yıllardır üzerine basa basa dile getirdikleri hiçbir kayıt, ucu devlete dokunur korkusuyla araştırılmadı. Mahkeme tarafından ciddiye alınmadı. Mahkeme, sınırını baştan beri çok iyi biliyordu. Mahkemenin sınırı, devlettir. Devleti toplumdan saklayan kanla örülü o çizgi mahkemenin sınırını da tayin etmiştir en baştan.

Ceza alanlar arasından devletle en içli dışlı olan Erhan Tuncel, cezaevinde yattığı zaman düşünülerek serbest bırakıldı. Sanki, sadece Hrant Dink cinayeti değil, cinayet sonrasında yaşanacak yargı süreci de bir simülasyona tabi tutulmuş gibi önceden. Bu simülasyona göre, cinayetin tam göbeğinde yer alan devlet, bu mahkeme sürecinden hiçbir leke almadan sıyrılmayı planlamış.

Oysa devlet en başından beri var bu işin içinde. Hrant Dink'i görüşmeye çağırın İstanbul Vali Yardımcısı'yla, Vali Yardımcısı'nın yanında Hrant Dink'i tehdit eden iki MİT görevlisiyle. Ramazan Akyürek'le, Trabzon'daki askerî yapılanmayla, Erhan Tuncel'i kullanan emniyet teşkilatıyla.

"Kafes Eylem Planı" adı verilen darbe girişiminin sorumluları, Ergenekon davasından tutuklu. Bu planda Hrant Dink cinayetinden "operasyon" olarak bahsediliyor.

Devletin her döneminin adamı olan Cemil Çiçek, Ermeni Konferansı'nı "arkadan hançerlenme" olarak tanımlayan bugünkü Meclis Başkanı, bu sürecin göbeğinde.

Devlet, tüm yapılanmasıyla Hrant Dink cinayetinin en karanlık merkezinde. İşte mahkemenin koruduğu merkez de tam da bu karanlık nokta. Planlayan, bağlantıları kuran, para ayarlayan, tetikçileri örgütleyen, katilin eline Türk bayrağı vererek resim çektiren, tehdit eden, tehdit etmek için valiliğe çağırın, darbe planlarında Hrant Dink'i ölüm listesine yerleştiren ve Hrant'ı Türklüğe hakaret ettiği gerekçesiyle dava eden, yalan haberlerle Hrant'ı hedef tahtasına alarak cinayeti makulleştiren iklimi yaratan medya ayağıyla devlet.

Susurluk davası, devletin derinlerine

bağlanma ihtimali belirlediğinde sona erdi.

Sayırsız siyasî cinayet, 16 Mart'tan Abdi İpekçi'ye, Kemal Türkler'den Uğur Mumcu'ya kadar, ucu devlete dokunma ihtimali taşıdığı için donduruldu.

Hrant Dink cinayeti ise sadece bugünkü devletin tüm derin yapısını, iç bağlarını ve cinayetler üzerinde yükselen mantığını açığa çıkarttığı için değil, 1915'te işlenen kitlesel cinayetin üzerini örtmenin yolu da buradan geçtiği için örtülüyor. Mahkeme, Hrant Dink'in katillerini sıradan bir cinayetin faileri olarak suçlarken, devletin, hem de geçmişle birlikte, dokunulmaz olduğunun altını çizdi.

Ama çok geç! 19 Ocak 2007'de, bu devletin maskesi bir daha kullanılamayacak hale geldi. Hrant Dink öldürüldü, ama birkaç gün içinde yüz binlerce insan "Hepimiz Hrant'ız, hepimiz Ermeniyiz!" diyerek ülkenin gelmiş geçmiş en büyük cenaze törenini gerçekleştirirken, "Hrant'ın

katilinin Ergenekon devleti" olduğunu da açığa çıkarttı.

Bu maske düşmüştür.

Katil ortadadır. Hükümet, meclis, yargı ne kadar korusa korusun, Hrant Dink'in arkasından yürüyenler, devlete dokunmaya karardır. Bu dava böyle bitmeyecek. ▼

'YETMEZ AMA EVET'İN KAZANIMLARI

12 Eylül'ün 30. yıldönümünde yapılan anayasa değişikliği referandumuna katılanların yüzde 58'nin oylarıyla:

- 1) 1982 Anayasası'nın geçici 15. maddesi kaldırıldı, böylece 12 Eylül darbesini gerçekleştirenlerin hukukî dokunulmazlığı son buldu;
- 2) Askerlerin askerî mahkemede yargılanıp aklanmasına son veren değişiklikle darbecilerin sivil mahkemelerde yargılanması mümkün hale geldi;
- 3) Suç işleyen Genelkurmay başkanlarının, tıpkı seçilmiş bakanlar, başbakanlar ve sivil devlet görevlileri gibi Yüce Divan'da yargılanması yasalaştı.

Evet, oylanan 26 maddelik anayasa değişikliği paketi yetersizdi. "Yetmez ama Evet" kampanyasının iddiası, pake-tin yetersiz ama olumlu olduğu, bir kapı açtığı idi.

On dört ay sonra halkın oylarıyla gerçekleşen değişikliklerin niye olumlu olduğunu açıkça görebiliyoruz:

- 12 Eylül darbecileri Kenan Evren ve Tahsin Şahinkaya'ya müebbet istemiyle dava açıldı.
- Suikast silahına "boru", darbe planına "kâğıt parçası" diyen eski Genelkurmay Başkanı İlker Başbuğ "terör örgütü üyesi olmak" ve "darbe yapmaya kalkmak" suçlarından nihayet tutuklandı. İlker Başbuğ'un tutuksuz

yargılanmasını isteyenler, aralarında Başbakan da olmak üzere, ilk mağlubiyetlerini aldı. Mahkeme, yapılan başvuruyu reddederek darbe suçu işleyen emekli orgeneralin tutuklu yargılanacağı kararını verdi.

- Şemdinli'de Umut Kitabevi'ni bombalayan "iyi çocuklara" 40'ar yıl ceza verildi. Askerî mahkemenin görevsizlik kararı verdiği dava, referandumda halkın suç işleyen askerlerin sivil mahkemelerde yargılanmasını sağlaması sonucu, yeniden açıldı. Sanık astsubaylar Ali Kaya ve Özcan İlideniz ile itirafçı Veysel Ateş 40 yıl hapse mahkûm edildi.

- Danıştay saldırısı delillerini karartan yedi OYAK yöneticisi tutuklandı.

- Balyoz Darbe Girişimi Davası'nda Orgeneral Bilgin Balanlı, eski Hava Kuvvetleri Komutanı emekli Orgeneral Halil İbrahim Fırtına, eski Deniz Kuvvetleri Komutanı emekli Oramiral Özden Örnek, eski 1. Ordu Komutanı emekli Orgeneral Çetin Doğan ve Güney Deniz Saha Komutanı Korumiral Abdullah Can Erenoğlu'nun da aralarında bulunduğu 365 sanıktan 249'u tutuklu. Çoğu muvazzaf, bir kısmı emekli, hepsi TSK mensubu.

- 27 Nisan e-muhtırası'nın sorumlusu emekli Genelkurmay Başkanı Yaşar Büyükanıt hakkında inceleme başlatıldı.

İLK YILININ SONUNDA ARAP BAHARI: ÖZGÜRLÜK MÜCADELESİ SÜRÜYOR!

Ozan Tekin

Tunus'taki isyan dalgasıyla 2010 yılının Aralık ayında başlayan Arap Baharı, Mısır, Libya, Suriye ve bir dizi diğer Ortadoğu ülkesinde yaşanan ayaklanmalarla sürdü, onyıllardır hüküm süren kralların, hanedanların, diktatörlerin ya devrildikleri ya da siyasî hegemonyalarını sürdürmekte çok zorlandıkları bir sürecin yaşanmasıyla 2011 yılının bütününe damgasını vurdu.

Bu mücadele dalgasının en önemli halkası, hiç kuşkusuz, ABD'nin İsrail'den sonra en fazla askerî yardımı bulduğu, bölgede Batı'nın en önemli müttefiki olan Mübarek'in devrildiği Mısır Devrimi'ydi.

Politik saflaşma

Altüst'ün bir önceki sayısı çıktığında, Mısır Devrimi, Ocak-Şubat aylarında yaşanan büyük altüst oluşun sonucunda, egemen sınıfın güçleriyle özgürlük mücadelesi verenler arasında bir "pat" durumunun yaşandığı evreydi. Fakat Kasım ayının sonları ve Aralık ayında yaşanan mücadeleler, siyasî dengeleri bütününü değiştirdi.

Mübarek'in devrilmesiyle birlikte Askerî Konsey yönetime el koymuştu. Şubat ayındaki sürece katılan pek çok kişi, ordunun "halkın safında" olduğunu ve sivil bir yönetimin kurulmasına aracılık edeceğini düşünüyordu.

Ancak bir yandan ordunun devrimin kazanımlarını koruma adına verdiği sözleri tutmaması, bir yandan da buna itiraz edenlere uygulanan ve pek çok insan hakları örgütüne göre Mübarek dönemini aratmayan şiddet, büyük bir politik saflaşmayı beraberinde getirdi. Geçen yılın başındaki ayaklanmaya başka çaresi kalmadığını anlayınca katılan muhalifler, Müslüman Kardeşler ve Selefiler, bir an önce seçimlerin yapılmasıyla iktidarı paylaşmayı umuyordu.

Bu perspektif, aynı zamanda orduyla bir uzlaşmayı öngördüğü için, hem bu örgütlü güçlerin tabanında huzursuzluk yarattı, hem de -iktidar sivilere devredilse dahi- ordunun "anayasanın koruyucusu" olmasını kabul etmeyen bağımsız kitleleri tekrar mücadeleye çekti. Bu mücadele dalgası, Mübarek sonrası dönemin İsam Şeref hükümetinin düşmesini sağladı.

Mısır'da bir yandan da emek hareketi, 2006 Aralık ayında başlayan ve Mübarek'in devrildiği süreçte zirve yapan grevleri sürdürüyor. Haziran ayı sonunda 90 civarında olan bağımsız sendika sayısı Eylül'e gelindiğinde 250'yi geçmişti. Askerî Konsey, tıpkı Mübarek gibi, grevler nedeniyle toplumu yönetmekte zorlandığını söylüyordu.

Seçimler, Mübarek'in devrildiği zamandan beri yapılan en kitlesel gösterilere, ABD'deki Wall Street işgalcilerinden ilham alan "Occupy" eylemlerine ve bu muhaliflere karşı hem üniformalı polisler hem de egemen sınıfın yönlendirdiği karşı devrimci çeteler tarafından uygulanan şiddete sahne oldu.

2012'ye girilirken, Mısır'da ordunun da tıpkı Mübarek gibi başka bir sınıfın çıkarlarını savunduğuna, 25 Ocak Devrimi'nin özlemleriyle hiçbir ilgisinin olmadığına inananların sayısı hızla arttı. Önümüzdeki dönemde kitlesel protestoların devam edeceğine kuşku yok.

Suriye'deki mücadele: Batı ne istiyor?

Kitlesel ayaklanmaların yaşandığı bir diğer ülke olan Suriye'de, Şubat ayından beri yapılan gösterilerde Esad rejiminin saldırıları sonucu hayatını kaybedenlerin sayısı 5 bini aştı. Ancak Arap Baharı'nın kilit ülkelelerinden biri olan Suriye'de belirsizlik daha büyük. Batılı emperyalistler, Ortadoğu'daki ayaklanmaların bir an önce kontrol altına alınmasını, istikrarın sağlanmasını ve ticarî ilişkilerin

zedelenmemesini istiyor. Örneğin ABD yönetimi, Suriye'de ayaklanmalar başladığında Esad'ın arkasında durmuş ve belli reformların gerçekleştirilmesiyle sistemin devamlılığını sağlamayı hedeflemişti. Ancak isyan dalgası büyüdükçe, Batılı güçler bu ülkede Libya'daki gibi doğrudan bir askerî müdahalenin -özellikle Irak ve Afganistan fiyaskolarından sonra- riskli olduğunu düşünerek, muhaliflerin kendileriyle işbirliği yapmaya eğilimli kanadını Esad'ın yerine getirip rejimin tekrar konsolide edilmesini istiyor. Bu müdahaleler için özellikle Arap Birliği kullanılmaya çalışılıyor. Savaş seçeneğinin tercih edilemediği aşamada Batı, Suriye ve İran etrafındaki kuşatmaya daha fazla ülkeyi dahil ederek, bölgede siyasî ve ekonomik hegemonyasını güçlendirmeye çalışıyor.

Artık iyiden iyiye çürümüş ve halkın büyük bölümünü karşısına almış olan Esad ise tek kurtuluş yolunun katliamları sürdürerek meseleyi dinî-etnik gerilimler etrafında kutuplaşmış bir iç savaş haline getirmeyi planlıyor, bu bağlamda provokasyon ve çatışma ortamı yaratmaya çalışıyor. Suriye'deki ayaklanmayı Mısır'a göre dezavantajlı kılan ise, çeşitli irili ufaklı işyeri mücadelelerine karşın, çalışan sınıfların birleşik mücadelesinin ve kitlesel grevlerle ekonomiyi sarsan bir mücadele dalgasının inşa edilememiş olması.

Arap baharı devam ediyor!

Ortadoğu'daki diğer ülkelerde de özgürlük ve demokrasi mücadeleleri sürüyor. Suriye'ye askerî müdahale tartışılarsun, isyanın başladığı bir diğer ülke olan Bahreyn'e 2011 yılında ABD'nin müttefiki olan Suudi Hanedanı'nın askerleri girerek devrimi ezmeye çalışmıştı. Buna rağmen Bahreyn'de mücadele sürdü, kral reformlar yapacağını ilan etmek zorunda kaldı, ancak on binlerce kişi "Kahrolsun Kral!" diyerek gösterilerini sürdürdü. Bahreyn, "İran'a karşı tedbir" olarak bölgede bulunan Beşinci Filo'nun demir attığı ülke ve bu yüzden ABD'nin en önemli müttefiklerinden biri.

Yemen'de ise aylarca süren protestolar, diktatör Ali Abdullah Salih'in Suudi Arabistan'a kaçmasını sağlamıştı. Muhalifler 2011 yılının son ayında Salih'in hâlâ etkin olduğu gerekçesiyle yüz binlerce kişinin katıldığı gösteriler örgütlemeyi başardı.

Arap Baharı, Uzakdoğu'dan Güney Amerika'ya, Wall Street'in işgal edildiği ABD'den milyonluk grevlerin yapıldığı Avrupa'ya, küresel kapitalizmin ekonomik bunalımının büyük bir siyasî ve ideolojik krize dönüştüğü 2011 yılının tetikleyicisi oldu. Bu büyük mücadele dalgası, 2012 yılında da devam edecek ve tüm dünyada özgürlük mücadelelerini şekillendiren temel unsurlardan biri olmaya devam edecek. ▼

TERÖRE KARŞI SAVAŞ

İslamofobi o denli tehlikeli boyutlara ulaştı ki, Amerika'da ve Batı Avrupa ülkelerinde bizzat bu ülkelerin vatandaşı olan Müslümanlar hedef haline geldi.

İlker Karayılan

Kabil, Kandahar ve Celalabat'a ilk bombalar düştüğünde takvim sayfaları 7 Ekim 2001 tarihini gösteriyordu. Teröre Karşı Savaş'ın fitilinin ateşlendiği o günden bu yana 10 yıldan fazla bir süre geçti. Bu süreçte ne ABD ordusu ne de batılı güçler "zafer" ilan edebildi.

11 Eylül saldırılarından hemen sonra dönemin ABD Başkanı George W. Bush, "ya bizimlesiniz ya onlarla" ifadesini kullanmış, kongreden geçirilen 40 milyar dolarlık bütçe ile ne kadar ciddi olduğunu dünyaya göstermişti. ABD'nin yeni düşmanı, Sovyet-Afgan savaşında desteklediği mücahitler ve Bush ailesinin ekonomik bağlarının olduğu Suudi Arabistanlı Bin Ladin ailesiydi.

FBI'nın en çok arananlar listesinin 1 numarasındaki 1957 doğumlu, Suudi Arabistan uyruklu bu isim Usame Bin Ladin'den başkası değildi. 1990'lı yılların ortalarından itibaren Afganistan'da yaşadığı bilinen Bin Ladin, Kenya ve Tanzanya'da Amerikan elçiliklerine yapılan bombalı saldırılardan ve donanmaya ait bir gemiye yapılan füzelı saldırıdan sorumluydu. Amerikan istihbarat raporlarına göre, El Kaide isimli ve o güne kadar pek de sık görülmeyen bir şekilde örgütlenen örgütün başındaki isim olan Bin Ladin, 11 Eylül saldırılarının emrini veren kişiydi.

11 Eylül'ün saldırılarından yaklaşık bir ay sonra ABD ordusu, Usame Bin Ladin'i yakalamak ve ona destek veren Taliban rejimini yıkmak için neredeyse tüm devletlerin desteğiyle uzun ömürlü bir savaşa girişti. Savaş Afganistan'da başladı, Irak'a sıçradı ve halen devam ediyor.

ABD hava kuvvetlerinin saldırılarıyla başlayan savaşa kısa süre içinde NATO'nun dahil olması Türkiye'nin de savaşa girmesi anlamına geliyordu. NATO'nun kurduğu ordunun bir parçasını oluşturan Türk Silahlı Kuvvetleri, halen Afganistan'da ve uzunca bir süre bu ülkedeki batılı güçlerin komutasını idare etti.

Savaş karşıtı hareket

Savaşın başlamasından kısa bir süre sonra tüm dünya ile birlikte Türkiye'de de savaş karşıtı hareket ortaya çıktı. Savaş karşıtları dünyanın dört bir yanında milyonların katıldığı gösteriler düzenledi. 15 Şubat 2003 günü yaklaşık 60 ülkede düzenlenen gösterilere bazı tahminlere göre 30 milyondan fazla kişi katıldı. Savaşa karşı hareketin yükseldiği bu dönemde ABD hükümeti savaşta yeni bir cephe açma niyetindeydi. Bir süre boyunca medyaya -daha sonra resmî olarak yalan olduğu itiraf edilecek belgeler sunuldu. Bu belgelerde Saddam Hüseyin'in El Kaide ile ilişkilerinin olduğu ve Bağdat hükümetinin elinde kitle imha silahlarının bulunduğu Bush yönetiminin etkili

isimlerinden Donald Rumsfeld ve Genelkurmay Başkanı Colin Powell tarafından birçok kez dile getirildi.

Savaş tamamlanmasının sesinin yükseldiği bu dönemde, dönemin AKP hükümeti ABD askerlerinin Türkiye topraklarını kullanımını da içeren bir tezkereyi TBMM'ne sunmakta beis görmedi. Tüm ülkede savaş karşıtı hareketin ortaya çıkmasının ve Ankara ve İstanbul'da toplamda yüz binlerce kişinin katıldığı gösterilerin sonucunda 1 Mart 2003 tarihinde TBMM'de oylanan tezkere hükümetin tüm çabalarına rağmen geri çevrildi. Afgan Savaşı'nın yılmaz savunucularından olan Türkiye hükümeti, en azından bir süreliğine Irak Savaşı'nın dışında kalmış oluyordu.

Afganistan işgalini desteklerken Irak Savaşı'na karşı ses çıkarmak sadece Türkiye kamuoyuna has bir tutum olmadı. Bir anda uydurulan "İslamofaşizm" terimi ile birlikte İslam düşmanlığı çok yaygın bir kullanım alanına kavuştu. İslamofobi o denli tehlikeli boyutlara ulaştı ki, Amerika'da ve Batı Avrupa ülkelerinde bizzat bu ülkelerin vatandaşı olan Müslümanlar hedef haline geldi.

Savaş 20 Mart 2003 tarihinde Irak topraklarına yayılırken Afganistan'da

ABD işgali tam gaz devam ediyordu. Savaşın ilk iki ayında ABD kuvvetleri geçici olarak Taliban yönetimini devirirken, Afganistan'ın başına Hamid Karzai'yi getirdi. Taliban güçleri iktidarı kaybetmesine rağmen ortadan kaldırılamadı ve dağlara çekildi. 2001 yılında 45 bin civarında olan Taliban kuvvetleri kısa süre içerisinde kayıplarla 10 binlere düştü, ancak 2010'da gelen raporlara göre aktif Taliban üyesi sayısı yeniden 40 bine yaklaşmış durumdaydı. Batılı gazetecilerin 2009 yılının son aylarında gönderdiği raporlara göre Taliban güçleri Afganistan'ın %80'inin kontrol altına almış bulunuyordu.

İşgalin ilk dönemlerinde ABD basınının dünyaya geçtiği görüntülerde erkekler yıllardır uzattıkları sakallarını keserken, kız çocukları okula başlıyordu. Ülke "özgür" seçimlere giderken müzik dinlemek gibi yasaklar da kaldırılıyordu. Ancak savaşta Irak cephesinin açılmasıyla birlikte birçok şey tersine döndü. 34 ülkenin katılımıyla kurulan International Security Assistance Force (ISAF) on binlerce askerî gücüyle Afganistan'ı "özgürleştirirken", savaşın maddî boyutuna yönelik tartışmalar yaşanmaya başladı.

Oysa savaşın ilk günlerinde durum

YENİ ANAYASA

Çok sayıda fay hattı var: mesela vesayet rejimi, din-devlet ilişkilerinin sorunlu yapısı ve Kürt meselesi, ilk akla gelen konular.

Vahap Coşkun

Uzun süreden beri Türkiye “yeni anayasa” mevzuu üzerinde konuşuyor. Siyasî partiler, sivil toplum örgütleri, akademisyenler, gazeteciler, velhasıl hemen herkes, söz anayasa geldiğinde, Türkiye’nin mevcut anayasa ile yönetilmesinin imkânsız olduğunu ifade ediyor ve yeni bir anayasa talep ediyor.

1982 Anayasası

Peki, bu yeni anayasa ihtiyacını doğuran nedir? Farklı toplumsal grupların anayasanın yenilenmesi gereğinin üzerinde uzlaşmasının altında hangi sebepler yatıyor?

Bana göre temel neden, 1982 Anayasası’nın özgürlük ve hak karşıtı bir öze sahip olmasıdır. Beş darbecinin ürünüdür bu anayasanın orijinal metni, bir garnizon talimnamesini andırır. Toplumu bütünüyle baskı altına alan böylesi bir metnin uzun bir süre varlığını devam ettirmesi mümkün değildi. Nitekim cuntanın şiddetinin -görelî olarak- azalmaya başladığı andan itibaren, toplum bu anayasanın değiştirilmesine yönelik taleplerini dillendirmeye başladı. Anayasa 1987’den bugüne 17 kez değiştirildi (biri Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edildi) ve bu değişikliklerde Anayasa’nın birçok maddesi yeniden düzenlendi. Gerçi bu değişiklikler Anayasa’nın elinin yüzünün biraz düzeltilmesini sağladı, ama Anayasa’yı çoğulcu-şan ve farklılaşan Türkiye toplumu-nun taleplerini karşılayabilecek bir seviyeye getirmede.

Anayasaları değerli kılan, bireylerin hak ve özgürlüklerini teminat altına alması, onları -başta devlet olmak üzere- baskı odaklarına karşı koruması ve problemlerin barış içerisinde çözümüne katkıda bulunmasıdır. Oysa 1982 Anayasası, devleti öncelleyen -hatta kutsayan- yapısıyla, bireyleri ve onların özgürlüklerini korumakta aciz kalıyor ve toplumsal gerilimlere neden oluyor. Bu Anayasa, toplumsal sorunlara çözüm için bir zemin sağlamak yerine, sorun üretiyor ve hatta giderek kendisi sorun haline geliyor. Bu nedenle 82

Anayasası 82 Anayasasının toplumsal itibarını her geçen gün düşüyor ve bir meşruiyet krizi baş gösteriyor. Meşruiyet krizi, toplumsal sözleşme niteliği taşıyacak “yeni anayasa”yı ihtiyaç haline getiriyor.

Yeni Anayasa

Peki, “Yeni Anayasa” ne demektir? Anayasa’nın yeniden kaleme alınması ve gerekli hukukî prosedürleri tamamlayarak yürürlüğe girmesi onu “yeni” yapar mı?

Bence yapmaz. Bir anayasa metninin gerçekten “yeni” olarak nitelendirilebilmesi için başlıca iki özelliği birlikte ihtiva etmesi gerektiğini düşünüyorum:

Birincisi, anayasanın, kendisinden önceki anayasadan farklı bir siyasal felsefeye dayanmasıdır. Siyasal felsefe belirleyicidir. Çünkü anayasaların birçok işlevi vardır: Anayasalar, hem devlet hem de toplum için bir düzen öngörür; devleti yetkilendirip bireylerin ve grupların hak ve özgürlük alanlarını belirler, toplumun önüne hedefler ve idealler koyar ve rejimi meşrulaştırır.

Bütün bu işlevleri yerine getirirken, bir anayasanın nasıl bir siyasal felsefeye sahip olduğu, hangi değerler

ve ilkelerden hareket ettiği önemlidir. Bir anayasanın siyasal felsefesinin ne olduğunu ise, “başlangıç ilkelerine” ve -varsa- değiştirilemez nitelikteki hükümlerine bakarak anlamak mümkündür. Başlangıcında atfı yaptığı ilkeler ve değiştirilemez vasfını bahsettiği değerler, herhangi bir anayasanın istikametinin ne olduğunu ortaya çıkarır. Bu bağlamda bir değerlendirilme yapıldığında 82 Anayasası için şunları söyleyebiliriz: Bu anayasa,

devleti yücelten,

devletin bekasını birincil politik değer olarak kabul eden,

yekpare bir toplum yaratmayı amaçlayan,

ideolojik olarak dayatmacı ve

anti-özgürlükçü bir felsefe üzerine inşa edilen bir anayasadır.

Amaç olarak insan

Dolayısıyla, eğer murat yeni bir anayasa ise, yapılması gereken bellidir: Yeni anayasayı 82 Anayasası’nın karşıtı bir felsefeyle kaleme almak. Daha açık bir anlatımla, yeni anayasa:

amaç olarak insanı görmeli,

insanın hak ve özgürlüklerini temel değer addetmeli,

toplumdaki çoğulculuğu tanımalı,

topluma herhangi bir ideolojiyi dayatmamalı,

özgürlüğü esas almalıdır.

Ancak bu bakış ile hazırlanan ve bütün maddelerini bu bakışa uygun bir şekilde kaleme alan bir metnin “yeni” olduğundan söz edilebilir.

İkincisi, yeni anayasanın Türkiye toplumunun kadim sorunlarına yapısal ve demokratik çözümler üretilmesi için bir zemin oluşturmaktır. “Zemin oluşturma” derken kastedilen şudur: Türkiye’de anayasa fetişizmi yapmaktan, yeni bir anayasanın her derde derman olacağı intibasını uyandırmaktan uzak durmak gerekiyor. Zira çok iyi biliyoruz ki hiçbir anayasa toplumsal sorunları kendiliğinden çözmez. Yazımında hak ve özgürlüklerin üzerinde titizlikle durulsa da, son derece dikkatli ve iyi bir dille yazılsa da, anayasalar toplumsal sorunları tek başlarına ve kendiliğinden bir çözüme ulaştırmaz. İyi bir anayasa, problemlerin tartışılacağı ve müzakere edileceği demokratik bir ortamı yaratan anayasadır; toplumsal meselelerin çözümü ancak bu demokratik zemin üzerinde demokrasi içinde mümkün olabilir.

Bu bağlamda sorulması gereken soru, yeni anayasanın öncelikle odaklanması gereken sorunların hangileri olduğudur.

Vesayet sistemi

Hiç şüphesiz, hassasiyet arz eden ve bir an önce üzerine eğililmesi gereken çok sayıda fay hattı var; mesela vesayet rejimi, din-devlet ilişkilerinin sorunlu yapısı ve Kürt meselesi, ilk akla gelen konulardır.

Yeni anayasa, Türkiye’deki vesayet sistemini tamamen tasfiye etmeyi gaye edinmelidir. Son dönemlerde yapılan bir takım yasal ve anayasal değişikliklerle vesayet sisteminin geriletildiği doğrudur; ancak halen hem anayasa da hem de yasalarda vesayet sistemine dayanak oluşturan düzenlemelerin bulunduğu ve

bu düzenlemelerin gün geldiğinde çok rahatlıkla halka karşı kullanılabileceği unutulmamalıdır.

Bu nedenle yeni anayasa, vesayet sisteminin bütünüyle sona erdirmeyi ve Türkiye'nin "tam bir demokrasi"ye dönüşmesini sağlamayı hedeflemektedir. Anayasa, güçlü bir sivilleşme düşüncesine yaslanmalı ve kamu adına verilecek bütün kararların sadece halkın tercihi ile işbaşına gelmiş siyasî aktörlerce alınabileceğini -hiçbir şüpheye yer vermeyecek açıklıkta- hükme bağlamalıdır. Anayasa'da, ordunun ve emniyet güçlerinin, hükümet ve parlamento tarafından etkin bir şekilde denetimini sağlayacak mekanizmalara yer verilmeli ve üniformalı bürokratlara imtiyaz kazandıran ayrı hukuk düzenlerinin varlığı bitirilmelidir.

Din-devlet-birey ilişkileri özgürlük ekseninde yeni bir düzene kavuşturulmalıdır. Bireyin onurlu bir şekilde yaşaması için, dinî inanç ve pratiklerini yerine getirebileceği sosyal, hukukî ve siyasî bir çerçevenin oluşturulmasına ihtiyaç vardır. Anayasa hem devleti bütün inançlara karşı yansız bir pozisyona koyarak ve hem de -inanın ve inanmayan- herkesin eşit bireyler olarak yaşamalarını sağlayacak haklara yer vererek adil bir hukukî ve toplumsal düzenin zemini oluşturabilir. Herhangi bir dine mensup bireylerin ifade özgürlükleri, örgütlenme özgürlükleri, dinî eğitim hakları ve çalışma hakları anayasal garanti altına alınmalı, böylelikle dindar bireyler ile dinî gruplar ve cemaatler üzerindeki yasaklayıcı düzenlemelere karşı bir güvence oluşturulmalıdır.

Kürt meselesi

Yeni anayasa ve Kürt meselesi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Çünkü Kürt meselesini çözme amaçlayan hükümlere yer vermeyen bir anayasa "yeni" olarak nitelendirilmeyeceği gibi, özgürlükçü bir anayasanın sağlayacağı demokratik zemin olmadan da Kürt meselesi çözülemez. Kürt meselesi, artık ertelenebilir veya geciktirilebilir bir mesele değildir. Yapılan bütün araştırmalar, bu meselenin devlet ile Kürt vatandaşlar arasındaki bir mesele olmaktan çıktığını, farklı etnik kimliklere mensup bireyleri karşı karşıya getirme olasılığı yüksek bir toplumsal meseleye dönüştüğünü gösteriyor. İdare etme yoluna gitmek, atılması lazım gelen adımları atmaktan imtina etmek, mütereddit davranmak ve gecikmek toplumsal dokuyu zedeliyor, taleplerin giderek yükselmesine ve sorunun

derinleşmesine neden oluyor. Bu nedenle kaybedecek vakit yok.

Etnik içerikli sorunların çözümü noktasında her ülkenin deneyimi farklıdır; dolayısıyla bir ülkedeki çözüm birebir bir başka ülkede uygulanamayabilir. Ama benzer sorunları yaşayan ülkelerin yaşadıklarından, onların sorunu çözmek için kullandığı deneyimlerden, yöntemlerden yararlı dersler çıkarabilir. Dünyanın farklı coğrafyalarındaki deneyimler, etnik kökenli sorunlarda üç tür talebin öne çıktığını gösteriyor: Bunlar kültürel hakların tanınması, temsilde adaletin sağlanması ve özyönetim talepleridir.

Bunun öncelikli şartı ise, anadilinde eğitimin ve kamu makamlarıyla kurulacak ilişkide anadilinin kullanılmasının anayasal güvenceye kavuşturulmasıdır. Herkes, eğitimin bütün süreçlerinde anadilinin kullanabilmeli ve resmî ilişkilerinde anadilinde hizmet alabilmelidir. Bu bağlamda Kürtlerin çoğunluk olduğu bölgelerde Kürtçenin ikinci bir resmî dil olarak kabul edilmesi talebi, meşru bir talep olarak ortaya çıkmaktadır.

Siyasî temsil noktasında Kürtler, siyasî partilerin hareket alanının genişletilmesini, parti kapatmalarının zorlaştırılmasını, %10 barajı ile en-

radikal düzenlemelere gitmek gerekiyor.

İmkânsız değil

Türkiye din, dil, etnik köken, mezhep, sınıfsal konum bakımından çok çeşitliliğe sahip bir ülke. Böylesine çeşitli bir toplumun birlikteliğini sağlamak için, Anayasa'nın tüm bu grupların ekonomik, kültürel ve siyasî taleplerini demokratik süreç içinde müzakere etmelerine imkân vermesi ve bu taleplere cevap üretebilmesi gerekir. Böyle bir anayasa yapmak elbette kolay değil, ama imkânsız da değil. ▼

Türkiye'de Kürtlerin taleplerinin de bu üç alanda yoğunlaştığını söylemek mümkündür. Kültürel haklar bahsinde Kürtler

a) Anayasanın etnik bir kimliğin (Türk) hakimiyeti ve diğerlerinin de ona tabiyeti üzerinden kurgulanmasından vazgeçilmesini istiyor. Gerçek anlamda bir çoğulculuğun anayasaya yansması ise "etnik taraflılığın reddedilmesini" gerektirir. Bunun anlamı, yeni anayasanın hiçbir maddesinde etnik imanın bulunmaması, vatandaşlığın etnik kimlik üzerinden tanımlanmaması ve hiçbir düşünceye (Atatürk milliyetçiliği, Kemalizm gibi) diğer düşünceler karşısında bir üstünlük tanınmamasıdır.

b) Kültürel çeşitliliğinin tanınmasını ve kültürel hakların anayasal garanti altına alınmasını istiyorlar.

gellenmemeyi ve siyasî iradelerinin parlamentoya adil bir şekilde yansmasını talep ediyorlar.

Özyönetim konusunda ise, yönetimde daha etkin olmayı ve haklarında verilecek kararların oluşum sürecine kendilerinin katılacağı bir idarî siyasî yapılanmayı dillendiriyorlar. Burada idarî yapının ne olması gerektiği konusunda bir takım farklılıklar bulunuyor. Mesela HAKPAR ve KADEP federasyonu savunurken, BDP demokratik özerkliği savunuyor. Ancak farklı idarî modelleri savunsalar da özünde hepsi, devletin âdem-i merkezîyetçi bir tarzda yeniden örgütlenmesini ve yerel yönetimlere -özerk idarî ve siyasî birimler kurma dâhil- çok geniş yetkilerin tanınmasını içeren politikaları savunuyor. Bu itibarla Kürt meselesini çözmek için yeni anayasada bu taleplerle yüzleşmek ve bu konularda

**Kürt meselesini
çözmeyi
amaçlayan
hükümlere yer
vermeyen bir
anayasa "yeni"
olarak nitelendiril-
meyeceği gibi,
özgürlükçü bir
anayasanın
sağlayacağı
demokratik
zemin olmadan
da Kürt meselesi
çözülemez.**

BU YIL EKONOMİYE NE OLACAK?

Siyasî zemin dönerken ekonomide de zemin sallanıyor. Ekonomik durumun 2012'de 2011'e kıyasla çok daha kötü olacağı üzerinde bir konsensüs var.

Ümit İzmen

2012'ye tam bir karamsarlık içinde girdik. Bu karamsarlığın başlıca nedeni siyasetteki gelişmeler. Kürt sorununun yakıcılığı artarken bir de üzerine Uludere katliamı geldi. Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin tarihi, AKP'nin bir sonraki başkanının kim olacağı gibi güncel politik tartışmalar, yeni Anayasa tartışmasını gölgede bıraktı. AKP'nin demokratikleşme konusunda bir işlev taşıdığını düşünenler bile umudu kesti. AKP'nin şimdiye kadar demokrasiyi, barışı ve özgürlüğü savunanlarla kurduğu yakınlaşma, yerini giderek devletçi, milliyetçi, statükocu kesimlerle ittifak arayışına bırakıyor.

Siyasetteki bu manzaranın arka yüzünde, ekonomide ne olup bittiğine bir bakmak lazım. AKP'nin siyasî başarısının çok önemli bir nedeni ekonomideki performanstı. Siyasî zemin dönerken ekonomide de zemin sallanıyor. Ekonomik durumun 2012'de

2011'e kıyasla çok daha kötü olacağı üzerinde bir konsensüs var.

Siyaseten köşeye sıkışan AKP'nin bir de ekonomi yüzünden başı belaya girerse bunun sonuçları ne olacak? Genel ekonomik durum bir tarafa, tabii bir de ekonomi politikalarının yönünün ne olacağı konusu var. Bir başka ifadeyle, ekonomide izlenecek olan politikalar acaba siyasetteki bu değişimle ne ölçüde örtüşecek? Bu yazı, 2012'de Türkiye ekonomisindeki muhtemel gidişat ve bunun siyasî yansımaları üzerine düşünceleri içeriyor.

Dünyada düşen büyüme performansı

Ekonomideki gelişmelerin yönünü anlamak için önce dünya ekonomisindeki gelişmelere bakmak gerek. Dış ticaret Türkiye ekonomisinde önemli bir yer tutuyor. Dış ticaret hacminin GSYH'ya oranı %50 civarında. Yaklaşık 80 milyar dolarlık bir cari işlemler açığı var ve bu açığın finanse edilmesi gerekiyor. Bu birkaç

veri bile dünya ekonomisindeki gelişmelerin Türkiye'nin performansı açısından ne ölçüde önemli olduğunu gösteriyor. Zaten 2008 krizini hatırlamak bile yeterli. Kendi ekonomisi sağlam olmasına rağmen küresel kriz nedeniyle Türkiye o dönemde %8 daralmıştı.

Küresel kriz ertesinde geçen sene görülen toparlanma giderek zayıflıyor. Hemen hemen tüm ülke gruplarında 2012'de geçen seneye göre daha kötü bir performans bekleniyor. Bu tespit iki açıdan önemli. Bir, Türkiye ekonomisinde 2012 için öngörülen yavaşlama ve aşağıda değineceğim sermaye girişlerinde, faiz oranlarında, kurlarda beklenen sorunlar, sadece Türkiye'ye özel değil. Benzeri ülkelerde de aynı sorunlar var. İki, tüm dünyanın yavaşlayacağı bir ortamda Türkiye eskisi gibi büyüyemez.

Dünya ekonomisindeki gelişmelere biraz daha yakından bakalım:

ABD'den bazı ufak tefek olumlu işaretler gelmeye başladı. Özellikle istihdam piyasalarında, işsizlik oranında ve yaratılan istihdamda açıklanan veriler birkaç ay öncesi kadar ürkütücü değil. Yine de resesyondan çıkış çok yavaş ve zayıf olacak.

Esas sorun AB'de. AB'nin geleceği hâlâ belirsizliğini koruyor. AB ekonomilerinin içinde bulunduğu borç krizi, hergün yeni boyutlara taşınıyor. Önce Yunanistan, İrlanda gibi nispeten küçük ülkelerde başlayan sorunlar, giderek İspanya, İtalya gibi büyük ülkeler için de bir tehdit oluşturmaya başladı. AB'deki sorunların ağırlaşması, çözümü daha da zorlaştırıyor ve meseleyi bir çıkmaza kilitliyor. Şimdi borçları ödemekte sıkıntı çeken hükümetler yeni borç bulmakta zorlanıyor, bu nedenle faizler yükseliyor ve diğer kalemler için ayrılan kamu harcamaları mecburen azalıyor. Bu da büyümeyi yavaşlatıyor. Ama büyümeyi yavaşlayınca hükümetler vergi toplamakta zorlanıyor. Vergi gelirleri düşünce bir sonraki dönem hükümetler borçları geri ödemekte daha da zorlanıyor. Bu, içinden kendi kendine çıkılamayacak bir kısır döngü.

Çözüm bir yerlerden taze para bulmaktan geçiyor. Bu taze paranın gelebileceği tek adres ise Avrupa Merkez Bankası ve Avrupa'nın ekonomisi daha güçlü, büyük ekonomileri. Ama bu da AB içinde bir transferden başka bir anlama gelmiyor. Tasarruf oranı yüksek, bankacılık sektörü sağlam, kamu maliyesi istikrarlı, rekabet gücü yüksek ülkelerden, tüketimin yüksek olduğu, popülizm uğruna yapılmış harcamaların kamu borçlarını ödenemez seviyelere taşımış olduğu, bankaların temkinli davranıp davranmadığının yeterince denetlenmediği ülkelere bir transfer. Doğal olarak bu durum, ekonomisi sağlam Almanya gibi ülkelerde tepkiyle karşılanıyor. İşlerin iyice kontrolden çıkması durumunda Yunanistan gibi ülkelerin Euro'dan çıkması dahi gündeme gelebilecek.

AB'deki sorunların daha da kötüye gitme ihtimali bir yana, mevcut durum zaten yeteri kadar olumsuz. İtalya ve İspanya 2012'de daralırken, Fransa, Almanya ve İngiltere'de çok cılız bir artış görülecek. AB genelinde sene sonunda pozitif büyüme görülmesi bile olumlu sayılacak. Fransa'nın bile kredi notunun düşürülmüş olduğu bir ortamda Avrupa'da bankacılık sistemine güven o kadar azalmış durumda ki bankalar birbirlerine kredi açmaktansa paralarını güvence altına almayı tercih ediyor. Geçenlerde Euro tarihinde bir ilk gerçekleşti ve Almanya negatif faizle borçlandı. Yani bankalar paralarını yatırmak için üstüne para verdi. Avrupa merkez bankasında bankaların gecelik mevduatı 482 milyar Euro'ya ulaştı.

Diğer gelişmiş ülkelerde de durum çok farklı değil. Japonya geçen senenin felaketlerinin ardından bu sene biraz toparlanacak. Ama gelişmiş ülkelerin genelinde büyüme hızı düşük.

Denilebilir ki, başta Çin olmak üzere gelişmekte olan ülkelerde büyüme devam ediyor. Gelişmiş ülkeler 2007-2012'de sadece %3 büyürken Çin ekonomisi toplamda %60 büyümüş olacak. Ama Çin'in bile büyüme hızı 2012'de 2011'e göre gerileyecek. Benzeri durum diğer gelişmekte olan ülkeler için de geçerli.

Ekonomiler gerilerken sınıf mücadelesi şiddetleniyor

Ekonomik performansın düşmesi sosyal ve siyasî dengeler üzerinde de etkisini gösterecek. Son yıllarda artan protestolar, isyanlar sürpriz değil. Kapitalizmin ortaya çıkışından bu yana her devresel krizde görülen sancılar şimdi tekrar yaşıyor. Ekonomik

performans bozulunca 2000'li yılların başından beri hızlı ekonomik büyümenin perdelemiş olduğu bölüm sorunları ayyuka çıkıyor.

Küçük bir azınlık sürekli servetine servet katarken, çalışanların durumunun aynı oranda iyileşmemesi, hatta üretimin modern örgütlenme yöntemleri altında çalışanlar üzerindeki baskının ve sömürünün yoğunlaşması artık gözlerden kaçırılmaz bir noktaya geldi. "Biz %99'uz" söyleminde ifadesini bulan bu isyan dalgasının ivmesinin düşmeden devam etmesi şaşırtıcı olmayacak. ABD, Fransa, Rusya, Tayvan, Meksika, Mısır ve Güney Kore'de seçimler var. Çin'de de Kongre yeni devlet başkanını seçecek. Yoksulların ve emekçi sınıfların yükselen seslerinin bu seçimler üzerinde etkili olacağı kesin.

Sonuç olarak, finans kapitalden kaynaklanan sorunlar tüm dünyada da büyümeyi yavaşlatırken kapitalizmin küresel coğrafi örgütlenmesinde denge eski batılı merkezlerden gelişmekte olan ülkelere doğru kayıyor ve yeni bir devrimci dalgaya yol veriyor. Bu ortamda eski egemenlerin egemenlikleri kaçınılmaz olarak yara alıyor.

Küresel düzlemdeki bu gelişmelerin, Türkiye'de ekonomisinde ve siyasetinde izdüşümleri olacak.

Türkiye'de de büyüme yavaşlayacak

Dünyada üretimdeki yavaşlama ticarette de yavaşlamayı getirecek. Finans sektöründeki sorunlar ve güven erozyonu nedeniyle sermaye, Türkiye gibi çevrede yer alan, ne olacağı nispeten belirsiz ülkeler yerine, getiri oranı yüksek olmasa bile en azından kârların güven altında olduğu kapitalizmin yüzyıllık kalelerine sığınacak. Bu da Türkiye için ihracat gelirlerinin azalması ve cari açığını finanse etmek için para bulmakta zorlanması anlamına geliyor. Yani ekonomik performansta bir zayıflama kaçınılmaz.

Zaten son aylarda bu süreç başlamış durumda. Bu yüzden TL değer kaybediyor ve faizler yükseliyor. Bu yüzden ne içerden ne dışarıdan üçüncü köprüye para yatırarak sermayedar çıkmıyor. Ekonomik performansın düşmesi, AKP'nin oy potansiyelinin azalması demek. Bu kesin. Hükümet de bunun farkında. Bu yüzden yine son zamanlarda ortalığı komplo teorileri ve faiz lobisi argümanları doldurdu. Başbakan faiz lobisi yüzünden vatandaşın tüketimini azalttığını, Merkez Bankası başkanı ise TL'nin spekülasyonlar yüzünden değer kaybettiğini ileri sürüyor.

Hükümeti her durumda desteklemeyi görev edinenlere göre ekonomi çok şahane. Fakat bu yorum geçmiş dönemin verilerine dayanıyor. Burada üç veri öne çıkıyor: Büyüme, ihracat ve işsizlik. Gerçekten de küresel krizin arkasından gelmesi kaçınılmaz olan toparlanmanın etkisinin yaşandığı 2011 yılının performansına bakınca Türkiye dünyada en hızlı büyüyen ilk üç ülke arasına girmiş. En büyük ihracat pazarı olan AB ekonomisinin içler acısı durumuna rağmen ihracat rekor kırmış. İşsizlik oranı kriz öncesi seviyelere gerilemiş ve hatta istihdam oranı kriz öncesinin bile üzerine çıkmış.

Fakat yukarıdaki çerçevenin ortaya koyduğu bir nokta var: 2012 yılında dünya ve Türkiye ekonomisi geçen yıla oranla daha az üretecek, daha az tüketecek. Küresel ekonomide risk iştahının gerilemiş olması nedeniyle cari açığın finansmanı zorlaşacak. TL'deki değer kaybı durdurulamıyor. Yüzde 20 civarında değer kaybı ile TL en fazla değer kaybeden para birimlerinden biri. Yeniden %10'lara üzerine çıkmış olan enflasyon ve faiz oranları benzeri ülkelere kıyasla yüksek. Son açıklanan kredi, ithalat, kapasite kullanımı, sanayi üretimi gibi veriler de ekonominin yavaşlamaya başladığını gösteriyor. Üstelik para ve kur politikalarıyla konjonktüre müdahale etmek bir tarafta, ekonominin yapısal sorunlarını

gidermek bugünden yarıya olmaz. Halbuki esas sorun üretim yapısından kaynaklanıyor. Bunca değişime rağmen Türkiye'de hâlâ 2001 krizinin ardından çizilen ekonomi politikası çerçevesi geçerli. Bu çerçeve ise liberalizmin şahlanışta olduğu, tüm dünyanın ABD merkezli finans kapitalin hegemonyasında olduğu, içeride ise hükümetlerle ve devletle organik ilişkiler içinde olan küçük bir sermaye grubunun tüm ekonomiyi şekillendirdiği bir dünyayı esas alıyor. Oysa bugünün dünyası bir hayli farklı.

Siyasette ve ekonomide yeni ittifaklar şekillenecek

Dünya ekonomisindeki eski egemenlerin gücünün zayıflaması, bu egemenlerin yurtiçindeki ortaklarını da etkileyecek. Türkiye içindeki sermaye sınıfının kendi mevzilerini korumak için AKP muhalefetini gevşetmesi ihtimalini yabana atmamak lazım. İstanbul burjuvazisinin hükümetle arayış toparlama isteği hükümetten de olumlu yankı bulur. AKP'nin son dönemde yüzünü devletçi, milliyetçi, statükocu kesimlere çevirmiş olması bu ihtimali destekliyor. İktidar açısından, ekonomik durumun bozulmasıyla çalışanların ve yoksulların desteğinin gerilemesi karşısında, durumu telafi etmenin en iyi yolu ekonomide burjuvazinin desteği, siyasette ise milliyetçilerin desteği olarak gözüküyor. ▼

BORÇ KRİZİNİN İÇYÜZÜ

İşçi ücretleri düşük tutulmaya çalışılır. Sosyal harcamalar kısılr. Sağlık harcamaları düşürülür. Bu “çözümler” artı değer yaratma politikalarının finansmanı içindir tümüyle.

Nihat Kentel

Başta Avrupa Birliği olmak üzere, OECD ülkelerinin borçlarında gözlenen hızlı artış onyıllardır süren bir geçmişe sahip ve yalnızca son ekonomik krizle ilişkilendirilemez. Kapitalist rekabetin şiddetlendiği son yıllarda, sürekli yükselen ve hayatta kalmak için yükselmek zorunda olan özel ve kamusal harcamalara destek amaçlı borçlanma yapılmadan, kapitalist pazarlar ihtiyacını karşılayacak yeterli talebi yaratamaz, büyümeye mecbur olan kapitalist ekonomiler, gitgide daha fazla borçlanmadan büyüyemez, hayatını sürdüremez hale geldi. Son ekonomik krizin rolü ise, borçlanmanın bu ataklarına yalnızca önemli bir katkıda bulunmak oldu. Ekonomik büyüme ile borçlanma gerçeği arasında birebir değil ikiye bir, hatta üçe bir oranında bir ilişki vardır. Ülke ekonomilerinin lineer bir büyüme göstermesi için, borçların geometrik bir artış göstermesi gerekiyor artık.

Borçlanma, işletmelerde, özsermayenin yetersiz kaldığı durumlarda, artı değer yaratma kapasitesini ayakta tutabilmek, kârların sürekli düşme eğilimine karşı durabilmek için yapılır. Daha yakından bakılırsa, işletmeler sermayenin çevrimini hızlandırmak için bu yönetime başvurur. Sermaye çevriminin hızlanması, verili bir dönemde, eldeki sermayenin bir kerede gerçekleştirdiği kârın gerçekleşme frekansını arttırarak, aynı dönem içinde oluşan toplam kârın düşmesinin önüne geçmek ya da mümkünse arttırmak içindir.

Kârlar neden düşüyor?

Bir işletmede gerçekleşen kârlar, pazardaki rekabet sonucu, ürün başına sürekli olarak düşme eğilimi gösterir. İşletme ise hayatını sürdürebilmek için en azından belli bir mutlak artı değeri yaratmak zorundadır. Bunu sağlamak için işletme üretkenliği artırıcı önlemlere başvurur. Üretkenlik temel olarak varlıkların yenilenmesi, modernize edilmesi (örneğin makina alımı) sayesinde gerçekleşir. Bu, ürün içindeki sermaye payını artırır. İşçi ücretlerinin düşük düzeyde tutulması, kârları arttırmada kısa vadede başvurulmuş bir çözüm ise de, bu amaca yönelik, uzun vadede sermayenin ürün içindeki payını arttırmaktan başka yol kalmaz, çünkü işçi ücretleri sonsuza kadar düşürülemez, çünkü kapitalist pazarlarda işçi ücretleri hayatî bir öneme sahiptir. Sermayenin bileşiminde gerçekleşen bu değişim, bir yandan toplam kârın düşmesini önlemeyi hedeflerken, diğer yandan ürünün içindeki emek payını azalttığı için, ürün başına sağlanan artı değer üzerinde düşüş baskısı uygular.

İşletmelerde, düşen kârları en azından aynı düzeyde yeniden yaratabilecek kapasitelere ulaşabilmek için varlıklar büyütülmek zorundadır. Borçlanarak işletmenin varlıkları finanse edilir ya da teknoloji değişikliği ve yeniliği gerçekleştirmek için yeni varlıklar satın alınır. İşletmelerde her geçen gün şişen bu varlıklar, ülke düzeyinde ise kamunun artan varlıkları, borçlanmanın hem ana nedenidir hem de içine girerek

dönüştüğü şeydir. Borçlanmanın birinci nedeni sermayenin çevrim hızını arttırmak ise, ikinci neden varlıkların toplam girdi içindeki payını arttırmaktır. Düşme eğilimindeki kârların ancak daha büyük sermaye yatırımlarıyla yeniden yaratılabilmesi için işletme ve kamu varlıklarının artırılması, neoklasik teoriye göre, sonsuza kadar sürebilir.

Makro düzeyde bu, devletin ya da kamunun varlıklarının ve ekonomideki payının artması anlamına gelir. Devlet, ülke içi pazarda oluşan toplam artı değer en azından aynı seviyede kalması için, varlıklarını arttırmak ve varolanları yenilemek zorundadır. Bunun içine farklı kamusal yatırımlar ve harcamalar girer. Devletin en temel işlevlerinden biri olarak, örneğin, pazardaki üretkenliğin artması amacıyla, uzmanlaşmış, yani daha kısa sürede daha çok değer yaratma yeteneğine sahip insan gücü yetiştirilir, ya da ürünlerin bir yerden bir yere nakillerini hızlandırmak için yollar yapılır, ekonomik sözleşmelerin en kısa sürede gerçekleşmesi için iletişim kanalları açılır, genişletilir, yeniden yapılandırılır, yenilenir.

İnsanların belli tüketim seviyelerine gelebilmeleri için ise onlara kredi kullanılır, çünkü ülke ekonomisi, işletmelerin artı değer ihtiyaçlarını tatmin edecek miktarda gerekli olan

tüketimi karşılayacak kaynağı sağlamak zorundadır. Bu şekilde tüketim körüklenir. Tüketim arttıkça, kapitalist ekonomilerde içrek olan “hafıza etkisi” devreye girer ve bir önceki dönemdeki tüketim seviyesi, bir sonraki dönemde, artı değer ihtiyacını karşılayamaz hale gelir. Bu yüzden, her geçen gün, daha fazla tüketim yaratılmak zorunda kalınır. Yeterince artı değer yaratıp büyüyemeyen bir kapitalist ekonomi krize girer, işsizlik ve yoksulluk artar. Kapitalist pazarı doğrultmak için uygulanan bütün çözümler, bu döngü içinde, paradoksal biçimde, aynı zamanda sorunun oluşumuna, yani bir süre sonra daha büyük boyutlarda yeniden ortaya çıkmasına yol açar.

Borçlanma zorunluluğu

Makro ya da mikro düzeyde borçlanma, pazarda (işletmede) yaratılan artı değeri ayakta tutabilmek amacıyla, mali kaynakların pazarlara (işletmeye) enjekte edilmesidir. Mali kaynaklar insanların ve işletmelerin son borçlanma kapasiteleri kullanılarak yaratılır ya da suni olarak ekonomideki servetler arttırılır. Şişen servet

karşılığında insanların ve işletmelerin borçlanma olanakları artar. ABD’de 2008’e kadar oluşan emlak şişkinliği buna iyi bir örnektir. Bu ülkede, pazarların suni olarak pompalandığı emlak mülkleri değerlendirilince, insanların borç alma kapasiteleri artmış, bu da piyasalardaki satın alma gücünü arttırmıştır. Piyasaya giren taze talep ile tüketim genişletilmiş, yani fiktif bir şişkinlik, pompalanan bir servet, pazarlardaki dengelerin daha da üst seviyede oluşmasını sağlamıştır. Piyasalarda oluşan bu servet genişlemesi nominal bir büyüklük ve bu yüzden göreceli ise de, sonuçta pazardaki talebe dönüşerek reel ekonomiye de kaynak sağlamış oldu. Onun ne kadar yüksek değerleneceği, dolayısıyla da talebe dönüşerek mutlaklaşması pazardaki dengelere bağlıdır. Eğer pazardaki aktörler hep birlikte bu servet şişmesinden fayda sağlayacaklarsa bu oyun, oyundaki aktörlerden birinin oyundan çıkma denemesine kadar sürer. Bir aktör oyunu daha fazla sürdüremediğinde, bu servet genişlemesine en ciddi darbe inmiş olur ve balon bir anda söner, ama şişkinlik hiç bir zaman tümüyle başa dönmez. Bu durumda kamu maliyesi devreye girerek çökmekte olan pazarlara destek çıkar. Kurtarma operasyonları yapılır. Toplumun genel sağlığı adına pazarların tümüyle çökmesine izin verilmez.

Kaynak sağlamaya ve yaratmaya dönük tüm adımlar toplam katma değer en azından belli bir seviyede tutulması için atılır ya da atılmak zorunda kalınır. Toplam katma değer artışı sonucu, ki buna büyüme denir, devletin vergi gelirleri artsa da, kartopu gibi büyüyen bir ekonominin ihtiyaçlarını karşılayacak hızda gerçekleşmez, çünkü artan kamusal harcamaların katma değer etkisi, düşen kârlar yüzünden, arzu edilen daha düşük tutarlarda oluşur, bu yüzden bu iki büyüklük (kamusal harcamalar ve ulusal katma değer) aynı oranda büyümeyebilir. Kamu kaynakları bu etkiyi tek başına yaratamayacağı için devletin mutlaka borçlanma zorunluluğu ortaya çıkar. Büyümenin sağlayacağı müstakbel kamu gelirlerinden borçların ödenebileceği umut edilir.

Sarmal etkisi

OECD ülkeleri toplamında 2000 yılında bütçe açığı sıfırken, hatta az da olsa bütçe fazlası varken, bu ülkelerin bütçe açıkları 2010 yılında %8,3, borçların millî gelire olan oranı ise 2000 yılında %37 iken 2010 yılında %57 oranında gerçekleşmiştir. Bunun 2011 yılında ise %63’e çıkmış

olması bekleniyor.¹ OECD istatistiklerine göre, üye ülkelerin borçları 2000 yılında 13 trilyon dolardan 2010 yılında 22 trilyon dolara çıkmıştır.²

Avrupa’nın şu sıralarda batma tehlikesi yaşayan ülkesi Yunanistan, 2010 yılında %145 düzeyinde gerçekleşen borçların GSMH’ya oranıyla bizzat kendisi tarafından imzalanmış olan Maastricht kriterlerini aşmış durumda. Bunu oluşturan nedenler ise çok katmanlı.

İlk bakışta gözlemlediğimiz, Millî Gelir’in (GSMH) oluşumunda tüketimin aslan payını oluşturması, yani üretimine göre çok fazla tüketen bir toplum konumunda olması geliyor. Hemen hemen her yıl net yurtiçi hasıla kadar tüketen ve geçen yıl ise ürettiğinin %110’unu tüketmiş bir toplum. “Tüketmek yerine üretmek gerekir” gibi bir önerme ya da tersi de bu yazıda iddia edilmeyeceği gibi, burada belirtilen de ahlakî bir seçim değil. Sistem böyle kurulursa, bir takım insanlara başka bazı insanların ürettiklerini tüketmek düşüyor, yalnızca.

AB’ye girişin ardından yürütülen genişlemeci, tüketime dayalı popülist

büyüme politikalarının da etkisi ve üretkenliğin çok üstünde gerçekleşen ücret artışlarının fiyatlara yansımaları, ticaret hadlerinin aleyhte bir seyir izlemesine yol açtı. Yunanistan’da ücret girdi maliyeti 2001 yılından bu yana %36 oranında arttı. Oysa aynı dönemde Almanya’nınki yalnızca %4 oranında arttı. Yunan ekonomisinin rekabet gücü bu yüzden yaklaşık %25-30 oranında azaldı. Öte yandan da Euro’ya geçişle birlikte düşen faizler Yunanlıları o yıllardan bu yana normalde Drahmi ile yaşayamayacakları borç destekli bir yaşama sürükledi.³ Aynı gelişmeler değişik boyutlarda İtalya, İspanya ve Portekiz için de geçerli.

Euro’ya geçişten sonra devalüasyon gibi bir araç da kamunun elinden alındığı için, artan girdi fiyatları karşısında düşen rekabet gücünü yerine koyamayan Güney Avrupa ülkeleri sonuçta gittikçe büyüyen bir borç yükü ile başbaşa kaldı. Uluslararası sermaye hareketlerinin ve Avrupa içi dengelerin Yunanistan’ı getirdiği nokta burası. Herkes üretecek diye bir kural olamayacağına göre, bileşik kaplar kanununda olduğu gibi, kaplar arası akışkanlığı kesmediğinin

sürece, kaplardan daha aşağıda duran, suyu diğerinin düzeyine gelene dek çekecektir. Yunanistan, İtalya, İspanya ve Portekiz’de olan budur. Bu yüzden Güney Avrupa ülkelerinin borçlanması yurt dışından gelen görece ucuz ürünlerin talebini karşılamış, dış ticaret açıklarını şişirmiş ve borçlarını arttırmıştır.

Daha büyük bir krizin altyapısı hazırlanıyor

Borçları azaltmak ve bütçe açıklarını yok etmek için bu devletlerin elindeki olanaklar kısıtlıdır. Paralarının değeri sabitlendiği için, vergileri arttırmak ya da harcamaları kısmak gibi maliye politikaları dışında yapabilecekleri pek bir şey yoktur. Özellikle kaynakların yurtdışına kaçışını önleyecek, Uzak Doğu Asya ülkelerinin uygulayabildiği para politikalarının panzehiri olabilecek yurtiçi para politikası araçlarından yoksundurlar. Uygulanabilecek maliye politikaları ise konjonktüre zarar vereceğinden, devlet gelirlerinin daha da azalmasına yol açabilir. Bu yüzden kapitalist ekonomilerin borç batağından kurtulmalarının en etkin yolu daha da hızlı büyümek olarak kendisini

Kapitalist pazarı doğrultmak için uygulanan bütün çözümler, bu döngü içinde, paradoksal biçimde, aynı zamanda sorunun oluşumuna, yani bir süre sonra daha büyük boyutlarda yeniden ortaya çıkmasına yol açar.

Bu, kendi ülkelerinde hayat cenderesini, sahip olduğu görece yüksek hayat standardıyla birlikte sürdürmeye çalışan Batılı insanın biraz daha ezilmesi anlamına geliyorken, ülke içi kaynaklar yetersiz kalacağı için üçüncü dünyadan yapılan kaynak aktarımları dünyanın başka yerlerinde yaşayan bazı insanların hayatta kalma olanaklarını yok edecek.

dayatır. Yunanistan örneğinde olduğu gibi geçen süreçte büyüme, dış borçlanma temelinde tüketim pompalanarak gerçekleştirildi. Bu ise borçların geri ödenmesi bir yana, daha büyük miktarda borç birikimine yol açtı.

Bu noktadan sonra devletin atacağı adımlar bellidir. Politikacılar, devlet bürokratları, kamu maliyesini düşüştüğü bu durumdan çıkarmak için türlü türlü malî araçlar icat eder. Kamunun daha nerede satılacak malı vardır, araştırılır. Halkın malı olan sokaklar, yollar, binalar, kaldırımlar, yeraltı-yerüstü zenginlikleri, akarsular, şelaleler, tarım alanları satılır, kiralanır. İşçi ücretleri düşük tutulmaya çalışılır. Sosyal harcamalardan kısılır. Sağlık harcamaları düşürülür. Kaynak tahsisine bulunan bu “çözümler” neoliberal politikaların sırtlanmak zorunda kaldığı, pazarın sıkışmışlığını aşmak amacıyla uygulanan artı değer yaratma politikalarının finansmanı içindir tümüyle.

Büyüme hangi yolla olursa olsun, bu adımlar potansiyel daha büyük bir malî krizin alt yapısını hazırlar. Örneğin borçla üretim finanse edilirse, satışların da artması gerekir, bu da yaratılan artı değer düşme baskısı altına girmesini getirir. Üretilenleri satın alacak talep yaratmak için borçlanma yoluyla pazarlara malî kaynaklar pompalanır. Yunanistan’da ve diğer Güney Avrupa ülkelerinde yapılan, ülke içi ürünleri desteklemekten çok, Çin’in ve Almanya’nın ürettiklerine yönelik talebi destekleyici bir borçlanma olmuştur. Yani ülkenin kaynakları yurtdışına transfer edilmiştir. Yunanistan, diğer Güney Avrupa ülkeleri gibi, bu yüzden aslında Almanya’nın işletmelerinin satışlarını arttırıcı bir rol üstlenmiştir. Almanya’nın uyguladığı görece

düşük ücret girdisi politikası Güney Avrupa’nın aşırı borç yükü altına girmesinin zeminini hazırlamış, bir anlamda içini boşaltmıştır.

ABD’de ve diğer OECD ülkelerinde borçlanma yolu ile pazarlara kaynak transferi oyunu hâlâ sürdürülmekte ya da sürdürülmeye çalışılmakta. Hem insanlar, hem malî kurumlar, hem devlet çok ciddi bir borç yükü altında ve bu gerçeğe rağmen konjonktürü pompalamak için kamu yönetimi durmadan kredi kullanmaya ve kullandırmaya devam ediyor. Bir tür Amerikan rüyası, ya da gece gördüğü rüyadan uyanmak istemeyen bir çocuk gibi, uyur ile uyanıklık arasında, biraz daha rüyasını görmek istiyor. Yapılan tahminlere göre ABD’de ve diğer gelişmiş ülkelerdeki borç yükü, yaratılan toplam millî gelirin %300’ü civarında. Toplumun borç yükünün 1930 krizinden bu yana vardığı en yüksek düzey bu. Tüketim şu ana kadar görülmemiş düzeylere çıktı ve bu tüketimi karşılayabilmek için sağlanan kaynaklar ithalat ve dış ticaret açığının geometrik olarak artmasına yol açıyor. Çin ise düşük kur politikası ile borç yükü altındaki gelişmiş ülkelerin tüketicilerini memnun ve dış ticaret açıklarını finanse etmeye devam ediyor. ABD ise yıllardır bütçe açıklarını genişleterek, talebiyle Çin ekonomisini destekliyor.⁴

Üç vakitte

Bu modelde gelişen borç krizine Avrupa’da şu anda para piyasalarının hizmetine sunulan yeni malî kaynaklar “çözüm” olarak ortaya konuyor. Krizden kurtulmak için pazarlara sağlanan inanılmaz büyüklükteki malî kaynaklar gene borçlanarak

sağlanıyor. Güney Avrupa’nın yapısal sorunları çözülmeden yaratılan bu yeni kaynakların yerine ulaşması olanaksız. Artı değer yaratma kapasitesini önemli ölçüde yitirmiş olan ülkelerde bu kaynaklar talebi pompalayacağı için, rüya biraz daha görülmeye devam edilecek. Bu kaynaklar işçi ücretlerini ve döviz kuruunu düşük tutan ülkelere akacak ve bulunan bu çözüm yalnızca geçici bir rahatlık sağlayabilecek. Birkaç yıl sonra oluşacak daha büyük bir krizin alt yapısını hazırlayacak. Belki bu arada krize giren Akdeniz ülkelerinin kamu malları haraç mezat satılacak, borçlar biraz ödenecek, bir süre rahatlanacak ve bir sonraki krize doğru koşar adım yaklaşılabilecek. Bugün Yunanistan’ın başına gelenler, üç vakitte diğer AB ülkelerinin de başına gelecek.

Son yıllarda inanılmaz hızlarda arttırılan sermaye stoklarının ve varlıkların yenilenmesi, her geçen gün daha fazla toplumsal katma değer ve vergi geliri, bunlar yetmeyeceği için de borçlanma gerektiriyor. Oysa bu büyümenin doğal sonucu olan şişme ve şişmenin doğal sonucu olan

büyümenin varacağı bir sonraki tıkanmada yeniden “Nereden kaynak sağlayabiliriz?” sorusu göndeme gelecektir.

Uluslararası kapitalizm bu borçların geri ödeme günü geldiğinde ne tür bir yaratıcılık gösterecek, henüz bilmiyoruz. Yeni sömürgecilik, çözüm portföyüne şu ana kadar hiç tanık olmadığımız yöntemleri devreye sokabilir, çünkü şu anki kapitalizm bu borçları ödeyebilecek artı değeri yaratamıyor. O zaman dünyanın başka yerlerinden devşirme olanaklarını arayacak. Heyecanla bekliyoruz.

En iyi olasılıkla ve iyimser tahminle bu borçların yükü tabana yayılmaya çalışılacak ve kısmen ihraç edilecek. Bu, kendi ülkelerinde hayat cenderesini, sahip olduğu görece yüksek hayat standardıyla birlikte sürdürmeye çalışan Batılı insanın biraz daha ezilmesi anlamına geliyorken, ülke içi kaynaklar yetersiz kalacağı için üçüncü dünyadan yapılan kaynak aktarımları dünyanın başka yerlerinde yaşayan bazı insanların hayatta kalma olanaklarını yok edecek. ▼

Crisis

- 1 https://docs.google.com/OECD_country_debt_and_deficits
- 2 <http://stats.oecd.org>
- 3 http://www.cep.eu/fileadmin/user_upload/CEP-Default-Index/Laenderbericht_Griechenland_Herbst_2011_Kurzfassung.pdf
- 4 <http://www.gfmag.com/tools/global-database/economic-data/10403-total-debt-to-gdp.html#axzz1hBiOdjFu>

KENTSEL DÖNÜŞÜM: 'İYİ' NİYETLE TOPLUMSAL GERÇEKLİĞİN UZLAŞMAZ ÇELİŞKİSİ

Asuman Türkün

Sanayisizleşmenin ve tüketime dayalı bir gelişmenin yaşandığı kentlerde, 1990'lı yıllardan itibaren "yeni kent politikası"nın en önemli unsuru olarak "kentsel dönüşüm" olgusu gündeme geldi. Kentsel mekânın kendisi en önemli sermaye birikim aracı haline gelmiş durumda. Çoğu zaman gerçek ve acil ihtiyaçlar nedeniyle değil, sermayeye yeni yatırım ve birikim imkanları yaratmak üzere kentin rant potansiyeli yüksek bölgelerinde ciddi bir dönüşüm baskısı yaşanıyor.

Kent toprağının "en iyi kullanımı" ve "en fazla rant getirisi" üzerine inşa edilen bu mekânsal politikalar, meşruiyetini bu dönüşümlerin yeni yatırım alanları yaratarak ekonomik getirileri artıracığı ve işgücü yaratacağı, toplumun tüm kesimlerinin yararına sonuçlar doğuracağı; özellikle tarihî merkezde öngörülen dönüşümlerin bu alanların korunmasına ve sürdürülmesine imkân sağlayacağı gerekçesine dayandırıyor. Oysa, bütün bu dönüşüm girişimlerinde sosyal, ekonomik ve çevresel koşullar açısından sürdürülebilir çözümler üretilmesinde ve özellikle dar gelirli kesimlerin barınma koşullarının iyileştirilmesinde ciddi bir başarısızlığın olduğu; bu uygulamaların hemen hepsinde, bu kesimlerin tahliyesi ya da yerinden edilmesi gündeme geliyor. Uygulamaya konan büyük kentsel projeler ise kentin sosyo-mekânsal yapısında önemli değişikliklere yol açıyor ve kentlerde yeni toplumsal ayrışma ve dışlanma biçimleri yaratıyor.

Dönüşüm baskısı

İstanbul gibi ciddi rant potansiyeline sahip bir kentte bu dönüşüm politikalarının önem kazanması şaşırtıcı değil. İstanbul'un bir "kültür ve turizm merkezi" kimliğinin yanı sıra ulusal ve küresel sermayenin finans, yönetim ve denetim işlevlerinin yoğunlaştığı ve her türlü nitelikli hizmetin sağlanabildiği bir dünya kenti olması hedefleniyor. Bu çerçevede

kent, büyük ulusal ve uluslararası yatırımların odak noktası olmuş ve kent toprağının artan değeri kentteki dönüşüm baskısını arttırmıştır.

Bugün kent içi arsa talebini karşılamak üzere yeni alanların açılmasının sınırlarına gelinmiştir. Bazı yerleşik konut alanlarının yıkılıp yeniden yapılması ya da soylulaştırılarak kullanıcılarının değiştirilmesi ve birkaç "round" el değiştirmeler sonucunda rantların en üst seviyeye ulaştırılabilmesi bir imkân olarak görülmektedir. Özellikle rantı artmış alanlara yakın gecekondu bölgeleri, tarihsel dokuya sahip yıpranmış konut alanları, gecekondu önleme bölgesi veya sosyal konut olarak geliştirilmiş düşük yoğunluklu bölgeler dönüşüm projeleri içinde öncelikli olarak yer alıyor. Bu alanların dönüştürülmesi için, "dep-rem, yasadışı yerleşim, düşük nitelikli

Gerçek ve acil ihtiyaçlar nedeniyle değil, sermayeye yeni yatırım ve birikim imkânları yaratmak üzere kentin rant potansiyeli yüksek bölgelerinde ciddi bir dönüşüm baskısı yaşanıyor.

konut ve çevre, bozulan tarihsel konut dokusu ve doğal alanlar için tehdit" gibi gerekçeler sunuluyor.

Kentsel mekânının insanlar için yaşanabilir ve paylaşılabılır bir "toplumsal tüketim" ve "üretim" alanı olması ile bir "birikim" aracı olması arasındaki gerilim kapitalist kentin oluşumundan beri hep görülüyor.

Ancak neoliberal politikaların hakim olduğu 1990'lar sonrası dönemde bu ikinci öncelik kent mekânının "değişim değeri" üzerinden yeniden yapılanmasının da belirleyicisi oldu. Kentli nüfusun yaşam kalitesini artırıcı zorunlu dönüşümler yerini güçsüz ve dezavantajlı toplumsal sınıfları kent mekânında yeniden ayrıştıran

Sulukule'de kentsel dönüşüm

ve kentlerde oluşan rantların bölüşümünü büyük sermaye lehine düzenleyen politikalarla bıraktı.

“Daha az kutsal”

Dönüşümü hedeflenen kentsel mekânlarda farklı tarihsel özellikleri nedeniyle farklı yöntemler kullanılıyor. Bu yöntemler vatandaşlar arasında mülkiyet hakları açısından ciddi bir ayrımcılığa yol açıyor; bazıların mülkiyeti “daha az kutsal” kabul ediliyor. Bazı dönüşüm biçimleri mülk sahiplerinin artan rantlardan pay almasına yol açarken, diğerlerinde tepeden verilen dönüşüm kararları buralarda yaşayanları önlerine konan seçeneklere razı olmaya zorluyor ve yüksek oranlarda mülksüzleşme ya da yoksullaşma yaşıyor. Bu dönüşümler mülk sahipliği ya da hak sahipliği üzerinden kurgulanıyor ve banka borçlarını ödeme kapasitesine bağlı olarak kentsel mekân yeniden şekilleniyor.

Dönüşümün çok zaman serbest piyasasının işleyişine bırakıldığını görüyoruz. Cihangir, Galata ve Tophane bunun örnekleri. İkinci bir dönüşüm biçimi, Fikirtepe gibi merkezî konumu nedeniyle serbest piyasa aktörlerinin ilgisini çeken alanlarda ortaya çıkıyor. Bu alanlarda imar hakları yükseltilmekte ve yine piyasa içinde dönüşümleri sağlanmaya çalışılmakta. Kentsel dönüşüm yasasının çıkmasıyla birlikte Etiler, Levent gibi kentin merkezî alanlarında yer alan ve arazi değeri yükselmiş 40-50 yıllık sosyal konut veya kooperatif alanlarında da deprem odaklı bir

dönüşüm bekleniyor. Bu tür dönüşümlerde mülk sahiplerinin yapılan pazarlıklarda kısmen söz sahibi olması ve artması beklenen rantlardan bir pay alması ya da en azından mülklerini korumaları mümkün olmakta.

Üçüncü tür dönüşüm ise piyasa içinde dönüşümü “kilitlenmiş” alanlarda gerçekleşiyor. Bu alanların plan ve proje kararlarıyla “dönüşüm/yenileme alanı” ilan edildiği ve çıkarılan yasaların yardımıyla dönüştürülmesinin hedeflendiği görülüyor. Tarihî konut dokusunun bulunduğu Tarlabası, Fener-Balat ve Sulukule, tepeden verilmiş kararlar sonucu dönüşümün örnekleri. Bu alanlardaki bina tipolojisi ve yaşayanların ekonomik güçleri rantın istenildiği ölçüde artmasına imkân vermiyor; dolayısıyla, binaların yıkılarak birleştirilmesi ve daha büyük kentsel projeler için hazırlanması söz konusu.

Bu tür dönüşümün bir başka önemli örneğini de rant potansiyeli yüksek gecekondu alanları ve gecekondu önleme bölgeleri oluşturuyor. Bu konut alanlarının “kentsel dönüşüm alanı” ilan edilerek yıkılması ve buralarda yaşayanların TOKİ’nin dar gelirli için inşa ettiği toplu konut alanlarına borçlandırılarak yerleştirilmeleri gündeme geliyor. Bu uygulamalarda kullanılan yöntem hemen her yerde aynı: Tasfiye edilmek istenen mahalledeki bina veya konutlara “enkaz bedeli” üzerinden bir fiyat biçilmekte, yeni yapılanlar ise Bayındırlık Bakanlığı fiyatlarıyla değerlendirilmekte. Aradaki farkın 20 yıllık bir ödeme

planıyla “hak sahipleri” tarafından ödenmesi bekleniyor. Burada kişilere üç seçenek sunuluyor: ya binalarını belirlenen fiyatlara satıp gidecekler, ya kendi mahallelerinde yapılacak olan daha lüks konutların yüksek bedelini borçlanma yoluyla ödeyecekler, ya da kendi mahallelerinden farklı bir yerde yapılan ve daha uygun fiyatlı TOKİ konutlarına yine borçlanarak geçecekler. Bu üç seçneğin de bu mahallelerde yaşayanlar için ciddi bir çözümsüzlüğe yol açtığı açık.

Toplumsal içerik

Kentsel dönüşüm proje ve uygulamaları, ilgili alanlardaki kentsel ve toplumsal sorunları çözme iddiası ile başlatılıyor. Bu iddia, hem kentlerin planlı ve düzenli bir biçimde gelişmesini ve kentsel yaşam kalitesinin artırılmasını, hem de özellikle dar gelirli barınma sorununu çözmeyi içeriyor. Öte yandan, dönüştürülmesi planlanan alanların hangi ekonomik ve toplumsal dinamikler bağlamında geliştiği ve bu alanlarda yaşayanların içinde bulunduğu koşullar gerçekçi bir biçimde analiz edilmeden birtakım “dönüşüm modelleri” geliştirilmekte ve bunların mevcut sorunları gerçekten çözüp çözemeyeceği tartışma dışı kalmaktadır. Buradaki en önemli problem kentsel dönüşüm uygulaması yapılması planlanan alanlarda yaşayanlarla ilgili yeterli bilgi olmaması ya da mevcut gerçekliğin gözardı edilmesi. Hem Sulukule’de hem de Ayazma ve Tepeüstü’nde dönüşüm öncesi yapılan araştırmalar dönüşümün

yaratacağı mağduriyetleri açıkça göstermesine rağmen, bunun hiç hesaba katılmadığı anlaşıyor. Bütün bu uygulamalarda kentsel alanlar “soyut mekânlar” olarak sadece fiziksel ve lokasyon özellikleri açısından ele alınmakta ve toplumsal içeriğinden ve tarihsel gelişim dinamiklerinden tümüyle soyutlanmakta. Dolayısıyla kentsel dönüşüm projelerinde, söz konusu dönüşüm alanı piyasa değeri ve rant potansiyeline, dönüşüme uğrayacak mahallelerde yaşayanlar ise ödeme güçlerine göre sınıflanmış kategorilere indirgenerek tartışılmakta ve yıllar içinde geliştirilmiş olan toplumsal ilişkiler, mekânsal ihtiyaçlar ve bunların yaşamsal önemi gözardı edilmekte. Dönüşüme uğrayan alanlardan tahliye edilenlerin konut için yapabilecekleri ödemeler konusunda da gerçekçi olmayan varsayımlar yapılmakta.

Dönüşüm baskısı

Bu tür kaygılarla İstanbul’da altı dönüşüm bölgesinde kapsamlı bir araştırma yapılmış ve durumun ortaya konması hedeflenmiştir¹. Genellikle ekonomik temelli yeni kent politikalarının sosyal politikaları zayıflatığı hipotezinden hareket eden bu araştırma, kent içinde artması beklenen sosyo-mekânsal ayrılmaların kentlilerin geleceğini nasıl etkileyeceğini ve ne tür yeni sorunlar yaratabileceğini tartışmaya açmaktadır.

Bu bağlamda araştırma, mekâna yukarıdan yapılan müdahalelerin hem uygulanma süreçlerini hem de sonuçlarını ele almayı, ama özellikle dönüşüm baskısı altındaki mahallelerde yaşayanlarla ilgili kapsamlı bilgi toplamayı hedeflemektedir. Bu alanlarda yaşayanların gelir durumları, donanımları, durumlarını iyileştirme kapasiteleri ve çalışma koşullarının yanı sıra, kente yerleşme hikâyeleri ve kentte varolma stratejileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu kişilerin dönüşümlerden nasıl etkileyecekleri ve farklı seçenekleri olup olmadığı araştırılmıştır. Bu mahallelerde yaşayanların kente ve şu anda yaşadıkları mahallelere yerleşme deneyimleri İstanbul’un kentleşme tarihine ve farklı dönemlerde uygulanan sanayi ve konut politikalarına ışık tutmakta; aynı zamanda bugün “işgalci” ya da “yok” sayılarak kentsel dönüşüm uygulamalarının mağdurları haline gelen toplumsal kesimlerin haklarına işaret etmektedir.

Araştırma kapsamında incelenen altı mahallenin ortak özelliklerinden en önemlisi dar gelirli kesimlerin konut alanları olmalarıdır. Mahallelerin üçü 1970’li ve 1980’li yıllarda gelişmiş

gecekondu mahalleleridir. **Başbüyük** (Maltepe), **Derbent** (Sarıyer) ve **Aydınlı** (Tuzla) sosyal, mekânsal ve kültürel özellikleriyle birbirlerinden farklılaşan üç gecekondu bölgesidir. Başbüyük ve Derbent, aşırı değerlenen kent toprağına yeni yatırım ve yapılaşma baskısıyla kentsel dönüşümüne konu olmaktadır. Aydınlı'daki en önemli gelişme ise Tuzla'da kurulan organize sanayi bölgeleri ve bunu takiben gecekondu ve apartman biçimindeki konut yapılaşmasıdır. Bu mahalle TOKİ'nin dar gelirli kesimler için inşa ettiği toplu konut alanları ve lüks konut siteleri ile çevrilmiş durumdadır.

Diğer üç mahalleden birincisi, kentsel sit alanında yer alan **Tarlabası** semtinde yenileme alanı ilan edilen dokuz adayı kapsamaktadır. Dar gelirli kesimler açısından gecekondu yapımı dışında bir başka seçenek de kentin merkezî alanlarındaki yıpranmış konut alanlarına kiracı olarak yerleşmektir. 1990'lara kadar geçici bir barınma olanağı sağlayan bu alanlar giderek kalıcı bir nitelik kazanmış ve kent yoksulluğunun yığıldığı alanlara dönüşmüştür. Araştırma yaptığımız bu bölgede yaşayanların %64'ü kiracıdır. Tarihî konut dokusunun olduğu bu bölgede yapılacak yıkımlar, getirilen yeni işlevler,

mahalle halkının tahliyesi ve mülk sahiplerine yönelik hukuksuz uygulamalar ciddi bir muhalefete yol açmış olsa da, bugün bölgede dönüşüm uygulaması başlamış durumdadır.

Mahallelerden bir diğeri olan **Tozkoparan** (Güngören) gecekondu önleme bölgesi uygulamalarına örnek teşkil eder. 1960'lardan sonra gecekondu önleme bölgesi uygulamaları ve işçi kooperatifleri İstanbul'da sınırlı da olsa dar gelirli kesimler için bir konut seçeneği olabilmiştir. Bu mahalle 1960'ların sonlarına doğru yerleşime açılmış ve bu dönemde kent içindeki yıkımlarda evlerini kaybetmiş ya da gecekonduya yaşamakta olan dar gelirli kesimler borçlandırılarak mahalleye yerleştirilmiştir.

Buradaki dönüşüm, binaların yıpranması ve depreme dayanıksızlık üzerinden meşrulaştırılırken, mahallede yaşayanların TOKİ'nin yaptığı yüksek yoğunluklu toplu konutlara taşınması hedeflenmektedir.

Son mahalle ise TOKİ'nin yaptığı toplu konutların yoğun olarak yer aldığı **Bezirganbahçe**'dir (Küçükçekmece). İstanbul'daki kentsel dönüşüm uygulamalarının ilk örneklerini teşkil eden Ayazma ve Tepeüstü'nden ayrılmak zorunda kalanlar bu alana yerleştirilmiştir.

Mülksüzleşme süreci

Araştırma sonuçları, ekonomik ve toplumsal gerçeklikler göz önüne alınmadan yapılan uygulamaların başarı şansı olmadığını gösteriyor. Sulukule, Bezirganbahçe gibi çokça tartışılan TOKİ projelerinde bu durum açıkça görülüyor. İlk kentsel dönüşüm uygulamalarının en güçsüz ve en dar gelirli toplumsal kesimlerin konut alanlarında yapıldığı ve kişilerin gönderildikleri yerlerde tutunamayarak kente kiracı olarak geri döndükleri biliniyor. Yani bir "mülksüzleşme" süreci yaşanıyor. Bezirganbahçe'ye yerleştirilen 1400 aileden yarısına yakını evlerini kaybetmiş durumda. Sulukule'den Taşoluk'taki TOKİ konutlarına gönderilen ailelerden sadece iki tanesi burada kalmaya direnebiliyor.

Dönüştürülmesi hedeflenen mahallelerde yıllar içinde gelişmiş sosyal ilişkiler ve yardımlaşma ağları, yaşamı kolaylaştıran ve günlük yaşamın pahasını azaltan unsurlardır. Bu mahallelerde kira ödemeyerek ya da düşük kiralarla yaşam stratejilerini geliştirmiş aileler açısından, yeni konutlarda para ödemek zorunda kalınması, ulaşım maliyetlerinin artması ve yakıt ve aidat paralarının eklenmesi ciddi bir ödeme güçlüğüne yol açıyor. Çok sınırlı kaynaklarla yaşamlarını sürdüren kesimler için çoğunlukla bu paraları ödemek imkânsız haoluyor. Özellikle iş kayıplarının yaşandığı kriz dönemlerinde bu durum çok daha ağır yaşanıyor.

Banka borçlarını ödemeye devam ederek bu konut alanlarında kalmaya direnenler ise ciddi bir "yoksullaşma" ile karşı karşıya kalmakta ve pahasını eğitim alamayan, genç yaşta çalışmaya başlayan genç nesiller ödemekte... Bezirganbahçe bugün saha araştırması yaptığımız mahalleler içinde en düşük eğitim düzeyine sahip bireylere ve en düşük hane gelirlerine sahip mahalle olarak öne çıkıyor. Bunun yanı sıra, bu dönüşüm uygulamalarında tek tip bir model olarak geliştirilen ve çoğunlukla TOKİ tarafından gerçekleştirilen toplu konut uygulamaları, hem inşaat kalitesi ve mimari özellikleri hem de sunduğu yaşam kalitesi açısından ciddi sorunlara sahip.

Kentlerde toplumsal yaşamın evrimine bakıldığında, konuta erişimden çalışma imkânlarına kadar hayatın pek çok alanının enformel ilişkilerle sürdürüldüğü bilinmektedir. Konuta erişimde borçlanmalar enformel alanda idare edilebilir durumdadır; oysa kentsel dönüşüm her durumda

bankaya borçlanmayı dayatmaktadır. Banka gibi formel kanallar yoluyla borçlanma, iş güvencesi olmayan kesimler açısından sürdürülebilir olmaktan uzaktır. Dışardan bakıldığında kira düzeyinde olduğu söylenen bu borç yükünün neden ödenemediği anlaşılmazken, içerden bakıldığında her ailenin öznel hikâyesinde yirmi yıllık dönem içinde borcun ödenemediği bir üç ay olacaktır.

Gerçekçi ve adaletli bir barınma hakkı

Devletin sağladığı sosyal güvencenin çok sınırlı olduğu ve yaşam stratejilerinin bu koşullara göre uyarlandığı bir kent yaşamında, konut alanının kentsel dönüşüm projeleri ile formel bir çerçeveye oturabilmesi, diğer koşullarda bir değişim olmadığı sürece neredeyse imkânsızdır. Özellikle çalışma imkânlarının daha sınırlı, işsizliğin ve güvencesizliğin çok daha fazla olduğu bu dönemde bu dönüşüm uygulamaları bu mahallelerde yaşayanlar açısından ciddi bir çözümsüzlük yaratacaktır.

Araştırmamızın bulguları benzer olumsuz gelişmelerin dar gelirli toplumsal kesimlerin yaşadığı bütün dönüşüm alanlarında yaşanacağını açıkça göstermektedir. Konut sorunu dar gelirli kesimlerin sorunudur; bu kesimlerin barınma sorununu çözmek bütün dünyada en önemli gündem maddelerinden biri haline gelmiş, hem uluslararası kuruluşlar, hem de devletler bu konuda çözüm oluşturabilecek farklı politika önerilerini tartışmaya başlamıştır. Barınma sorununun çözümü için uygulanan mevcut politikaların başarısız olduğu kabul edilmektedir.

Yaşanan ödeme güçlükleri ve mağduriyetler karşısında, plandışı gelişmiş konut alanlarını yıkmak yerine farklı çözümlerle iyileştirmek ve kamu kaynaklarını devreye sokmak daha başarılı görülen bir uygulama biçimidir. Bu konu sadece basit bir fiziksel yenileme, insanları başka alanlara taşıma ve borçlandırma meselesi olmaktan çok uzaktır. Gerçekçi ve adaletli bir "barınma hakkı"ndan söz ediyorsak, toplumsal gerçekliğin bütün boyutlarıyla yüzleşmek gerekmektedir. ▼

Banka borçlarını ödemeye devam ederek bu konut alanlarında kalmaya direnenler ise ciddi bir "yoksullaşma" ile karşı karşıya kalmakta ve pahasını eğitim alamayan, genç yaşta çalışmaya başlayan genç nesiller ödemekte.

1 TÜBİTAK tarafından desteklenen "İstanbul'da Eski Kent Merkezleri ve Gecekondu Mahallelerinde Kentsel Dönüşüm ve Sosyo-Mekânsal Değişim" adlı araştırma projesi, Haziran 2008-Ekim 2010.

SOSYALİZM ÖLDÜ MÜ?

İşçi sınıfının devrimci bir rolünün kalmadığı eski bir tartışma olmasına rağmen 1989'dan itibaren daha sık ileri sürülen bir iddia oldu.

Doğan Tarkan

Doğu Avrupa ülkelerindeki 1989 devrimlerinin sonucunda iyice hararetlenen bir tartışma var. Sosyalizme ne oldu? Bir yandan "ideolojiler öldü", "tarihin sonu" gibi fikirleri ileri sürülürken, soldan da Leninizm'in yanlışlığı, Leninizm'in Stalinizm'e yol açtığı iddiaları yükseldi. O günlerde Marksizm'e sahip çıkılırken, eleştiri okları daha çok Lenin'e yöneltilmekteydi. İşçi sınıfının devrimci bir rolünün kalmadığı ise daha eski bir tartışma olmasına rağmen 1989'dan itibaren daha sık ileri sürülen bir iddia oldu.

Bugün ise yeni bir tartışma var. Belki 1989'da olduğu kadar yoğun ve kapsamlı değil, ama gene de ele alınması gerekli bir tartışma. Bugün ileri sürülen tezler 1989'da ileri sürülen tezler kadar kapsamlı değil, ama aynı temel noktalardan çıkıyor ve biraz daha ileri gidebiliyor. Ölen sadece Leninizm ve işçi sınıfı değil artık, devrimler ve marksizm de bütünüyle ölmüştür.

Sovyet demokrasisi

Marksizm'in ışığında sosyalizmin ne anlama geldiği çok açık: İşçi sınıfının kurtuluşu kendi eseri olacaktır ve sosyalizm işçi sınıfının kendisini devlet olarak örgütlemesidir.

Tarihsel gelişmelere bu iki basit tespit açısından bakarsak, olayları çözümlemek daha kolaydır. İşçi sınıfının kendisini devlet olarak örgütlemesi ilk kez Fransa'da, Paris Komünü'nde görüldü. Ardından, 1905'te Rusya'da sovyetler (işçi konseyleri) ortaya çıktı. Aynı sovyet örgütlenmesi yine Rusya'da 1917 Şubat devriminde bir kez daha ortaya çıktı, Ekim ayında ise iktidar bütünüyle işçi, köylü ve asker sovyetlerinin eline geçti.

Gerek Komün, gerekse Sovyetler Birliği'nin ilk yılları büyük emekçi

yığınlar için son derece demokratikti. Yeni türden, yok olmaya aday bir devletin temellerini oluşturuyordu.

Rusya'da 1917 Şubat devrimi ile Ekim devrimi arasında geçen dönemde toplumun yaşadıkları bir işçi devriminin ardından oluşan toplumu çok iyi anlatmakta.

Her fabrika, her köy, her askerî birlik kendi temsilcilerini seçiyor ve bunları üst sovyete yolluyordu, oradan da ülke çapındaki sovyete delegeler gidiyordu. Ancak sovyetlerde fabrika işçileri ya da köylüler veya askerler istedikleri vakit toplanıp tartışıyor

ve tartışmaların sonucunda gerekirse seçtikleri delegeleri geri çağırıp yenilerini seçiyorlardı. Dolayısıyla, sovyet delegeleri daima kendilerini seçenlerin denetimi altındaydı. Ayrıca bu delegeler ortalama bir işçi ücreti kadar ücret alıyordu.

İşçiler ve emekçiler üretimin kararlarını alıyor, fabrikaları yönetiyordu.

Devrimci Rusya'da sadece sovyetler değil, onun yanı sıra başta fabrika komiteleri ve sendikalar olmak üzere sayısız örgütlenme vardı ve hepsi sovyetler gibi işliyordu. Sadece sovyet delegeleri değil, her düzeyde

devlet çalışanları ortalama bir işçi ücreti kadar ücret alıyorlardı.

Delegelerin geri çağırılabilmesi ve ortalama işçi ücreti alması sovyetin parlamentodan farkını oluşturur.

'Demokratik Halk Cumhuriyetleri'

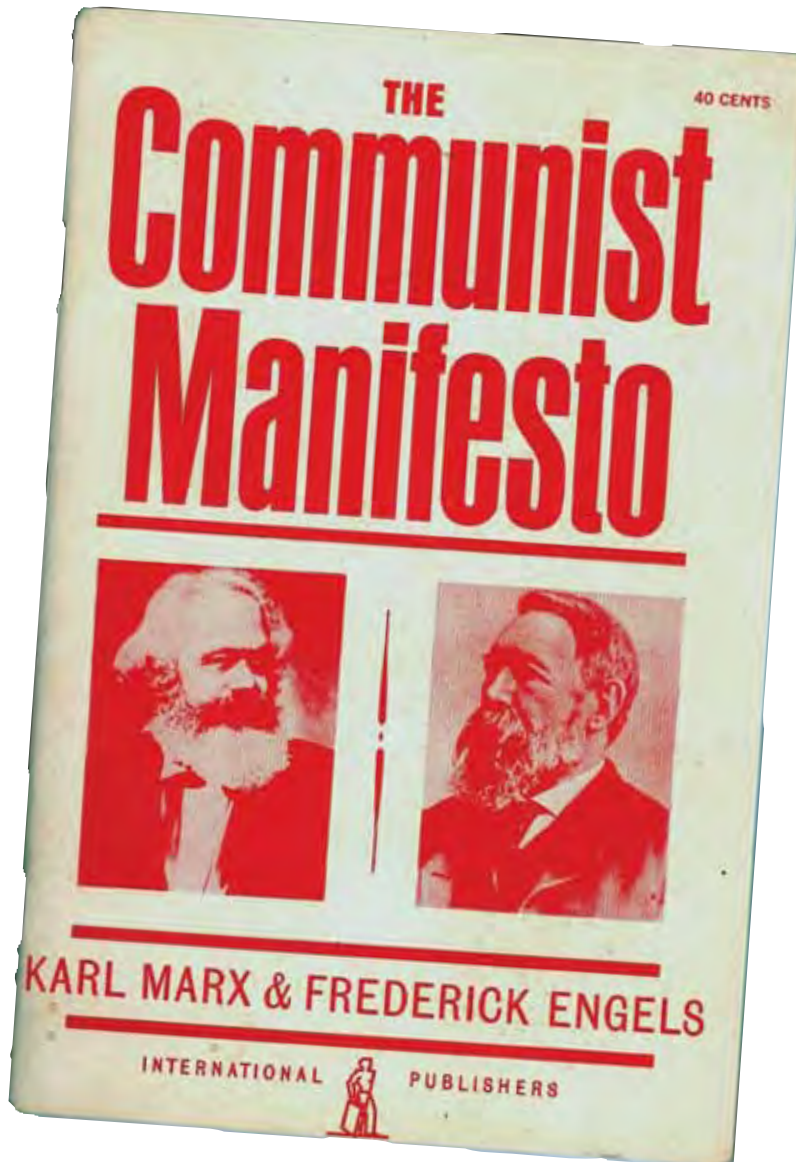
Doğu Avrupa ülkelerinde, Çin'de veya Küba ve Kuzey Kore'de böyle bir gelişme yaşanmadı. Doğu Avrupa ülkeleri, İkinci Dünya Savaşı'nın sonunda Rus Kızıl Ordusu'nun bu ülkeleri işgal etmesi ile 'Demokratik Halk Cumhuriyetleri' olarak kuruldu, Çin'de Halk Ordusu tarafından, Kuzey Kore'de Çin Halk Ordusu'nun desteği ile, Küba'da ise Castro ve arkadaşlarının gerilla savaşı ile.

Bu ülkelerin hiçbirinde devrimin işçi sınıfının kendi eseri olduğunu gösterecek bir gelişme yaşamadığı gibi, hiçbirinde işçi, emekçi yığınlar iktidara gelmedi. Bu nedenle, Rusya dışında "sosyalist" denen ülkelerin bir gün dahi sosyalist olmadıklarını söylemek mümkün. Ve zaten Doğu Avrupa rejimlerinin yıkılmaları da bizzat işçilerin ayaklanması ile gerçekleşti. İşçiler kendilerine tamamen yabancı olan ve kendilerine daha iyi bir yaşam vermeyen bu rejimlerden ayaklanarak kurtuldu. Yıkıtları rejimler kendilerini "sosyalist" olarak tanımlıyordu, ama Doğu Avrupa'da yıkılan sosyalizm değildi.

"Kızıla boyanmış ama kızıl olmayan"

Rusya'da ise devrimden bir süre sonra eski egemen sınıfın direnişi İç Savaş getirdi. İç Savaş, Rusya için büyük bir yıkım oldu. Emperyalist güçler bu savaşta Beyaz orduları destekledi, Rusya emperyalistler tarafından işgal edilmeye başlandı.

Sonunda işçi sınıfı kazandı. Beyazlar çok kanlı bir savaşın sonucunda

yenildi. Ama yenenler bu savaştan çok ağır kayıplarla çıktı. Önce işçi sınıfının en bilinçli, devrimci kesimi savaşa gitti. Ardından askerlik zorunlu hale geldi ve büyük kentlerin işçileri savaşa yollandı. Savaşta işçi sınıfı en iyi unsurlarını kaybederken, şehirlerde de sanayi durdu. Sanayinin durması aynı zamanda sovyetlerin de fiilen sona ermesi anlamına geldi. Fabrikalar boşalınca sovyetler de fiilen ortadan kalktı.

İç Savaşı kazanan ordu geri döndüğünde Rus işçi sınıfı hem ağır kayıplar vermişti hem de devrimi gerçekleştiren işçilerin önemli bir kısmı artık devlet yönetiminde, sendikalar da veya Kızıl Ordu'da yönetici haline gelmişti. Sovyetler işlevsiz, işçi sınıfının en iyi unsurları ise yönetici!

Bu nokta, işçi sınıfının öncü kesimlerinin bürokratlaşmasının ilk adımlarıdır. Bu arada Çarlık bürokrasisinden devrime karşı çıkmayan unsurlar geri çağrılmaya da başlandı. Lenin durumlarını “kızıla boyanmış ama kızıl olmayan” olarak tespit ediyor, devleti el geçirdiklerini, ama onu yıkıp yeni bir devlet kuramadıklarını anlatıyordu.

Sürgünden Rusya'ya 1917'de dönen Lenin, ilk konuşmasında Rus devrimini dünya devriminin **ilk adımı** olarak selamlıyordu. Lenin için tek başına Rusya'da sosyalizmi kurmak mümkün değildi ve o dönemin sosyalistlerinin bütünü için bu fikir geçerliydi. Bütün Rus devrimcileri en başta 1918'de başlayan Alman Devrimi olmak üzere, dünya devriminin başarısını bekliyordu. Ne var ki Alman Devrimi, Ruslar İç savaşı sürdürürken yenildi.

Bu arada, Lenin'in ölümüyle, Stalin parti içinde en etkin güç olarak 1920'lerin ortasında iyice güçlenmiş olan bürokrasini temsilciliğini üstlendi. Bir dizi gelişme 1917'den çok farklı bir Rusya yarattı.

En başta, artık sovyetler yoktu; daha

doğrusu işlevsiz, boş bir kabuk kalmıştı. Bürokrasi giderek ücret farkını açıyordu. Fabrika yöneticileriyle generaller ortalama bir işçi ücretinden defalarca fazla ücret alıyordu. O kadar ki, Rusya'daki ücret farkı ABD'de patronlarla işçiler arasındaki ücret farkından daha fazlaydı. Bürokrasi, fabrika yönetimlerini de işçi komitelerinden alarak profesyonel yöneticilere verdi ve bu yöneticiler büyük ücret farkları ile işe başladı.

Tek ülkede sosyalizm

Stalin bütün bunları sosyalizm için yeni bir fikir olan “tek ülkede sosyalizm” teorisinin sonucu olarak gerçekleştireyordu. Bu teze göre dünya devrimi yenilmişti, Rusya tek başına kalmıştı, ama Rusya'da sosyalizmi kurmak mümkündü.

Bu tezin kazanması parti içinde ve işçi sınıfı içinde büyük bir terör dalgası ile mümkün oldu. Bir yandan 1917 yılının Bolşevik Partisi imha edilirken, bir yandan da bürokrasi kendi örgütlenmesini oluşturdu. Rus komünistleri 1930'lardaki terör dalgaları sonucunda imha edilirken, işçi sınıfı yeni ve çok hızlı bir sermaye birikimi için katı bir disiplin altına alınmıştı. Zaman zaman işe geç gelenlere ölüm cezası veya çalışma kampına gönderilme cezaları verilirken, ‘iç pasaport’ sistemiyle işçilerin fabrika değiştirme bile olanaksız hale getirildi.

Rusya'da 1920'lerin ortalarında gerçekleşen sadece basit bir dejenerasyon değil, bir karşı devrimdir. O kadar ki, tek ülkede sosyalizm tezine karşı çıkanlar, işçi ve emekçilerin haklarını savunanlar idam edilip toplama kamplarına yollanırken 1917 Ekim Devrimi'ne karşı çıkanlar affa uğruyor ve devlet yönetimine getiriliyordu.

İkinci dünya savaşı öncesinde Sovyet bürokrasisi çok hızlı bir sermaye birikimi gerçekleştirdi. Savaşta kazanan ülkeler arasında yer aldı. Yalta'da

Amerika ve İngiltere ile dünyayı paylaştı. Payına düşen alanlarda Kızıl Ordu yeni devlet kapitalisti rejimler kurdu. Doğu Avrupa'nın “sosyalist” ülkeleri böyle ortaya çıktı.

Nihayet, 1989 devrimleri dalgası önce birer birer Doğu Avrupa ülkelerindeki rejimleri yıktı, ardından Sovyetler Birliği dağıldı.

Yepyeni bir demokrasi

Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerini, Çin, Küba veya Kuzey Kore'yi sosyalist ülkeler olarak tanımlayıp bunları sosyalizmin kötülüklerinin örnekleri olarak göstermek çok kolay. Babadan oğula geçen iktidarlar, tek parti diktatörlükleri, işçi ve emekçiler üzerindeki baskı, idamlar ve toplama kampları, işçiler için ağır çalışma koşulları (dağılmasından kısa süre önce Rusya'da maden işçileri sabun istedikleri için grevler yapmıştı)... Bütün bunların yaşandığı rejimler “sosyalist” olarak tanımlanıyorsa, kimsenin sosyalizm diye bir amacı, hedefi olamaz elbet. Ama bunları “sosyalizm” olarak tanımlamak biraz garip değil mi?

Sosyalizm her şeyden önce işçi ve emekçilerin kendilerini yönetmeleridir. Üretime ve dolaşıma karar vermeleridir. Siyasî kararları almalarıdır. Sosyalizm, çalışan yığınlar için yepyeni bir demokrasi olmalıdır. Paris Komünü ve Rus devriminin ilk yılları bu pratiğe sahiptir. Daha sonra Komün burjuva orduları karşısında yenilmiş, Rus Devrimi ise burjuva ordularını yenmiş, ama yarattığı yeni bürokrasinin esiri olmuştur.

Stalin'i Lenin'in fikirlerinin yarattığı iddiası, devrimin şiddete dayalı olduğu iddiası ise tamamen temelsizdir. Komün kan dökmemiştir, ama Komünü yıkmak için saldıranlar binlerce işçiye katletmiştir. Keza, Rus Devrimi de şiddetsiz gerçekleşmiş, ama şiddet

İç Savaşla gelmiştir. Devrimi ezmeye çalışan güçler tarafından gündeme sokulmuştur.

Lenin ile Stalin arasındaki fark açıktır. Lenin, Rus devrimini dünya devriminin bir parçası olarak görür. Dünya devriminin Rus devrimine soluk aldıracağını düşünür. Rus Devrimi'nin ilk yılları çok partilidir, 1917'nin ilk hükümeti bir koalisyonudur. Muhalefet partileri açıktır ve hatta açık askerî örgütlenmeleri vardır. Bütün bunlar muhalefetin işçi hükümetine karşı silahlı mücadeleyi başlatması ile birlikte değişmiştir. Bu süreç kısa bir süre sonra da yeni bir egemen sınıfın, bürokrasinin ortaya çıkması ile sonuçlanmış ve bürokrasi başarılı bir karşı devimle iktidarı kazanmıştır.

Bugün sosyalizmin öldüğü tartışmaları, 1920'lerde sosyalizmin boğulmasının ardından ortaya çıkan ülkelerin 1980'lerdeki haline bakılarak sürdürülüyor. İşçi ve emekçilerin yönetimle hiçbir ilişkisinin olmadığı baskıcı Sovyetler Birliği'nden ya da Çin Halk Ordusu aracılığıyla kurulan Kore Demokratik Halk Cumhuriyeti'nden yola çıkarak sosyalizm tartışılmaz, eleştirilemez.

Komünist Manifesto çok net bir biçimde işçi sınıfının vatani olmadığını anlatır. Bu nedenle dünya devrimini savunmak, bu nedenle tek bir ülkede sosyalizmin mümkün olmadığını savunmak, bu nedenle işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağını ve onun adına davranan hiçbir parti, örgüt veya ordunun sosyalizme giden yolu açamayacağını savunmak gerekir.

Bu nedenle aşağıdan sosyalizm anlayışı bugün hâlâ canlı ve yol gösterici. Ve bu nedenle Stalinizm, arkasında baskı ve ölüm ve gereksiz tartışmalar bırakarak, tarihin çöp tenekesindeki yerini aldı. ▼

Komünist Manifesto işçi sınıfının vatani olmadığını anlatır. Bu nedenle dünya devrimini savunmak, bu nedenle tek bir ülkede sosyalizmin mümkün olmadığını savunmak, bu nedenle işçi sınıfının kurtuluşunun kendi eseri olacağını ve onun adına davranan hiçbir parti, örgüt veya ordunun sosyalizme giden yolu açamayacağını savunmak gerekir.

NEDEN İŞÇİ SINIFI?

Kapitalist sistemin yüreğinde, sınıf mücadelesinin bulunduğunu gördüğümüzde, işçi sınıfının kapitalist sistemde benzersiz bir gücü olduğunu anlarız.

Paul Blackledge

‘İşçi sınıfının dünyayı değiştirme gücü olduğu’ şeklindeki iddiası, Karl Marx’ın sosyalist teoriye yaptığı belki de en büyük katkıdır. Marx’tan önce işçi sınıfı en hafif ifadeyle ‘sistemin kurbanları’ olarak veya daha tipik bir ifadeyle ‘uygarlığı tehdit eden bir güç’ olarak görülmüştür. Marx, işçi sınıfının özgürlük için verdiği toplu mücadelenin kapitalizme alternatif olabilecek sosyalizmi işaret ettiğini belirterek, bu varsayımlara karşı çıkmıştır.

Bugün bu görüş pek ilgi görmüyor, genellikle olumsuz karşılanıyor. Ancak Marx’a yapılan eleştiriler genellikle hedefini bulmuyor. Bu durum, özellikle sınıf kavramını ‘sağduyu’ ile reddedenler veya sınıf kavramını toplumsal tabakalaşma ile aynı şey olarak gören ve toplumu gelir, statü, meslek ya da tüketim örüntüleri temelinde ayıran sosyolojik bakış açıları için geçerlidir. Sorulan şudur: “Üniversite eğitimi almış öğretmen ile, bir fabrika işçisi ya da asgari ücret alan bir mağaza çalışanı arasındaki ortak şey ne olabilir ki?”

Yukarıdakiler ve diğer farklılıklar açısından bakıldığında, eski sınıf mücadelesi tiplerinin politik açıdan bugün geçmişe göre daha az geçerli görünür. Hatta, denir, toplumsal yapı öylesine karmaşıklaşmıştır ki, sınıf kavramı güncelliğini yitirmiştir. Fakat işgücü içindeki farklılıkların bu şekilde tek taraflı vurgulanması, ancak toplumsal tabakalaşmayı kapsamlı sömürü süreçlerinden ayrı olarak görünce taktirde anlamlı olabilir. Buna karşılık Marx, kapitalizmin karmaşık sömürü sürecinin üretim güçleri arasında yarattığı çok sayıda farklılığın yanı sıra, gelir, meslek, statü gibi farklılıkları enlemesine kesen ortak

ilişkileri de gösterir. Sınıfı sınıf yapan bu ortak ilişkililerdir. Marx'ın sömürü modeli Marksistleri, işçi sınıfı içindeki farklılıkları görmezden gelmeye değil, tam tersine bu farklı gruplar arasındaki dayanışmanın temeline yönlendirir.

Marx'ın Yöntemi

Marx'ın 'sınıfı' ele alış biçimi, tarihsel bir bakışla daha iyi anlaşılır. Ona göre, her ne kadar insanı pek çok kıstasla hayvandan ayırsak da, atalarımız aslında 'ihtiyaçlarını karşılamak için doğayı dönüştürmek amacıyla sergiledikleri toplumsal ve maksatlı faaliyetlerle' kendilerini doğal dünyadan koparmıştır. Bu sürecin kilit dönemi, 8.000 ila 10.000 yıl önceki insan topluluklarının, doğadan bulduklarıyla yaşama şeklindeki eski yaşam alışkanlıklarını terk ederek toprağı işlemeye başladıkları çağ olan Neolitik Devrim'di.

Kendilerini toprağı işleyenler olarak yeniden yaratmaları, insanlara ilk defa sistematik olarak ihtiyacından fazlasını üretme ve artı ürünü başka amaçlar için kullanma olanağı verdi (örneğin, ihtiyaç fazlası buğdayın kötü hasat ihtimaline karşı korunması). Bu durum yeni bir sosyal sorun yarattı: "Artı ürünü kim kontrol edecekti?". Uzun bir geçiş döneminden sonra, küçük azınlıkların, tüm toplumun ürettiği artı ürünün kontrolünü eline geçirmesiyle sınıflar (ve devlet düşüncesi ve kadınlara yönelik baskı) belirginleşti.

Bu bakış açısıyla sınıf, insanlık tarihinin evrensel bir özelliği değildir; bir grubun diğerleri tarafından üretilen artı ürünün kontrolünü ele geçirdikleri özel bir ilişkinin ortaya çıkışına dayanan belirli bir tarihsel kökene sahiptir.

Sınıf kavramını açıklamaya bu açıdan yaklaşmanın üç güçlü yönü var. Birincisi, Marx'a, egemen sınıfın artı ürünün kontrolünü elinden hangi yöntemlerle aldığını araştırarak, tarihi bunun üzerinden dönemlere ayırma olanağı sağlamıştır. Örneğin, feodal toprak ağasının köylüyü sömürme yöntemiyle, kapitalistin ücretli işçiyi sömürme yöntemi farklıdır ve bunlar bu iki dönemde farklı toplumsal ilişkiler yaratmıştır.

İkincisi, bu model, sınıfın kökenine işaret ederek, ortadan kalkabilmesi için gerekli koşullara ışık tutar: Herkesin yararlanabileceği kadar çok değil, fakat bir elite ayrıcalık sağlayacak kadar artı ürün olduğu durumda sınıflar belirmeye başladığında aslında bu artı ürün herkesin yararlanabileceği düzeye çıkması ve buna bağlı olarak

sınıfsal bölünmenin üstesinden gelinmesi olasılığı da doğmuştur. Marx bunu olanaklı hale getirenin kapitalizm olduğunu gösterir.

Üçüncüsü, Marx, artı ürünün üretilmesini sınıf modelinin merkezine koyarak, kapitalist ekonomideki çok çeşitli rollere ilişkin ilişkileri göz önüne sermiştir.

Marx'ın kapitalist sınıf ilişkileri kavramı, ancak Marx'ın dinamik sermaye birikimi çerçevesinde anlamını bulur. Ne zaman ki doğrudan üretici (köylülük) kendi toprağı üzerindeki kontrolünü yitirmiş ve yaşayabilmek için işgücünü emek pazarında satarak 'proleter' olmuştur, işte o zaman yeni ve dinamik bir üretim şekli olarak kapitalizm ortaya çıkmıştır. Toplumsal ilişkilerdeki bu değişim son derece önemlidir çünkü kapitalizmin, tarihin tanık olduğu en dinamik ve kontrol dışı (Marx'ın deyişiyle 'yabancılaşmış') toplumsal sistem olmasının koşullarını yaratmıştır.

Köylü Üretimi

Köylü üretimindeki görece istikrar, üreticinin toprak üzerindeki etkin kontrolünden kaynaklanmaktaydı. Toprak ağasına vergi olarak verilen belirli bir miktarın dışındaki mahsul kendi tüketimine yönelikti; ayrıca az bir miktarı da takas veya pazarda değiş tokuş içindi.

Buna karşılık ücretli işçilik, emekçiyi nerede iş bulursa orada çalışmaya zorlayan bir temele dayanıyordu. Ücretli işçiliğin bu özelliği, kapitalistin işgücünün yerini istediği gibi değiştirmesine, az kâr eden sektörden çok kâr eden sektöre aktarmasına olanak sağlar (bu, bir iş kolu kapanırken, diğer bir diğerinin büyümeye başlamasıyla olur). Dahası, üretimin pazar için olması, kapitalist üzerinde yeni mallar üretme baskısı yaratır. Bu da, işgücünün en verimli üretim alanlarına kaydırılması demektir. Dolayısıyla ücretli emek, kapitalizm altında emek üretkenliğinin artma eğiliminin temelini oluşturur.

Marx, ücretli emek ile kapitalist sistemin dinamizmi arasındaki ilişkiyi çok incelemiş olmakla birlikte, sınıf kavramını açıklamaya başladığı *Kapital*'in üçüncü cildini bitirememiştir. Buna rağmen bize, kendisinin sınıf anlayışını yeniden yapılandırabileceğimiz yeterli miktarda malzeme bırakmıştır.

Bu yönde önemli bir çaba Lenin'in kidir. Lenin, sınıfı bir ilişki olarak tanımlamıştır: İşçiler çalışma kapasitelerini satarken, kapitalistler bu kapasiteyi satın alır. Bu yaklaşımın

Yaptıkları işlerin çeşitliliği, ücretlerindeki farklılıklar ve toplumdaki statülerinin karmaşıklığına rağmen, bütün emekçiler daha çok üretme baskısı altındadır ve sömürülen toplumsal emeğin birer parçasıdır.

en güçlü yanı, görünürde birbirinden farklı olan işlerin benzerliğini ortaya koymasındır.

Ne var ki, bu model tam olarak tatmin edici değildir. Örneğin, modern kapitalizm üst düzey yöneticiler aracılığıyla işlerini yürütür; onlar da işçiler gibi çalışma kapasitelerini satar, fakat işçilerin aksine sömürülmezler; aksine, başkalarının sömürülmesinde önemli bir rol oynarlar. Ayrıca, yaşam koşulları hem üstlerindeki kapitalistlerle hem altlarındaki işçilerle örtüşen gruplar da vardır (orta kademe yöneticiler ya da bazı özel uzmanlığı olan kişiler). Emek sömürüsünün devamını sağlayan fakat aynı zamanda kendileri de baskıya maruz kalan bu "yeni orta sınıf"ın varlığı, kapitalist işgücü süreçlerinin artan karmaşıklığını yansıtır.

Marx'ın sınıf teorisini sömürünün gelişen ve karmaşık sosyal süreci bağlamında yeniden yapılandırma çalışmalarının en kapsamlı ve derinlikli olanı Geoffrey de Ste Croix'ın *Antik Yunan Dünyası'nda Sınıf Mücadeleleri* (Class Struggles in the Ancient Greek World) kitabıdır. Ste Croix'ya göre "sınıf (aslen bir ilişki olarak), sömürü olgusunun kolektif toplumsal

ifadesidir, sömürünün toplumsal yapılarında şekil bulmasıdır. Bir sınıf... bir toplumda, tüm sosyal üretim sistemi içindeki konumları tarafından tanımlanan bir insan grubudur".

Sömürü

Sınıfı karmaşık bir sömürü süreci çerçevesinde, kapitalizmi de benzersiz ölçüde dinamik bir üretim biçimi olarak ele aldığımızda, işgücü verimliliğindeki artışların işçi sınıfının yapısında sürekli bir değişime nasıl yol açtığını anlamaya başlayabiliriz.

Bu durum, örneğin, İngiltere'nin sanayi sektöründe görülmüştür. İngiltere sanayi işçileri bir zamanlar sahip oldukları toplumsal ağırlığa artık sahip değilse de, sektördeki işgücü sayısının azalmasına rağmen işgücü verimliliğindeki artış, sektörün 2007'de tarihinin en yüksek üretim düzeyine ulaşmasına neden olmuştur. Bu durum, mutlak sayılarındaki azalışa rağmen işçilerin nesnel olarak daha 'güçlü' hale gelebileceklerini gösterir. Fakat aynı zamanda, yeni teknolojilerin devreye girmesiyle modern sanayi işçilerinin çok farklı becerilere sahip olmaları gerektiğini gösterir.

Bu değişimlerin bir sonucu, bugünkü işçilerin geçmişteki işçilerden çok farklı düzeyde eğitime sahip olmalarıdır. Geçmişte eğitim elitlerin sahip olduğu bir şeyken, bugün temel eğitim (okuma-yazma, genel matematik ve hatta artan üniversite eğitimi) hemen her iş için önkoşul haline gelmiştir. Bu sürecin iki sonucu olmuştur.

Birincisi, işçiler tarihte hiç olmadıkları kadar çok eğitilmiş; hatta modern işçiler, geçmişteki yöneten sınıfların birçoğundan daha eğitilmiş ve bu, onların toplumun demokratik yönetimini ele geçirmeye hazırlanmalarına yardım eder.

İkincisi, eğitim sistemine kapitalist sermaye birikimi süreci açısından bakmak, eğitimciler ile diğer işçiler arasındaki ilişkinin anlaşılmasını sağlar. Sanayinin eğitilmiş işçiye ihtiyacı olduğu için eğitimciye ihtiyacı vardır. Dahası, kitle eğitimi (özünde) gelecek kuşak işçilerin üretilmesi için tasarlanan bir süreç olduğu için; geçmişte elitlere, yönetmek için gerekli olan özgüven ve yeteneğin verildiği eğitimden hem kalitesi hem de işlevi açısından ayrılmaktadır.

Bugün öğretmenlerin çoğunluğu,

üretim sürecine eğitilmiş işçiler yetiştirir ve bunu, diğer işçiler gibi emek güçlerini satan ücretli emekçiler olarak yaparlar. Bu, her geçen gün diğer işkollarındaki işçilerle aynılaştıkları bir yaşam deneyimi yaratmaktadır: Daha az maliyetle çok daha fazla sayıda öğrenci eğiterek verimliliklerini artırma yönünde baskı altındadırlar.

Benzer bir durum kamu hizmeti ve sağlık sistemleri için de geçerlidir. Kapitalist bakış açısıyla eğitilmiş işçiler (kapitalizm açısından) pahalı kaynaklardır; hastalık ya da başka nedenlerle işgücü pazarından çekilmeleri israftır. Bu nedenle, aynı eğitim sistemi gibi, sağlık ve kamu hizmeti sistemleri de en iyi, sömürü süreci açısından temel gereklilikler olarak anlaşılabilir. Dolayısıyla, hemşireler, kamu görevlileri, sosyal güvenlik memurları, sermaye birikimi sürecini sürdürmekte oynadıkları işlev nedeniyle işçi sınıfının bir parçası olarak görülmelidir.

Bu, sağlık ve eğitim sistemlerinin yalnızca sermayenin ihtiyaçlarına indirgenebileceği anlamına gelmez. Sosyal hareketlerin talepleri ve baskı sonucunda bu sistemlerin, sermayenin dar görüşlü kâr artırma amacından daha fazlasını gerçekleştirdiği

açıktır. Yine de bu yapılar sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıktığı için, bu sektörlerde çalışanların büyük çoğunluğunun Marx'ın dediği gibi "kolektif işgücü"nın bir parçası olarak algılanması gerekir.

Ortak Çıkarlar

Bu bakış açısını genelleştirsek, yaptıkları işlerin çeşitliliği, ücretlerindeki farklılıklar ve toplumdaki statülerinin karmaşıklığına rağmen, bütün emekçilerin daha çok üretme baskısı altında olduğu ve sömürülen toplumsal emeğin bir parçası olduğu anlaşılır. Tüm sömürüyü ortadan kaldıran demokratik bir alternatif için sermaye karşısında kolektif olarak direnmek işçi sınıfının tümünün ortak çıkarıdır.

Bunun karşısında, sömürü sürecinin en tepesinde, etrafları sömürü sisteminin devam edebilmesi için çalışan üst düzey yöneticiler, yargı sistemi, polis, ordu v.s. ile sarılmış olanlar kapitalistlerdir. Kapitalistler sömürü sürecini kontrol etse de, pazar için üretim, onların da işçiler gibi yabancılaşmasına yol açar; çünkü rakip kapitalistler arasındaki gözü dönmüş rekabet sistemi üzerinde onların da tam bir kontrolü yoktur.

Kapitalizm herkesin yabancılaşmasına neden olmakla birlikte; kapitalistler sömürü sisteminin kontrolünden yalnızca kâr etmez, aynı zamanda sistemin yarattığı yabancılaşma sürecini bir özgürleşme ve kendini gerçekleştirme deneyimi olarak görür. Emekçilerin yabancılaşma deneyimi ise tam tersine aşağılanma ve özgüven kaybı şeklini alır.

Bu farklılıklar çelişkili bir ilişki yaratır. Bu, kapitalizmin yalnızca sınıf farklılıkları şeklinde değil, daha da önemlisi bir sınıf mücadelesi olarak ele alınması gerektiğini gösterir. Sosyal bir süreç olarak sömürü farklı iş gruplarında çalışanlar arasında nesnel bir bağlantı yaratırken, aynı zamanda sistemin düzenli çalışmasını sağlayanlar ve kapitalistlerle de -Buharin bunları "kolektif sömürücüler" diye adlandırır- çelişkili bir ilişki yaratır.

Kapitalist sistemin yüreğinde, kökü sömürü ilişkilerinde yatan sınıf mücadelesinin bulunduğunu gördüğümüzde, işçi sınıfının kapitalist sistemde benzersiz bir gücü olduğunu anlarız. Bu sistem, emeğin sömürüsü üzerine kurulduğu için, emekçiler de sistemi yerle bir edecek güce sahiptir.

Neden işçi sınıfı?

Marksistler antikapitalistlerin işçi sınıfına yönelmesini bu nedenle

savunur. Bizler işçilerin birer melek olduğu yanılgısında değiliz, ama onların sermayenin kâr akışını durduracak stratejik güce sahip olduğunu biliyoruz. Bütün toplumsal artığın üretimi ve dağıtımını üzerinde, yabancılaşmış pazar ilişkilerine karşı, demokratik kontrol alternatifi olanağını ortaya çıkaran işte bu kolektif güçtür ve bu alternatifi adı sosyalizmdir.

İşçilerin kapitalizmin kökünü kazıyabilmek için gerekli kolektif örgütlenmeyi geliştirebilmek için aralarındaki bölünmeleri aşmaları gerekir. Fakat yalnızca farklı formlardaki sınıfsal tabakalaşmanın değil, aynı zamanda farklı bakış yollarıyla (ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi) işçi sınıfı içinde oluşan bölünmelerin de üstesinden gelmek zorundadırlar.

Oysa günümüz kültür ve sınıf teorisyenleri, ezilen gruplar arasındaki farklılıklara odaklanıp aralarındaki ortaklığı gözden geçiriyor. Bu grupların üyelerinin, öyle ya da böyle, kapitalist sömürü sürecine entegre olduklarını kabul edersek, evrensel özgürlük için gerekli temel bakış açısını edinmeye başlamış oluruz.

Bizim için sömürülenler arasında bir fark yoktur; baskı altındaki tüm grupların, yedekteki işsiz emekçi ordusunun, evinde ücretsiz çalışan, çocuklarına bakan insanların da işçi sınıfının bir parçası olduğunu savunuruz.

Bu perspektifle bakıldığında, işçi sınıfının dayanışma mücadelesi, kendi içinde çatışma yaratan tüm baskı biçimlerine (ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi) sürekli olarak karşı koyması ile mümkündür. Bu nedenle Lenin, sosyalistlerin sendika liderleri olarak değil, "ezilenlerin savunucuları" olarak öne çıkmalarında ısrar etmiştir. Marx da modern işçi sınıfını "evrensel sınıf" diye adlandırmıştır. Marx işçi sınıfının özgürlüğünü kazanabilmesi için gerçek demokrasi adına birlikte mücadele etmeleri gerektiğini söylemiştir. Ona göre işçi sınıfının kurtuluşu kapitalizme karşı verilen mücadele olsa da, gerçek kurtuluş ancak tüm insanlığın kurtuluşu ile mümkün olacaktır. ▼

Çeviren: Ümit Yıldız

Paul Blackledge'in yeni kitabı Marksizm ve Etik bu yıl ilkbaharda yayımlanacak.

ŞİDDET ve SOSYALİZM

“İktidar namlunun ucunda büyür” diyen görüşle Marksist gelenek arasında hiçbir bağlantı yoktur.

Volkan Akyıldırım

Taraf gazetesinde geçen sonbahar başlayan “Savaşı kim başlattı?” tartışması Kürt sorununa bakıştan şiddet sorununa, oradan da sosyalizm tartışmasına doğru ilerledi.

Halil Berktaş’a göre devlete karşı Kürt hareketinden yana olan tutum alan Roni Margulies ve Nabi Yağcı’nın yaklaşımı “Sadece devlet ile silâhlı isyan örgütünden oluşan *ikili* bir çerçevede, her şey gelip, ezen devlet karşısında ezilen milletin haklı şiddetini mazur göstermeye dayanıyor.”¹

Sorun Berktaş’ın ileri sürdüğü gibi Marksist gelenekte mi?

Marx ve şiddet

Hannah Arendt, 1968’de Avrupa’da öne çıkan Maoçu hareketlerle tartışırken, “İktidar namlunun ucunda büyür” diyen görüşle Marksist gelenek arasında hiçbir bağlantı olmadığını anlatmıştı:

“Kuşkusuz Marx tarihte şiddetin oynadığı rolün ayırdındaydı. Ama bu rol ona göre ikincil bir roldü. Eski toplumun sonunu getiren şey şiddet değil iç çelişkileriydi. Yeni bir toplumun doğumunu önceleyen şiddetli patlamalardı; ama bunlar doğumun nedeni olarak görülemez. Aynı damarda ilerleyerek, devleti egemen sınıfın denetiminde bir şiddet aygıtı olarak değerlendirir. Ama egemen sınıfın fiili iktidarı şiddetten olmaz ya da şiddete dayalı değildir. Egemen sınıfın fiili iktidarını tanımlayan, toplumda oynadığı rolüdür; ya da daha açık bir deyişle üretim sürecindeki rolüdür.”²

Marx, Engels ve dönemin devrimci sosyalistleri, anarşistler gibi devlet görevlilerine suikast ya da bombalama gibi bireysel terör eylemlerini benimsemedi. İşçi sınıfına siyasal gerçekleri teşhir etmek, egemen sınıfın fikirleriyle ideolojik mücadele yürütmek, işçi sınıfının örgütlenmesine yardımcı olmak ve işçi sınıfının ortak talepleri için “barışçıl” (şiddet içermeyen, ancak sınıflar arası barışı da reddeden anlamında) kitle gösterileri örgütlenmesiyle ilgilendiler. Her şiddet eylemi, bireysel terörizm, bir azınlığın işidir. Sosyalizm ise emekçi sınıfların kitlesele kolektif eylemleriyle kurulabilir.

Şiddetin en üst biçimi olan savaşa karşı 1871’de Paris halkının kurduğu Komün’de herkes silahlanmış ve “özel silahlı müfrezeler” ortadan kalkmıştı. Marx, bürokrasinin ayrıcalıklarına son verilmesiyle birlikte düzenli ordu ve kolluk kuvvetlerinin ortadan kalkmasını devletin sönmüşlenmesinin temel koşulu olarak görmüştür. Marx’a göre kansız bir şekilde kurulan Paris Komünü proletarya diktatörlüğüdür.

Komün, Paris’e sıkıştığı için 72 günlük özgürleşme deneyiminin ardından eski rejimin askerî saldırısıyla yıkılmıştır. İşçi sınıfı ve ezilenlerin karşısına şiddet araçlarıyla çıkan, “ilk kurşunu sıkın” burjuvazidir. Komün’ü hayatları pahasına savunan 30 bin insan katledilmiştir. Tarihteki tüm işçi devrimleri ve ayaklanmalarında da aynı şey olmuştur. Merkezî devlet aygıtını şiddet kullanarak yeniden toparlamak isteyen kapitalist sınıflara karşı emekçi kitleler kendilerini savunmuştur.

İşçi sınıfının siyasal mücadelesiyle toplumun üzerinde gibi görülen devlet aygıtını yıkması ve yerine kurulduğu andan itibaren kendi sönmüşlenme sürecini de başlatan ‘devlet olmayan devlet’in ortadan kalkması şiddet üreten yapının da son bulması demektir.

Sınıflı toplumlarda şiddetin kaynağı devlettir. Halil Berktaş’ın düşüncesinde eksik parça budur. Defalarca

katliam yapan 700 bin kişilik bir orduyla 10 bin gerillayı eşit güçlermiş gibi sunan Berktaş kapitalist devlet, ulusal baskı ve şiddet arasındaki ilişkiyi silikleştirmektedir.

Sorun Bolşeviklerde mi?

Rusya’da Marksist akım Narodnik gelenekle siyasî, teorik ve ideolojik bir hesaplaşma ile kendini var etmiştir. Bolşevikler bireysel terörü ve şiddeti bir siyasal yöntem olarak kullanmayı reddetmiştir.

Rus devriminin deneyi hem Marx’ın hem Lenin’in görüşünü doğrular.

1905’te daha fazla ücret için Çarlık Sarayı’na yapılan barışçıl işçi yürüyüşüne askerler ateş açmıştır. İşçiler kitle grevleri yaparak, sovyet kurarak buna yanıt verdi. 1917 Şubat’ın da Çarlık grev hareketiyle kendiliğinden yıkılmıştır.

Konsey hareketine şiddet uygulayan ise Halil Berktaş’ın haklı bulduğu Menşeviklerin³ de içinde bulunduğu Geçici Hükümet’tir. 1917 Temmuz’unda gittikçe güçlenen Bolşevik Partisi üyeleri hakkında yargısız infaz emri veren de Geçici Hükümet’ti.

Tutuklama ve terör dalgasına öfke duyan Bolşeviklerin “silahlı ayaklanmaya başlayalım” görüşüne karşı mücadele eden Lenin, çoğunluk devrim fikrini kabul etmeden ayaklanmaya karşı çıktı. Lenin, işçi sınıfının çoğunluğu ikna olmadan erken

ayaklanmaya, askerî maceracılığa ve darbeye karşı çıkmıştır.

1917 Eylül’ünde General Kornilov’un darbesine karşı geçici hükümeti savunan Bolşevikler bu mücadelede yığınları devrim fikrine kazandı. Bu yüzden 1917 Ekim Devrimi sırasında kayda değer bir şiddet olayına rastlanmamıştır. Çoğunluk devrim fikrine ikna olduğu için ordu bölünmüş, polis aygıtı çözülmüş, karakollara ve kışlalara işçiler tarafından el konulmuştur. Tıpkı Komün’de olduğu gibi, herkes devrimi savunmak için silahlanmış ve eli silahlı adamların örgütlenmesi fiilen ortadan kaldırılmıştır.

Birinci Dünya Savaşı’nı Sovyet’in hükümet etme görevi verdiği Bolşevikler bitirmiştir. Ekim Devrimi’ni izleyen bir yıllık dönemde devlet aygıtı çözüldüğü için kanlı pratikler yaşanmamıştır.

Rus devrim tarihinde şiddet eski rejimin güçlerinin başlattığı savaşla devreye girer. Devrimi gerçekleştiren işçi sınıfının yüzde 95’inin imhasıyla sonuçlanan iki yıllık iç savaş döneminde işçi iktidarı toplumsal temellerini yitirdi. Kızıl Ordu’yu ne Lenin ne de Troçki yeni topluma atılmış bir adım, daimî olarak var olacak bir güç olarak niteledi. Aksine, bunları atılan geri adımlar olarak gördüler.

Marksist gelenek, tek bir ülke sınırlarında kaldığı sürece devrimin yenilmesinin ve eski toplumun kendini

yeniden üretmesinin kaçınılmaz olduğunu savundu. “Rusya’da sorun sadece ortaya konulabilirdi; fakat çözülemezdi.”⁴

Tek ülkede sosyalizmin imkânsızlığı Roni Margulies ya da troçkistlerin aklî çıkarımlarından kaynaklanmaz. Kapitalizmin uluslararası bir sistem olduğu ve onu aşacak bir toplumun ancak dünya çapında kurulabileceği gerçeği nesnel bir olgudur. Marx’ın kapitalizm analiziyle bakıldığında SSCB, Doğu Bloku, Çin, Küba, Kuzey Kore gibi toplumlar sosyalist değil, bürokratik devlet kapitalisti rejimlerdir.⁵

Stalinizm Kızıl Ordu’nun, gizli polisin, devletin daima varolacağını savunur. Doğu Avrupa’yı işgal eden Kızıl Ordu SSCB’nin uydusu rejimleri kurmuştur. Bu yol Paris Komünü ve Ekim Devrimi’nin yolu değildir. Marx, Engels, Lenin, Troçki, Rosa Lüksemburg’un geleneğiyle Stalin ve Mao gibi ulusal sosyalizmi savunanları aynı kaba doldurmak tarihi çarpıtmaktır.

1917’den 1929’da Stalinizmin nihaî iktidarı kurulana kadar olan sürecin içindeki birkaç yıllık aşağıdan sosyalizm deneyimine dikkat çeken Margulies’i “asr-ı saadet Leninizmi” anlatmakla itham eden Berktaş, sosyalizm teorisini 72 günlük Paris Komünü deneyimine dayandıran Marx’ı da aynı şekilde suçlayabilir!

Dünyayı değiştirmek isteyenlerse Berktaş gibi toptancı olamaz. Stalin Lenin’in devamcısı değildir. Mao ile Marx arasında fikrî bir ortaklık yoktur.

Hata ulusal kurtuluş hareketlerine bakışta mı?

Ulusal eşitsizliklerin var olduğu yerde sosyalizm kurulamaz. Sosyalizmi kurma gücünü taşıyan işçilerse devrimci eyleme girişmek için “kendi” ulus devletlerinden, üyesi oldukları ezen ulusun milliyetçiliğinden kopmalıdır. Lenin’in düşüncesi Marx ve Engels’in İrlanda sorununa bakışındaki tutumla aynıdır. Marx’a göre, İrlanda özgür olmadıkça İngiliz işçi sınıfı da kurtulamaz, İrlanda’nın özgürlük mücadelesi işçilere kurtulmak için bir imkân sunar.

Rusya’daki işçi iktidarı Çarlık’ın baskısı altındaki halklara kendi kaderlerini tayin hakkı tanıyarak ulusal baskıya da son verdi. Komünist Enternasyonal’in ilk dört kongresi, ulusal baskının son bulmasını savunmuş, sömürge halklarının mücadelesini desteklemiştir. Bu tutum dünyada birçok savaşın (şiddetin)

nedenini ortadan kaldırmak için ulusal baskıya son veren radikal bir çözümdür.

Tam da bu yüzden, sömürgelerdeki kurtuluş hareketlerine *koşulsuz fakat eleştirel* destek tutumunu benimsemek gerekir. Destek koşulsuzdur, ezilen halkın özgürlüğünü kazanmasını ve ulusal baskıyı uygulayan “kendi devletimizin” yenilmesini savunuruz. Desteğimiz, o hareketlerin siyasi programı ve ideolojisine değil emperyalizm/sömürgecilikle çelişiyor olmasındandır. Ezilen ulus milliyetçiliğinin sınıf uzlaşmacı politikalarını acımasızca eleştiririz. Lenin ulusal kurtuluş hareketlerini hiçbir zaman kızıla boyamamayı öğütler. Ulusal hareketler sosyalist değildir.

Berktaş’ın hatalı bulduğu “teori” ulusal hareketlerin uyguladığı şiddeti meşru (kaçınılmaz) olarak görmez; şiddetin kaynağı olan ulus devlete ve milliyetçiliğe, şiddetin kendini ürettiği ezme-ezilme ilişkilerine son vermenin yolunu gösterir.

Kürt sorunu ve şiddet

Ezen ulus milliyetçiliği ile ezilen ulus milliyetçiliğine aynı anda karşı çıkmak Berktaş’ı ezen ulus milliyetçiliğinin karasularına taşıyor.

“Kürt sorunu ile Kürt hareketi sorununu ayırt etmek”⁶ gerekir. Yani Kürt sorunu ile PKK sorununu birbirinden ayırmalıyız diyor Berktaş. İyi de, 30 yıldır devlet ve hükümetler aynı şeyi söyleyerek savaş hakkı ve meşru kılmak istemedi mi?

Türkiye nüfusunun yüzde 10’dan fazlası ulusal taleplerini savunduğu için Öcalan’ın hareketini destekliyor.

Devlet muhatap alıp Öcalan ve PKK ile Kürtlerin hakları için masaya oturuyor. PKK liderinin yazdığı protokoller ele alıyor. Berktaş’ın görüşü Öcalan’a kendi halkının hitap ettiği gibi “önderlik” diyen MİT müsteşarının bile gerisinde!

PKK birçok ulusal kurtuluş hareketi gibi bir yoksul köylü hareketidir ve devlet şiddetle üzerine geldiği için silahlı direniş yolunu benimsemiştir. Otuz yıldır süren savaşla büyüyen şiddet sarmalı, sömürge halkı özgür olmadan bitmez.

Berktaş gibi düşünenlerin durdukları noktadan şiddet sorununu çözecek zemine adım atılamaz. Kürt sorununu başlatan Türk ulus devletinin kuruluşudur ve o günden bugüne değişmeyen tutumdur. Şiddete karşı olduğumuz için devletin Kürt hareketinin taleplerini yerine getirmesi gerektiğini söylüyoruz.

Berktaş, “Kürt hareketinin esası ve çekirdeği olarak PKK ve KCK, bugün Türkiye’nin demokrasi güçleri arasında değil” diyerek şiddet üreten çözümsüzlüğün devam etmesini savunuyor. Berktaş’ın demokratik bulmadığı bu çizgiye 12 Haziran seçimlerinde 2 milyon 700 bin Kürt oy verdi. On milyondan fazla insana ‘siz demokrasi alanının dışındasınız’ dediğinizde, onlara şiddet kullanmaktan başka bir yol sunmazsınız.

Emekçi sınıfların kullandığı otobüslere, kamu binalarına, öğrenci yurtlarına molotof kokteyli atmak, Batı’daki kitle gösterilerinde ses bombası atmak devrimci eylemler olmadığı gibi, Kürt halkına özgürlük de getirmez. PKK’nin sivillere yönelik

saldırıları Türk yoksullarını MHP’nin tabanına itmekten başka bir sonuç yaratmaz.

Burada da suçlu devlettir. Yürüttüğü kirli savaşla sadece Türk devletinden değil Türklerden nefret etmeye başlayan Kürt gençlerini yaratan, onların köylerini boşaltan, yakınlarını ve arkadaşlarını öldüren, aşağılayan ve silahla direnmekten başka bir seçenek bırakmayan devlettir. PKK’nin şiddet eylemleri yapmamasının, silah bırakmasının yolu devletin geleneksel şiddetinden vazgeçip Kürtlerin özgürlüğünü tanımasından geçiyor.

Van depremi ve Uludere katliamının ardından savaşı kimin başlattığı artık belirgin. Savaşın, şiddetin, akan kanın sorumlusu Türkiye devletidir. Şiddet ve savaş karşıtları “kendi devletlerinden” hesap sormalıdır. ▼

1 Halil Berktaş, “Eski-yeni ayrışmalar”, *Taraf*, 24.11.2011.

2 Hannah Arendt, *Şiddet Üzerine*, s. 17-18.

3 Halil Berktaş : “1903’ten itibaren Martov ve Menşevikler, Rusya koşullarında bir devrim zorlamasının tam da böyle bir Asya bürokratik despotizme yol açacağını söylemediler miydi?”, *Taraf*, 3 Ocak 2012. Sekiz ay boyunca işçilerin kendi iktidarlarını kurmasına engel olan Geçici Hükümet’ten Menşevikler, Narodnik geleneğinin partisi SR ve Rus burjuvazisinin temsilcisi Kadetler bulunuyordu.

4 Rosa Lüksemburg, *Rus Devrimi*, Yazılama, 2009.

5 Tony Cliff, Marx’ın kapitalizm analizini Rusya’ya uygulayarak bu toplumun sosyalizm değil bürokratik devlet kapitalisti olduğunu göstermiştir. 1989’un üzerinden 23 yıl geçse de stalinist toplumların yapısına bakış sosyalizm tariflerinin şekillendiği yer oluyor. *Rusya’da Devlet Kapitalizmi*, Metis, 1990.

6 Halil Berktaş, “Eski-yeni ayrışmalar”, *Taraf*, 24.11.2011.

MARKSİZM ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

“Daha iyi bir hayat nasıl kurulabilir?” sorusu felsefî bir sorudur. Marx da aslında bu çerçeveye ait olan, bu sorunun yanıtını arayan bir düşünürdür.

Besim F. Dellaloğlu

György Lukacs 1956'da Macaristan'da İmre Nagy hükümetinin Kültür Bakanı'dır. Sovyetler Macaristan'ı işgal eder. Bir Sovyet subayı elinde silahla Lukacs'ın odasına girer ve bağırır: “Silahlarınızı bırakın ve teslim olun.” Lukacs cebinden kalemini çıkarır ve masanın üstüne koyar ve ellerini kaldırır.

Kalem kılıçtan keskin midir? Bilinmez. Ama en azından kalem kılıçtan değerli olmalıdır. Ya da öyle olacağını ummak doğal olmalıdır. Hayır doğal değil, ideal. Realizme onun kadar bulaşmış birinin, neredeyse çocukça bir idealizmi içinde hâlâ taşıyabilmesi ilginçtir. Bu yaşanan sadece Lukacs'ın kişisel trajedisi değildir sanki. Reel Marksizm'in açmazını bu küçük öykü çok güzel anlatır.

Ortodoks ve heterodoks

Kimi zaman birbirleriyle bağlantılı, çoğu zaman da birbirleriyle çelişen iki Marksizm'den söz edilebilir belki de. Ortodoks Marksizm ve heterodoks ya da heretik Marksizm. Bu anlamda da, “heretik” olan ortodoksun kendisi gibi olmayana verdiği addır. Ortodoks Marksizm, merkezde, iktidarda olan, dominant, hegemonik olan, güçlü olan Marksizm. Heterodoks Marksizm ise çevrede, muhalefette olan, zayıf, marjinal Marksizm.

Ortodoksi Marksizm'i daha çok bir bilim olarak görür. Böyle bakanlar için Marx bir sosyologdur; pozitivist bir tarih felsefecisidir. Tarihsel materyalizm de tarihin ve toplumun yasalarını keşfeden bir bilimdir. Marx dar anlamda içinde yaşadığı toplumun, yani modern kapitalizmin aslında ne olduğunu anlatır. Ama bu tek başına yeterli değildir ortodoksi için. Geniş anlamda Marx

bütün tarihsel, toplumsal formasyonların hangi mantıkla birbirinin yerine geçtiğini söyler. Bu anlamda Marksizm tarihin genel yasalarını keşfeder. Yani kapitalizmin analizi giderek genel bir tarihsel analize dönüşmüştür. Dar anlamda sadece kapitalizmin analizi, geniş anlamda bütün insanlık tarihinin analizi. Marksizm'de her iki yaklaşım da mevcuttur. Hatta Marksizm bu ikisinin kararsız bir birlikteliğidir. Bu ikisi arasındaki bir diyalektiktir.

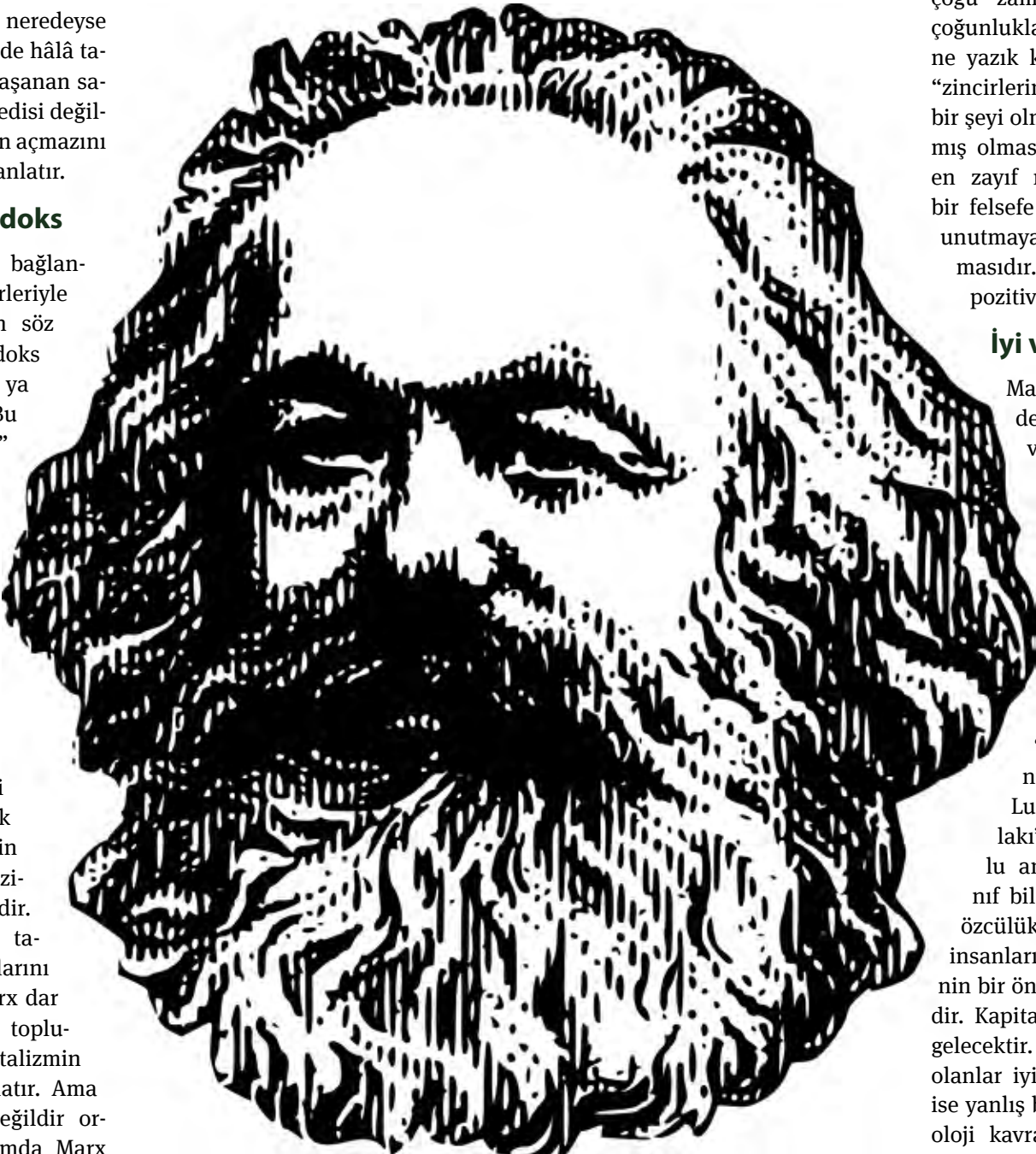
Kapitalizmden sosyalizme geçiş sadece etik veya felsefî bir tercihin

sonucu olarak görülmez ortodoksi tarafından. Aynı zamanda tarihin zorunlu bir aşaması olarak görülür. Sosyalizm kapitalizmden daha iyi, daha insanî olduğu için değil. İnsanlar böyle bir tercihte bulunduğu için, sosyalizmi arzuladıkları için değil. Kapitalizmden sonra sosyalizmin gelmesi zaten bir tür mukadderat, bir tür zorunluluk olduğu için. Nasıl feodalizmden kapitalizme geçiş tarihsel koşulların zorladığı, koşullandırdığı bir şey ise, kapitalizmden sosyalizme geçişin *telos*'u tarihe içkindir.

Ortodoksiye göre Marksizm bir bilimdir; heterodoksiye göre ise bir felsefe. Olan ile olması gereken arasındaki fark gibi. Heterodoksinin, ortodoksinin kıyısında, kenarında yaşaması gibi, olması gereken de, olanın kıyısında kenarında yaşar. Marksizm aslında en çok bu noktada kaybetmiştir. Olması gereken olarak düşündüğünü, olanın içkin *telos*'u sandıkça, olması gerekenden uzaklaşmış ve olana teslim olmuştur. Marksizm'in reelleşmesinin kısırdan hissesi budur. Realiteye gömülmek idealiteden kopuştur çoğu zaman. Belki her zaman değil, ama çoğu zaman. Ortodoks Marksizm çoğunlukla fazla realist olmuştur ne yazık ki. Kurucusu, işçi sınıfını “zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyi olmayanlar” olarak tanımlamış olmasına rağmen. Marksizm'in en zayıf noktası eninde sonunda bir felsefe olduğunu sürekli olarak unutmaya, hatta bastırmaya çalışmasıdır. İdealizmden uzaklaştıkça pozitivistleşmiştir.

İyi ve kötü ideoloji

Marx'ın kendisinde bile birden fazla “ideoloji” kavramı vardır. Biri olumlu, diğeri olumsuz. Bir tanesi tamamen “yanlış bilinç” anlamında. Tarihsel rolünün farkında, bilincinde olmayan işçinin ideolojisi olumsuz anlamda ideolojidir. Bir tür yanılsama yani. Bu bakış işçi sınıfının bir “esas” ideolojisi olduğunu varsaymaktır aslında. Lukacs'ın “işçi sınıfının ahlakı” olarak nitelediği olumlu anlamda ideoloji, yani sınıf bilinci. Bu aslında tipik bir özcülük açmazıdır. Bu noktada insanların aslında neyi istediklerinin bir önemi yok gibi görünmektedir. Kapitalizmden sonra sosyalizm gelecektir. O kadar. Bunun farkında olanlar iyidir. Farkında olmayanlar ise yanlış bilinçlidir. Böylesi bir ideoloji kavramı aslında Marksizm'in

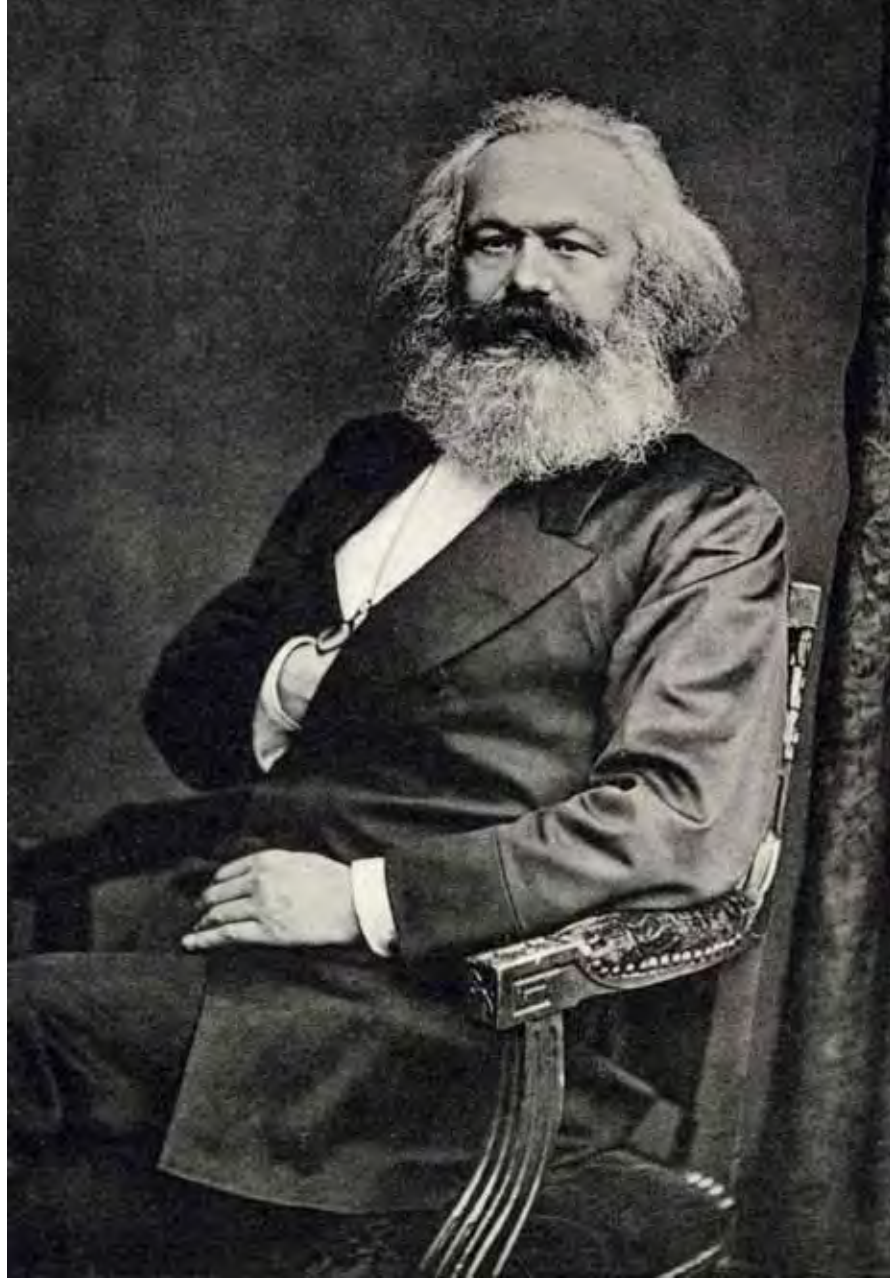
pozitivistleşmesine birinci dereceden yol açan bir ortodoksidir. Bu sorun Marx'ın bizzat kendisinde mevcuttur. İdeoloji, proletarya ideolojisi olduğu zaman iyi ideolojidir, çünkü bu ideoloji tarihin akış yönüne paraleldir. Kötü ideoloji ise, tarihin akması gereken yöne doğru akmasına, tarihin gerçekleşmesinin önünde engel olduğu zaman yanlış bilinç olur. Burjuva ideolojisi feodalizme karşı kapitalizmi getirirken olumlu bir ideolojidir, ancak proletaryanın iktidarının önünde bir engel olmaya başlayınca olumsuz bir ideoloji haline gelir. Ve proletaryanın ideolojisi tarihin son olumlu ideolojisidir.

Her ideoloji, diğer ideolojilerin ideoloji olduklarının ortaya dökülmesine katkıda bulunur. Burjuva ideolojisinin evrensellik söyleminin açığa vurulmasında Marksizm'in büyük bir rolü olduğu doğrudur. Ancak bu doğru, Marksizm'in evrenselliğini, bilimselliğini kanıtlamaya yetmez. Marksizm aslında bunu tam da bir ideoloji olduğu için başarmıştır. Marksizm de ideoloji eleştirisine uğrattığı kapitalizm gibi tarihseldir, fanidir.

Bir yandan *Feuerbach Üzerine Tezler*'in on birincisi. Yani, "Filozoflar şimdiye kadar dünyayı yorumlamakla yetinmiştir, asıl olan onu değiştirmektir" cümlesinde ifadesini bulunan kararlı bir iradecilik, tamamen felsefî bir ton. Hatta neredeyse Nietzsche'ci bir *Güç İstenci*. Bir yandan da kapitalizmden sonra sosyalizm gelecek, oradan sonra komünizm gelecek türünden neredeyse otomatik, matematik bir ilerlemecilik. O kadar kötü versiyonları vardır ki bu yorumların, Almanya'da 20. yüzyılın başında, devrimin ne zaman olacağını hesaplamak moda olmuştur. Tarihi bilirsen bugünü bilirsin, gelecekte ne olacağı konusunda da öngörülerde bulunabilirsin. Marksizm böyle anlaşıldığında sekülerleşmiş, modernleşmiş, pozitivist bir falcılık haline gelir.

İki eksen

Üstelik bu falcılığın adı da bilim olur. Tarihin yasalarını keşfeden bilim. Marx'ın, kâr oranlarının düşme eğilimi/yasası, işsizlik, sermayenin yoğunlaşması, tekelleşmesi gibi bir takım kavramları kehanetin temelini oluşturur. Rekabet yüzünden kâr oranları düşecek. Sermaye giderek daha az elde yoğunlaşacak. İşsizlik artacak. Azın çoğu yönetebilmesi için politik rejimler otoriterleşecek. Aklın yolu bir olduğuna göre, eninde sonunda insanlar isyan edecek ve devrim olacak. Bu bakış doğru

Sol, materyalizm fetişizminden kurtulmalıdır. Sol idealist olmaktan utanmamalıdır. Sol öncelikle bir idealizmdir. Verili olana, maddî olana teslim olmamaktır. Kendini maddî olanda doğrulamak değil.

olsaydı hergün devrim olması gerekirdi zaten. Küssadan hisse, Marx ile Marksizm arasında çok katı bir ayrım yapmak doğru değildir. Bütün suçu Marx'ı yorumlayanlara atıp Marx'ın metinlerinde hiçbir gerilim, çelişki yoktur demek yanlıştır. Marx da zaman zaman, hatta çoğu zaman kendisini bir bilim adamı, yaptığını da bir bilim olarak düşünmüştü. Ama felsefî boyutu da tamamen dışlamıyordu. Marksizm aslında bir anlamda bütün bunların gerilimli bir birlikti, birbiriyle çelişik olabilecek bu iki eksenin biraradalığıydı.

Türkiye'de altmışlardan sonraki sol, Marksist Aydınlanma, özellikle marksist klasiklerin, Marx'ın, Engels'in, Lenin'in kitaplarının Türkçe'ye çevrilmesiyle başladı. Bu aydınlanma süreci, felsefî idealizmin çökertilmesi üzerinden bir materyalistleşme ve ateistleşme, onun arkasından onun doğal bir felsefî politik sonucu olarak marksistleşme şeklinde ortaya çıktı. Bu aslında belki de gereğinden fazla pozitivist, bilimsel solculuşma ya da marksistleşme biçimiydi. Ancak bu yorumu mümkün kılan da aslında diğer

seçeneklerin varlığı. İki dünya savaşı arasında, 1920'lerde Almanya'da Weimar döneminin ağırlıklı olarak Yahudi olan aydınları tam tersine idealist bir düzlemde, felsefî idealizmi terk etmeden, gelenekle, dinle, mesihçilikle bağlarını koparmadan, mutlaka ateist olmak durumunda olmadan marksistleşmişlerdir. Bu durumda, birincisi pozitivist bilimsellik üzerinden marksistleşme, ikincisi ise felsefe ya da etik üzerinden marksistleşme olarak nitelenebilir.

Türkiyeli aydınların 60'ların sonrasında marksistleşmesiyle, 20'lerde Almanya'da Weimar aydınlarının marksistleşmesi arasından dağlar kadar fark var. Türkiyeli aydınlar daha çok idealizmden kurtularak materyalistleşerek, madde üzerinden, maddî olan üzerinden marksistleşiyor. Olan üzerinden. *Telos* zaten olanın içinde çünkü. Dolayısıyla burada marksizmi bir bilim olarak, toplumun değişmez yasalarını keşfeden bir bilim olarak çok pozitivist bir şekilde algılayarak marksistleşiyorlar. Türkiyeli aydınlar en iyi modern olma biçimi olarak gördükleri, moderne peşinen teslim oldukları için Marksizm'e yöneliyor. Alman aydınları ise tam tersine, moderne duydukları derin şüphe üzerinden, biraz da duygularıyla, sezgileriyle marksistleşiyor. Daha çok bir insanlık idealizmi üzerinden, insanlığı nasıl kurtaracağız, kendimizi nasıl kurtaracağız soruları üzerinden Marksizm'e yöneliyorlar. Olması gereken üzerinden. Aslında bu materyalist olmaktan daha çok idealist bir Marksizm. Felsefî anlamda idealist bir Marksizm. Hegel'i ve genelde Alman idealizmini terketmeyen bir Marksizm.

Daha iyi bir hayat beklentisi

Marx'ın düşüncesinde sözü edilen felsefî, etik derinlik mevcuttur. Bu boyut aynı zamanda Marx'ın düşüncesini çok daha geniş bir sürekliliğin parçası kılar. Antik Yunan'dan beri felsefenin temel niteliklerinden biri olan, insanın düşünmesinin temel motiflerinden biri olan daha iyi bir hayat beklentisi. Bu fikir en azından Sokrates'ten beri var olan bir şeydir. "Daha iyi bir hayat nasıl kurulabilir?" sorusu felsefî bir sorudur. Marx da aslında bu çerçeveye ait olan bir düşünürdür. Bu sorunun yanıtını arayan bir düşünürdür. Marx'ın düşüncesinde bunun simgesi *Feuerbach Üzerine Tezler*'in on birincisidir. Önce düşünmek, yani refleksiyon; düşünceyle birlikte sistematik bir ideal, yani bir anlamda bir ütopya

kurgusu; sonra da onu irade üzerinden hayata geçirmek. Bu aslında Marx'ın keşfettiği değil, dâhil olduğu bir ufuktur. Onu tipik bir 19. yüzyıl Batı düşünürü kılan şeydir.

Böyle bakıldığında Marksizm daha çok bir felsefe, bir sosyal felsefe, bir siyasal felsefe, hatta bir etik olarak görünür. Daha iyi bir hayat beklentisinin, Batı geleneğindeki teolojik karşılığı ise mesihçiliktir. Yahudi mistisizmiyle başlayan ve devredilerek devam eden mesihçi düşünce tarzı. Batı düşüncesinin kendine özgü yönlerinden bir tanesi olan ütöpik düşünce de aslında bunun bir versiyonudur. Mesihçi ton Batı düşüncesinin temellerinden biridir. Daha iyi bir hayatı ummak, beklemek. Beklemek doğrudan Mesih'e yapılan bir atıftır aslında. Beklenen Mesih'tir. Beklemek ediminde her zaman bir umut boyutu mevcut. Hayat zaten beklerken olanlar değil midir? Bu felsefî boyut aslında Marksizm'i daha önce tartışılan o farklı modernlik yorumuna yakınlaştıran ve dolayısıyla bunu geçmişle, gelenekle, Yahudi mistisizmiyle, hatta Antik Yunan ile ilişkilendiren yön.

Pozitivistlikle nitelenen yön ise Marx'ın yapıtını daha çok bir bilim olarak ortaya koymayı tercih ettiği durumlarda ortaya çıkıyor. Bu da, Marx'ta olmayan ama Marx sonrası bir değişim, dönüşüm ya da revizyon değil. Bu bizzat Marx'ın yapıtına içkin olan bir özellik. İlkel komünal toplumdan başlayıp komünizmle sona erecek bir tarih anlayışı bu. Marksizm'in kendisi aslında kapitalizmden sosyalizme bir geçiş değil mi? Marksizm bunu sağlama perspektifi taşıyan bir teorik çerçeve değil mi? Böyle görüldüğü zaman, bunu talep eden, bunu isteyen, iradesini bu yönde koyan bir teorik çerçeve olduğu zaman, felsefe sınırları içinde kalabiliyor Marksizm. Ama bunu bir değişim talebi olarak değil, bir tarihsel zorunluluk olarak, yani kapitalizmden sosyalizme geçişi tarihe içkin bir zorunluluk olarak algıladığı zaman Marksizm bilim olmayı, üstelik pozitivist bir biçimde ister gözüktüyor.

Marx'ın kuramını ortaya koyduğu dönem, yani 19. yüzyılın ikinci yarısı, Batı düşüncesinde pozitivizmin çok güçlü olduğu bir dönem. Aynı dönem sosyolojinin kurulduğu, sosyal bilim anlayışlarının geliştiği dönem. Marx da bu *Zeitgeist*'in bir parçasıdır. Marx'ın, Marksizm'in kendisi de tarihseldir. Aksi aslında Marksizm'in ruhuna da uygun değil.

Pozitivizm nedir? Pozitivizm toplumu, tarihi doğaya benzetmekle işe başlayan bir şeydir. Tarih ve toplum dünyasında pozitivizm, fiziğe duyulan, doğa bilimlerine duyulan bir hayranlıkla ortaya çıkar. Sosyal bilim disiplinlerinin birçoğu bu dönemde ortaya çıkmıştır. Fizik ve onun modern bir dönüşümü olarak teknoloji, insanın doğayla olan ilişkisini öylesine devrimci bir biçimde dönüştürüyor ki, bunun toplum, tarih alanına sıçramamasını düşünmek zaten pek mümkün değil. Dolayısıyla toplumsal ilişkilerde de tarih ve insan dünyasında da bu netlikte düzenlemelere, yasalara ulaşabilir mi? Toplumsal sorunlar da, insanın doğayla olan ilişkisindeki sorunları çözdüğü yöntem ve araçlarla çözülebilir mi? İnsanın doğa üzerindeki egemenliğini sağlayan çerçeve aynı şeyi insan-toplum ilişkisinde de başarabilir mi? Bu sorulara evet demek tam da pozitivizm oluyor. Yani insan-doğa ilişkisini insan-insan ilişkisine tekrar etmek, oraya taşımak. Marx da bundan payını almış bir düşünür aslında. Marx'ın kuramında bu iki boyut, yani felsefî bir boyut ile bilimsel bir boyut birlikte yaşar. Aslında bu pek de geçimli bir evlilik olmamıştır.

Kalkınma değil, eşitlik

Sovyet Marksizmi bir kalkınma, bir modernleşme projesidir daha çok. Modernleşme nedir? Moderni yakalamadır, moderne erişme, moderne

ulaşmadır. Yani onlar kaç uçak yapıyorsa biz de o kadar uçak yapalım. Onlar kaç tane tank yapıyorsa biz de o kadar yapalım anlayışıdır. Bu da Marx'ın belki de olduğundan da daha pozitivist bir yorumudur. Bu bakış, felsefî, düşünsel boyutun, refleksif boyutun sürekli ertelenmesidir. Biz önce ulusal gelirimizi hele on bin dolara çıkaralım, ondan sonra demokrasiyi düşünelim! Sovyetler'de de bu düşünce, "Biz Amerika'yı yakalayalım, ondan sonra sosyalizmi düşünelim" şeklinde ortaya çıkmıştır.

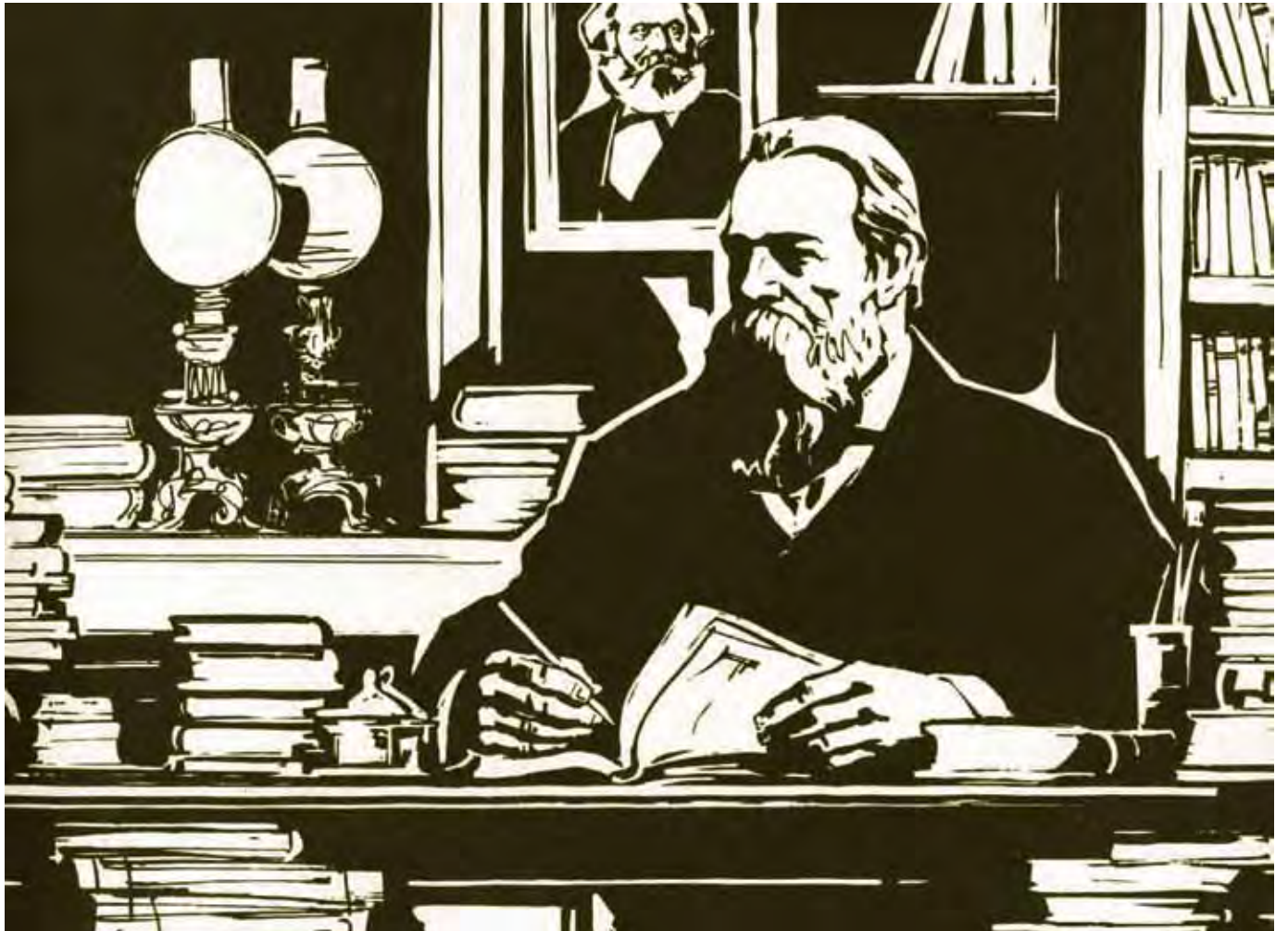
Felsefî olarak bakıldığında, sosyalizmin en vazgeçilmezi olan şey eşitlik, ama kalkınmak değildir. Marksizm bir kalkınma ideolojisi değildir. Olmamalıdır da. Bu noktada değer boyutu, anlam boyutu, felsefî olan, etik olan mevcut değildir artık. Böyle dar bir şekilde ele alındığı zaman, bilim kavramı tamamen siyasal bir içerik kazanır. Pozitivizmin siyasete tercümesidir bu. Bilim bir egemenlik aracıdır artık. Sosyalizmi, "Sovyetler artı elektrikleştirme" olarak tanımlayabilmiştir Lenin. Bundan ötesi var mıdır?

Maddî olana teslim olmamak

Marx'ı da, Marksizm'i de eleştirmek daha iyi dünya tahayyül edebilmenin koşullarından biridir belki de bugün. Marksizm değersiz olduğu için değil. Tam tersi. Çok değerli olduğu

için. Sol, materyalizm fetişizminden kurtulmalıdır. Sol idealist olmaktan utanmamalıdır. Sol öncelikle bir idealizmdir. Verili olana, maddî olana teslim olmamaktır. Kendini maddî olanda doğrulamak değil.

Sol, estetikle ilişkisini gözden geçirmelidir. Estetiği yeniden politize etmelidir. Ama kendisini de estetize etmeyi göze alarak. Sol, estetik modernizmle barışmalıdır. Sol, romantizmle barışmalıdır. Sol, ütöpizmle barışmalıdır. Sol, inançla barışmalıdır. Solun en önemli eksiklerinden biri mistisizmin taşıyabileceği devrimci özü ıskalamasıdır. Sınıflardan, sınıflararası mücadeleden, işçi sınıfından, devrimden söz etmek için mistisizmden uzaklaşmak zorunlu değildir. Sol, anarşizmle barışmalıdır. Sol, avangard olmayı tekrar başarmak zorundadır. Bunu da öncelikle minörleşerek başarabilir. Belki de devrim yapmaktan vazgeçerek. Ama hayatın her noktasında, her anında bizzat devrim olmayı, en azından, hayal ederek. İmkânsızın mümkün olduğunu göstererek. Bizzat "imkânsız" olarak. Avangard tam da bu değil mi zaten? ▼

Fotoğraf: Aslıhan Gündüz

MİLLİYETÇİLİK DOĞALLIKLA MEŞRULAŞTIRILAMAZ

Tanıl Bora ile söyleşi

Özellikle Van depreminin ardından gerek ana akım medyada gerek sosyal medyada söylenen ve yazılanlar topluma büyük ve net bir ayna tuttu. Yardımlaşma, empati kurma duygusu ağır basmış olmasına rağmen, aramızda, en hafif haliyle 'onlar da insan', en ağır şekliyle ise 'Allah belalarını verdi, Kürtler de çok şımarmıştı zaten' diye düşünen insanların olduğu ve bunların sayısının hiç de az olmadığı gerçeği ile yüz yüze geldik. Depremin hemen öncesinde Kürtlere yönelik linç girişimleri bu aynadaki bir başka görüntüydü. Öte yandan devletin "Kürtler de fazla oluyor canım, biz ne gerekiyorsa vereceğiz onlara" tavrı tüm bu olayların yeşil ışığıydı sanki. Biz de, milliyetçilik ve ırkçılık üzerine çok sayıda kitabı ve çalışması bulunan Tanıl Bora ile Türkiye'de milliyetçilik ve ırkçılık üzerine konuştuk.

● **Arife Köse:** 'Türkiye'de bugün milliyetçilik ve ırkçılık' gibi bir başlığı konuşuyor olmamızın en önemli nedenlerinden biri özellikle Van depreminin ardından en görünür yüzünü medyada gördüğümüz, en hafif haliyle 'onlar da insan', en ağır şekliyle ise 'Allah belalarını verdi' söylemiyle ifade edilen bir kesimin görünür şekilde ortaya çıkmış olması. Ne hissettiniz, ne düşündünüz bu söylemler karşısında?

Tanıl Bora: Bunları çok görmemeye çalıştım. Ben facebook ya da twitter kullanıcısı değilim, eşimden ya da arkadaşlarımdan duydum bu tür mesajların varlığını. Ama kuşkusuz insan bunun üzerine düşünüyor. Burada orta sınıf egoizmine bulaşmış bir ırkçılık görüyoruz. Bu, genel olarak halden

anlamazlık, şiddetli empati yoksunluğu aslında geçmeyen bir ergenlik belirtisidir. Milliyetçilik, her toplumun atlatması gereken bir ergenlik sivilcesi gibi görülür. Bence milliyetçilik, geçmeyen ergenliktir. Erkekliğin, maçoluğun en sevimsiz, en kıyıcı tezahürleri olan ebedî oğlan ergenliği, milliyetçiliğin karakteridir. Ayrıca bu söylem, şiddetli empati yoksunluğu ve 'öteki' olarak gördüğünü çok kolayca dünyadan ve insanlıktan ihraç etme, asla ama asla kendini onun yerine koymaya çalışmama biçimindeki orta sınıf egoizmi ve orta sınıf zihniyeti ile de çok bağlantılı.

● **Türkiye'de milliyetçiliğin ve ırkçılığın oluşumuna bakarsak, milliyetçiliğin etkisi açısından ulus devletin oluşumuyla örneğin Avrupa'daki ulus devletlerin oluşumu arasında bir fark var mıdır? Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecinin milliyetçilik açısından belirleyici nitelikleri nelerdir sizce?**

Türk milliyetçiliğindeki en büyük etken, ki onu Balkan milliyetçilikleri ile aynı kategoriye koymayı mümkün kılan bir özellik, gecikmişliktir. Gecikmişlik göreceli olabilir tabii, buna gecikmişlik algısı da diyebiliriz. Millet olmakta, millet inşasında geç kalmış olma duygusu; geç uyanmış olduğunu düşünerek, hatta imparatorluk özgüveniyle fazla hoşgörülü, fazla esnek davranarak millî refleks geliştirmekte gecikerek kendi kendine ihanet ettiğinin düşünerek, enayi yerine konmaya, horlanmaya göz yummuş olduğunu düşünerek, bu gecikmeyi telafi etmeye yönelik şiddetli bir hırs ve hınç beslemek. Gecikmiş millet inşasını olabildiğince hızlı telafi etme duygusu çok güçlü bir duygu Türk milliyetçiliğinde. Rusya'yla '93 Harbi (1877-78)

ve Balkan Savaşları bu açıdan dönüm noktası. Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı ve Millî Mücadele birbirine bağlanan süreçler. Bu uzun eşikte yoğrulan ve yatağına oturan bir milliyetçilik Türk milliyetçiliği. Bu gecikme telaşı, alarmizm dediğim şey yani alarm duygusu, ciddi bir yok olma endişesi, beka kaygısı dediğimiz psikotik hal. Bu beka kaygısının daha sonra belirli eşiklerde yeniden üretildiğini görüyoruz. Soğuk Savaş döneminde komünizm tehdidiyle yeniden üretiliyor. Jeo-stratejik konumun hassaslığı nedeniyle Türkiye'nin sürekli tehdit altında olduğu ve hep teyakkuz halinde olmak gerektiği duygusu hakimdir. Soğuk Savaş sonrasında da en önemli etmen olarak da Kürt meselesinin ve bölünme tehdidinin bunu yeniden ürettiğini görebiliyoruz. Kuşkusuz her şey aynen devam ediyor diyemeyiz, elbette değişiyor, ama kalıcı bir örüntü olarak, kalıcı bir yapı olarak bu gecikmişlik duygusu ve onun verdiği güvensizlikte, beka kaygısına dayanan alarmizmde, sürekli müteyakkız ruh halinde belirli bir devamlılık var. Bu da sürekli bir olağanüstü hal rejimine dayanak oluşturuyor. Burada da ergenlik semptomlarını görebiliyoruz. Tabii ki bu ergenlik metaforunu abartmamak ve her şeyi bununla açıklamaya çalışmamak lazım - ama en azından tasviri gücü yüksek bir metafor olduğu açık.

● **Toplum açısından baktığımızda şöyle bir manzara çıkıyor karşımıza; Başbakan Tayyip Erdoğan anayasa değişikliği referandumundan hemen önce, devletin Öcalan ile görüştüğünü kabul etmiş ve buna rağmen sandıktan yüzde 58 'evet' oyu çıkmıştı. Yani aslında toplumun belirli bir kesimi bu**

gerçeğe de 'hayır' dememiş oldu. Ama yine aynı toplumun aynı zamanda çok kolay teyakkuza geçebildiğini de görüyoruz, tıpkı Hakkari- Çukurca'daki olaylardan sonra olduğu gibi. Siz bu çelişkili gibi görünen, çok kısa zaman dilimleri içinde aynı toplumda var olabilen durumu nasıl değerlendiriyor-sunuz?

Milliyetçilik bir takım merkezlerce düğmeye basılarak harekete geçirilen yapay bir oluşum değil. Toplumsal bir karşılığı var. Kurumsal bir takım reaksiyon unsurları olduğu doğru ama devlet tarafından bir kukla gibi yönetiliyor gibi tasarlayamayız milliyetçiliği. Elbette ki devletin ya da iktidarın yönlendirmesinin çok payı var. Bir olağanüstü hal havası, millî seferberlik havası yaratıldığında, bunun işaretleri verildiğinde, devlet güvencesiyle ve devlet teşvikiyle seferber olmaya yatkın bir kitle tabanı var. Bunu hesaba katmakla beraber komplocu ve tepeden inmece analizlere şüpheyle yaklaşıyorum. Örneğin geçmişte MHP'nin de tamamen kontrgerilla tarafından tertip edilmiş bir operasyon olduğu açıklamasına itibar edenler çok oldu. Böyle bir boyutu da olmakla beraber MHP'nin kendi gerçekliği de vardı, bunu göz ardı edemeyiz. Birileri düğmeye basıyor olabilir ama düğmeye basıldığında coşmaya hazır bir potansiyel var, bunu görmezden gelemeyiz. O potansiyel düğmeye basılmadığında da duruyor orada.

Bir de şu noktayı vurgulamak istiyorum. Milliyetçilik, onu bu kadar önemsememiz hilafına, kendi iddiasının da hilafına, her şeyi belirlemiyor, kendi başına bir gündem değil. Milliyetçilik, somut siyasal, toplumsal gündemleri kendine uyarlayan, aslında daha

doğrusu onlara tahakküm eden, onları deforme eden bir ideoloji ve siyasettir. Yine de, şükür ki, başka toplumsal ve siyasal gerçeklikler varlıklarını sürdürüyorlar. İnsanlar bir şeye karar verirken, bir şeye kızarken, bir şey için seferber olurken, milliyetçiliğin iddia ettiği gibi, sadece millî dürtülerle ve önceliklerle hareket etmiyorlar. “Millî” denen konularda bile böyle olmuyor bu! Dolayısıyla bir millî infialin beklenebileceğini durumlarda başka öncelikler öne geçebiliyor. Bundan birkaç yıl önce MHP’nin bir seçim sloganı vardı, ‘Tek bir cevap yeter’. AB meselesi, Kürt meselesi, ekonomi – hepsinin tek bir cevabı vardır buna göre. Milliyetçiliğe çok uygun bir slogan gerçekten. Milliyetçilik her şeyin tek ve yalın cevabı olduğunu söyler ama hiçbir şeyin cevabı değildir aslında. Her konunun kendi özgül alanına ilişkin özgül bir cevabı vardır. Milliyetçilik bütün bu cevap arayışlarını tek bir cevaba indirgeme iddiasındadır, ama hiçbir şeyin cevabı da değildir.

● *Ama bir karşılığı var ki toplumda MHP hâlâ oy almaya devam ediyor ya da milliyetçi duygular bu kadar hakim olabiliyor zaman zaman. Demek ki bir cevap üretiyor...*

Tabii ki üretiyor, çünkü çok kolay ve hazır bir cevap üretiyor: Kimlik. İster etnik ister kültürel temelde tanımlanmış olsun, millî kimliği bir olgu olmanın ötesinde başlı başına bir değer ve bir cevap, bir programmış gibi sunuyor. Milliyetçilik kimliği bir siyasal program gibi sunma becerisine, gücüne, imkanına sahip bir ideolojidir. Cazibesinin belki en güçlü kaynağı bu zaten. Bir kimliği bir program haline getirmek, sözelimi “Türk olma”yı başlı başına bir değer ve başlı başına bir siyasî program yerine getirmek, gayet konforlu bir durum, “Türk” olana kendini iyi ve güçlü hissetmeyi vaat ediyor. Sırf Türk olmakla siz değerlisiniz, sırf Türk olmakla zaten bir cevaba sahipsiniz meseleler karşısında. Bu, insanın kendisini iyi hissetmesini sağlayan “kolay” bir “çözüm”. Edinilmiş, edineceğiniz, inşa edilmesi gereken bir değere hacet olmaksızın buna sahipsiniz. Bu kof, altı boş ama cazip bir şey. Bu milliyetçiliğin hem kritik eşiklerde çuvallamasını, bir politik seçenek ortaya koyamamasını ama bir yandan da dokuz canlı olmasını sağlayan bir temel.

● *Peki bugün milliyetçiliğin yükseldiğini söyleyebilir miyiz? Bu ruh hali ne kadar belirgin ya da hakim sizce bugünün toplumsal ve politik atmosferine?*

Yaklaşık 20 yıldır, bu “yükseliyor mu, alçalıyor mu?” anketlerine muhatap oluyorum inanın! Ve hep şunu

söylemeye çalışıyorum: Konjonktürel gelişmelere göre bazen alçalıyor, bazen yükseliyor, ama önemli olan, hep orada sotada bekliyor olması, düşük denen seviyesinin de yeterince yüksek olması! Bence önemli olan budur. Uzun vadeli bir bakışla şunu söyleyebiliriz: “Normalleşme”, “istikrar” süreçleri güçlendiğinde geriliyor milliyetçi teyakkuz; millî meselelerle alakası olmaksızın, herhangi bir gerilimde de kolayca yükseliyor. Çünkü yangın söndürme setimizde bu var, politika esnafının alet çantasında bu var, başka da fazla bir şey yok.

● *Bu kimliğin “öteki”leri de var değil mi?*

Tabii, zaten milliyetçiliğin çukuru da budur. Düşman imgelerine muhtaçtır. Her siyaset aslında düşman ya da hasım tanımla var olur. Burada düşman ile hasım arasındaki fark önemli; düşman yok edilesidir; hasmı ise alt etmeniz, geriletmeniz, nötralize etmeniz, mağlup etmeniz, en önemlisi, bazen de dönüştürmeniz gerektirir.

Milliyetçilik, yapısal olarak, eğilim olarak hasım değil düşman görür karşısında. Kimlik siyaseti, düşmanlaştırılan bir “öteki”ye şiddetle muhtaç olan siyasettir. Kimlik siyasetlerinin ağası olan milliyetçilik için, bu bir alamet-i farika. Özellikle Türkiye’deki gibi gecikmiş milliyetçilikler, yani özgüven ve beka kaygısı yüksek milliyetçilikler açısından düşman onsuz olunmaz kurucu unsurdur.

● *Milliyetçi ve ırkçı ideoloji açısından, bir düşman olarak ötekinin yok edilmesinde şiddetin nasıl bir rolü vardır? Özellikle çatışmaların yeniden başlamasından sonra Kürtlere yönelik olarak kullanılan şiddeti, hatta zaman zaman linç girişimlerini nasıl değerlendiriyorsunuz?*

Milliyetçilik-ırkçılık, şiddetin yegâne sebebi değil elbette fakat kuvvetli moderatörleri, ‘kolaylaştırıcısı’dırlar. Irkçılık, malum, bazı insan topluluklarını insanlık-dışında sayar; onları eşiti görmez, insanca değerlere hatta

merhamete bile layık görmez. Yine malum, ırkçılık ve milliyetçilik, hele bizimkisi gibi sosyal-Darwinizmden de ilham almış olanlar, topluma biyolojik ve tıbbi metaforlarla bakarlar, sosyal ve millî problemlere “habis uru kesip atmak”, “cerahati kazanmak” gibi bir terminolojiyle yaklaşırlar. Şiddet, cerrahi bir sağaltım kavramıdır bu zihniyette. Kürtlere yönelik linç girişimlerinin kaynağında da bu zihniyet var. Türkiye’de lincin skandallaştırılmaması, dehşet uyandırmaması, gündelik dilde rahat rahat deveren eden, basitçe “haddini bildirmeyi”, “şiddetli tepki göstermeyi” ifade eden bir kavram gibi kullanılması, bu derin duyarsızlık, bence ayrıca ele alınması gereken bir arıza.

● *Van’dan sonra ortaya çıkan ırkçı, milliyetçi tepkilere yönelik, bu yaklaşımları onaylamasa da ‘anlayan’ iki söylem ortaya çıktı; birincisi, ‘milliyetçilik ve ırkçılık da bir fikirdir, düşünce özgürlüğü bağlamında onlar da konuşabilir’, ikincisi ise, ‘ama canım*

Sırf Türk olmakla siz değerlisiniz, sırf Türk olmakla zaten bir cevaba sahipsiniz meseleler karşısında. Bu, insanın kendisini iyi hissetmesini sağlayan “kolay” bir “çözüm”. Edinilmiş, edineceğiniz, inşa edilmesi gereken bir değere hacet olmaksızın buna sahipsiniz. Bu kof, altı boş, ama cazip bir şey.

**Atatürk milliyetçiliği
lafzı altında, yine
o Türk kimliğini
yücelten ve
ayrıştıran bir ırkçılık
yapılıyor. Son
dönemde ulusalcılık
adı altında gönül
rahatlığıyla bunu
ırkçı ifadelerle
vardıran çok örnek
görüyoruz.**

Kürtler de fazla ileri gitmişti zaten'. Bu tür ırkçı, milliyetçi söylemleri normalleştiren bu ifadeler hakkında ne düşünüyorsunuz?

Milliyetçiliğin ayakta kalmasını ve insanları kolay tavlamasını sağlayan yanı, aynı zamanda en tehlikeli yanı, bu doğallaştırıcı söylemdir. Tepkileri, duyguları, bunların dışavurumunu doğal, insanın tercihinden bağımsız, kabaran bir doğal afet kadar doğal, bedeninin bir refleksi kadar doğal sayar ve bu son derece tehlikelidir. Duygular sandığımız kadar kendiliğinden oluşmuyor. Duygular oluşturulan, beslenen, büyütülen, eğitilen güçlerimizdir. Milliyetçilik özellikle duygu siyasetini yönetmekte çok iddialı ve mahir. Çünkü her şeyden önce elinde çok güçlü araçlar var; hiçbir şey yoksa millî eğitim tornası var. Onun “doğal tepki” dediği şey aslında insanların içine ekilmiş tohumlarla, kurulmuş duygusal mekanizmalarla alakalı. Pek o kadar “doğal” değil yani! Milliyetçilik doğallıkla meşrulaştırılamaz. Hem o kadar da doğal olmadığı için, ikincisi, “doğal” olan sorgulanamaz olmadığı için. İnsanın temel vasıflarından biri kendi doğasını da sorgulayabilmesi ve değiştirebilmesi değil mi?

● *Peki ırkçı fikirleri ifade etmek düşünce özgürlüğü müdür? Örneğin, ‘Vanlılar bunu hak etti, Allah belalarını verdi’ demek düşünce özgürlüğü müdür?*

Bu bir düşünce değil. Düşünmenin yerine kör öfkeyi, nefreti geçiren bir ‘şey’. İnsanlar olarak ortaklığımızı yok sayan, konuşmanın, iletişimin imkanını ortadan kaldıran, insan ilişkisinin imkanını iptal eden bir ‘şey’.

● *Bu tür ırkçı-milliyetçi söylemlerin üretilmesinde devletin rolü nedir sizce?*

Bütün milliyetçilikler iki yanlıdır ve iki kutup arasında salınırlar. Bir uçta vatandaşlığı esas alan, ortak vatani, ortak yaşam ve deneyim bağını millî kimliğin ve milliyetin esası sayan bir kutup var. Bir de, o milliyeti mutlaka bir öze, dinsel, kültürel bir kimlikle yücelterek biricikleştiren kutup var. Bütün milliyetçilikler bu iki kutup arasında salınır. Türk milliyetçiliğinde ikinci kutup baskındır her zaman. Bu özcülüğün illa soy sop, kan, ırk milliyetçiliği olması gerekmez, kültürel ırkçılık da olabilir. Türk kimliği kültürel temelde de tanımlanmış olabilir, ama özcü milliyetçilik Türk milliyetçiliğinde her zaman barizdir. Cumhuriyetin kurucu elitinden Mahmut Esat Bozkurt’un ölümsüz bir ayrımı var: kanun Türk’ü ve öz Türk ayrımı. Kanun Türk’ü, kanun nezdinde, anayasal temelde Türklüğünü kabul ettiğimiz fakat gerçek anlamda Türk olmadığını bildiğimiz kişilerdir buna göre. Öz Türkler ise, etno-dinsel ya da etno-kültürel temelde Türk olarak tanımlanırlar, “sahici” Türklere. Bu ayrımı yazılı olmayan bir anayasal

ölçüt olarak her daim geçerlidir. Bunu değiştirmek ve sökmek için salt anayasa değiştirmek, salt devlet nutku söylemek yeterli olamaz. Bu gerçek bir zihniyet dönüşümünü gerektirir. Çünkü bu, çok derine işlemiş bir şey. Öz Türk tanımında, yani vatandaşlık bağını yeterli saymayan bir milliyet ve millî kimlik tanımında Kemalist resmi milliyetçiliğin yanı sıra hemen bütün diğer milliyetçilikler de mutabıklar aslında. İslamcılığın milliyetçilik tanımını da dini temelde bir öz Türk ayırımına dayalıdır, böylelikle ayrımcı ve dolayısıyla ırkçılığa yatkın bir milliyetçiliktir. MHP’ninki zaten malum. Dolayısıyla bunun sadece resmi milliyetçiliğin bir problemi olmadığını, Türkiye’deki bütün milliyetçilik çeşitlerinin ortak paydası olduğunu düşünüyorum. Resmi milliyetçiliğin bir başka özelliği, milliyet tanımının ırkçılığa yatkın bir tanım olmasının ötesinde, milliyetçiliği zerk etmeyi, millî sembollerini olabildiğince sık tüketmeyi, millî ritüelleri toplumsal rızayı sağlamanın asli unsuru olarak görmesidir. Türkiye’de bayrağın, marşın, millî ritüellerin enflasyonist kullanımı bununla alakalıdır. Milliyetçilik devletin ve siyasal sistemin rıza üretim sisteminde çok güçlü, çok geniş bir yer kaplıyor. Sürekli referans veriliyor. Diyelim kendi halinde bir ortak payda olmanın ötesinde, sürekli yeniden üretilen, sürekli kafaya kakılan, sürekli törenselleştirilen, sürekli sadakat beyanı talep eden bir niteliği var.

Bu kullanım, bu enflasyonist durum, içeriğinden bağımsız olarak faşizandır. Milliyetçiliğin böylesine gösteriselleştirilmesi, böylesine her an hazır ve nazır kılınması başlı başına faşizan bir etkidir. Çünkü bu siyaseti boğan bir etmendir.

● *Devletin milliyetçiliğinden bahsetmişken, Atatürk milliyetçiliğine değinmekte fayda var sanırım. Nedir Atatürk milliyetçiliği? Nasıl bir işlevi var?*

Türkiye’de birisi ‘ben Atatürk milliyetçisiyim’ dediği zaman, aslında ‘ben aşırı milliyetçi değilim, ırkçı değilim’ demiş oluyor; öyle demek istiyor. Buna çok emin bir şekilde, çok güvenle inanıyor. Aslında Atatürk milliyetçiliği yapay ve görece yeni bir tanım. Bu tanım, esasen 12 Eylül sonrasında yaygınlaştı. 27 Mayıs’tan ve 12 Mart’tan sonra kullanılır olmaya başlamıştı. Onun öncesinde Atatürk milliyetçiliği diye bir laf yok. 12 Eylül’den sonra Turan Feyzioğlu’nun yazdığı “Atatürk Milliyetçiliği” adlı kitabın yanı sıra Millî Güvenlik Konseyi yığınla Atatürk milliyetçiliği telkin eden doküman üretti. Askeri darbelerle, 27 Mayıs’tan başlayıp 12 Mart’ta güçlenip, 12 Eylül’de iyice altı çizilerek, resmi ideolojiyi pekiştirme gayretinin bir unsuru oldu Atatürk milliyetçiliği. Bütün ‘izm’lerin ötesinde, herkesin biat edeceği bir resmi ideolojiyi tahkim etme emeline dönüktü. Hem milliyetçiliği bir zorunluluk olarak vurguluyordu,

hem de özellikle MHP'nin açıkça ırkçı milliyetçiliğinden rahatsız olanlara bir alternatif sunuyor, "aşırı" ve "fanatik" sayılmadan milliyetçi olma imkânını sağlıyordu. İnsanın eğer ırkçılık ile ilgili samimi bir kaygısı varsa, ki bu insanların bir bölümünün gerçekten söyle bir kaygısı da var, Atatürk milliyetçiliği onun bundan korunmasını sağlamıyor. Çünkü Atatürk milliyetçiliği lafzı altında, yine o Türk kimliğini yücelten ve ayırtan bir ırkçılık yapıyor. Son dönemde ulusalcılık adı altında gönül rahatlığıyla bunu ırkçı ifadelerle vardırarak çok örnek görüyoruz.

● *Ne tür örnekler mesela?*

O korkunç *Türk Solu* dergisi bunun bir örneği işte. 2000'lerde birçok emekli generalin yazıp söylediklerinde, açıkça ırkçı bir Türklük yüceltisi görürsünüz. Osman Pamukoğlu bunun bir örneğiydi, parti de kurmuştu biliyorsunuz. Doğu Silahçioğlu'nun *Cumhuriyet*'te bir yazısını hatırlıyorum, erken cumhuriyet dönemi politikalarının Nihal Atsız'ın görüşleri doğrultusunda geliştirilmemiş olmasına hayıflanıyordu.

● *İrkçilik ve milliyetçilik arasında ayırım yapmak neden önemlidir? Örneğin MHP'nin farkı nedir?*

Farklı milliyetçilik türleri arasındaki ayırım öncelikle analitik açıdan anlamlıdır. Daha iyi anlamamızı sağlar. Ama politik olarak da anlamlıdır. Yurtseverlik olarak tanımlanan, ama sahibici anlamıyla yurtseverlik olarak tanımlanan, yani gerçekten vatan-daşlık bağı, ortak vatan deneyimi ve ideali dışında bir bağa bakmayan bir milliyetçilik ile, etnisist, ırkçı bir milliyetçilik arasındaki fark kuşkusuz önemsiz değildir. Gerçi ikisi arasında aşılmaz bir duvar yoktur, yoğun gılgeller olur aralarında, ama yine de bu ayırım sadece analitik açıdan değil, politik açıdan da önemsiz değildir. Keza sizin sorduğunuz noktada her milliyetçiliği doğrudan faşizm ile damgalamanın, faşizm kavramını ve ithamını sıradanlaştırmanın doğru olmadığını düşünüyorum. Tabii burada şöyle bir hazin nokta da var; Türkiye'de birisine 'faşist' dediğiniz zaman bu aslında çok da ayıp ve kötü bir şey olarak düşünülüyor. Bu konuda çok güçlü bir duyarlılık olduğunu düşünmüyorum. Faşizmin kötü bir şey olduğuna dair genel bir 'duyum' var, ama onun içeriği ile ilgili çok derin ve yaygın bir bilinçlenme yok.

● *Yine Van depremi sonrasında yola çıkarak örneklendirecek olursak, özellikle sosyal medyada görülen bu ırkçı söylemlere Devlet Bahçeli çok sert yanıt verdi, bu tür mesajların "ihanet"*

olduğunu söyledi. Bu, birçok insan tarafından MHP'nin değiştiği, artık eskisi gibi faşist bir parti olmadığı şeklinde yorumlandı. Siz ne düşünüyorsunuz?

Faşist ya da faşizan olarak değerlendirilebileceğimiz hareketlerin bir özelliği, faşizan bir taban dinamiğidir. Van sonrası o mesajlarda da kendini gönül rahatlığı ile ifade eden, birilerinin kesilmesi gerektiğini düşünen, çok kuvvetli bir devlet isteyen, idam isteyen, kellelerin yuvarlanmasını isteyen ve homojen, kendi gibilerden müteşekkil, sürekli ajite bir toplum hayali güden, faşist bir imgelemin taban dinamiği var. Bir yandan da bu taban dinamiğine dayanan, onu bir koz olarak kullanan, o potansiyeli güdüp yönetme, o potansiyeli seferber etme gücünü siyasal kâra dönüştüren bir liderlik, bir parti dinamiği vardır. O parti, o liderlik zaman zaman, belki çok zaman, merkez sağda konumlandırabileceğimiz orta karar bir yerde durabilir. Çünkü o saldırgan, radikal potansiyeli gemleme yeteneği, onu zaman zaman öne sürme, zaman zaman geri çekme yeteneği, o taban dinamiğine hakimiyet, bu partilerin sistem nezdindeki güvenilirliğinin bir unsurudur. Yani bir iç savaş çıkarabilecek, icabında Kürtlerin üzerine yürüyebilecek o potansiyeli (beslenip büyütülmesinde ciddi paylarının olduğu o potansiyeli) dizginleme ve durdurma yeteneğini gösterirlerse ciddiye alınırlar. Yoksa geminden boşalmış bir güruh politikası, o partiyi sistem nezdinde de tehlikeli kılar. Bu bir hilebazlık değildir, faşist siyasetin kendi doğal ritmi ve işbölümüdür.

● *Günümüzde bir neo-faşizm, neo-ırkçılık var mıdır?*

Bunlar boş terimler değil, bunların işaret ettiği bir gerçeklik, bir değişim var. Deyim yerindeyse, bir tür kibarlaşma görünümü bu. Örneğin biyolojik ırkçılığın kültürel ırkçılığa dönüşmesi, ırkçılık ve neo-ırkçılık arasındaki bir fark etmenidir. Açık seçik, doğrudan doğruya ten rengi, soy, kan temelinde bir ayırımcılıktan öte kültürel davranış ile ilgili, kültürel değer ile ilgili, kültürel farklılığa dayanan bir ırkçılığa yönelim var. "Siyahlar da muhteremdir, ama onlar kendi bahçelerinde iyidir, bizim buralara gelmesinler" gibi... "Her kültür kendi doğal ortamında güzeldir" gibi... "Demokrasi, çoğulculuk vs. bunlar belirli botanik koşullarda ortaya çıkmış bize özgü değerler, bunu herkes paylaşamaz" gibi... daha kibar gibi görünen bir ırkçılık söylemi var Avrupa'da, Amerika'da. Hem de daha esnek, daha pop, yani klasik faşizmde olduğu gibi sıkı hatta bazen paramiliter örgütlenme ile kitlelerin

sürekli ayakta olmasını, sürekli militan seferberliğini talep etmeyen, daha esnek bir ilişki içerisinde katılım sağlanabilen bir milliyetçilik.

● *AKP'nin milliyetçiliği hakkında ne düşünüyorsunuz?*

Türk milliyetçiliğinin sürekli teyakkuz halinde, şiddetli tehdit algısına ve beka kaygısına dayalı negatif diyebileceğimiz ideolojik söyleminin daha özgüvenli, pozitif bir ideolojik söyleme dönüşmesi ile ilgili bir dinamiği tartışabiliriz burada. Bir ara Tayyip Erdoğan'ın da kullanıldığı "pozitif milliyetçilik" lafı vardı. Aslında bunun başlangıcını Turgut Özal dönemine

uzatabiliriz. Türkiye'nin otarşist havadan çıkıp dışa açıldığı, iyimser bir ekonomik gelişme trendine girdiği, soğuk savaşın bitmeye yüz tutmasıyla komünizm korkusundan arındığı, bir yandan yeni Türk cumhuriyetlerinin kurulmasıyla ekonomik temelde bir yeni Turan ufkunun ortaya çıktığı bir temelde daha özgüvenli bir milliyetçi ruh hali gelişmişti. Burada bir neo-Osmanlı nüfuz potansiyeli de önemli temadır. Kısacası 'Biz büyük ülkeyiz' söyleminin Özal dönemine kadar uzatılabilecek bir geçmişi var. AKP'nin milliyetçilik söyleminde de bu kendisini gösteriyor. Neo-Osmanlı olarak tanımlanan dış politika perspektifi

bunun bir parçası. Türkiye bu söylemde sürekli jeo-stratejik tehdit altında, etrafı düşmanlarla çevrili bir ülke olarak değil, tersine bölgesinde bütün ülkelerin Türkiye'nin himayesine mazhar olmayı istediği, "doğal" nüfuz alanını oluşturan bir fırsat coğrafyasıyla karşı karşıya bulunan bir ülke olarak sunuluyor. 'Türkiye büyük bir ekonomik güçtür, bir büyük devlettir, bizim millî kimliğimizi korkular ve husumetlere değil, özgüvene ve ekonomik-siyasal nüfuz potansiyelimize dayandırmamız lazım' gibi bir ideolojik söylem hâlâ baskın hâlâ gelmemiş olmakla birlikte, bunun ipuçları var. Bir yandan da o sürekli müteyakkız, tehdit algısına dayalı söylem rahatlıkla ortaya çıkabiliyor. Demin Özal'a göturdüm, ama aslında bu Türk sağının iktisaden müreffeh, politik olarak istikrarlı dönemlerinde daha önce de peydahladığı bir söylemdir. Mesela 1960'ların Demirel'i de böyle konuşur. Millî gururun kaynağını fütuhatlarda, eski kahramanlıklarda, cengaverliklerde değil, ekonomik başarılarda, medeniyette ileri gitmekte, medeniyet başarılarında aramak gerektiğini söyler, gerçek milliyetçilik ölçütü olarak bunları görür. Bu, Türk sağının uzun tarihi içerisinde refah ve istikrar konjonktürlerinde peydah olan bir milliyetçilik söylemidir. Hep kısa ömürlü olmuştur.

● *Peki bu da ırkçı, tehdit algısı ve beka korkusuyla dolu milliyetçiliği güçlendiren bir söylem midir?*

Tabii bu da üstünlük kibriyle yine tehlikeli bir söylem. Osmanlı'dan Türk milliyetçiliğine devrede "millet-i hakime" motifinin modern yeniden üretimi. Malzemesi, motifleri değişse bile bu millet-i hakime kabulü zemininde Türk milliyetçiliğinin ana çizgisinin yeniden üretimini sağlıyor. Tehdit algısı ve beka kaygısını, bu defa "emperyal vizyon" çerçevesinde bir teyakkuz hali ikame ediyor.

● *Tüm bunların yanı sıra bir suçlama olarak dile getirilen Kürt milliyetçiliği meselesi var. Sizce Türk milliyetçiliği ile Türk milliyetçiliği bir ve aynı görülebilir mi?*

Aynı formülü tekrarlayacağım: Milliyetçilik sadece milliyetçilik değildir. Kürt siyasal hareketinde güçlü bir milliyetçilik etmeni olduğunu ben de düşünüyorum. Fakat bu onun milliyetçiliğe indirgenebileceği anlamına gelmiyor. Sadece milliyetçilik düzleminde ele alamayız Kürt siyasî hareketini, onun sadece milliyetçi bir hareket olduğunu söyleyemeyiz. Bu hareket açısından bence tartışılması gereken şey şudur; onlar yurtseverlik kavramını milliyetçilikten azade kulan

garantili bir panzehir gibi kullanmaya yatkınlar. Bunun garantili bir panzehir olmadığını tartışmak gerekir. Kürt kimliği açısından meseleyi şu noktada görmek gerektiğini düşünüyorum: Millî kimliği nedeniyle aşağılananlar, millî kimliği tanınmayarak dışlananlar tepkisel olarak o millî kimliklerine sığınır. Hannah Arendt'in yazdıklarını hatırlarsak; bir Yahudi sadece Yahudi değildir, onun birçok kimliği, birçok yüzü vardır, ama Yahudi olarak aşağılandığı zaman bir onur tepkisiyle Yahudiliğine sığınır ve böylece onu sadece Yahudi olmaktan ibaret hale getirirsiniz. Öyle davranır, öyle tepki gösterir. Kürtler açısından da buna benzer bir durum var. Kürtlerdeki milliyetçilik bu dinamik göz ardı edilerek anlaşılabilir. Ayrıca Kürt milliyetçiliğinin biçimlenmesinde Türk milliyetçiliğinin bir rol modeli işlevi gördüğünü görebiliyoruz.

● *Türkiye'de özellikle ulusalcılık kavramını sık sık kullandığını gördüğümüz sola bu milliyetçi fikirler nereden bulaşmıştır ve bunlar sola nasıl bir zarar vermektedir?*

Bunun standart cevabı Kemalizmin mirası veya etkisidir. Doğru, bir kere bu var. Türkiye'de sol '71 hareketinden beri Kemalizm'den kopmaya yöneldi, ama bu kopuş kâmilan gerçekleşmiş değildir. Bir başka etken, emperyalizm kavramının deyim yerindeyse "istismardır". Emperyalizm kavramının, Lenin'in anlattığı gibi kapitalizmin dünya sathına yayılması, kapitalist egemenliğin tüm dünyaya nüfuz etmesi olarak değil de, "millî işgal" mantığıyla anlaşılması. Anti-emperyalizmin bir nevi "mütekâmil ve global anti-kapitalizm" olması gerekirken, millîci bir darlığa sıkıştırılması. Buna bir de "ezilen ulus milliyetçiliği" kavramının istismarını ekleyelim. Bu kavramın, göreceliğinden tamamen arındırılarak, milliyetçiliği mübah gösteren bir umumî vekâletnameye dönüştürülmesi.

● *Yukarıda bahsettiğiniz gibi, 'faşizm' dendiğinde kötü bir şeyin anlaşılması, milliyetçiliğin muteber olmayan bir hale gelmesi nasıl mümkün olabilir? Milliyetçilik ve ırkçılığa karşı neler yapmak gerekir?*

Bildiğim bir reçete yok! Kınamak ve karşı çıkmanın olmazsa olmaz olduğunu teslim etmekle beraber, bu tür karşı-propagandanın yeterli olacağını da düşünmüyorum. Bence işin esası, uzun erimli ama sağlam çare, 'konuyu değiştirebilmektir'. Milliyetçiliğin, ırkçılığın, faşizmin beslendiği zeminden farklı zeminlerde, farklı gündemlerle, farklı bir dille bir sosyalleşmeyi, bir politizasyonu sağlayabilmektir. ▼

sesonline.net

Güncel haber, özgün yorum

- SESONLINE, yaygın medyanın görmediği ya da görüp de çarpıttığı, perdelediği haberleri nesnel olarak sunuyor.
- SESONLINE, emeğe, doğaya, çevreye ve tüm canlılara saygılı, duyarlı bağımsız yayıncılık yapıyor.
- SESONLINE, dünyanın dört bir yanından gece, gündüz, aralıksız, 24 saat izleniyor.

Sesonline yazarları

• Arif Ali CANGI • Atilla DIRIM • Cemil ERTEM • Doğan TARKAN • Eren KESKİN • Neslihan AKBULUT • Orhan BULUT	• Ragıp ZARAKOLU • Şenol KARAKAŞ • Talat ULUSOY • Ulus IRKAD • Yalçın ERGÜNDOĞAN • Yalçın YUSUFOĞLU • Yaprak ZİHNİOĞLU
---	--

Bilgisayarınızın açılış sayfası

Güne bağımsız haber sitesi
sesonline.net ile başlayın.
Size sunulanı değil,
gerçek gündemi takip edin.

Genel Yayın Yönetmeni: Yalçın Ergündoğan
e-mail: yalcin.ergundogan@gmail.com

sesonline.net

TÜRKİYE'DE IRKÇILIK YOK MU DEDİNİZ?

Devletin Türk ırkçılığı konusundaki derin hoşgörüsüne sığınan siyasal aktörlere ve davranış biçimlerine sıklıkla tanık oluyoruz.

Ahmet Yıldırım

“Gidiyoruz. Teşekkürler Türkiye.” Ağustos 2007’de gözaltında alındığı karakoldan 17 dakika sonra cansız bedeni çıkan Festus Okey’in cenaze-si ülkesine yollanırken tabutuna asılan bu sözler yalın bir tokat olarak acaba kaç kişinin yüzünde patladı?

Festus Okey Nijeryalı bir göçmendi. Açlık, yoksulluk ve şiddetten kaçmış, yollara düşmüştü. Yeni bir yaşam hayali kurarken, tüm umutları Türkiye’de ırkçı bir şiddetle paramparça edilmişti. Festus’u öldüren polis dört yıl ceza aldı. Mahkeme, yüce devletimizin Uludere’de söylediği gibi aynen bir yol kazası olarak tarif etti cinayeti. Ne bu cinayetin arka planındaki düşüncüyü ne de bu düşüncenin elini kolunu sallayarak bir insanı katletmesini göz önüne aldı. Çünkü Yüce Türk Devleti de, Yüce Türk Mahkemeleri de, yaklaşık bir asırdır bu anlayıştan feyz almış, kendini şekillendirmişti. Festus Okey’in abisinin gazetecilere verdiği röportajda “Festus’u teninin renginden dolayı öldürdüler, demek ki Türkiye’de ırkçılık var” sözleri de ırkçılığın olmadığı Türkiye’de gerekli ilgiyi uyandırmadı.

Siyah yok, ırkçılık da yok!

Geçtiğimiz günlerde Galatasaray’ın Fildişi Sahilli futbolcusu Emmanuel Eboue Beşiktaş tribünlerinin kendisine maymun dediğini söyleyerek isyan ederken, takım arkadaşları onu “Türkiye’de ırkçılık olmaz” diyerek sakinleştirmeye çalıştı. Eboue’nin bu isyanının arkasından televizyonda bir futbol yorumcusu onun için “Hafta içi National Geographic’i izleyin, bu Eboueler’den çok görürsünüz” dedi. Ama bunlar da yol kazası, Türkiye’de ırkçılık olmaz.

Türkiye’de ırkçılık yok diyenler, “ten rengi farklılığından dolayı herhangi bir ayrımcılık yoktur bizde” diye söze başlar. Bu fikrî kolaylığı sağlayan bir gerçeklik vardır. Türkiye’nin birçok şehrinde sözü edilecek bir

siyah nüfus yoktur. Büyük şehirlerdeki bir avuç siyah da genellikle kamusal alandan uzak durur. Bu insanlar iş bulamadıkları gibi, her türlü sosyal güvenceden yoksun, olağanüstü kötü yaşam koşullarında yaşamaya itilir. Bir elin parmaklarını geçmeyen siyahların Türkiye’de başına gelenleri göz önüne alınca insan “Ya daha fazla olsalardı, hâlâ ırkçılık yok demeye bu devletin atımı yeter miydi?” diye sormadan edemiyor.

Etnik temizlik ve hiyerarşi

Ama ırkçılığı Türkiye’de ten rengi ile açıklamaya çalışan anlayış durumu açıklamakta tümüyle yetersiz kalıyor. Hemen her ulus devlette olduğu gibi, Türk Devleti’nin kurucu anlayışı da insanları etnik kökenine göre hizaya sokmuştur. Dağılan çok etnisiteli bir imparatorluktan hakim bir Türk Devleti çıkarmak tabii ki çok zorba ve kanlı olmuştur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti’nin

kuruluşu aynı zamanda trajik bir süreci beraberinde getirmiştir.

Ulus devletleşme sürecinin ilk kanlı adımı 1915’te bu topraklarda Ermeni nüfusun yok edilmesidir. Anadolu’nun köklü halklarından olan Ermeniler’in soykırma tabii tutulması ulus devletleşme sürecinde kapitalizmin neredeyse ilklere girecek en kanlı eylemlerinden biri idi. Alman Nazilerinin Yahudi soykırımına girerken bu örnekten yararlandıkları artık bilinen bir gerçek. Çok etnisiteli bir yapıda sadece Ermenilerin yok edilmesi Türk devleti için yeterli değildi. Daha çok Karadeniz Bölgesi’nde yoğunlaşmış Rum nüfus da 1916-19 arası yüz binler halinde yok edildi.

Kalan Ermeni ve Rum nüfus da sürgünlerle, çıkarılan acımasız yasalarla yavaş yavaş eritildi. Yahudi cemaatine dönük (özellikle Trakya’da) yapılan kırım politikaları da cemaatin zayıflamasına ve ülkeyi terk etmesine yol açtı.

Tek bayrak, tek millet

Önce gayriüslimlerden başlayan etnik temizlik elbette Türk Devleti’nin kurucuları için yeterli değildi. Kürt halkı da bu etnik temizlik sürecine katılmalıydı. ‘İrticacı ayaklanma’, ‘işbirlikçi ayaklanma’ diyerek Kürt özgürlük hareketi de kıyımdan geçirildi.

Başbakan’ın Meclis’te yaptığı konuşmada 1938 Dersim Olayları için “Eğer böyle bir literatür varsa, Dersim’den özür dilerim” minvalindeki sözler bir tarihî gerçekliğin ifşa edilmesi açısından önemli, ama tamamen yetersiz. Sayısız Kürt ayaklanmasına (bazılarında ayaklanma da yok, Dersim’de olduğu gibi) devlet kan dökerek yanıt verdi. PKK’nin başlattığı son Kürt isyanına ise on binlerce Kürdü öldürerek, 40 bin köyü boşaltarak, 4 milyon Kürdü yerinden yurdundan ederek yanıt verdi.

Dersim’den özür dileyen başbakan, her gittiği yerde ‘tek bayrak, tek

Emrah Gezer katilini tanımaz, katili de onu tanımazdı. Salt Kürt olduğu için öldürüldü. Ama çok daha sarsıcı olan şeydi: Katilin yargılandığı davada Kürtçe şarkı söylemek tahrik unsuru olarak değerlendirildi ve katile cezada indirimde gidildi.

İrkçılık sıradanlaştırılıyor

Türkiye’de ırkçılık devlet nezinde hoş görüyle karşılanan ve hatta uygulanan bir gerçek. Millî Güvenlik kurumu tarafından 1996 yılında dönemin hükümetine verilen rapor (‘tali-matname’ diye okumak lazım) bunlardan sadece biriydi. Söz konusu raporda Kürt nüfusun artışıındaki tehlikeye işaret ediliyor. Önlem olarak da fazla çocuk dünyaya getiren Kürtlere ceza verilmesi öngörülüyor. Dönemin Kürt kökenli birkaç bakanın itirazı ile rapor rafa kaldırılıyor. Eylemlere katılan Kürt çocuklarının ailelerinden koparılması önerisi acaba bu raporun yeni bir hali mi? İnsan düşünmeden edemiyor.

Devletin düşüncesi ve uygulaması böyle olunca gündelik hayatta saldırgan bir milliyetçilik ve ırkçılıkla karşılaşmak da şaşırtıcı olmuyor. Devletin Türk ırkçılığı konusundaki derin hoşgörüsüne sığan siyasal aktörlere ve davranış biçimlerine sıklıkla tanık oluyoruz.

Son olarak geçtiğimiz günlerde Tokat’ta tanık olduğumuz ‘Kürtleri burada istemiyoruz’ türünden linç girişimleri istisnâ değil. Her asker ölümünden sonra, Kürtlere dönük linç girişimleri devlet tarafından

doğru dürüst soruşturulmuyor, linçten sorumlu odaklar ve ırkçılar cezaî yaptırımla karşılaşmıyor. Kürt hareketinin önemli temsilcilerinden Ahmet Türk’e dönük saldırı yapanlar aklanıyor, tahliye ediliyor. Saldırgan hakkında gazetelerde “Türk halkının tercümanı oldu” diye methiyeler diziliyor, örneğin *Hürriyet*’te Yılmaz Özdil’in yaptığı gibi.

Manisa’nın Selendi ilçesinde koskoca bir Roman topluluğu milliyetçi-ırkçıların şiddet dalgasıyla yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kaldı. Dönemin bölge yetkilileri ırkçı saldırıya katılanları soruşturmadan

önce “hep olay çıkarıyorlar” diyerek Romanları hedef gösterdi. Dava eksik gedik devam ediyor olsa da, kazanan ırkçılar oldu. Bölgeyi Romanlardan temizlediler. Şimdi tekçi, steril bir etnik yapıyla mutlu mesut yaşıyorlar. Genlerinde ırkçılık taşımayan bir sistem bölgeden Romanların temizlenmesine müsaade etmez, bir daha bu türden olayların yaşanmaması için gerekli önlemleri alırdı.

Kürtçe söyleyip tahrik etme

Emrah Gezer de bu ülkenin insanlarından biri idi. Ankara’da bir barda Kürtçe şarkı söylediği için özel harekât polisi bir ırkçı tarafından öldürüldü. Emrah Gezer katilini tanımaz, katili de onu tanımazdı. Salt Kürt olduğu için öldürüldü. Ama çok

daha sarsıcı olan şeydi: Katilin yargılandığı davada Kürtçe şarkı söylemek tahrik unsuru olarak değerlendirildi ve katile cezada indirimde gidildi. Mahkeme kayıtlarına geçen bu kararla milyonlarca Kürt’e devlet eliyle gözdağı verildi. KCK tutuklularının ana dilde savunma hakkı da aynı devlet mantığıyla reddediliyor.

Darbe senaryolarında planlanan azınlık cinayetleri, katledilen Kürt köylüleri, yaşam hakkı tanınmayan Romanlar, dışlanan, hor görülen, öldürülen Afrikalı göçmenler ve tüm ötekiler devletin ırkçı kodlarının ve onun yol açtığı siyasal yapıların kurbanları-mağdurları birbirlerini dışlamadan biraraya gelmenin yollarını zorlamalı. Bu, toplumun büyük çoğunluğu anlamına gelir. İrkçılığın asgariye düşürüldüğü bir toplum çok daha yaşanır bir toplumdur. ▼

www.agos.com.tr
agos@agos.com.tr

INTERNET ABONELİK KOŞULLARI

3 aylık: 25 TL - 6 aylık: 50 TL - 1 yıllık: 90 TL

GAZETE ABONELİK KOŞULLARI

Yurtiçi 6 aylık: 75 TL - 1 yıllık: 145 TL

Gazete abonelik bedelini

TEB Kurtuluş şubesi (şube kodu: 209) 15938 no'lu

AGOS Yayıncılık TL hesabına yatırmanız

ve havale makbuzunu göndermeniz yeterlidir.

millet, tek vatan, tek devlet’ diyerek kurucu ideolojiden milim taviz vermiyor. Bu ideoloji dağlara taşlara devasa bayraklar asarak, devasa ‘Ne Mutlu Türküm Diyene’ yazıları yazarak kendini yaşatmaya çalışıyor. Hayatın gerçekliği senin düşüncelerine uymuyorsa, düşüncelerini hayatın gerçeği olarak anlat - Türk resmî ideolojisinin temel anlayışı bu. Kürtler var ve yok edemiyorsan, onlara Kürt olmadıklarını anlat. Önce imha, olmadı asimilasyon, olmadı inkâr. Bu üçlü Türk ırkçılığının kan kardeşleridir.

NORMAL GÜNDE TERÖRİST, DEPREMDE VATANDAŞ

“Taş atan çocuklar” terör ile ilişkilendirilerek, çocukların ait olduğu etnik kimlik ima edilerek Van halkının da kriminal bir konumda olduğu vurgulanıyor.

Elif Çelebi

Van depremini takip eden ilk birkaç saat içinde sosyal medya paylaşımlarında daha çok “eden bulur, Allah’ın sopası yok, şehitlerin ahı tuttu” tarzında söylemler kullanıldı. Bu tepkisel yaklaşım sonraki günlerde yerini daha bütünsel bir açıklayıcılık gücüne sahip söylemlere bıraktı. Sosyal medyadaki bu söylem farklılaşması ve çeşitlenmesinin nedenlerinden biri de kendi televizyon programında Müge Anlı’nın söyledikleri ve bu sözler etrafında dönen tartışmalar olabilir:

“Canımız istediği zaman boyuna taş atıyoruz. Kuş avlar gibi dağlarda vuruyoruz. Bir şey olduğu zaman hadi Mehmetçik gelsin, hadi polis gelsin diyoruz. Biraz da dengeleri kuralım.. Zor günlerde ah canım cicim. Sonra kuş avlar gibi avlamayalım bunları. İnsanlar biraz da hadlerini bilsinler demek istiyorum.”

Bu sözler sosyal medyanın tekrar hareketlenmesine ve iki ana başlıkta yorumların artmasına sebep oldu. Bu iki başlık “depreme sevinenler” ve “depreme sevinenleri eleştirenler” olarak özetlenebilir. Bu yazıda, her ne kadar birbirine karşıt görünse de iki başlık altındaki yorumların aynı söylem içinde hapsoldüğünü göstereceğim.

Konumlandırma kuramına¹ göre, sosyal meseleler hakkında konuşan aktörler sözlerini anlaşılır ve tutarlı kılmak için bir söylemsel inşa sürecine girer. Aktörler sosyal hayat içinde zaten

mevcut söylemlerin gücü ve etkisi altında kalmakla beraber, bu söylemleri kullanıp kullanmayacaklarına, hangi durumlarda ve nasıl kullanacaklarına etkin olarak kendileri karar verir. Bu sürece özne konumu adı verilir. Kendilerini ve başkalarını konumlandırırken özneler sosyal hayatın büyük söylemleri (milliyetçilik, hümanizm, vb) arasından seçim yapar ve seçtikleri söylemleri duruma ve şartlara göre kullanır. Yani aktörler hikâyelerini sosyal ve kültürel söylemler içinde belirli bir konum olarak kendileri yazar. Bu bakımdan konumlandırma kuramı sosyal psikolojinin çoğunluk/azınlık ve rol gibi sabit ve değişmez kavramlarına göre daha esnek ve dinamik bir model sunar.

Merhametliyiz, Türk’üz

Sosyal medya ortamlarında aktörler diğerlerinin yazdıklarını kolayca görebilir, paylaşabilir, destekleyebilir ya da eleştirebilir. Bu paylaşım kolaylığı ve sürekli diyalogda olma hali, benzer özne konumlarının oluşmasını kolaylaştırır. Bu noktada, facebook grupları ve ekşi sözlük gibi sosyal forumlarda sıklıkla paylaşılması ve yapılan diğer yorumlarla benzer söylemler içermesi

nedeniyle aşağıdaki yoruma bakalım:

“Belediye başkanları çağrıda bulunuyor. İş makinelerini buraya gönderin. Cevap: iş makinelerini yaktınız. Doktorları buraya gönderin; doktorları öldürdünüz. Polis gelsin. Polisi taşıdınız. Mehmetçik bize yardım etsin. Mehmetçiği şehit ettiniz; edenlere yardım ettiniz. Para gönderin; gönderdiğimiz paraları belediyeleriniz pkk ya verdi. Ama biz insanız , müslümanız, hain değiliz, merhametliyiz. Türk’üz. Bekleyin geliyoruz.”

Öncelikle burada, çok net ve belirgin biçimde “biz-siz” şeklinde bir gruplararası konumlandırma üretildiğini görüyoruz. Bu konumlandırmada, “siz grubu” üyelerinin hep beraber yaptıkları bir takım faaliyetlerden bahsediliyor, bunların sonuçları ima ediliyor ve son olarak da “siz” konumuna karşı “biz” grubunun özellikleri anlatılıyor. Daha ilk cümlede çağrı yapması için belediye başkanının (valinin veya Kızılay’ın değil) seçilmesi tesadüf değil. Burada ‘belediye başkanı’ konumlandırmasının ne içerdiğini ve neden önemli olduğunu diğer yorumlarda daha net görebiliyoruz:

“%45 oy verdikleri bdp’li belediye kaç tane çadır vermiş onlara? kaç kişiyi enkazdan kurtarmış? çevre illerden gelen bdp’lilerin kaç tanesi yardıma gelmiş kaç tanesi yağmaya gelmiş?”

“van belediye başkanı. bak, yardımı, terörist cenazesinde yanında posterini taşıdığını apodan değil, devletten istiyorsun. anladın mı şimdi?”

Burada yorumcular gerçekliği tasvir etmede istatistikler ve yaşanmış ‘gerçek’ olaylara işaret ediyor. “PKK’ya destek veren bir belediye başkanı ve ona destek veren halk” söyleminde gerçekliğin sorgulanamaz, aksi iddia edilemez, ayan beyan ortada olduğu şeklinde bir strateji kullanılıyor.

Peki, “siz” grubu üyeleri hangi stratejilerle, nasıl konumlandırılıyor ve bu konumlandırmanın pragmatik sonuçları neler? Öncelikle, “siz” grubu üyeleri hayatın birçok alanına nüfuz eden bir kriminalite içinde konumlandırılıyor. “Kaçak elektrik kullanan, vergi vermeyen, kaçak bina yapan, esrar kaçakçılığıyla uğraşan Kürtler” teması diğer yorumlarda da sıklıkla tekrar ediliyor. Terör sözcüğünün Türkiye’de bir etnik grup olarak Kürtlerle özdeşleştirilmesi

başta olmak üzere, medyada Kürtleri kriminalize eden haberler de söylemlerde sıklıkla kullanılıyor. Örneğin, medyada yoğun şekilde işlenmiş ve artık dile yerleşmiş olan “polise taş atan çocuklar söyleminde” çocuklar şiddetin faili olarak görülüyor. “Taş atan çocuklar” terör ile ilişkilendirilerek bir korku ve nefret figürü olarak temsil edilirken, çocukların ait olduğu etnik kimlik ima edilerek Van halkının da kriminal bir konumda olduğu vurgulanıyor. Diğer yorumlarda da benzer temalar sıklıkla kullanılıyor. Örneğin, aşağıdaki yorumda Kürtler “yağmacı ve ıslah olmaz bir ırk” olarak tasvir ediliyor:

“Bu insanlar aklıma marmara depremine otobüsler dolusu yağmalamak için gelen kürtleri hatırlatıyor. en kötü-süye bunlardan birinin enkaz altındaki kadının kolunu kesmeye çalışması. çünkü kadının kolunda bilezikler vardı. düşününbiliyor musunuz, aklınız alıyor mu? enkaz altında bir kadın ve onu kurtarmak yerine kolunu kesmeye çalışıyor! diyeceğim odur ki siz siz olun oh demeyin o kadının yerinde sizde olabilirdiniz. evet onlar yaptı ama bakan şimdi onlar gene kendi yardım tırlarını yağmalayıp kendi kendilerini mahfedyolar. ıslah olmaz bir ırk kürtler. yazık”

Bu yorumda ıslah olmaz bir ırk olarak tanımlanan Kürtlerin kriminal sicillerine, tam da bağlama uygun olarak “depremde yağmacılık” bütün dramatikliği ve görselliğiyle ekleniyor. Enkaz altındaki kadının kolunu bilezik için kesmeye çalışan numune Kürt canavarlaştırılıyor. Numune Kürtle kalmıyor, Marmara depreminde otobüsler dolusu yağmaya gelenler tabii ki kendileri için gelen yardım kamyonlarını yağmalıyor. Dışsal gerçeklik ve realitenin sunumu, “gerçek” olaylar delil olarak öne sürülerek, bu söylemin kişisel olmadığı, objektif gerçekleri yansıttığı vurgulanmaya çalışılıyor. Bu kriminal söylem o kadar güçlü ki, farklı kişilerce tamamen zıt bir özne konumunda

bile rahatlıkla kullanılabilir:

“Bir takım kötü şeylerin böyle durumlara alet edilmesi çok saçma. zamanında van’da düşen uçaktaki insanların cesetlerinin civar köylülerce soyulması, kollardan bileziklerinin çalınması, marmara depreminde doğudan marmaraya enkaz altından para kaldırma maksadıyla gelenler, yine doğuda askerimize sıkılan kurşunlar, taranan servisler, dökülen kanlar... normal günde terörist, depremde vatandaş olup devletten yardım bekleyenler... işte bu gerçeklerin hiçbirisi orda olan depreme sevinmek için geçerli bir sebep değildir.”

Bu yorumcunun asıl özne konumu depreme sevinenleri eleştirmek olmasına rağmen şaşırtıcı şekilde ilk yoruma benzer imgeler ve detaylar kullandığını görüyoruz. Fırsatçı bir yağmacılıkla başlayan ve askere sıkılan kurşunla devam eden Kürtlerin kriminal süreci, “normal günde terörist, depremde vatandaş” söylemiyle özetleniyor.

Ölenler masum insanlar olamaz mı?

Bu iki yorumda görüldüğü gibi hem depreme sevinenler hem de bunu eleştirenler aynı söylem içinde hapsoluyor. Benzer şekilde, depremde ölenlere sevinenleri eleştiren bir yorumcu “batıdan gelen öğrenciler, polis, asker, devlet çalışanları, ve masum insanlar”ın varlığına işaret ederek, “biz-onlar” söylemini yeniden üretiyor:

“van’da çoğunlukla kürtler yaşıyor o yüzden oh olsun ölenler de kürt ne güzel” tarzı düşünceye sahip kansızlardır. orda batıdan gelen öğrenciler yaşamıyor mu? polis, asker, devlet çalışanları vs. yok mu? hepsini geçtim ölenler masum insanlar olamaz mı?

Özne konumu ilişkisel olduğundan birinin güçlü olarak konumlanması için diğerinin güçsüz olarak konumlandırılması gerekir. Yani, aktörler kendilerini başkalarına görece konumlandırır.

Gruplararası konumlandırmada “biz”, “onlar”, “grup isimleri” gibi dile dayalı araçlar yaygın olarak kullanılır. Yukarıdaki örnekte görüldüğü gibi, “siz” konumundaki belediye başkanı ve kriminal grubun karşısında doktor, polis, mehmetçik “biz” olarak konumlandırılmaktadır. “Biz” grubunu temsil eden polis, doktor ve askere uygulanan şiddet eylemleri “siz”in uzun zamandır sistematik ve bütünsel olarak devam ettire geldiği bir hayat tarzına işaret etmektedir.

Bu meslek gruplarının “orada” genelde askerliğe atıfta kullanılan “vatanî görev” ifadesine benzer şekilde “vatanı için görev” yapıp hizmet ettikleri vurgulanmakta, bu davranışın bir fedakârlık olduğu ima edilmektedir. Gazete haberlerinde “enkaz altından 2 öğretmen çıkarıldı” tarzı başlıkların kullanılması, depremde ölen öğretmenlere şehit denilip denilemeyeceği tartışmaları, bu meslek grupları arasında öğretmenliğin de önemli bir yere sahip olduğunu göstermektedir. “Biz-siz” söylemine göre bu meslek grupları batı şehirlerinde yetişmiş Türklerdir ve Van’da kendi istekleriyle değil yüce bir görev icabı bulunmaktadırlar:

“Orda da vatani için gorev yapanlar var doktoru hakimi savcısı kaymakami muftusu ogretmeni askeri polisi devletin nerdeyse cogu personeli ülkesine orda da hizmet veriyor.”

Türk bayrağı göndermek

Bu söylemlerin eylemlerle ilişkisi nasıl açıklanabilir? “Biz-siz” konumlandırmasının sonucu olarak bu konumlara uygun “haklar ve ödevler” olduğu kabul edilir. Örneğin, bir grubu belirli bir bağlamda “yardımsever” olarak konumlandırırsanızda bu konumdan doğan ahlaki bir üstünlük ve bu üstünlükle ilişkili hak ve ödevlerden bahsedilir. Peki bu konumlandırma Kürtler için ne gibi hak ve ödevleri beraberinde getiriyor? Bütün bu bahsedilen şartlar altında Kürtlerin durumlarından şikâyet etmeye haklarının olmadığı ortaya çıkıyor. Çadır yetersizliğinden yakınan insanlar “acıları abartılı yansıtma içgüdüsiyle, klasik Kürt yaygaracılığı” yapmakla suçlanıyor. Buna paralel olarak, “size devlet değil PKK, KCK yardım etsin” anlayışı ortaya çıkıyor. “Hadlerini bil-sinler” ifadesiyle özetlenebilecek bu söylem, “29 Ekimde Van’a yardım olarak Türk bayrağı göndermek istiyoruz” adıyla kurulan bir facebook grubunda eyleme dönüşüyor. Diğer bir grup da sonunda Kürtler’in yararlanacağı deprem vergilerini ödemek zorunda olmaktan şikâyet ediyor, hatta yardıma karşı çıkıyor:

“Vanda deprem, Kurdolar için yeni zamlar geliyor. Eee hep Türkler ediyor, kurdolar harcıyor.” “Yardım edicem, onların da çocukları büyüyüp bizim çocukları mı oldurecek, yardım etmiyorum”

Peki yorumlarda bu “biz konumu” nasıl tasvir ediliyor ve bunun sonucu olarak hangi hak ve ödevlere sahip? “Biz” konumu “insan, merhametli, müslüman, hain olmayan ve Türk” kavramlarıyla anlatılırken, “siz” konumunun bunların tam tersi olduğu ima ediliyor. Öncelikle, merhametli insan olarak bu konum, düşene yardım etmeyi gerektiriyor. Bu konuda yardıma soğuk bakan küçük bir grup hariç hemen herkes aynı fikirde. Fakat düşene yardım ederken de “şehitlerimizi” unutmamamız gerekiyor. Televizyondaki Van’a yardım programları hakkında konuşan bir ünlü “Bu yardım programlarını şehitlerimiz için de yapalım” diyerek “siz-biz” konumlandırmasını Vanlılar ve şehitler olarak yeniden inşa ediyor.

“Biz” olmanın getirdiği diğer bir sorumluluğun, vatanın bütünlüğünü her şart altında savunmak olduğu belirtiliyor. Depreme sevinenleri eleştirirken “yerle bir olsun diye mi yırtınıyorsun, vermem de vermem böldürmeyiz diye, bu mu senin sahip çıkman vatanına” denilerek vatan/biz kavramları beraber düşünülüyor, vatan toprağı üzerinde bir takım hainlerin varlığının o topraktan vazgeçmeyi gerektirmediği vurgulanıyor. Buna benzer yorumları yazanlar “not: kürt değilim” şeklinde açıklamalarla pozisyonlarının yanlış anlaşılıp “siz”den biri gibi değerlendirilmelerini önlemeye çalışıyor.

Sosyal medya forumlarındaki paylaşımları incelemek neden önemlidir? “Bu gerçeği kendi aralarında söyleyen milyonları nasıl susturacaksınız” şeklindeki bir yorumun da işaret ettiği gibi, bu yazıda ele alınan özne konumları ve söylemler küçük bir azınlığın görüşleri olmakla kalmaz, geniş kabul gören toplumsal meta-anlatılara işaret eder. Bu söylemin sadece küçük bir azınlığa has, zararsız bir kızgınlık ifadesi olduğunu düşünmek söylemin neden olabileceği gruplararası ilişki sorunlarını inkâr etmek anlamına gelir. Gruplararası ilişkilerin sağlıklı devamı ve sürekli toplumsal barışın sağlanması için söylemleri iyi anlamak ve grupların birbiriyle uyumlu söylemler kullanmasının yollarını düşünmek gerekir. ▼

1 Van Langenhove, L., & Harré, R. (1999). “Introducing positioning theory”. R. Harré & L. van Langenhove, *Positioning theory: moral contexts of intentional action*, Blackwell Publishers içinde (s. 14-31).

MUSTAFA KEMAL EVRENİNİN GEOMETRİSİ

Bir insan Cumhuriyet tarihini okuyup şoka girmiyorsa, o kişi Cumhuriyet tarihini anlamamıştır. Mustafa Kemal Evreni'nin sakinleri tam da bu felsefî duvara yaslanmaktadır. Bütün kan dondurucu eylemlerine rağmen onu bilmek demek onun yüzünü görmek, onun heykelini dikmek demektir, yani onu bilmek demek onu bilmemektir.

Ferhat Emen

Bir insan kuantum fiziğini okuyup şoka girmiyorsa, o kişi kuantum fiziğini anlamamış demektir.

Fizikçi Niels Bohr

Uzun süredir Mustafa Kemal hakkında düşünüyorum. Nasıl bir zihni, nasıl bir toplum algısı vardı? Dünyayı nereden tanımlıyordu? Gençliğinde Fransız aydınlanmacı filozoflarını okuduğunu biliyorum. Yeterli sayıda okuma ve deney yaptıktan sonra edinmişim kanaati paylaşmak istiyorum.

Başlayayım, statiktir. Toplumu oluşturan bütün parametrelerin özelliklerini, konumlarını, momentumlarını ve hareketlerini doğru saptarsa, toplumun nereye evrileceğini matematiksel bir katilikte bilebileceğini varsayar. Bu manada tipik bir Newtoncu sayılabilir. Bu kabul onu, doğal olarak, elinin altındakileri hiza istikamete sokma misyonuna götürür. Oysa bilebileceği, 'toplumun evet, matematiksel bir katilikle herhangi bir geleceğe evrileceğidir, ama asla hangi geleceğe evrileceği değildir.' Harp Okulu'nda talebeyken kuracağı cumhuriyette yönetim kadrolarını koğu arkadaşlarından ta o zamanlar seçtiğine dair anlatılan menkıbeler doğru olmasa bile anlamlıdır, çünkü toplum idaresinde düpedüz politik reflekslerine dayanır. (Yazımızın mevsusu olmamakla birlikte mahrem hayatında apolitiktir.)

Mustafa Kemal'de topluma çeki düzen verme saplantısı hissi değildir, bilakis rasyonedir. O böylelikle toplumun gelişeceğine, iyileşeceğine, adam olacağına inanır ve oturur bunu masa başında hesap eder. Bu hesaplamaları pratik alanda vücut bulmaya başladığı anda, evrenini çatmaya başlar. Yani, asıl büyük ve bali bu saplantısını eyleme geçirmesinden kaynaklanmaktadır. Sadece feda ettiği bireyler anlamında değil elbette, bahsi geçen eylem bütünü nü sağlamak için ihtiyaç duyduğu enerjiyi yine bizzat toplumdan elde ederken toplumda sebep olduğu 'halsizlik' belasından dolayı da suçludur. Enerjisini kendisinden almak suretiyle posalaştırdığı çok geniş bir coğrafyaya yayılmış 'aziz milletini,' kendi kişisel karizmasıyla aşka getirdiği üç beş yüz cumhuriyet öğretmeniyile

tedavi etmeye soyunması günahını hafifletmez. Bu uğurda öylesine muazzam kayıplara sebep olmuştur ki, aksiyonunun hareket ettiği iki ana eksen olan, Anadolu topraklarını gayrimüslimlerden ve gayri Türklerden temizleme çabasının nelere mal olduğu ortadadır. Bu enerjiyi bireyleri birbirine çarpıştırmak suretiyle elde eder.

Bu özelliğini nasıl kazandığı konusunda kişisel fikrim, tahminin ötesine geçmez. Kemalistlerin liderlik vasfı dedikleri bu özelliğinin genetik olduğuna inanma eğilimindeyim. Katıldığı her toplantıda, her kongrede, her mecliste kendini lider seçtirmesinin bana göre başka izahı yok. Liderliği, adalet ve hakikat üzerine kurulmamıştır. Liderliğinin olumlu yönü, mühendis dervişliği diyebileceğimiz

güngörmüşlüğüyle açıklanabilir. Zira hayatı savaşlarda geçmiş, âşık olmuş, içki sofralarına meraklı, pekala alaturka zevkleri olan bir liderin bayağı bir deccalle özdeşleştirilmesi akla pek yatkın gözükmez.

Madde-enerji alakası

Bir maddeyi hızlandırmak için enerjiye ihtiyaç duyarız. Hız artıkça söz konusu maddeyi bir miktar daha hızlandırmak için ihtiyaç duyduğumuz enerji devasa boyutlara ulaşır. Bu Einstein'la birlikte çoğumuzun bildiği madde-enerji alakasıdır. Aynı şekilde, toplumu sıfır noktasındayken değiştirmeye başlarsan fazla enerjiye ihtiyacın yoktur. Ancak değişim hızlandıkça, her bir birim yeni değişim için ihtiyaç duyduğunuz güç de artar. Ve Mustafa Kemal sadece kendini haklı gören tüm gaddarlar gibi bu gücü

şiddetten devşirir. Daha fazla değişim talebi, daha fazla güce ihtiyaç duyar ve sonuç olarak maalesef daha şedit olmak zorunda kalırsın.

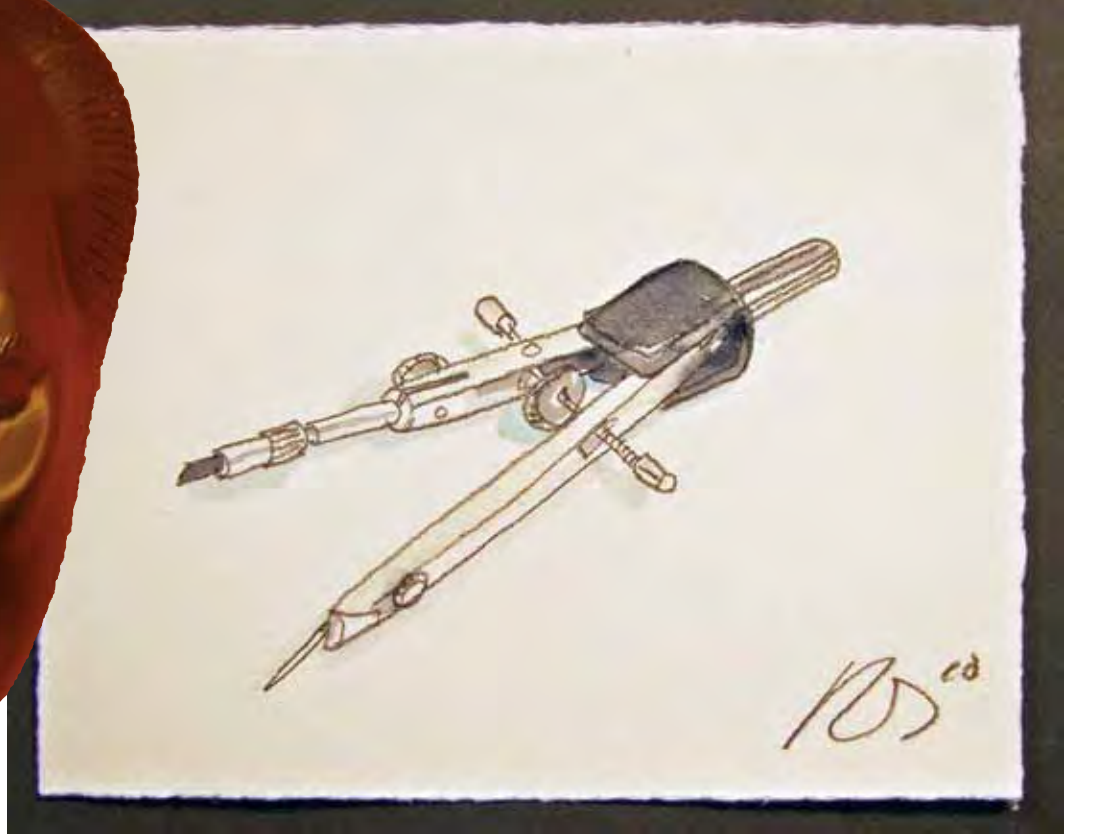
Bazı devrimci liderler için değişim, hedefin ta kendisi haline gelir. Pratik zekâlarının ihanet etme riskine rağmen toplumdaki herhangi bir düzensizliği değişim yoluyla ıslah etmeye başlarlar ve insanların uyuma adetlerinden tutun da taharet usullerine kadar müdahale ederler. Oysa düzensizlik toplumların dinamizmi için vazgeçilmezdir. Evet, Mustafa Kemal'in daha zalim olmaktan başka çaresi yoktur. Zaten ulusalcıların o dönemdeki insan dışlıkları anlatırken kullandıkları 'O dönemin şartları öyleydi, yeni cumhuriyet böyle davranmak zorundaydı' argümanını kullanırken mağdurların sorunlarının hayretten deliye dönmelelerini anlamamalarının sebebi budur.

"Daha ne yapabilirdi ki Gazi?" diye sorarken kesinlikle samimidirler. Çünkü onlar da liderleri Mustafa Kemal gibi, insanı, yola getirilebilir bir varlık olarak tahayyül eder. İnsan algıları sayısaldır. İstatistikselidir. Ölümün sebep olduğu acının niceliksel olduğunu kabul ederler. Oysa acı, parçacık değil, dalga şeklinde yayılır. Doğal olarak da her an her yerdedir. Bir insanın katlinin tüm insanların katledilmesine eşdeğer olmasının geometrisidir bu.

Karşısında çaresizleştiğiniz güce, çaresizliğiniz oranında boyun eğme eğilimindedir. Çok az kişi tam tersi bir şekilde çaresizliği oranında dikleşir. Mutlak çaresizlik mutlak kulluğu iktiza eder. Bu durumda da çok az kişi mutlak kulluğun mutlak özgürleştirici şansını idrak eder. Çünkü mutlak kulluk mutlak iktidarı işaret eder ve onun karşısında bir hiç olduğunuzun kabulü, o hiçliğin, mutlak iktidarca taltifini mümkün kılar. Mustafa Kemal'in kullarıyla geliştirdiği mükâfat-ceza ilişkisi, dinamizmini mutlak kulluk ve mutlak muktedirlik pozisyonlarından alır.

Cumhuriyet müfredatı

Aradan neredeyse bir asır geçmesine ve yaptığı katliamların devlet yetkililerinin ağzından itiraf edilmesine rağmen hâlâ tutkuyla seviliyor olmasını maşukalarında yarattığı iman

duygusuyla açıklamak mümkündür bir. İki, bundan yüz sene evvel bir adamın çıktığına, bizi düşmanlardan ve neredeyse tüm kötü adetlerimizden kurtardığına iman etmiş bireylerin, Mustafa Kemal olmasaydı kadınların, yemekten sonra ellerini, yüznumarada kıçlarını yıkamayan softaların ikinci, üçüncü karıları olacağını düşünmeleri cumhuriyet müfredatının olağanüstü başarısını gösterir. Toplumlara ve onların ürettiği kültürü böyle okuduktan sonra, tüm varlıklarını alt tarafı bir faniye bağlamalarında şaşılacak bir taraf yoktur. Güya kul yetiştiren Osmanlı toplumundan, birey yetiştiren cumhuriyet toplumuna geçtik. Ben bunu hayatta kalma duygusunun en baskın duygu olmasıyla açıklıyorum. Nihayetinde Nazi Almanyası'nın toplama kamplarına gönderdiği milyonlarca Yahudi'nin ne diye kamp hayatlarının hemen başında intiharı seçmediklerini de anlamamı sağlıyor bu içgüdü. Sonsuz bir şimdide nefes alıp veriyorsam, yemek yiyorsam, eşime dokunuyorsam, sigara içiyorsam bunu Mustafa Kemal'e borçluyum. Çünkü yine de yaşıyorum, yine de buradayım.

Dersim Katliamı'yla ilgili belgelerde imzasını görmezden gelen kullarının diktatörlüğü demokratlığa tercih etmek zorunda kalan tanrılarını bir mecburiyete mahkûm etmelerini, bu evrenin entropisi saymak icap eder. O kadar kusur tanrının kızı İsa'da da olur.

Bu evrenin tek insanî tarafı, ilahlarının yaşadığı dönemde, onun sofrasında şereflenmek maksadıyla Gazi'ye yazılan methiyelerdir. Kimler

yok ki aralarında. Elinizdeki derginin üçüncü sayısında Aydın Yıldırım'ın "Atatürk Ekber, Atatürk Ekber" isimli yazısında anılanların yanına sözgeli mi, Yahya Kemal'i de koymak gerekir. Ayşe Kulin'i de.

Kopenhag yorumu ile bitireyim. Bir insan Cumhuriyet tarihini okuyup

şoka girmiyorsa, o kişi Cumhuriyet tarihini anlamamış demektir. Mustafa Kemal Evreni'nin sakinleri tam da bu felsefi duvara yaslanmaktadır. Bütün kan dondurucu eylemlerine rağmen onu bilmek demek onun yüzünü görmek, onun heykelini dikmek demektir, yani aslında onu bilmek demek onu bilmemektir. ▼

SAYI: 273

Birikim

AYLIK SOSYALİST KÜLTÜR DERGİSİ

EYVAH POLİS! OLAĞANÜSTÜ YARGI REJİMİ

GEÇEN AYIN BİRİKİMİ AHMET İNSEL Tarihe Özgürlük, orada ve özellikle burada! • HALUK İNANICI 33 kurşundan 33 avukatın tutuklanmasına • **EYVAH POLİS! OLAĞANÜSTÜ YARGI REJİMİ** HALUK İNANICI Polis, iktidar ve insan hakları • OYA AYDIN Hukuk devleti nerede biter, polis devleti nerede başlar? • TANIL BORA Çağdaş Hukukçular Derneği Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile söyleşi: Olağanüstü yargı rejimi ve polis • AYŞEN UYSAL Bir psikolog olarak polis: Polisin toplumsal olaylar eğitimi • ZEYNEP GÖNEN Suçla mücadele ve neo-liberal Türkiye'de yoksulluğun zaptiyesi • A. ERKAN KOCA Polisin teknoloji severliği üzerine • TANIL BORA Diyarbakır Barosu Başkanı Mehmet Emin Aktar ile söyleşi: "Bizim buralarda..." hukuk? • KEMAL GÖKTAŞ Polis muhabirliğinde "yeni dönem" • **TOPLUMUN RUHU** ERDOĞAN ÖZMEN Sıradan paranoya ve totaliter ayartı (I) • **ARAP BAHARİ VE DÜNYA** YÜKSEL TAŞKIN Ortadoğu: İslamcı popülizm iktidara yürürken • METE ÇUBUKÇU "Tahrir ruhu" mu, İslami uyanış mı? • İNAN RUMA Dünya düzeninde yılın birikimi 2011 • **SİNEMA VE TOPLUM** DOĞU TAN ARACI - CEM MERT DALLI Türk Pasaportu: "Hiç değilse kalabalık gelmesinler..."

Birikim Yayınları

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Hanı, Cağaloğlu 34122, İstanbul • t (0.212) 5162260 f (0.212) 5161258
www.birikimdergisi.com • birikim@iletisim.com.tr • www.twitter.com/birikimdergisi
Genel Dağıtım PUNT • t (0.212) 4961050 f (0.212) 5513013 • www.puntokitap.com • punto@puntokitap.com

ULUS DEVLET VE SOYKIRIM

Keşke Yunus Emre'nin dilinin, Mevlana'nın dininin başına bu " büyük felaket" gelmeseydi.

Baha Coşkun

Modern siyasetin merkezî kavramı ulus devlettir. Modern siyasetçilerin ilk görevi ulus devletin inşasıdır. Ulus devletin inşasına teorik ve pratik olarak ulusun inşası ile başlanır, buna paralel olarak da ulus referansından hareket eden devlet inşa edilir. Ulus inşası dil, din gibi açılarından bir homojenleştirme sürecidir. Bu açılarından farklı olan unsurlar ulusun tarihinde ve vatanında barındırılmaz, yok edilir. Farklı olanların yok edilmesi için devlet tarafından merkezî politikalar uygulanır. Genel ve mecburî eğitim, gazete ve radyo farklı olanların yok edilmesi için geliştirilmiş yumuşak politik araçlardır. Bunların yanında cinayet, katliam, mübadele, mecburî iskân, sürgün, soykırım gibi sert politik araçlar da geliştirilmiştir.

"Homo homini lupus"

Her ulus devlet kendi tarihsel koşullarına göre bu araçları kullanır. Farklı kimlikler yok edilmeden ulusal birlik mümkün olmayacağından, ya ulus inşasından vaz geçmek ya da hangisi gerekiyorsa o aracı kullanarak farklı kimlikleri yok etmek modern siyasî zihniyet için kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Modern zihniyette insan insanın kurdur. Bunun modern siyasî zihniyete yansımaları ulusun ulusun kurdu olması, ulusun farklı olan dillerin, dinlerin, etnik kimliklerin kurdu olması, bunların da hem birbirlerinin hem de devletin kurdu olması halidir.

Gellner'e göre kadim devlet avcı-toplayıcı devlettir. Toplumsal kimlikleri kendisi üretmez. Toplumsal kimlikler toplumun kendisi tarafından üretilir. Kadim devlet sadece kendisinin toplumdan avladığı-topladığı-devşirdiği insanlar için, modern bir terimle söylersek kendi bürokrasisi için kimlik üretir.

Modern devlet ise bahçıvan devlettir. O toplumsal kimliklerin üretilmesi işini toplumun kendisine bırakmaz. Kendisi üretir ve topluma zorla dayatır. Bu kimliğe uymayanları imha eder.

İnsanlık tarih boyunca birçok katliam olmuştur. Soykırım, kurbanların sayısı ile ilgili bir mesele değildir. Özetlemeye çalıştığım modern siyasî zihniyetle alakalı bir şeydir ve bu yüzden

soykırım modern bir olgudur. Ve her milliyetçiliğin içinde soykırım potansiyeli vardır; tarihsel koşullar ve toplum mühendisliği ihtiyaçları gereği her an kuvveden fiile çıkabilir.

Büyük felaket ve karabasan

Bu "büyük felaket" bizim başımıza gelmiş ve bizim milliyetçiliğimiz içerisindeki soykırım potansiyeli kuvveden fiile çıkmıştır. Bu "büyük felaket" kardeşlerimizin başında patlamış, bizim de "başımıza gelmiştir". Bu, her şeyden önde kardeşlerimiz için korkunç bir trajedidir. Bizim için ise hâlâ daha uyanmaya çalıştığımız bir "karabasan"dır.

Avrupa'da ortaya çıkan modern fikirlerin, modern siyasî fikirlerin Osmanlı İmparatorluğu'na sirayet etmesinden sonra Osmanlı'da modern siyaset öznelere oluşmaya başladı. Yalnızca Türkler arasında değil, Rumlar, Bulgarlar, Sırlar, Ermeniler v.s. arasında da.

İttihat Terakki adındaki modern siyasî özne, gerek duyduğu ve Dünya Savaşı sebebiyle uygun ortam bulduğu anda tehcir/büyük felaketi uyguladı.

Yunus Emre'de, Karacaoğlan'da ifadesini bulan Türkmen etnik kimliğinin, Mevlana'da, Gazali'de ifadesini bulan Müslüman kimliğinin, Sinan'da, İtrî'de ifadesini bulan Osmanlı kimliğinin bu "büyük felaket"i yaratmadığı, yaratamayacağı bilinmelidir. Felaket Avrupa'dan yayılan millet, milliyetçilik gibi yeni siyasal kavramların ürünüdür.

Bazı halklar şanslıdır

Hiçbir halk bu kasaplık ideolojisine direnememiştir. Demir yumrukla ya da kadife eldivenle, ama mutlaka etnik/dinsel kimlikleri yok edip ulusal kimlikleri inşa etmişlerdir. Milliyetçiliğin olduğu her halkın Talat Paşa yaratma potansiyeli vardır. Bazı halklar şanslıdır. Bu potansiyel kendini gerçekleştirmemiştir. Bazıları şanssızdır. Bu potansiyel kuvveden fiile çıkmıştır.

Talat Paşalar Türkmen, Osmanlı, Müslüman olmadan önce moderndir. Ermeni, Osmanlı ve Hristiyan olmanın önce modern olan Ermeni siyasetçiler de vardı.

Türk siyasî seçkinlerini tüm dünyayı istila eden bu zehirli fikirlerin etkisi altında kaldıkları için suçlayabilir miyiz? Hayır ve evet. Hayır, çünkü bu zehirden masun kalan hiçbir halkın siyasî seçkinleri maalesef olmadı. Evet, çünkü modern siyasetçilerin hepsi suçludur. Bilfiil hepsi genosit suçlusu olmasa bile, bilkuvve her modern siyasetçi genosit suçludur.

İttihat ve Terakki Dünya Savaşı'ndan çok önce kendisine Ermenisiz bir ülke yaratmak hedefini koymuş, bunun için her türlü politik aracı kullanmış ve Dünya Savaşı'nın yarattığı uygun ortamda da bu araçlara tehcir/büyük felaket denilen en etkili aracı ilave etmiştir.

Sanık sandalyesi

Soykırım mahkemesinde sanık sandalyesinde asıl oturması gereken

modern siyaset felsefesi ve teorisidir. Milliyetçilik ve millî devlettir. Hiçbir halk, hiçbir din, hiçbir etnisite değil.

Tehcir yollarında veya Der-Zor çöllerinde alçakça bıçaklanan, uçurumlardan atılan, günlerce kokuşmuş bir at toynağından kemirdiklerinden başka boğazından bir şey geçmeyen, gencecik kızları tecavüze uğrayan insanlardan mucize kabilinde kurtulanların torunlarından bana kızabilecek olanlar çıkacaktır. Onları anlıyorum.

Tehcir/büyük felaket katillerinin bir bölümünün annemin bana öğrettiği ve benim de çok sevdiğim bu dili konuştukları, annem babam gibi oruç tutup namaz kıldıkları aklıma geldikçe, bir utanç duygusu içimi kaplamıyor değil. Ama modern fikirler bu topraklara gelmeden önce bu dili konuşan, oruç tutan, namaz kılan aynı insanlar bir tehcir/büyük felaket organize etmedi. Mahkûm edilmesi gereken Türkmen etnik kimliği veya Müslüman dinsel kimliği veya Osmanlı kimliği değil, modern millî kimliklerdir.

Aklım bunları söylerken içimde gene de buruk bir şeyler kalıyor. Keşke benim toplumumda ulus devlet tehcir/büyük felaket denilen politik araç kullanılmadan inşa edilebilseydi diyorum. Keşke modern siyaset teorisine içkin olan ve dolayısıyla her ulus devlette bilkuvve mevcut olan bu büyük felaket benim toplumumda da bilkuvve bir şey olarak kalsa idi. Keşke Yunus Emre'nin dilinin, Mevlana'nın dininin başına bu " büyük felaket" gelmeseydi. ▼

LEMKİN, SOYKIRIM VE İNKÂR

Yalçın Ergüdoğan

Soykırımının inkârını cezalandıran yasanın Fransa Parlamentosu'nda kabul edilmesi üzerine başlayan 'soykırım' tartışması olanca yoğunluğuyla sürüyor ve her gün yeni bir boyut kazanıyor.

Türkiye Fransa'yı protesto ederken izlediği politika ile, özünde, gizliden/açıktan 'soykırımı inkâr etme hakkı' istiyor. Gerek tarihle yüzleşme çerçevesinde, gerek resmî tezleri savunma argümanı olarak, Türkiye'de "soykırım" sözcüğü sıkça tekrarlanır oldu.

Soykırım kavramının tanımlanmasının ve Birleşmiş Milletler tarafından suç olarak kabul edilmesinin mimarı Rafael Lemkin'dir. Nazilerin yargılandığı Nürenberg davalarında danışman olarak görev de yapan, bu görevi sırasında tüm ailesini Nazi toplama kamplarında yitirdiğini öğrenen Lemkin'i, sanıldığı gibi gerçekten Nazilerin 'Yahudi Soykırımı' mı bu kavramın ortaya çıkmasına yönelik araştırma ve çalışmalara sevk etti?

Lemkin hukuk eğitime yöneliyor

Polonya'da doğan Yahudi kökenli **Rafael Lemkin** (1900-1959) henüz 21 yaşındayken Ermeni Soykırımı'nın baş düzenleyicisi Talat Paşa'nın **14 Mart 1921** tarihinde öldürülmesinden ve ardından başlayan Berlin'deki 'Tehlerian Davası'ndan çokça etkilenerek sürdürmekte olduğu filoloji eğitimini yarıda bıraktı ve hukukçu olmaya karar verdi.

Sanıldığı gibi aksine, Lemkin'i soykırım üzerine çalışmaya yönelten **Yahudi Soykırımı** olmadı. **Lemkin**, "bir milyon masum Ermeni'nin toplu olarak öldürülmesinden ve bunun cezasız kalmasından" çok etkilendi elbette ama, esas olarak **Tehlerian**'ın Talat'ı öldürmesi ve açılan davada beraat etmesini, "insanlık vicdanı adına, adaletin tecelli etmesi" olarak yorumladı.

Lemkin, dünyada ilk kez "Jenosit" kavramını şekillendirdi. Hazırlaması kendisine Birleşmiş Milletler tarafından önerilen '**Soykırım Sözleşmesi**'ni, esas itibarıyla 'Ermeni Soykırımı'nın kendisinde bıraktığı derin izlerle şekillenen entelektüel birikiminin imbiğinden süzülen bilgilerle ortaya çıkardı.

Sonuçta, 'soykırım' kavramı, 9 Aralık 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edildi ve '**biyolojik**', '**fizikî**' ve '**kültürel**' üç ana bölümde toplanan '**soykırım**', uluslararası

hukuka göre suç sayıldı.

'Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunun Engellenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nde kabul edilen şekliyle,

"Ulusal, etnik veya dinsel bir 'grubu' kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla aşağıdaki fiillerden herhangi biri, Soykırım suçunu oluşturur:

a) (Ulusal, etnik veya dinsel) Gruba mensup olanların öldürülmesi;

b) Grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar verilmesi;

c) Grubun bütünüyle veya kısmen, fiziksel varlığını ortadan kaldıracağı hesaplanarak, yaşam şartlarını kasten değiştirmek;

d) Grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbir almak;

e) Gruba mensup çocukları zorla başka bir gruba nakletmek."

Soykırım Teknikleri

Lemkin tarafından tanımlanan '**Soykırım Teknikleri**' ise şöyledir:

1- Siyasî Soykırım: Hedeflenen grubun yerleşim bölgesindeki sokak, cadde, yerleşim yeri, mezra, il ve ilçe adları değiştirilir.

2- Sosyal Soykırım: Yok edilmesi planlanan grubun aydın ve entelektüelleri hedeflenir. Çünkü bunlar olası bir direnişin fikrî önderleri olabilir.

3- Kültürel Soykırım: Yerel halkın dilini kullanmasını, ana dilini konuşmasını yasaklama.

» 4- Ekonomik Soykırım: Grubun ekonomik gücü elinden alınır. Sadece hayatta kalmalarının önü açık tutulur. Kültürel gelişmesi engellenir, bu yolla ulusal konularıyla ilgilenmeleri engellenir.

» 5- Biyolojik Soykırım: Öngörülen grubun doğum yapması engellenir, aileler yetersiz beslenmeye tabi tutulur. Doğum kısıtlanır, yeni doğanlar da beslenemediklerinden ölür.

» 6- Fizikî Soykırım: Beslenme kısıtlanması ile ırkçı ayrımcılık, sağlığın ciddi tehdit altında olması, ilaç vermemek, grubun üyelerini insanlık dışı koşullarda telef olmaları amacıyla bir yerden bir yere nakletmek. Sistematiik yok etme/öldürme.

» 7- Dinsel Soykırım: İbadethanelerin tahrip edilmesine göz yummak ya da bizzat tahrip etmek, ibadet yasaklamaları.

» 8- Moral Soykırım: İmhası planlanan grubun bireylerinin ulusal meselelerle

uğraşmasını ve örgütlenmelerini yok etmek üzere, nüfusu uyuşturucuya ve alkolizme yöneltmek.

Soykırımın Sekiz Aşaması

Genocide Watch (Soykırım Gözlem) örgütünün başkanı **Gregory Stanton** 1996 yılında "Soykırımın Sekiz Aşaması" isimli bir rapor yayınladı. Bu raporda soykırımların "öngörülebilir" ve "engellenebilir" sekiz aşamada gerçekleştiği vurgulanıyor. Buna göre 'sekiz aşama' ve alınabilecek 'uluslararası önlemler' şöyle:

1- SINIFLANDIRMA: İnsanlar 'bizler' ve 'onlar' diye bölünür. **ÖNLEMİ:** Erken aşamada alınacak başlıca önlem ayrımları aşacak evrensel kurumlar geliştirmektir.

2- SİMGELEME: Nefretle birleştiği zaman simgeler dışlanan grubun gönülsüz üyelerine dayatılabilir. **ÖNLEMİ:** Simgelemeyle mücadele için nefret simgeleri ve nefret sözleri hukukî olarak yasaklanabilir.

3- İNSANLIĞI İNKÂR: Bir grubun üyeleri diğer grubun insanlığını inkâr eder. Grubun üyeleri hayvanlar, parazitler, böcekler ya da hastalıklarla özdeşleştirilir. **ÖNLEMİ:** Yerel ve uluslararası liderler nefret söyleminin kullanılmasını lanetlemeli ve kültürel olarak kabul edilemez ilan etmeli. Soykırıma teşvik eden liderlerin uluslararası yollukları yasaklanmalı ve yurtdışı finans kaynakları dondurulmalı.

4- ÖRGÜTLENME: Soykırım her zaman örgütlüdür. Özel ordu birlikleri ya da milisler genellikle eğitilir ve silahlandırılır. **ÖNLEMİ:** BM soykırımsal katliamlara katılan hükümetlere ve kişilere silah ambargosu uygulamalı ve ihlalleri incelemek için komisyonlar kurmalı.

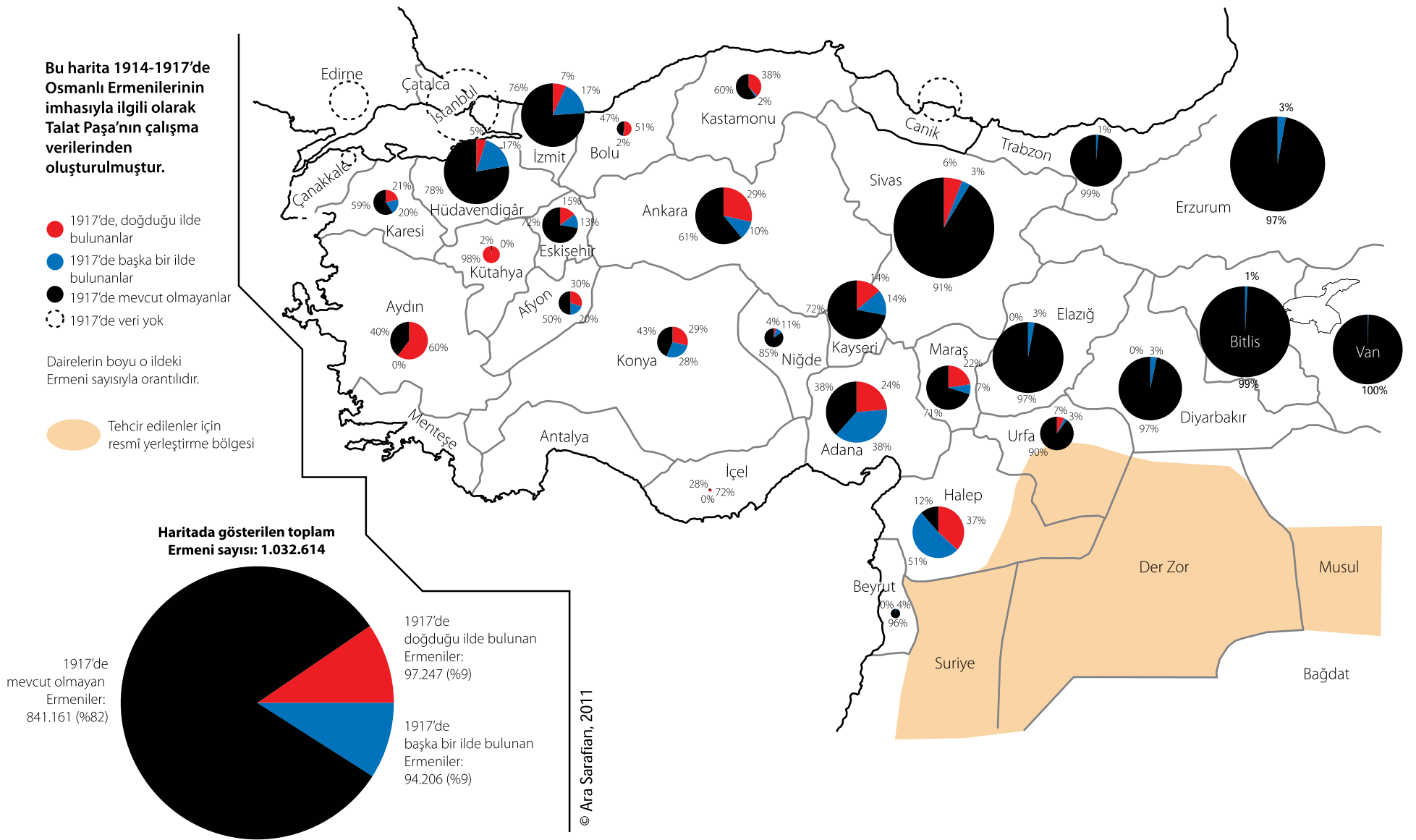
5- KUTUPLAŞMA: Nefret grupları kutuplaştırıcı propaganda yapar. **ÖNLEMİ:** İlmî liderleri emniyet altına almak ya da insan hakları gruplarına destek vermek şeklinde olabilir... Radikallerin darbe yapmasına uluslararası yaptırımlarla karşı çıkılmalıdır.

6- HAZIRLIK: Yok edilecekler etnik ya da dinsel kimlikleri nedeniyle belirlenip ortaya çıkarılır. **ÖNLEMİ:** Bu aşamada soykırım 'acil durum'u ilan edilmelidir.

7- İMHA: Girişilecek operasyon katillerin gözünde "imha"dır. Çünkü kurbanlarının insan olduğuna inanmazlar. **ÖNLEMİ:** Bu aşamada soykırımı yalnızca hızlı ve yoğun silahlı müdahale engelleyebilir. Ağır silahlı uluslararası koruma gücü tarafından gerçekten güvenli bölgeler ya da mültecilerin kaçacağı yollar yaratılmalıdır.

8- İNKÂR: Failler genellikle herhangi bir suç işlediklerini inkâr eder. **ÖNLEMİ:** İnkâra ancak uluslararası ya da ulusal mahkemelerce verilecek cezalar/yaptırımlar ile cevap verilebilir. ▼

TALAT PAŞA'NIN KARA KAPLI DEFTERİNE GÖRE 1917'DE ERMENİ NÜFUSU

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA ERMENİLERİN İMHASI, 1914-17

Yukarıdaki harita/grafik Talat Paşa'nın ünlü 'Kara Kaplı Defteri'nde verilen rakamların tarihçi Ara Sarafian tarafından haritalaştırılmış şeklidir.

Osmanlı Ermenilerinin 1915'te yok edilşinin, Ermeni Soykırımı'nın en kilit sorusu, İttihatçıların politikasında "kasıt unsuru" olup olmadığıdır. Diğer bir deyişle, Ermeni halkının iki bin yıldır yaşadığı bir coğrafyadan silinmesinin bilinçli ve planlı bir biçimde yok etme

eylemi olup olmadığıdır. Bu haritaya bakarken, haritanın veri temelini oluşturan defterin kimin tarafından derlendiği unutulmamalıdır. 'Kara Kaplı Defter'in sahibi zamanında "Ermeni tehciri" olarak bilinen kanlı olayın başlıca mimarı olan Dahiliye Nazırı Talat Paşa'dır. Sarafian sadece Talat Paşa'nın kendi verilerini grafikleştirilmiş ve çok çarpıcı bir biçimde göstermiştir.

Haritadaki pasta grafiklerinde ağırlıklı siyah

olarak belirtilen bölgelerde (örneğin, Erzurum ve Van), Talat Paşa'nın kendi verilerine göre, hemen hiç Ermeni kalmadığı görülmektedir. Talat Paşa'nın kendi hesaplarına göre, 1917 itibarıyla Osmanlı İmparatorluğu'nda Ermeni nüfusun %77'sinin "akibetinin bilinmediği" bildirilmektedir. Ara Sarafian'ın çalışmasında, gene Talat'ın kendi hesaplarına göre, bunun 1.150.000 Ermeni'nin yok edildiği anlamına geldiği açıkça gösterilmektedir. ▼

ULUSAL BELLEKTEN ORTAK BELLEĞE

Türk kimliği üzerinden kurgulanan resmî tarih ve bellek bir grubun ihtiyaçlarına cevap verirken başka grupları millî anlatının dışına itti.

Arus Yumul

Geçtiğimiz yıllarda hayata veda eden Ermeni yazar, komünist, marangoz Sarkis Çerkezyan 2005 yılında *Radikal*'e verdiği röportajda *Türk Solu* dergisine itirazını şu sözlerle dillendirmişti: “Zihni Anadol, *Türk Solu* diye bir dergi çıkarıyordu. Bir miting sonrası Zihni ‘Bizim dergiye bir yazı yazsana’ dedi. ‘Ben o dergiye gıcığım’ dedim. ‘Niye’ diye sorunca da anlattım: ‘Bu memleket Migros geldi, ‘Türk Migros’ dediniz. Bilmem ne geldi, ‘Türk’ oldu... Şimdi siz *Türk Solu* diyorsunuz. Eğer solunuz sadece size aitse, bizim ne işimiz var içinde? Biz enternasyonal insanlarız. O zaman ben gideceğim, bir Ermeni solu bulacağım, orada çalışacağım.’ Herhalde

aklı yattı Zihni'nin ki, bir süre sonra derginin adını değiştirdiler.”¹

Belleğin Türkleştirilmesi

Heterojen Osmanlı toplumdan homojen bir ulus inşa etme projesine, ülkenin toprağından nüfusuna, yer adlarından ekonomisine, kültüründen kamusal sembollerine, ideolojilerinden geçmişine her alanını millileştirme, Türkleştirme politikaları eşlik etti. Bu süreçten kaçınılmaz olarak toplumsal bellek de payını aldı. Zira bellek siyaseti bir kimliğin kurgulanmasındaki temel öğelerden biridir ve ulus devlet oluşturma aşamasında merkezî bir yer tutar. Toplumsal hafızanın denetçileri o belleğin nasıl şekilleneceğini, içinin neyle doldurulacağını tekellerinde tutmak

ister. Tekil ve homojen bir toplumsal bellek ancak çoğulcu bir tarihi dizginleyen resmî tarih tezinin oluşturulup yaygınlaştırılmasıyla mümkün olur.

Tarihin Türkleştirilmesinin en aşırı tezahürü olan Türk Tarih Tezi'ne göre, Anadolu'nun ilk yerli halkları Türklerdir. Mustafa Kemal'in ifadesiyle “Bu memleket tarihte Türk'tü, halde Türk'tür ve ebediyen Türk olarak yaşayacaktır”. Müslümanları Türk kimliği altında eritmeyi hedefleyen resmî ideoloji, gayrimüslimleri, türdeş olarak imgelenecek “muhayyel cemaatin” dışına itti. Rejimin meşurlaştırıcı sembolleri, geçmiş, bugün, gelecek tahayyülleri içinde yer almayan gayrimüslimler resmî tarihte ya hiç yoktur ya da Türk milletini arkadan vuran, hançerleyen iç düşmanlar olarak resmedilir.

Osman Köker'in sözleriyle: “Türkiye’de tarih genellikle Türkler üzerinden anlatılır. Bu, özellikle şehir tarihlerinde dikkat çekicidir. İlk-okul 3. sınıftan itibaren ‘şehrimizin tarihi’ bahsine müfredatta yer ayrılmıştır. Burada genellikle o şehrin Türkler tarafından kurulduğu ya da şehrin adının Türkçe bir kavramdan geldiği öğretilir; şehrin Türklüğüne dair efsaneler aktarılır... Şehirlerin tarihinde yer alan Müslüman olmayan

unsurlardan bahsetmek gerektiğinde ise, bunlar ancak olumsuz bir imaj içinde resmedilir. Onların o şehri var eden unsurlardan olduklarına ve şehrin sosyal, ekonomik hayatı içindeki rollerine hiç değinilmez: 20. yüzyıl başında birden ortaya çıkarlar, düşmanla işbirliği yaparlar, Türkleri arkadan hançerlerler. Sanki hiç yaşamamış, sadece ihanet etmişlerdir!”²

Türk kimliği üzerinden kurgulanan resmî tarih ve bellek bir grubun ihtiyaçlarına cevap verirken başka grupları millî anlatının dışına itmekle kalmadı, farklı “bellek cemaatleri” arasında iletişimin önünü kesip çeşitli konularda suskunluklar üretti.

Otoriter Söylem – İçten Gelen Söylem

Tarih de, toplumsal bellek de, toplumu dıştan çevreleyen iktidar ve düzenin diliyle ya da Mikhail Bakhtin'in³ sözleriyle söyleyecek olursak, ege-men gücün söylemine tekabül eden “otoriter söylem” ile şekillendi.

Bakhtin otoriter söylem ile içten gelen ikna edici söylem arasındaki ayrıma dikkat çeker. Otoriter söylem; peşin onayı, kayıtsız şartsız sadakati gerektiren babanın sözüdür. Durgun, cansız, statik, neredeyse kireçlenmiş bir söylemdir. Kuşaktan kuşağa aktarılır. Tek sesli olduğu kadar tek yönlü

bir söylemdir. Karşılıklı iletişime, etkileşime kapalıdır. Onun doğruluğunu sorgusuz sualsiz kabul etmemizi, ama aynı zamanda onu içselleştirmemizi, kendi söylemimiz haline getirmemizi bizden talep eder. Bize düşen onu ezberleyip şablonlarını tekrarlamak, alıntılar ve tırnak işaretleriyle konuşmaktır.

Bizi tek sesliliğe mahkûm eden otoriter söylemin aksine, içten gelen söylem bir metni kendi öznelliklerimizi katarak yeni baştan okumaya, kendi kelimelerimizle yeni baştan anlatmaya benzer. Yani biraz bizim, biraz başkalarının sözüdür. Bu yönüyle diyaloga, yeni ilişkilere açıktır. Sözü başka sözlerle, farklı seslerle diyaloga sokar. Yeni, farklı bağımsız kelimeleri mümkün kılar, üretken ve yaratıcıdır. Semantik yapısı sınırlı ve sonlandırılmış değildir. Değişime, tadilata, farklı anlamlara açıktır. Asla ölü bir söylem değildir; sonuçlanmamıştır, geçmişe değil geleceğe yönelik bir adım, bir itici güçtür. Varış yerinden ziyade bir kalkış, yola çıkış noktasıdır.

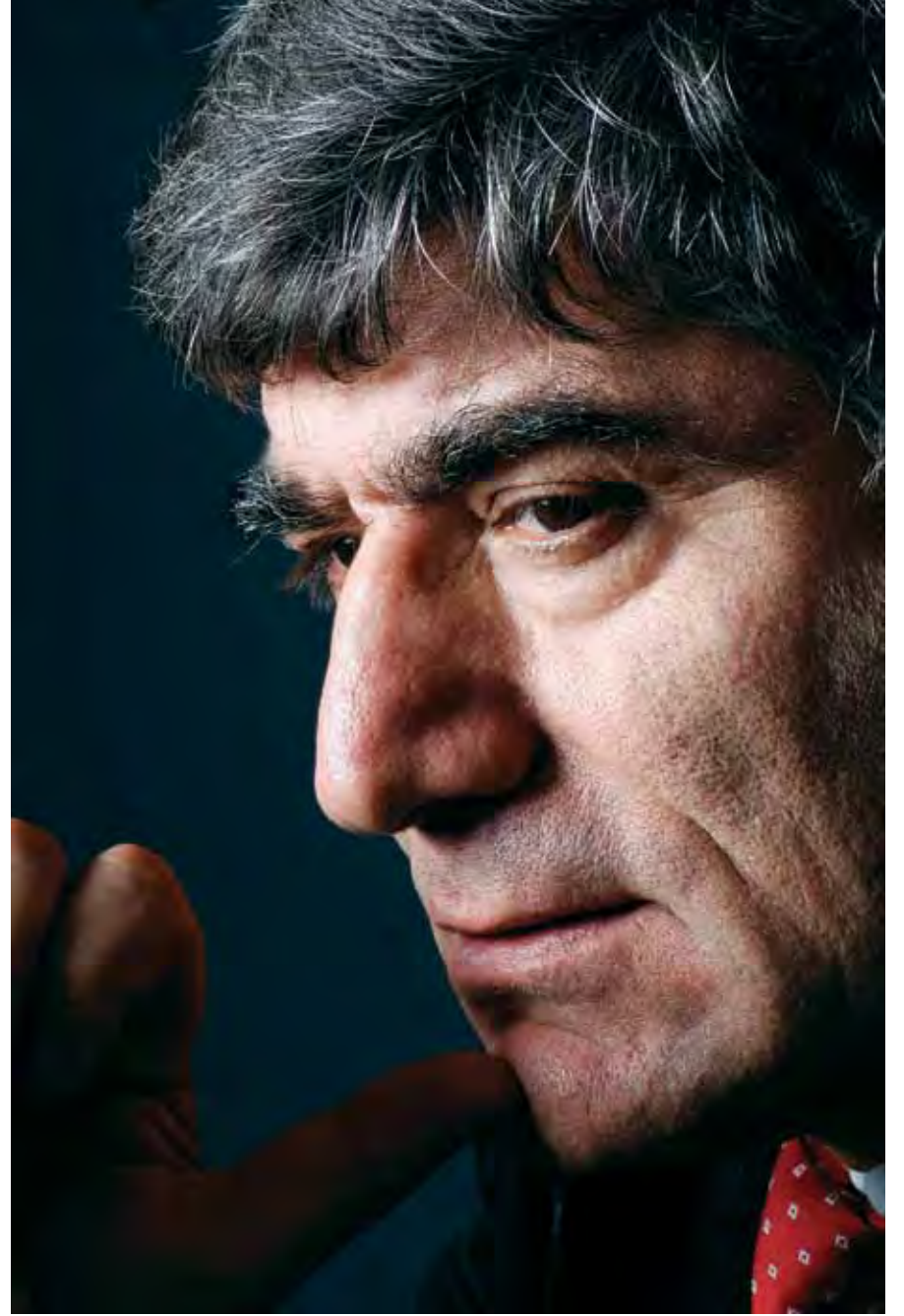
“Masal Babam”

Hrant Dink, “Ermeni Sorunu” konusunda tam da bu söylemi kullanarak kurumsallaşmış egemen hafızaya ve onun tek dilli anlatılarına meydan okudu. Tarihi abluka altına almayı,

geçmiş bugünden kazımayı amaçlayan “hafıza bekçilerinin” susturma, reddetme, yadsıma üzerine kurduğu otoriter söylemin mutlak iktidarını sarstı. Sözel bilince tek parça halinde kazınmış, tek bir sesi yankılayan söz dizgelerini parçalara ayırarak, cevapları önceden bilinen sorular, sabitlenmiş hakikatler hakkında merak uyandırdı.

Hrant Dink’ten önce de, sonra da, bu konuda resmî söylemi sorgulayan, ona açıkça meydan okuyanlar oldu. Ancak hiçbirinin sesi Hrant’ın hakim söyleme isyanı kadar etkili olmadı. Hrant’ın şüphesiz ender rastlanan, özgün bir tonlaması ve ritmi vardı. Ancak o her şeyden önce bir hikâye anlatıcısıydı.

Hrant’ın ardından Şafak Pavey acısını “Hrantçığım, babacığın, benim masal babam. Çocukluktan beri düşünen Saroyan hikayelerinden bize misafir gelmiş babacık”⁴ sözleriyle dile getirmişti. “Hiçbir felsefe, hiçbir analiz, hiçbir aforizma, ne kadar güçlü ve derinlikli olursa olsun, yoğunluk ve anlam zenginliği açısından hakıyla anlatılmış bir hikâyeye kıyaslanamaz” der Hannah Arendt.⁵ Hrant Dink yerleşik belleğe alternatif oluşturacak karşı bellek oluşturma çabasında en eski anlatı biçimi olan hikâyeye başvurdu. Hikâyeler

yoluyla tarih kitaplarında kayıt altına alınmayan, egemen belleğe aykırı düşen öznellikleri bugüne taşıyarak, örtbas edilmiş tarihi açığa çıkararak, toplumsal mutabakata dayalı hafıza sisteminde çatlaklar açtı.

Hrant’ın elinde hikâyeler özgürleştirici anlatılara dönüşüyordu. Dinleyicileri egemen güçlerin insan hayatını, acılarını, duygularını hiçe sayıp değersizleştirdiği büyük tarihî anlatıların zamanından alıp sıradan insanların deneyim ve öznelliklerinin zamanına taşıyordu. Ölülerin, mağlupların, kaybolmuşların anıları, onların yıkılmış, bozguna uğramış hayalleri, gerçekleşmemiş rüyaları, genelleştirici, soyutlayıcı kuramsal analizlerden çok daha güçlü bir etki yaratıyordu. Kitleler üzerinde sağaltıcı ve aydınlatıcı bir rol oynuyordu. Hikâye anlatımı farklı dünya görüşlerine dayanan farklı yorumları olanaklı kılar; farklı, ucu açık, belki sonuçsuz kalacak bir tartışmayı başlatır. Hrant da anlattığı hikâyelerle ele aldığı konuyu çözmek veya sonlandırmak yerine yeni sorular sorarak eleştirel düşünme ve tartışmaya

yol açıyordu. Amacı bilgi aktarmak veya nakil yoluyla öğretmek değildi. Onun içten içe ikna edici söylemi, bütünlük, süreklilik ve mutlak haklılık üzerinde yükselen toplumsal belleği dönüştürme niyeti taşıyordu. Ötekinin katkısına açık olan söylemi ile diyalogun yolunu açıyordu.

Seslendirilmemiş hikâyelerin dilendirilmesi ile özel anılar kamusal anılara dönüştü, toplumun yaşayan belleğine sızdı. Hrant Dink’in sihri belki de burada yatıyordu. O, Ermeni kimliğinin içinden konuşuyordu. Ancak bu kimliğin öznelliklerini ön plana çıkaran hikâyeleri özel ile kamusal alan arasında bir bağ kuruyor, bu topraklardaki Ermenilerin tarihinin aslında Türklerin/Müslümanların da tarihi olduğunu gösteriyordu. ▼

Rejimin meşrulaştırıcı sembolleri, geçmiş, bugün, gelecek tahayyülleri içinde yer almayan gayrimüslimler resmî tarihte ya hiç yoktur ya da Türk milletini arkadan vuran, hançerleyen iç düşmanlar olarak resmedilir.

- 1 <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=160939>.
- 2 <http://bianet.org/biamag/bianet/78652-sireli-yegpayris-sevgili-kardesim>.
- 3 Mikhail Mikhailovich Bakhtin, *The Dialogical Imagination*, Derleyen: M. Holquist, Austin, TX: University of Texas Press, 1981.
- 4 Agos, 26 Ocak 2007.
- 5 Hannah Arendt, *Men in Dark Times*, New York: Harcourt Brace & Co., s. 22.

BİRBİRİNİ YAŞATMAK

Tarihi değiştirmek için hamle yapmadıkça takvim değişikliği bir anlam ifade etmez. Nasıl olsa her şey hep aynıdır. En çok da acı. Acı hep aynıdır. Hakkıyla anlaşılmayan, paylaşılmayan acının yarattığı yarık da hep aynı.

Karin Karakaşlı

İnsan tarihî eşiklerden geçtiği bilgiyle yaşamaz. Kendi biricik hayatını yaşarken, ait olduğu zamana mesafelenmek kolay iş değil. Ama işte fark etsek de etmesek de her gün bir ölüm kalım mücadelesi ile başlıyor. Biz bir yandan ömrümüze bahsedileni yaparken, o büyük toplumsal dönüşümün de öznesi, nesnesi ve bitmek bilmez şahidi oluyoruz.

Daha yeni girdik yeni bir yıla. Takvim değişiklikleri bahane aslında. İhtiyacımız olan bir parça hayat umudu. Yeni bir yılın arifesinde bombalanan, katledilen işte o umudun ta kendisi oldu.

Tarihi değiştirmek için hamle yapmadıkça takvim değişikliği bir anlam ifade etmez. Nasıl olsa her şey hep aynıdır. En çok da acı. Acı hep aynıdır. Hakkıyla anlaşılmayan, paylaşılmayan acının yarattığı yarık da hep aynı. Birlik, beraberlik, eşitlik adına söylenen ne varsa o yarıktan aşağı, dipsiz boşluğa yuvarlanır.

Şırnak'ın Uludere ilçesi'ne bağlı Ortasu Köyü'ne yakın sınır bölgesinde F-16'ların paramparça ettiği, çoğu lise öğrencisi 35 insan, milliyetçilik dersimizin en güncel ve en acılı konu başlıklarından biri oldu. Saatlerce tek bir ambulansın gelmediği, bir başsağlığının dilenemediği o yerde, karlar üzerinde donakalmış insanların kaçakçılık gerçeğini keşfetmekten, güvenlik önlemlerin gerekliliğine kadar bir yığın tartışma arasında olağanüstü hal dönemlerinin kabusunun nicedir hortlamış olduğu gerçeği güme gitti.

Oysa yaşayanlar şahit... Özel harekâtçı Ayhan Çarkın'ın itirafları Cumartesi Anneleri'ne ulaştı. Daha hâlâ Çarkın'ın gösterdiği yerlerde gerekli çap ve kapsamda kazı yapılmadı. 12 Eylül ödeşmesinin “zaman

yeterince geç olduğu”nda başlayabilmesinin hicap duygusu var havada. Tarihte ilk kez bir Genelkurmay Başkanı tutuklanmışken, topyekûn yapılacak tertemiz bir darbe hesaplaşması olmaksızın demokrasiden bahsetmek daha da imkânsız.

Bir şeyin kendisi ve tersi

Paralel gerçeklik olarak adlandırıldığım bir siyasî tablonun dehşeti

içindeyim. Küçük hayatlarımıza müdahale eden, sürekli maruz kaldığımız ama değiştiremediğimiz ilişkiler dönemi. Bir şeyin kendisi ve ona tam ters olanı aynı anda yanyana yaşanabiliyor. Misal, bir yandan parlamentoda verilecek mücadele-den bahis var, beri yandan BDP'nin siyasî kadroları, belediye başkanları, işi söz ve siyaset olanlar tutuklu. Bir yanda “sivil anayasa” hazırlıkları

sürdürülüyor, diğer yanda bizzat o anayasa hazırlık çalışmalarında görevli Prof. Büşra Ersanlı ile hayatını Kürt ve Türk toplumlarının yaklaşmasına, kaybedilmiş Rum ve Ermeni geçmişimizin inşasına adanmış yayıncı Ragıp Zarakolu hapiste. Biz günlük hayatımızı sürdürürken, bir yerlerde işkenceye uğrayanlar, gerekçesiz olarak terör örgütü mensubu yaftasını yiyip ömrü çürütenler var. Üstelik darbe dönemlerinin baskısı altında değil, görece demokratik yıllarda yaşıyor bütün bunlar. Silahlı mücadeleye, şahinliğe rol dağılımında başrol veriliyor da, iş sözle ikna edebilenlere geldiğinde had bildiriyor düzen.

Düşünün ki daha günler önce bizzat İçişleri Bakanı yasal siyasî bir partiden söz ederken “Masum bir dernek veya masum bir kooperatifle karşı karşıya değiliz” diyerek BDP'yi hedef göstermiş. Yetmemiş, “Terör örgütünü, yaptığı resmin tuvaline, yazdığı makalesine, fıkra ve şiirlerine, sanatına yansıtarak destek verenler de var” demiş. Hele bir de terörün arka bahçesi var ki, oranın kapsama alanı bütün cep telefonu şebekelerine beş basar. “Arka bahçe dernektir. Eğitim merkezidir. Güzelleştirme derneğidir, düşünce üretme merkezidir. Üniversitede bir kürsüdür. Bir sivil toplum kuruluşudur”.

Sonsuz uzay boşluğunu anımsatan bu muğlak terör tanımı karşısında söz kendine nereden çıkış yolu bulabilir? O sözü söylemeye yeltenenlere verilen gözdağı özellikle KCK operasyonları ve basın çalışanlarına yönelik son tutuklamalarla sabit. Savaşın en kirli yıllarında Kürt Sorunu'nu muhataplarıyla konuşup toplumla paylaşılır kılmak için hazırladığı bilimsel çalışma yüzünden Mısır Çarşısı komplosu ile kuşatılan sosyolog-yazar Pınar Selek, bu büyük gözdağının simgesi olmuştu. Bugün

hâlâ tam üç kez beraat ettiği halde, gıyabındaki yargılama süreci ve tecelli etmeyen adalet Demokles'in kılıcına ve bizzat işkencenin ta kendisine dönüştürülen Pınar Selek, katedilmesi gereken yol için gerçek anlamda bir koordinat oluşturuyor.

Son Uludere felaketi üzerine Başbakan Recep Tayyip Erdoğan "Kim ki Uludere'de 35 Kürt öldürüldü diyerek meseleyi etnik meseleye taşıyorsa, o her türlü millî manevî değeri, her türlü insanî ve vicdanî değeri ayaklarının altına almış ve çiğnemiş, İblis'in yolunda yürüyor demektir. Biz olaya böyle bakmıyoruz, biz Uludere'de 35 insan hayatını kaybetmiştir, biz olaya böyle bakıyoruz" demişti.

Peki bu insanlar tam da Kürt oldukları için öldürülmedi mi? Bütün olayı örtbas etme gayretleri ve polemikler tam da bu gerçek üzerinden gitmiyor mu? Arka bahçenin bütün otlarını yolmak gerekmiyor mu? Bir de tazminattan bahsediliyor hani, sanki yaşatılana biçilebilecek bir paha ve o ödenecek bedel üzerinde rahatlayacak vicdan, bulunacak huzur, kurulacak barış varmış gibi.

Beterin beteri: Ermeni Meselesi!

Kürt Sorunu'ndan da beter tabumuz ise Ermeni Sorunu... Zaten dilin kendi kullanımı bile bakış açısını ele vermez mi? Düşünün, bu toprakların, Anadolu'nun kadim iki halkını 'sorun' olarak tanımlıyor İttihatçı devlet geleneği. Ve elbette sorunlar nice Ermeni'nin ya da Kürt'ün meselesi değil. Ülkemizin önünü topyekûn tıkayan, geleceği geçmişten farklı inşa etmemize engel oldukları için aşılması hayati iki koca sınav onlar. Maalesef kaçınıcı kuşaktır geçemiyoruz o sınavlar. Kan ve can pahasına aynı ölümcül ikmallerle düşüyoruz.

Eskiden 'Ermeni Soykırımı Yasa Tasarıları' vardı. Bunlar çeşitli parlamentolarda görüşülür oldu mu, memlekette her tür nefret söylemi ayyuka çıkardı. Elinde Kuran tutan iskeletler, istatistikler, toplu mezarlar, "Asıl Ermeniler bizi kesti" başlıklı vahşet tasvirleri... Çeşitli ülkelerin ticarî malları ve bayrakları yakılırdı bir de.

Bu kez Fransız Parlamentosu, "Fransız yasaları tarafından tanınan soykırımların inkârını" cezalandıran tasarını kabul etti. Hezayanlar açısından bildik üslup tekrarlandı. Zaten on beş yıldır çeşitli vesilelerle tarihin en büyük acılarından birinin müsabaka kıvamında ele alınışına tanık oluyoruz

esefle. Kim kime gol attı, kim son anda topu/tasarıyı taca attı ya da kaleden çıkardı... Tezahüratlarla coşup bir sonraki 24 Nisan'da ABD Başkanı acaba olayları hangi sözcükle niteleyecek polemiklerine kadar her şeyi unutmayı tercih ediyoruz.

Bir an için adlandırma alerjisini bir yana bırakalım. Sonuçta 1915'te Anadolu'da çoluk çocuk, kadın ve yaşlılardan oluşan kabileler var olmayan yollarda aç-susuz çölün ortasına sürülürken, BM Soykırım Sözleşmesi gibi soykırım tanımlamasını net bir biçimde yapan uluslararası bir metin henüz yoktu. Zaten insan hayatı an be an sönüp giderken, bir zamanlar kanlı canlı insan olan senden geriye sahipsiz, mezarsız iki parça kemik kalırken, sözler ve tariflerin, kavramlar ve tanımların hükümü kalmaz.

O tarihin yeni kuşak tanıkları, sürgün yolları sonunda varıp yerleştikleri, sil-baştan hayat kurdukları Suriye, İran, Lübnan, Fransa, ABD ve benzeri nice dünya bucağında olduğu kadar bizzat Türkiye'nin içinde de yaşayageliyor. Bir zamanlar sayısı milyonla ifade edilen köklü bir Anadolu halkıyken, bugün sayısı 50 ila 70 bin arası tahmin edilen bir topluluk olarak İstanbul'da

yaşıyor. Anadolu'daki kiliselerin, Ermeni okullarının, bağların bahçelerin, konakların evlerin yerinde ise yeller esiyor. Ermenice arkaik bir dil olmuş. Azınlık vakıflarının mallarına el konmuş, hâlâ mümkün olan ne kadar azını geri veririm diye tasa maddeleri arasında cambazlık yapılıyor. Kimliği, varlığı yaşatmak, okulları ayakta tutmak hep özel çaba istiyor. Ders kitaplarında "hain iç mihrak" Ermeni'den kötüsü yok. Onlar hâlâ Ruslarla işbirliği etmesinler diye sürüldükleri "daha güvenli iç bölgelere" giden yollarda bol miktarda ölüyor. Ve bugün hâlâ bütün komşular içinde dış siyaset bahane edilip de sınırı kapalı tutulan, kültürde, coğrafyada ve paylaşılan tarihte Anadolu'nun devamı Ermenistan dışında bir örnek daha yok.

Bu öyle bir tabu ki, hayaleti her köşeden belirir. Dersim katliamı ile ilgili belgeler ilk kez Başbakan tarafından Meclis'te açıklanırken ana muhalefet lideri Kılıçdaroğlu "Ne acıdır ki Erdoğan'ın zihin haritası Ermeni diasporasının zihin haritasıyla aynıdır. Ama gözü öyle dönmüş ki bu Başbakan yakında Ermeni soykırımı iddialarını bu millete dayatırsa hiç şaşır-mam..." deyivermişti. Yanıt da aynı hız ve ibretlik vuruculukta çıkageldi:

"Türkiye Cumhuriyeti'nin Başbakanı Tayyip Erdoğan'ı Ermeni diasporasıyla aynı yere oturtacak olanın alnını karışlarım. Haddini bil diyorum!"

İnsanî bir beklenti

Ermeni diasporası denilen, 1915'ten sağ kurtulabilen Anadolu Ermenilerinin dünyaya dağılmış halleri. Ermeni diasporası dediğin toprağına, memleketine özlem, bolca acı, kırgınlık. Ermeni diasporası dediğin, inadına sürdürülen inkâr politikalarına duyulan öfke ve aslında özünde insanî bir beklenti. Ermeni sözcüğünü hakaret saymayacak ve geçmişin acılarını sırtlayabilecek yürekte bir devlet adamı beklentisi.

Üstelik tarihî sorumluluk dediğin, ille geriye dönük olarak da yerine getirilmez. 19 Ocak 2007'den bu yana, benim için ülkemde Ermeni tarihine bakmak adına da yeni bir koordinat var. Sonuçta Agos gazetesi Genel Yayın Yönetmeni Hrant Dink Atatürk'ün manevî kızı Sabiha Gökçen'in Ermeni olabileceğine ilişkin bir habere gazetesinde yer verdi diye basında sistematik saldırılara maruz kaldı. O Hrant Dink ki Türkiye Ermenisi kimliğiyle 1915'in bu ülkede tertemiz bir dille konuşulmasını ve acının paylaşılmasını mümkün kılan yegâne insandı. Bu haberin hıncıyla cımbızlanan bir cümleyle Türk düşmanı ilân edilip mahkemeden mahkemeye sürüklendi ve her tür nefretin açık hedefi haline getirildi. Öldürülüşü sonrasında ise daha geçen hafta, İstanbul Valiliği'nde kendisini "uyaran" iki MİT mensubu zamanaşımından sorgulanmaya gerek bulunmadı, o dönemin yeni yetme tetikçisi Ogün Samast da terör örgütü üyeliğinden tahliye edildi.

Kendi biricik vatandaşının öldürülüşünde doğrudan dahli olan ve bu cinayetin ortaya çıkarılışına itina ile direnen bir devlet, tarihte Ermeni'ye dönük zihniyetini de ikrar ve ifşa ediyor demektir. Hani şu sahipsiz kemikler vardı ya, onlar hâlâ sızlıyor. Ve Hrant Dink'e reva görülen adaletsizlik de din, millet ayrımı gözetmeden çoğumuzun burun di-reğini sızlatıyor. İnkârın tarifi budur zaten, için için bir sızı. Ve maalesef inkâr esas bugünümüzde.

Her bir inkâr, yeni bir milliyetçi dal-gaya imkân tanıyor. Oysa o kadar çok öldük ki geriye tek seçenek var elimizde. O da birbirimizi yaşatmak. İnat diye, umut diye hem de... Birbirimizi yaşatmaya niyetimiz var mı? Farklı bir gelecek ihtimali, işte bu sorunun cevabında saklı. ▼

AYIRARAK BİRLEŞTİRMEK MÜMKÜN MÜDÜR?

Ayrımcılık, her türlü fark ya da ötekilik ilişkisini bir iktidar ilişkisine, bir hiyerarşi meselesine dönüştüren kültürel/politik tutumun adıdır.

Bülent Somay

“Ayrımcılık” kelimesini kullandığımızda, daha baştan bir açmazla karşılaşırız: “Fark” zaten varolan, aslında varolmasında hayır olan bir şey değil midir? Birbirimizden farklıyız, iyi ki de öyleyiz; ya birörnek, birbirinden farksız, rengi, biçimi, inancı ve yaşantısı aynı bir kalabalık olsaydık?

Ancak işin bir de öbür yönü var: Fark her zaman farktan ibaret değil, mutlaka yanında bir hiyerarşik ilişkiyi, bir iktidar ilişkisini de taşıyarak geliyor. Dolayısıyla farka evet demek, aslında insanlık kültürünün binyıllar boyunca yarattığı hiyerarşi ve iktidar ilişkilerine de boyun eğmek anlamına gelebilir.

Hem farkı olumlayıp hem de farktan türeyen ayrımcılığa (yani farklı birimler arasındaki iktidar ve hiyerarşi ilişkilerine) hayır demek, “farklı” bir düşünce biçimini, ikircikli/ikideğerli bir düşünceyi zorunlu kılar. Gündelik tartışmalarımızın ikide bir gelip saplandığı çıkmazlar ise, bu ikircikli düşüncenin becerilememesinden, fark ile ayrımcılığın karıştırılmasından kaynaklanır.

Bir örnekle ilerleyelim: Ben, kadınların örtünmesi gerektiğine inanmıyorum, namus, ahlak ve edep gibi kavramların giyimde değil kişilikte, iç dünyada aranması gerektiğini düşünüyorum. Ancak bu düşüncemden yola çıkarak kadınların ille de

örtünmemesi gerektiğine de inanmıyorum. Örtünmenin gerekliliğine inananlarla inmayanlar arasında bir “fark” var ve bu meşru, anlamlı bir fark; tartışmaya açık olduğu sürece de bilgi ve inanç dünyamızı zenginleştirmeye hizmet edebilir. Ancak buradan hareketle politik otoritenin örtünmeyi yasaklaması (ya da zorunlu kılması) tasarruflarına varamayız: Örtünmeyi yasaklamak (ya da zorunlu ilan etmek) farkı ortadan kaldırmayı hedefleyen, *ayrımcı* bir politikadır. O yüzden ben her ne kadar örtünmeye inanmasam da, *örtünme hakkını* sonuna kadar savunurum. Aynı şekilde örtünmeye inanan birinin de *örtünme hakkını* sonuna kadar savunmasını beklerim. Bu beklentim karşılıksız kalabilir, o ayrı. Bu benim *etik* bir tasarrufumdur ve etik davranışlar *quid pro quo* (karşılıklılık) ilkesine göre oluşmaz.

Ayrımcılık hayatımızın her köşesine, aslında farkın olduğu her yere sinmiş bir düşünce/davranış biçimi. Ayrıca yalnızca politik iktidarlara özgü de değil: İktidar ilişkilerinin hüküm sürdüğü tüm bireyler, cemaatler ve toplumsal gruplar arası ilişkilerde de geçerli. Nazizm anti-semitizmi resmî devlet politikası haline getirdi; ama

Avrupa’da bundan çok önceleri de, gündelik hayatın alışkanlıklarına sinmiş, kültürel, ama zaman zaman da şiddete dönüşen bir anti-semitizm hüküm sürüyordu. Osmanlı’da ve Türkiye’de anti-semitizm hiçbir zaman resmî devlet politikası olmadı; ama biz her “Korkak Yahudi” dediğimizde, bireyler arası ilişkilerde anti-semitizmi yeniden ürettik. 19. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti’nde ırkçı bir Ermeni düşmanlığı görülmedi; peki 1915’teki katliam birdenbire, hiçbir ideolojik, vicdanî ve duygusal öncülü olmadan mı ortaya çıktı? Müslüman/Türk Osmanlı tebai (istisnalar dışında) nasıl oldu da düne kadar “komşu” ve “arkadaş” saydığı Ermeni cemaatinin yüz binlerle topraklarından sürülüp katledilmesini dilsiz bir şekilde izledi?

Kabahati devletlere ya da siyasî iktidarlara atıp içimizi rahatlatmayalım: Ayrımcılık gündelik yaşantımızın her çatlağına sızar, her davranışımıza siner. O yüzden, farkı sonuna kadar kabullenip ayrımcılığa daha ilk anından karşı çıkan ikircikli davranış

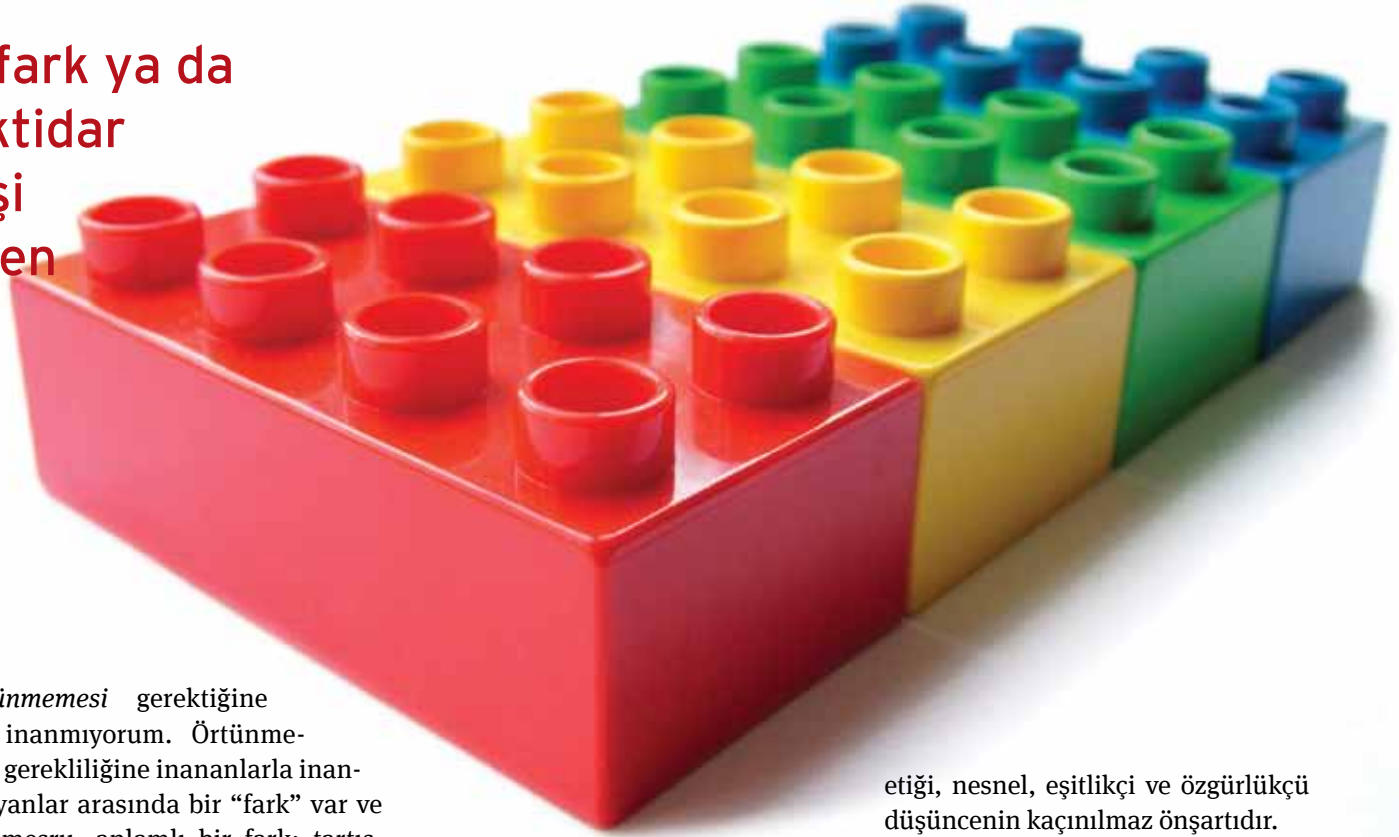
etiği, nesnel, eşitlikçi ve özgürlükçü düşüncenin kaçınılmaz önşartıdır.

Dışlayıcı Muhafazakârlık ve İçermeci Liberalizm

Bu tartışmayı etnisite, toplumsal cinsiyet ve cinsel tercih/yönelim açılarından zenginleştirmek mümkün, ki yeri geldikçe bu örnekleri de vereceğim. Ancak şimdi konumuz açısından çok önemli bir “fark”ı belirtmem gerek: Ayrımcılık her zaman aynı ayrımcılık değildir; esas olarak iki temel makamı vardır. Bunlardan birincisi *dışlayıcı/muhafazakâr* ayrımcılıktır ki, ifadesini ABD’deki siyahlara karşı (İç Savaşın sonundan 1960’lara kadarki) *segregation* anlayışında, Yahudilerin gettolaştırılmasında, Güney Afrika *Apartheid*’inde ve her türden soykırımda bulur.

Diğer anlayış ise *içermeci/liberal* ayrımcılıktır ki, her türden asimilasyoncu anlayış (örneğin İngilizlerin Kelt uluslara, Türklerin Kürtlere karşı uyguladığı politikalar) bu kategoriye girer.

Ancak daha baştan şu noktaya dikkat etmemiz gerek: Bu iki anlayışı birbirinden ayırmak, birini diğerine tercih

etmek, ya da birinin diğerinden “nesnel olarak” daha iyi/çağdaş/kabul lenilebilir/masum olduğunu iddia etmek anlamına gelmez.

“Ayrımcılık” dediğimizde bu terim İngilizce *segregation* kelimesinin doğrudan çevirisi imiş gibi tınıyor ve bu yüzden de sadece dışlayıcı/muhafazakâr tutuma denk düşüyor-muş gibi görünüyor. Oysa “ayrımcılık” kavramını baştan beri kullandığım biçimde tanımladığımızda bu sakınca da ortadan kalkar: Ayrımcılık, her türlü fark ya da ötekilik ilişkisini bir iktidar ilişkisine, bir hiyerarşi meselesine dönüştüren kültürel/politik tutumun adıdır. Bu haliyle, farkı ortadan kaldırıp birörneklik yaratmayı hedefler, ancak bu imkânsız olduğu için de farklı olanı, aşağıda kalan ötekiyi sürekli bir baskı altında tutmak durumunda kalır. Bu baskı madunu efendinin diliyle konuşmaya zorlayıp içirme ya da hepten susturup dışta bırakma biçimlerini alabilir, ki bu iki tutum yukarıda tanımlamaya çalıştığım ikili yapıya tam olarak denk düşer.

sona erdiğini göstermez; tersine, aile içi şiddet, tecavüz, taciz gibi birçok yeni belaya maruz kaldıklarını, ancak bunlara erkek dili konuşan, erkek davranış kalıplarını benimseyen, “eksik erkekler” olarak tahammül etmek zorunda kaldıklarını gösterir, ki bu da açıkça içermeci/liberal ayrımcılıktır. Bu ikinci ayrımcılık türünde hem fiziksel ve/veya psikolojik şiddete maruz kalma durumu tümüyle ortadan kalkmamıştır, ama hem de efendinin dilini ve varoluşunu kabul lenmeniz, *onun gibi olmanız* beklenmektedir.

Eşcinsellere mutlaka cehennemde yanacak günahkârlar muamelesi yaptığınızda, bu dışlayıcı/muhafazakâr ayrımcılıktır. Bu türden bir ayrımcılığa ABD’nin Evangelistleri ve Güneyli muhafazakârları arasında da rastlamak mümkündür, Türkiye’nin neo-liberal yeni İslamcılar arasında da. Ancak eşcinsellere “şefkatle” (hatta “empatiyle”) yaklaşır ve tedavisi ergeç birgün bulunacak bir hastalıktan muzdarip olduklarını iddia ederse-niz, çok daha “sevimli” ve “insanca”

kademelerinden dışlarsanız, bu dışlayıcı/muhafazakâr ayrımcılıktır. Nitekim bu ayrımcılık gerçek yüzünü 1915 tehcir ve katliamında, çeşitli Rum mübadelelerinde, Varlık Vergisi uygulamasında ve 6-7 Eylül olaylarında göstermiştir. Ama Kürtleri toplumsal yaşamın her kademesinde içerip, Başbakan, Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı bile yaparak, yalnızca dillerini konuşmalarını ve Kürt kimliklerini ifade etmelerini engellerseniz, bu içermeci/liberal ayrımcılıktır. Bu yolla hiç Kürt öldürmeyebilir, Kürtleri yurtlarından sürmeyebilir ve gettolaştırmayabilirsiniz, ancak onların “Kürt” olma haklarını ellerinden almış, dillerini ve kültürlerini imha etmiş olursunuz.

İngilizler İskoçlara karşı hiçbir zaman dışlayıcı/muhafazakâr bir politika gütmедiler; aksine onları her zaman “Büyük Britanya”nın kurucu ve ayrılmaz bir parçası olarak kabul ettiler. Tabii zaman zaman alevlenen

Muhafazakâr ayrımcılara kalsa, eşcinsellere özel kıyafetler giydirilip damgalanmaları, “normal” vatandaşların kullandığı kamusal alanlara girişlerinin yasaklanması gerekir. Onlara göre eşcinseller cinsel kimliklerini bir yandan teşhir etmeli (ki onları “ayırabilelim”), ama bir yandan da iyice gizlemelidir (ki gözümüzü rahatsız etmesin, ar-haya duygularımızı zedelemesinler). Tutarlı tabii, ama zaten muhafazakâr düşünce tutarlılığıyla ünlü değildir.

Liberal/içermeci ayrımcılar ise muhafazakâr/dışlayıcıların bu çağdışı tutumlarına çok kızar. Onlar eşcinselleri eşit haklara sahip bireyler olarak toplumsal hayata katmaktan yanadır. Yeter ki eşcinseller hadlerini bil-sin,

Türkiye’de anti-semitizm hiçbir zaman resmî devlet politikası olmadı; ama biz her “Korkak Yahudi” dediğimizde, bireyler arası ilişkilerde anti-semitizmi yeniden ürettik. 19. yüzyıl sonlarına kadar Osmanlı Devleti’nde ırkçı bir Ermeni düşmanlığı görülmedi; peki 1915’teki katliam birdenbire, hiçbir ideolojik, vicdanî ve duygusal öncülü olmadan mı ortaya çıktı?

Erkeklerin kadınlara karşı binlerce yıldır sürdürdüğü ayrımcılık, kadınların eve kapatılması, zorla örtülmesi, hak ve özgürlüklerden yoksun bırakılması biçiminde ortaya çıktığında, bu dışlayıcı/muhafazakâr ayrımcılıktır. Ancak kadınlar görece daha serbest koşullarda yaşıyor ve erkeklere has birçok hak ve özgürlükten yararlanıyorsa, bu, ayrımcılığın

göründüğünüzü zannedebilirsiniz; ancak bu bile sizi içermeci/liberal ayrımcı olmaktan kurtarmayacaktır.

Türkiye’deki gayrimüslim azınlıkları eğitim, dil ve gündelik yaşama dair kültürel adetler konusunda serbest bırakıp, bu durumu uluslararası anlaşmalar yoluyla güvence altına alır, ancak toplumun politik ve bürokratik (ve tabii askerî)

ayaklanmalar ve bağımsızlık kalkışmaları sırasında onlarla savaştılar, ayaklanmaları bastırırken çok İskoç da öldürdüler bu arada. Ama İskoç oldukları için değil, devlete karşı ayaklandıkları için. (Bu öykü giderek tanıdık gelmeye başlamıyor mu?) İskoçlar hâlâ zaman zaman bağımsızlık istemiş gibi yapıyor; uluslararası futbol karşılaşmalarına ayrı bir takım olarak katılabiliyorlar. Bir önceki Birleşik Krallık Başbakanı (Gordon Brown) özbeöz İskoç’tu. Ayrıca İskoçlar isterlerse dillerini de özgürce konuşabilir... Ama ne yazık ki artık konuşacak bir dilleri yok. Tüm İskoçya’da hâlâ Gaelic bilen insanlar ancak binlerle sayılabiliyor. 1915’ten beri bağımsız bir devlet olan İrlanda Cumhuriyeti’nde de öyle (onların da anadilleri Gaelic).

Dışlayıcı/muhafazakâr ayrımcılar, eşcinsellere karşı daha baştan açık bir düşmanca tutum benimser.

eşcinselliklerini yatak odalarında saklayıp gündelik hayatta biz “normaller” gibi davransınlar. Üstümüze varmasınlar. Tamam biz homofobiz, ama eşcinseller de bizim homofobimizi gıcıklayacak “aşırı, abartılı” davranışlardan kaçsın. Farklı olsunlar, ama bizim gibi olsunlar. Birarada yaşayalım, ama fazla dokunmayalım birbirimize; mesafemizi koruyalım - ne olur ne olmaz.

Ayrımcılık ve Çokkültürcülük

Bu son tarif ettiğim tavır aslında her türden “çokkültürcü” liberal anlayışın da özünü teşkil eder. Çokkültürcülük 20. yüzyılın son çeyreğinde ortaya çıktı: Bir zamanların sömürge

Ayrımcılık, tedbirlerini daima dış tehdide, “öteki”ye karşı alır. Oysa varoluşunu sömürü üzerine, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmesi üzerine inşa etmiş olan bir toplum için esas tehlike daima içeriden, kendi çelişkiler üzerine kurulmuş yapısından gelir.

ülkelerinin insanları, eski sömürgeci ülkelere akın etmeye başladığında, başta ucuz işgücü olarak hüsn-ü kabul gördüler, ama acilen de gettolaştırıldılar. Ancak eski sömürgeci ile göçmen artık birbirlerinden binlerce kilometre uzakta değildi; yan yana, bir mahalle ötede yaşamaya başlamışlardı. Bu da onların kültürlerinin, gündelik yaşam alışkanlıklarının ve hatta dillerinin hergün karşı karşıya gelmesi anlamını taşıyordu. Eski sömürgeci Avrupa ülkelerinin önünde iki seçenek vardı: Ya gettolaşmayı sürdürecekti ve bunu şiddet yoluyla sağlama alacaklardı ya da bu göçmenleri *kısmen* asimile edeceklerdi. Buradaki kilit kavram tabii ki *kısmen*: Tümüyle asimilasyon, etnik, kültürel ve dilsel nedenlerle mümkün değildi; göçmenlerin çoğu Avrupalıya “benziyorlardı, ama tam olarak değil”. Avrupalının dilini yoğun bir aksanla konuşuyorlardı ve onun kılığına girseler de ona itici, hatta iğrenç gelen bazı kültürel adetlerinden (örneğin kamusal alanda kurban kesmek gibi) vazgeçmek niyetinde değillerdi.

Liberal Avrupa (muhafazakâr dirence rağmen) dişini sıkarak bu göçmen kalabalığına tahammül etmeye razı oldu. Bu tahammülün adını da “çokkültürcülük” koydu. Çokkültürcü anlayışa göre farklı kültürel geçmişlerden gelen cemaatler, aynı şehir çatısı altında, ancak farklı mahallelerde yaşayacak, birbirlerine

tahammül edecek, ancak karışmayacaklardı. Liberal Avrupa’nın umudu, modernitenin (yani kapitalizmin) dayanılmaz cazibesinin uzun vadede bu sorunu kendiliğinden çözeceği yolundaydı. Uzun vadede bütün göçmenler tabii ki asimile olacaktı. Ama bu, Avrupa’da yaşayan herkesin kucaklaşıp kardeş olacağı anlamına gelmiyordu. Eski sömürgeci ile göçmen arasındaki fark yok olmayacak, başka ve daha eski bir farka tercüme olacaktı sadece: Bu daha eski fark ise sınıf farkından başka bir şey değil.

Göçmenlerin, yani Avrupa’daki ötekilerin çok küçük ve ayrıcalıklı bir bölümü, kapitalizm içinde yolunu bulmayı en iyi beceren, sömürgeci efendinin dilini en iyi konuşan, ona en benzer giyinen, onun adetlerini en sadakatle kabullenen kesimi, hakim sınıf saflarına geçecek, geri kalan büyük çoğunluk ise yeni işçi sınıfını oluşturacaktı. Bu proje büyük ölçüde de tuttu.

Ancak hesapta olmayan bir şey ortaya çıktı: Yeni işçi sınıfı, Avrupa liberalizminin alışık olduğu 20. yüzyılın ikinci yarısının görece mülayim işçi sınıfından çok, 18. ve 19. yüzyıllardaki eski işçi sınıfına benziyordu; aşırı yoksulluk ve dışlanmışlık onu zaman zaman ölçüsüz ve denetimsiz bir isyana sürüklüyordu ve maalesef 21. yüzyıl Avrupa kapitalizmi bu tür bir isyanla başa çıkmak için yeterince donanımlı değildi.

Çokkültürcülük projesinin eleştirisinin bize gösterdiği en önemli gerçeklerden biri, dışlayıcı/muhafazakâr ayrımcılıkla içermeci/liberal ayrımcılığın, en temelde yapısal bir benzerliği olduğudur. Bu benzerlik ise ikisinin de birlik/birörneklik hedefi tarafından motive edilmekte olmalarıdır. Birincisi bu hedefe tüm

yabancı/dışsal unsurlardan arınarak, onları temizleyerek varmaya çalışır, ikincisi ise yabancı/dışsal unsurları içerip kendisine benzeterek.

Ancak ikisinin de unuttuğu çok daha temel bir gerçek var: O yabancı unsurlar olmasa da, birlik zaten yoktu, hiçbir zaman olmamıştı. Tarihin başlangıcından beri, aile içinde kadın ve erkek arasındaki işbölümünün ortaya çıkmasından itibaren, toplum hiçbir zaman birlik/birörneklik içinde olmadı. Her zaman sınıf ayrımları ve sınıf mücadeleleri oldu. Dolayısıyla (olmaz ama, diyelim ki) yabancı, dışsal unsurlardan tümüyle arınmış bir toplum, eninde sonunda kendi sınıf mücadeleleriyle başbaşa kalacaktır. Aynı şekilde, yabancı, dışsal unsurları tümüyle sindirmeyi, içselleştirmeyi başarmış bir toplum ise, bu sindirdiklerini kendi içinde zaten varolan hiyerarşik farklara, iktidar ilişkilerine ve mücadelelere eşit ölçülerde dağıtmaktan başka bir şey yapmamış olacaktır.

Sonuç Olarak

Ayrımcılık, hangi politikayı izlerse izlesin, tedbirlerini daima dış tehdide, “öteki”ye karşı alır. Oysa varoluşunu sömürü üzerine, bir sınıfın başka bir sınıfı ezmesi üzerine inşa etmiş olan bir toplum için esas tehlike daima içeriden, kendi çelişkiler üzerine

kurulmuş yapısından gelir. “Birlik” arayışı her zaman beyhude bir arayış oldu. Zorla birleştirmeye çalışanlar, parçaladılar; dışarı atmaya çalışanlar, içerideki (ya da zaten tümüyle dışarıdaki) tehditle başbaşa kaldılar; yutmaya çalışanlar, sonunda yutamayacakları kadar büyük bir parça ısırdıklarını farkettiler.

Sorun ayrımcılığın stratejilerinde değil, nihaî hedefinde. Yalnızca toplumsal bir hedef olarak değil, bir düşünme/kavrama metodolojisi olarak da “birlik” hedefi beyhudedir, her zaman birleştireyim derken parçalamaya, kurayım derken yıkmaya sonucunu doğurmuştur. Aklın yolu her zaman birden fazladır (ikircikli düşünce bu yüzden kaçınılmaz); birarada yaşamak ise ancak hiyerarşik olmayan, egemenlik ilişkilerine meydan vermeyen bir farkın kabullenilmesiyle mümkün. ▼

Bu yazı İstanbul Bilgi Üniversitesi Sosyoloji ve Eğitim Çalışmaları Birimi (SEÇBİR) tarafından yürütülen ve Global Dialogue ve Açık Toplum Vakfı tarafından desteklenen “Önyargılar, Kalıpyargılar ve Ayrımcılık: Eğitimsel ve Sosyolojik Perspektifler” Projesi için yazılmıştır. Yazı, proje başlığını taşıyan derleme kitapta ve www.secbir.org adresinde yayınlanacaktır. Dergimizde SEÇBİR’in izniyle yayınlanmıştır.

NEFRET SÖYLEMİ NASIL İŞLER

Cengiz Alğan

Nefret söyleminin uzun ve ayrıntılı tanımları var, ama çok özetle söylersek: Ortak özellikler taşıyan bir grubun üyelerine karşı salt bu özelliklerine duyulan önyargılardan hareketle işlenen suçlara nefret suçları deniyor. Birine Ermeni olduğu için, eşcinsel, engelli, Kürt, Yahudi, sosyalist, başörtülü olduğu için zarar verirken, bu bir nefret suçudur. Bu suçlara götüren en önemli unsur da nefret söylemidir. Nefret söylemi var olan önyargıları besler, kaşır; çeşitli grupları ve bunların üyelerini etiketler, damgalar, aşağılar, hedef gösterir. Sonucunda suç oluşur.

Nefret söyleminin rolünü görebilmek için, bariz bir nefret suçu olan Hrant Dink cinayetine giden yoldaki söylemi adım adım birlikte izleyelim.

“Ya sev ya terk et”

Hrant 2004'te Agos gazetesinde, Sabiha Gökçen'in Ermeni olduğunu yazdı. *Hürriyet* haberi manşetine taşıdı. Genelkurmay, ilk Türk kadın pilotun kökenini tartışmanın “millî bütünlüğe ve toplumsal barışa katkısı olmayacağını” ilan ediyordu. *Hürriyet*, *Sabah*, *Akşam* ve *Cumhuriyet* gazeteleri Genelkurmay'ın açıklamasına arka çıktı. Hasan Pulur'a göre, “*Türkçe’yi iyi bildiği anlaşılan...*” diye andığı Hrant, “*Cumhuriyet ve Türkiye düşmanı bir Ermeni*” idi! *Cumhuriyet*'te Pek çoklarının ‘İlhan Abi’si, “*Ermenilerin ortalıkta bırakıp kaçtıkları çocuklardan sayılıyor Sabiha*” diye yazdı.

İki gün sonra, Hrant İstanbul Valiliği'ne çağırıldı ve üstü örtülü tehdit edildi. Vali Güler cinayetten sonra “*Devlet böyle tehdit etmez*” diyecekti, “*Yapsa başka türlü yapardı*”. 301'den dava açıldığı gün, Deniz Som, “Damardan kan temizleme operasyonu” yapmakla suçladığı Hrant'ın, “Adolf Hitler'in bile ilerisinde bir faşist” olduğunu ileri sürdü. Gazetelerin kampanyası ilk meyvesini Ülkü Ocakları'nın Agos önünde düzenlediği “Ya sev ya terk et” gösterisiyle verdi. “Kahrolsun ASALA”, “Akıllı ol”, “Hesap sorulur”, “Eli kırılır”, “Bir gece ansızın gelebiliriz” diye

Birine Ermeni olduğu için, eşcinsel, engelli, Kürt, Yahudi, sosyalist, başörtülü olduğu için zarar verirken, bu bir nefret suçudur.

bağırıyor. Ülkü Ocakları, “Hrant Dink bundan sonra bütün öfkemizin ve nefretimizin hedefidir, hedefimizdir” diye ilan etti.

Emin Çölaşan 2004 Şubat sonunda Dink'i “şeriatçı özlemi olanlar, Türkiye'nin bölünmesini isteyenler” ile yan yana andı. *Vatan* gazetesinin başyazısına, Orhan Kiverlioğlu, “Hrant'ın hırlayışı” başlığını attı. Hrant'ın “maymun genleri taşıdığını”, ondan “orangutan maymununun bile tiksindiğini” yazdı. Birilerini göreve çağırıyordu: “Türklüğe hırlayan Hrant'ın kafasına dank edecek bir kanun olmalı”. Kiverlioğlu daha

sonraki bir yazısında da, “insan suretindeki Ermeni tarihçi sürüngenlere de Türk kanının zehirli vasfını içtirmiş şifa niyetine göstermek lazım” diyecekti.

Her mahkemesinde hep aynı kişiler Hrant'a ve dostlarına saldırıyordu. Basın bunları, “Gazilerden Hrant'a tepki”, “Protestocuların polis kurtardı” gibi başlıklarla veriyordu. Yasin Hayal, 2006 başlarından itibaren, Dink'i öldüreceğini açıkça söylemeye başladı. Trabzon jandarma istihbarat müdürü ise Yasin'den “sağlam, temiz çocuk, görüştüğümüz bir çocuk, ileride iyi işler yapacak” diye söz

ediyordu. Ekim 2005'te Hrant, “temiz kan”la ilgili yazısından ötürü altı ay hapse mahkûm edildi. Bizzat mahkemenin atadığı bilirkişi heyetinin “bu sözlerden bu anlam çıkmaz” raporuna rağmen! Kerinçsiz ve şürekâsı yeni bir şikâyet kampanyası örgütledi. Bir duruşmasında saldırganlar Hrant'a vurmaya kalktı, mahkeme salonunda “Hain!” diye bağırıyorlardı. Gösterilerde açılan bir pankartta, Malatya katliamı ve Hrant Dink suikastları arasındaki bağ görülmüyordu: Bu kez Hrant'a, “hain” değil, “misyoner çocuğu” diyorlardı.

“Gestapo Türk”

Bursa'dan biri Hrant'a “Gestapo Türk” imzalı tehdit mektubu yollamış, “oğlunu, seni ve Sarkis Seropyan'ı öldüreceğiz” demişti. Tehditçi mektuba açık adresini de yazmıştı! Hrant savcılığa başvurdu. Hiçbir işlem yapılmadı.

Star'da Faruk Mangırcı, şöyle yazdı: “Ermeni asıllı Gazeteci Hrant Dink, bildiğiniz gibi Türklüğe alenen hakaretten yargılanıyor.. Atatürk'ün ‘Muhtaç olduğun kudret damarlarındaki asil kanda mevcuttur’ sözünün Türkiye düşmanlarına hatırlatılması yeterlidir sanırım”. Hatırlatma kuyruğuna girildi. *Yeniçağ*, “Hrant uslanmadı” diye vermişti. *Ortadoğu* da “Ya sev ya terk et” ve “Kovun bunları” başlıkları attı. İnternette Hrant, Orhan Pamuk'la birlikte “katli vacip iki köpek”ten biri ilan ediliyordu.

16 Mayıs 2006'da Hrant doğrudan saldırıya uğradı. Önce “şerefsiz, hain” diye bağırarak yaklaşık 50 kişi, avukatlarına bozuk para ve çakmaklar attı. Çıkışta Hrant'a tükürmeye, vurmaya çalıştılar: “Gel de temiz Türk kanını gör, bakalım kimin kanı daha temiz”, “Seni şimdi hükümet koruyor, sonra kim koruyacak?”

Yargıtay başsavcısı, Hrant'ın aynı konuda sekiz ayrı yazı yazdığını söyledi, “Ermeni kökenli Türk vatandaşları açısından da Dink'in sözleri eleştiri niteliğindedir.. Ermeni kimliğinin korunmasını savunmak suç olmayacağı gibi, sanık mensubu olduğu cemaati/diyasporayı da eleştirmektedir” diye anlattı.

Hrant, Reuters'e verdiği bir demeçte 1915 için "soykırımdır" dedi. Üç dört gün geçmeden yeni soruşturma açıldı. Jandarma muhbiri Coşkun İğci, istihbarat görevlilerine Yasin'in elinde Hrant'ın evine, işyerine ait krokiler gördüğünü söyledi. İnternette indirilmiş fotoğrafları da vardı. Ayrıca Yasin ona para vermiş, silah bulmasını istemişti.

"Temiz kan" yazısı hakkındaki davada mahkûmiyet kararı onaylanınca, gazeteler onu "Tescilli Türk düşmanı" diye suçlamaya başladı. Hrant için 301'den yeni bir dava açıldı.

Aralık 2006'da Hrant yine mahkeme de, saldırganlar "Hrant Dink, Taşnak, Hınçak, Asala ve devşirmeler seninle gurur duyuyor - Büyük Türk Milleti" pankartıyla bina önündeydi.

Hrant'ın başvurusu 15 Ocak 2007'de AİHM'e ulaştı. Hrant başvuru yazısında "AİHM'in kararından çok Türkiye toplumunun vicdanî kararını önemseydiğini", "ısrarla bu ülkenin herkesle eşit bir yurttaşı olmak istediğini" belirtti. Uluslararası mahkeme de bu başvurunun kayıt işlemleri tamamlandığında Hrant artık hayatta değildi.

Herkes 'düşman'

Hrant'tan iki ay sonra Malatya'da üç Hristiyan Zirve Yayınevi binasında beş kişi tarafından saatlerce işkence edildikten sonra jiletler ve bıçaklarla doğranarak öldürüldü. Cinayetlerin azmettiricisi Emre Günaydın ifadesinde şöyle demişti: "*Baktım Malatya'da son yıllarda Hristiyanlık çalışması ilerlemiş durumda. Misyonerlik çalışmasında bulunanlara 'dur' denilmesi gerektiğini düşündüm. Bu işi Malatya'da yapacak kişinin de ben olduğum düşüncesi hâkim oldu.*" Katilin 'baktım' dediği yer medyaydı. Çok uzun süredir başta *Yeniçağ*, *Millî Gazete*, *Vakit*, *Ortadoğu* gibi aşırı sağcı gazeteler olmak üzere ulusal ve yerel basında 'misyonerlik tehlikesi' yoğun biçimde işleniyordu. Malatya yerel basınında aylardır özel olarak bu konu ele alınıyordu. Jandarma Genel Komutanı'nın cinayetlerin işlendiği gün bile şehirde misyonerlikle mücadele konusunda seminer verdiği ortaya çıkmıştı.

Bir başka örnek de Ahmet Kaya'yı sürgünde ölüme kadar götürülen yolu Ertuğrul Özkök yönetimindeki *Hürriyet* gazetesinin açmasıdır. Ana akım medya Kaya'ya yönelen nefreti manşetlerinden açıkça, deyim yerindeyse, 'örgütlemişti'. "Vay şerefsiz", "Şerefsiz iş başında", "Parayı veren Ahmet'i alır", "Ahmet Kaya adında bir şerefsiz" gibi başlıklarla sanatçı

açıkça hedef gösterildi. Nedeni, Kaya'nın Kürtçe şarkı söyleme isteğini beyan etmesiydi. 1999'da Magazin Gazetecileri Derneği'nin ödül törenine davet edilen Ahmet Kaya gecede Kürtçe şarkı söylemek istediğini söyleyince, o ana kadar şarkılarını beğenerek dinleyen topluluktan bazı kişiler hakaret ve küfürler eşliğinde sanatçıya çatal bıçak fırlatmaya başladı. "Kürt diye bir şey yoktur!" diye bağırarak, pop şarkıcısı Serdar Ortaç öncülüğünde 10. Yıl Marşı okuyanlara eşlik ediyordu. Sonrasında basında, yukarıda verilenlere benzer çok sayıda manşet atıldı. Kaya'nın "Kürdistan haritası" önünde fotoğrafları yayınlandı. Bunların düzmece olduğu sonradan anlaşıldı. Ama işi ten geçmişti. Kaya'ya karşı yürütü-

Başkanı Şener, hükümetin "Roman Çalıştay"ını düzenlemesinin ardından Selendi'de Romanlara yönelik ayrımcılığın arttığını, "Kahvelere gelmesinler, çay vermeyeceğiz" konuşmalarının yaşandığını, hatta "Kürtler başkaldırdı, Romanlar da başkaldıracak" algısının yaratıldığını öğrendiklerini aktardı. Yaklaşık 6 bin nüfuslu Selendi, zaten yoksul bir ilçe; işsizlik yoğun. Romanlarsa, iş bulabildikçe geçici tarım işçiliği yapıyor, seyyar satıcılık, hurdacılık, ayakkabı boyacılığı gibi işlerle geçimlerini sağlıyor.

Linçe maruz kalan bir Roman NTV'ye verdiği demeçte şunları söylüyor:

"*Olay sigara içme kavgası değildi. Ben kahveye gittim ve çay içmek istedim. 'Çingenelere çay vermem' cevabı*

len kampanyada kullanılan yoğun nefret söylemi bir cinnet havasına dönüşmüş ve onu ülkesinden kaçmaya mecbur bırakmıştı. Ahmet Kaya Fransa'da 'sürgünde' öldü.

Bir örnek vaka: Selendi'de Romanlara linç

Manisa Selendi'de 2011 yılbaşı gecesi bir kahvehanede "Çingeneye çay yok" denmesiyle başlayan gerginlik kavgaya dönüşmüş, sonrasında yaklaşık bin kişi Romanların yaşadığı bölgeye saldırmıştı. Romanların evleri, çadırları, araçları tahrip edilmiş, "Selendi bizimdir, bizim kalacak", "Selendi'de Roman istemiyoruz" sloganları atılmıştı. Roman yurttaşlara yönelik linç kampanyasını ve sonrasında ilçeden sürülmelerine varan olayları tipik nefret suçları arasında sayabiliriz.

Olaylarla ilgili rapor hazırlayan Akhisar Çağdaş Roman Derneği

alınca tartışma çıktı ve beni dövdüler. Önce hastaneye, ardından da karakola götürüldüm. Babam da karakola geldi. Orada beni dövenleri görünce, rahatsızlığı da vardı, sinirlendi ve vefat etti. O gece beni karakolda tuttular ve sabah bıraktılar. Babamı defnettik. Dün benim eşim, amcamın ve halamın kızı ev gezmesine giderlerken, 'Hastanelik yaptık utanmadan geziyorlar' sataşmalarına maruz kaldılar. Tartışma yaşanmış. Bize haber verildi ve olay yerine giderek ailelerimizi eve getirdik. Saat 02.00 civarı Selendi Belediye Başkanı anons yaparak, halkı belediye önüne çağırdı. Akşam saatlerinde de gürültüler gelmeye başladı..."

Bu haberin yapıldığı sitedeki okur yorumları da ibretlik:

MERVE YILDIZ - 21.05.2010 20:06
YA BU NE BİÇİM İŞ MİLLET GELİP SELENDİMİZİ SUÇLUYU ROMANLAR ÇOK YALAN ŞEYLER SÖYLEMİŞ YAKIŞIR MI BU İNSANLARA ONLARDAN

BİR YERDE HAKLI AMA BU MEDENİYETE YAKIŞMIYO

SEYHAN DABAN - 09.01.2010 11:21
DR.X arkadaşım yazdıklarına katılıyorum ve yorumumda selendi de etnik ayrımcılık yok diyede belirtmiştim olsaydı bu insanlar cadırlarda alınıp ekmek verilip evlere yerleştirilmezdi.. PKK denen şerefsizler gelsin selendi de sokakları yakıp yıksın çocukları yaksın da gör neler oluyor.. sıkıyorlarsa gelsinler bi denesinler edirne halkı da içlerine almıyor daha ilçeye girmeden canları pahasına orada onları yok ederler .. siz bazı gerçekleri bilmediğiniz için uzaktan davulun sesi hoş geliyor acaba senin ailene küfürler edilip iş yerin talan edilmeye çivili sopalarla kafana vurulsaydı sen ne yapardın..

...isterse selendili olsun aynı olayları kim gerçekleştirirse gerçekleştirsin başına gelecekler uzun vadede hep budur hırsız terör eşkiya kabadayı adı şerefsiz insan selendi den uzak dursun yeter"

SELENDİLİ - 08.01.2010 18:36
AYRIMCILIK FİLAN YOK ONLAR SELENDİNİN HUZURUNU BOZMAK İSTEDİLER AMA BAŞARAMAYACAKLAR BİLMEYEN SELENDİLİLERİ SUÇLAMAYIN

SEYHAN DABAN - 08.01.2010 13:06
DR.X Arkadaşımın yabancı ülkede yaşadığı belli olaylara çok uzak..bu insanlar bu memleketin evlatları ve böyledir ve 30 yılı aşkın süredir selendi halkı onlara kucak açmış yardım etmiş cadırlardan alarak evlere taşımışlardır ...ancak besle yetimi oysun gözünü misali roman vatandaşlarımız halkı huzursuz edip tehditler savurarak bu kahve basarak camlar kırarak asayiş bomaya hakları yoktur.."

cavit eroğlu - 07.01.2010 22:52
Yabancılarada birşey anlatmak zorunda değilsin kardeşim ... Selendililerin romenlerden ne çektiğini sizler bilmezsiniz olayların iç yüzünü bilmeden konuşmayınız ve yorum yapmayınız.

Görüldüğü gibi, belli bir gruba duyulan nefret, kimi zaman, herhangi bir önyargılı bireyin şiddet eyleminden çıkıp kısa sürede kıvılcımlanarak kitlesel şiddete dönüşebiliyor. Üstelik yukarıdakine benzer olaylar ülkemizde bol bol gerçekleşiyor. Örneğin, Temmuz 2010'da Bursa İnegöl ve İskenderun Dörtöl olaylarında Kürt yurttaşlara yönelen toplu linç girişimleri de nefret suçlarının kitleselleşme tehlikesine verilebilecek bariz örneklerdendir. ▼

BATI'NIN DOĞU'SU: İSLAM ALGISI VE NEFRET SÖYLEMLERİ

İrvin Cemil Schick

İkiz Kuleler Saldırısının sorumluluğunu el-Kaide üstlendikten sonra, kendini İslâmî bir örgüt olarak tanımlaması nedeniyle Batı'da İslâm'a karşı müthiş bir nefret uyandı. İslamofobi denilegelen bu nefret, sarıklı olduğu için zavallı bir Sih benzincinin öldürülmesinden, Arapça konuşan insanların yolcu uçaklarından yaka paça indirilmesinden tutun da, gazetelerde Muhammed'e hakaret eden karikatürlerin yayınlanmasına, televizyon dizilerindeki kötü insanların Müslüman kimliği taşımasına kadar toplumsal hayatın her yanını etkisi altına aldı.

Ama İslamofobi 2001'de başlamadı. İslamofobinin şahit olduğumuz bu son aşamasının 1979 İran devrimiyle başladığı söylenebilir. Fakat tarihi aslında bundan çok daha eskidir, Ortaçağ'a kadar, yani neredeyse İslamiyet'in ilk ortaya çıkışına kadar gider. Bunu takdir edebilmek için Hristiyan akidelerini göz önünde tutmak gereklidir.

İsa, Müslümanlarca çok sevilse de İslâm inancına göre uzun bir peygamber zincirinin sadece bir halkasıdır. Muhammed ise evvelki peygamberleri teyid eden, onların bağlı olduğu hak dininin son ve en önemli peygamberidir. Hristiyanlara göre ise İsa hem tanrının oğludur, hem de ete kemiğe bürünmüş hali.

Bu iki inancın birbiriyle uzlaşması mümkün değildir elbette. Hristiyanlara göre İsa Mesih'ten sonra herhangi birinin tanrının elçisi olarak gelmesi söz konusu olamaz, farklı bir inanç yaymaya çalışan biri ancak zındık olabilir. İslâm Hristiyanlığı Hak dininin Muhammed'in gönderilmesiyle neshedilmiş olan bir evvelki biçimi sayabilir, İsa'yı Allah tarafından

İsviçre'de minarelerin yasaklanması için yapılan oylama sırasında "Minareye hayır" afişi.

gönderilmiş bir peygamber olarak kabul edebilir, ama Hristiyanlar için durum simetrik değildir. Onlar, İslâm dinini tanrının ete kemiğe bürünmüş hali olan İsa Mesih'e karşı bir başkaldırı addeder.

O halde Ortaçağ'da yaşayan ve Arabistan'da yeni bir dinin tebliğ

edilmiş olduğunu duyan bir Hristiyan bunu bâtıl bir inanç ve siyasî bir hareket olarak görmeye mahkûmdu diyebiliriz. Bu nedenle de Ortaçağ'da şiddetli bir İslâm aleyhtarı polemik geleneği doğmuştur.

Ortaçağ polemiklerinde İslâm dinine kara çalmak için kullanılan başlıca

**Yalnız
İslamofobiye
değil, Yahudi
düşmanlığına
da cephe alın,
bütün nefret
söylemlerine
karşı savaş açın.
Bunu isterseniz
din uğruna
isterseniz insanlık
uğruna yapın.**

yöntemlerden biri, İslâm'ın derûnî, manevî, rûhânî değil, cismânî, dünyevî, duyumsal bir din olduğu iddiasıydı. Örneğin çekeşlilik ve boşanma gibi kurumlar, Cennet ve huriler gibi motifler hep bu dünyevîliğin delilleri addedilmiş, İslâm'ın inananlarına sınırsız cinsel ruhsat tanıyan bir duyumsal din olduğu sonucu çıkarılmıştır. Muhammed'in birçok defa evlenmesi ve özellikle de Aişe'nin genç yaşı da aynı şekilde İslâm peygamberinin zevk ü sefa düşkünü olduğunun, dolayısıyla da İslâm'ın bâtıllığının kanıtları sayılmıştır.

Batı dillerine 18. yüzyıl başından itibaren çevrilmiş olan *Bin Bir Gece Masalları*'ndaki harem, cariyeler ve benzeri cinsellik çağrıştıran temalar da İslâm'a dair bu gibi fikirlerin üstüne binince, ortaya çıkan düşünce "İslamofobi" adıyla anılmasa da İslâm aleyhtarı fikirlerin çok uzun bir tarihi olduğu kesindir.

İslâm düşmanlığının son aşamasının İran devrimiyle başladığını söyledim. Gerçekten de İran devriminin açık Batı düşmanlığı ile devrimin İslâm adına yapılması ve başa Ayetullah Humeynî gibi bir dinî liderin gelmesi Batı'nın temelleri Ortaçağ'da atılmış olan İslâm aleyhtarlığını tekrar hayata geçirdi. Özellikle Tahran'daki Amerikan elçiliğinin basılması üzerine Müslümanları canavarlaştıran, İslâm'ı barbarca bir din olarak nitelendiren bir söylem geliştirdi. O tarihe kadar uçak kaçırımlar, 1972 Münih Olimpiyat katliamı gibi tedhiş olaylarını daha özgül olarak Araplarla özdeşleştiren Batı kamuoyu, o günden sonra İslâm ile şiddet arasında bir ilişki kurmaya, "İslâm terörizmi" kavramını işlemeye başladı.

Bundan sonraki en önemli dönüm noktası, 1989'de Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle Soğuk Savaş'ın sona ermesi oldu. Soğuk Savaş, 45 yıl boyunca dünya siyasetini şekillendirmiş, komünizm öcüsü, Amerika başta olmak üzere Batı devletlerinin birçok politikasını gerekçelendirmekte ve meşrulaştırmakta kullanılmıştı. Peki şimdi ne olacaktı?

Francis Fukuyama'nın 1989'de yayınladığı "The End of History?" (Tarihin Sonu mu?) başlıklı makalesinde, komünizmin çöküşüyle liberal demokrasinin zaferinin, insanlığın toplumsal ve iktisadî evriminin sonunu müjdelediği iddiasına cevaben, Samuel Huntington 1993'te "The Clash of Civilizations?" (Medeniyetler Çatışması mı?) başlıklı makalesini yayınlamış, burada Soğuk Savaş'ın akabinde çatışmaların, toplumların dinî ve kültürel kimlikleri ekseninde şekilleneceğini belirtmişti. Günümüz İslamofobisinin temel dayanaklarından biri de bu fikirdir.

İslamofobinin ortaya çıkması ve yaygınlık kazanması sözünü ettiğim siyasî gelişmelere bağlı olmanın yanı sıra, Batı ülkelerinde sayıları giderek artan bir Müslüman göçmen nüfusu olmasıyla da ilintilidir. Bu göçmenlerin kendi geleneklerini,

kendi inançlarını, kendi yaşam tarzlarını beraberlerinde getirmeleri, daha önce Çinlilerin, Yahudilerin, ve çeşitli başka göçmen gruplarının gelmesiyle ortaya çıkan yabancı düşmanlığının bir benzerinin belirmesine yol açmıştır.

"İslamofobi" terimini çeşitli gerekçelerle eleştirenler var. Bunlardan bazıları, asıl meselenin İslâm düşmanlığı değil, Müslüman düşmanlığı olduğunu, İslamofobi teriminin bu gerçeği örttüğünü öne sürüyorlar. Kendi payıma ben bu görüşe tamamen katılmıyorum, çünkü bugün İslamofobi'nin Müslümanlara karşı ayrımcılık olarak tezahür ettiği doğru olmakla birlikte, söz konusu ayrımcılığı meşrulaştıran ve gerekçelendiren, sözünü ettiğim tarihî İslâm düşmanlığıdır. Yani pratik, Müslümanlara karşı ayrımcılık ise de, teori, İslâm aleyhtarlığıdır. Bu pratiğin örneklerine ise malesef her yerde ve artan bir sıklıkla rastlıyoruz.

Örneğin Fransa'da birçok Müslüman mezartaşı ve cami tahrip edildi, 2004'te ise kızların devlet okullarına başörtüsüyle gelmesi yasaklandı. Gerçi işin ilginç yanı şu, başörtüsü yasağını dayatanlar Hristiyanlar değil, bizimkilerden aşağı kalır tarafları olmayan Fransız lâikçileriydi. Ama

yasaklayanlar kim olurlarsa olsun, söylemleri birdi.

Hollanda'da Pim Fortuyn ve Geert Wilders gibi politikacıların, Theo van Gogh gibi sanatçıların körüklediği İslamofobi camilerin kundaklanması ve Müslüman göçmenlere karşı ayrımcılık uygulanmasına yol açtı, yüzü örten hicab okullarda yasaklandı.

İngiltere'de gerek camilere, gerekse Müslümanlara saldırılar yoğunlaşıyor. Özellikle 2005'te kendilerini Müslüman olarak tanımlayan kimse-lerin Londra metrosunda bomba patlatması neticesinde 52 kişinin ölmesi ve 700 kadarının yaralanması bu eğilimi hızlandırdı.

İsviçre'de 2009'da referandum yoluyla minare inşa edilmesi yasaklandı, bu yasağı Fransa'da yalnız Le Pen gibi bir faşist politikacı değil, Nicolas Sarkozy'nin kendisi bile destekledi.

1990'larda Yugoslavya'nın parçalanması sürecinde Bosna-Hersek'e yapılan insanlık dışı saldırıların meşrulaştırılmasında İslamofobinin etkisi büyüktü. Sırp kanaat önderleri ve politikacıları sürekli İslâm ve Türk düşmanlığını devreye sokarak 100.000'den fazla insanın katledilmesini, 2 milyondan fazlasının yerlerinden yurtlarından edilmesini haklı

göstermeye çalıştı.

Norveç'te 22 Temmuz 2011 tarihinde Anders Behring Breivik birçoğunu teker teker kurşunlayarak 69'u çocuk denilecek yaşta 80'e yakın insan öldürdü, bunu hükümetin açık kapı politikası neticesinde ülkesine Müslümanların doluşması ve İslâm'ın Batı değerleriyle uzlaşması mümkün olmayan bir din olması iddialarıyla gerekçelendirdi.

Amerika'da 11 Eylül sonrasında Müslümanlara her yandan baskı uygulanmağa başlandı, havaalanlarında haysiyet kırıcı aramalara tabi tutuldular ve tutulmağa devam ediyorlar. Bu arada New York'ta Dünya Ticaret Merkezi'nin hemen yakınında bir mescit kurmağa çalışanlara 2008 seçim kampanyası esnasında Sarah Palin gibi anaakım politikacıları açık açık muhalefet ettiler, böyle bir muhalefete anayasanın hak tanımadığını bile bile. a Cumhuriyetçi Parti'nin -cinsel taciz ve zina suçlamaları nedeniyle seçimden çekilene kadar önde gelen cumhurbaşkanı adayı Herman Cain isteyen belediyelerin şehirlerinde cami inşa edilmesini yasaklamalarını desteklediğini ilân etti.

Hal böyle olunca, İslamofobinin özellikle Batı dünyasını kasıp kavuran bir salgın hastalık haline geldiği kolaylıkla anlaşılır. Üstelik çılgın aşırı uçların tekelinde olmaktan çıkmış, siyasî merkezin de hoşgörüsünü kazanarak neredeyse saygın bir görüş haline gelmiştir.

Peki, bu salgın hastalığa karşı ne yapılmalıdır? Müslümanların çoğu Batılıları bilgilendirmeye çalışıyor, İslâm'ın aslında şiddet değil barış dini olduğunu, Müslüman olmayanlara baskı değil hoşgörü uygulandığını anlatarak İslamofobi'yi yenebileceklerini sanıyor. Ama bu mümkün değildir, çünkü İslamofobi bir nefret söylemidir. İslamofobik olanlar İslâm konusunda elbette bilgi sahibi değildir ama İslamofobilerinin nedeni bu bilgisizlik değildir.

Geçenlerde bir derginin muhabiri bana İslamofobi hakkında bazı sorular göndermişti. Biri şuydu: "Bu kavramın yanlış olduğuna ülke-leri ve toplumları ikna etmekte niçin zorlanıyoruz?" Cevabım şöyle oldu: "İslamofobi bir nefret söylemidir. Ve bütün nefret söylemleri yanlıştır. Ancak nefret söylemleri genellikle cehâletten, hayvânî hislerden beslendiği için onları yerlerinden etmek çok zordur. 'İslâm aslında barış ve adaleti emreder' diyerek İslâm'dan irrasyonel bir şekilde nefret eden birinin fikrini değiştiremezsiniz. Çünkü

o zaten İslâm'dan şu veya bu niteliğini beğenmediği için nefret etmemektedir. O, içindeki nefretin odağına İslâm'ı yerleştirmiştir. Nefretinin pek âlâ başka bir odağı, başka bir hedefi de olabilir. Ve belki de başka bir gün başka bir hedefe saldıracaktır. Nefret söylemleri birbirini besler. Onlara karşı topyekûn savaşmalıdır. Nefret söylemlerine sıfır hoşgörü uygulamamız şarttır. Sadece İslamofobiye, sadece ırkçılığa, sadece Yahudi düşmanlığına karşı savaşmak bir işe yaramaz."

Nefret söylemleri birbirini besler dedim, Almanya'daki dazlakların, Yahudi düşmanlığını rafa kaldırıp Müslüman düşmanı kesildiklerini, ama hep aynı söylemi sürdürdüklerini ifade ettim. Bu ne demektir? Her şeyden önce İslamofobinin sadece Müslümanların sorunu olmadığı, Hristiyan, Yahudi, Budist, her ne ise, bütün insanlığın sorunu olduğu anlamına gelmektedir bu. Nefret söylemleri söz konusu olduğunda "benimki" "ötekinkini" ayırımı yapamayız. Her nefret söylemine karşı savaşmaktan her birimiz sorumluyuz.

Nefret söylemlerinden hangisine karşı çıkacağımızı, hangisine kayıtsız kalacağımızı seçemeyiz. Hepsine karşı çıkmalıyız, çünkü nefret söylemleri insanların akıllarını ve gönüllerini istilâ eden bir zehirdir, kime karşı yönedikleri önemli değildir, birinin yerine bir başkasını geçirmek kadar kolay bir şey yoktur.

Şimdi biraz da Türkiye'deki nefret söylemlerinden söz etmek istiyorum. Bunu da içeriden biri olarak yapıyorum, dışarıdan biri olarak değil. Türkiye'de İslâmcı siyaseti destekleyen insanların genellikle çok tuttuğu bazı kişiler vardır ve bunlardan biri şüphesiz Necip Fazıl Kısakürek'tir. Cumhuriyet döneminde Müslümanlara karşı uygulanan baskıcı politikalara hiçbir zaman boyun eğmemiş, ödün vermemiş, mücadele etmiş biridir ve o açıdan birçok kişinin hayran ve minnettar olduğu bir insandır. Ama bakın 1967'de *Büyük Doğu* dergisinde ne yazmış Necip Fazıl: "Yahudi, öteden beri kendi dışındaki insan topluluklarının olanca birlik ve bütünlük müesseselerine düşmandır... İşte onun içindir ki, Yahudi, topyekûn insanlık vücuduna mikrop gibi yerleşirken, kendi gizli tesir şebekesini hâkim kılmak için.. insanlığın illet bünyesini kıyamete kadar beslemek ve hastalık kıvamında tutmak borcu altındadır... Yahudi, ilk hiyanetini kendi Peygamberine ve daha nice Peygamberlere gösterdikten sonra, bu hiyanet ruhunu dölleştirmiş,

asırlar boyunca bu dölü geliştirmiş, örnekleştirmiş, nihayet ondan ibaret kalmış.. Follukta yumurta gibi daima yerini muhafaza eden bu ruh vâhidi etrafında da, Yahudi, renk renk ve çizgi çizgi, kavim hususiyetleriyle üreyip gitmektedir."

Dikkatinizi çekerim, bu sözler antisyonist, İsrail karşıtı sözler değil. Öyle olsalar itiraz etmem. Ama bu, doğrudan doğruya Yahudileri hedefleyen, Yahudilerin "kavim hususiyetleri"nden, "hiyanet ruhunu dölleştiren"melerinden, "insanlık vücuduna mikrop gibi yerleş"melerinden söz eden katıksız Yahudi düşmanlığıdır.

Necip Fazıl yalnız değil malesef. Millî Görüş'te de Yahudi düşmanlığı önemli bir yer tutmuştur yıllar boyunca. Necmettin Erbakan da devlet güdümünde dinsizlik politikalarına boyun eğmemiş biridir, İslâmcı siyaseti neredeyse kendi başına başbakanlık koltuğuna kadar getirmiştir. Amenna. Ama bakın 1996 yerel seçimleri öncesinde Kahramanmaraş'ta yaptığı bir konuşmada ne demiş: "Refah Partisi'ne oy veren bu dünyada ve ahirette ihya olur. Vermeyen ise heba olur. Refah Partisi dışındaki partilere oy verenler Ermeni ve Yahudilere oy vermiş sayılırlar." Aynı seçim öncesinde Antalya'da yaptığı bir konuşmada ise şöyle demiş: "2 Haziran'daki seçimin Yahudiye yaramasını istemiyorsanız Refah Partisi'ne oy verin." Sıklıkla "siyonizm" anahtar kelimesini kullanmakla birlikte

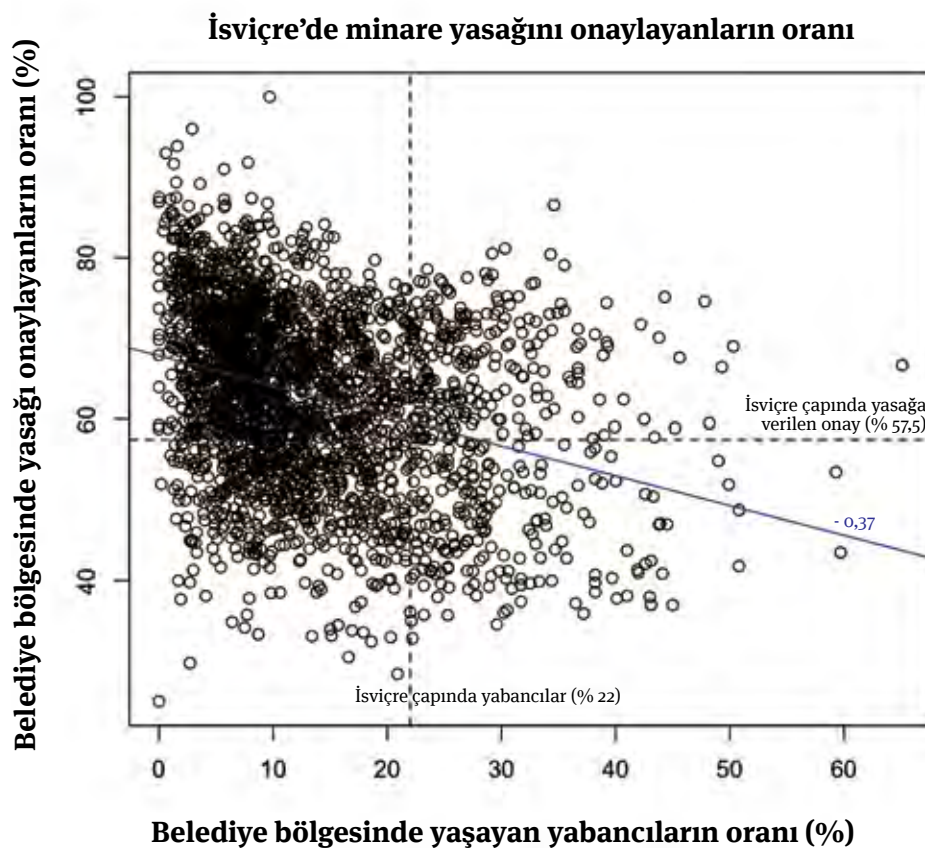
Erbakan'ın hedefi İsrail değil, dünyayı ele geçirmeye çalıştığını iddia ettiği Yahudilerdi.

Burada biraz durup düşünmemiz lâzım. İslamofobiden şikâyet edeceksek, İslamofobiyle nasıl mücadele edebiliriz diye birbirimize soracaksak, bu tür ırkçılığı, bu tür Yahudi düşmanlığını da kayıtsız şartsız kınamamız, reddetmemiz gerekiyor. Eğer "e adam haklı, ne yapalım" diyenleriniz varsa, size açık söyleyeyim, siz "nefret söylemizde"siniz, aynanın karşısına geçip bir durum muhakemesi yapmanız gerekiyor. Eğer bu sözleri benim bulduğum kadar iğrenç bulduysanız, o zaman sesinizi çıkarın, yalnız İslamofobiye değil, Yahudi düşmanlığına da cephe alın, bütün nefret söylemlerine karşı topyekûn savaş açın. Bunu isterseniz din uğruna yapın, çünkü İslâm'da ırkçılığın yeri yoktur, Peygamber "kavmiyyet"i açıkça yasaklamıştır. Din uğruna yapmazsanız insanlık uğruna yapın, çünkü insanlıkta da ırkçılığın yeri yoktur. Ama yapın.

Yahudi düşmanlığından bahsettim, ama mesele orada bitmiyor. Alevilere karşı nefret söylemi de var, eşcinsellere karşı nefret söylemi de var, son zamanlarda giderek artan Kürtlere karşı nefret söylemi de var. Bunları kınayanlar yok değil, var tabi. Ama daha çok olmalı. Alevi düşmanlığı yalnız Alevilerin sorunu değildir, Kürt düşmanlığı yalnız Kürtlerin sorunu değildir, eşcinsel düşmanlığı yalnız eşcinsellerin sorunu değildir.

Mesele Alevilerin inançlarını kabul edip etmemek değil. Mesele Kürt taleplerinin haklı olup olmadığı değil. Mesele eşcinselliğin günah olup olmadığı değil. Mesele bütün nefret söylemlerine birden karşı gelinmesi gerektiridir.

Bugüne kadar İslâm dünyası İslamofobiye karşı etkin bir mücadele sürdürememiştir, çünkü hep "bizi bir tanıyabilseyler, hemen sevecekler" sanılıyor. Oysa mesele İslamofobik kişilerin İslâm'ı tanınamaması değil. Onlara istediğimiz kadar Mevlânâ'yı tanıtalım, nefret edenler nefretlerinden vaz geçmeyecektir. İslamofobiye karşı koymak için Müslümanların yapması gereken en önemli şey genel olarak nefret söylemlerine karşı örgütlenmektir. ▼

Grafikte görüldüğü gibi, yasağı onaylayanların en yoğun olduğu belediyeler (grafikğin sol üst tarafı) göçmenlerin en az olduğu bölgeler. Göçmenlerin en yoğun olduğu bölgelerde ise (sağ alt taraf) yasağı onaylayanların oranı en düşük. Yani minareler yasaklansın diyenler genellikle yabancılarla az teması bulunanlar. Yasağı destekleyen oylar bilgiden değil, önyargıdan kaynaklanıyor.

“AHLAKLI” KAPİTALİZM VE “İSLAMCI” KAPİTALİSTLER

Piyasa mekanizmalarının her yerde aynı olan oyunlarına dahil olan Müslüman, her şeyin İslamîsini icat etme hırsı ile artık piyasanın içinde “cihad etmektedir”.

Barış Uzun

“Her büyük servetin arkasında bir suç gizlidir.”
Honore Balzac

“Kapitalist sistemin ekonomiye dinamizm, yaratıcılık sağlayan yanlarını tutarken ahlaki boyutu da unutmak gidilecek tek doğru yön gibi görünüyor. Bunu Gülen Cemaati’nin gönüllü bağış sistemi şu an yapıyor gibi gözüküyor.”

En büyük tehlike bu ahlaki unutmaya eğiliminin yaygınlaşması ve bu tür insanların öne çıkmalarıdır. Buna AKP de cemaat de dikkat etmelidir ve ahlaki boyutu unutup da ön plana çıkmaya başlayan zenginlere prim vermemeliler.”

Yukarıdaki satırlar Serdar Turgut’un *Habertürk* gazetesinde yayımlanan 14 Kasım tarihli “Gülen Cemaati ve AKP’yi bekleyen büyük tehlike” başlıklı yazısından. Son zamanlarda bu “ahlaklı kapitalizm” hususunda kalem oynatanların sayısında bir artış gözlemleniyor. Belli ki yansıttığı dindar görüntü ile kültürel kodları kadim TÜSİAD sermayesinden farklı olan yeni sermaye sınıfımız ilgileri gün geçtikçe daha çok üzerine çekiyor. Çekiyor ki, bu akılları verenler sadece Serdar Turgut ile sınırlı kalmıyor. Medyada yer edinmiş bir kesim bu yeni sermaye sınıfı için gönüllü danışmanlık ve ideologluk yapmaya azmetmiş durumda.

‘Ahlaklı Kapitalizm’ şeklinde ifade olunan oksimoronu şimdilik bir tarafa bırakarak bu gürbüzleşmekte olan yeni sermaye sınıfımızın bir robot resmini çizmeye çalışalım.

Yeni dindar zenginler

Müslüman kimliğinin serbet piyasa sisteminin aktörleri arasında bir tür kartvizit olarak öne çıkıp görünürlük kazanması sadece ülkemizle sınırlı olan bir fenomen değil. Esasen fenomen sadece bundan da ibaret değil. Bir bütün olarak İslam coğrafyası, sonu bir türlü kapitalizme varamayan toplumsal-kültürel ve iktisadî yapısından ötürü, kapitalist garp için günümüze değin kısmen bir “öteki” olarak kalmaya devam etmiştir. Gelgelelim, özellikle son 20-30 yıl içinde bu kendi gibi kalma durumunun parçalandığı bir tarihsel eşikteyiz. Reel Sosyalizm ile müsemma aşırı devletçi ve otoriter karşı kampın yıkılışıyla beraber

“Hür Dünya” ülkeleri ve dahil oldukları iktisadî yapı zincirlerinden boşanarak açamadığı kapıları açmaya, giremediği coğrafyalara girmeye başladı. İletişim sistemlerinin dünya insanları arasındaki işitsel, görsel ve kültürel bariyerleri kaldırmaya başlaması da bu yayılma sürecine ek bir ivme kazandırarak eşlik etti. Artık dünya, bir tür “küresel köy” olmuştur. Nicedir küresel kapitalist ilişkilerin tam nüfuz edemediği İslam coğrafyası ise artık vakumun içine çekilmeye, içermeye hazırdır. Küreselleşme çağında müslüman dünyanın geleneksel yaşam tarzları, içerdiği kültürel-ahlakî unsurlarla birlikte silikleşmekte, farklılıklar yerini küresel “aynı”lıklara bırakmaktadır. Karşı karşıya olunan, durdurulamazlık hissi uyandıran bir değişim sürecidir. Durdurulamazlık hissi tarafından ihata edilen Müslüman ise, çaresiz eski İslamcı paradigmasını tavan arasına kaldırarak değişime

dahil olur.

Bu değişimin amiral gemisinde piyasa mekanizmalarına (tabii ki yine bu değişimin ürünlerinden biri olarak) büyüyen aktörler olarak dahil olan Müslüman işadamları vardır. Tabii ki bu dahil oluş sürecinde Müslümanlar az da olsa kendi değer dünyalarından bir şeyleri yanlarında getirecektir ya da hiç yoktan “mış gibi” yapacaktır.

Bu davranış şekli ise genellikle temellük etme olarak kendini dışa vuracaktır. Coca Cola kafirlerin yenilmez markası ise dert etmeye gerek yok, Mecca Cola da bizim mahallenin medar-ı iftiharıdır. Moda dünyasında da artık sadece Paris’li seküler, teşhirci ve ahlaktan nasipsiz modacılar değil, nihayet biz de varızdır elhamdulillah! *Ala* ve *Hesna* gibi muhafazakâr moda dergileri bu uğurda çarpışmaya hazırdır.

Nitekim *Ala* dergisinin kurucuların-

dan Burak Biber kendilerine yöneltilen “kapitalizme abdest aldırma” eleştirilerine bu “dava bilinci” ile cevap verir: *“Saçma sapan, ama eğer kapitalist dünyaya abdest aldırıp namaza başlamaya vesile olabilecekse, Allaha şükürler olsun, cihat ediyoruz demektir.”*

Bu aynı zamanda, Müslümanların kavram dünyasında nasıl semantik oynamalar yapıldığının da bir göstergesidir. Artık Cihad ve hicap gibi İslamî kavramlar geleneksel bağlamlarından kopartılıp içleri boşaltılarak kendilerine tamamen yabancı bir dünyanın çağrışımları ile doldurulmuştur. Dışa açılan ve değişen, piyasa mekanizmalarının her yerde aynı olan oyunlarına dahil olan Müslüman, her şeyin İslamîsini icat etme hırsı ile artık piyasanın içinde “cihad etmektedir”.

Bu dışa açılma ve beraberindeki değişim süreci kendi içinde bir süreklilik ve kopuş ihtiva ediyor. Birikim modelleri, parçası olunan piyasa mekanizmaları, işçi-işveren ilişkileri, şirket ve işletme modelleri ve diğer unsurlar hemen hemen aynıdır. Yani kapitalizm aynı kapitalizmdir. Bu açıdan bir süreklilik

söz konusudur. Müslüman zenginlerin kendilerine has bağış kültürü bu aynı oluş durumunda anlamlı bir değişikliği ifade etmemektedir. Zira yoksulların tepkilerini eritmek için yapılan aynî ve nakdî aktarımlar yeni bir şey değildir; Avrupalı ve Amerikalı sermaye sınıflarının eskilerde “işçi aristokrasisi” yaratmış olan kaşarlanmış yönteminin adı bir kopyasından ibarettir.

Kopuş ise Müslüman kimliği ve İslam algısındadır. Tüccar peygamber anlatısı etrafında gelişen yeni refah teolojisinde “sosyal adalet” gibi bir kavrama yer yoktur. Bu Müslüman yeni zenginler de, tıpkı seküler sınıflar gibi “sosyal adalet” kavramına karşı aynı ölçüde allerji beslemektedir. Artık bu muhteremlerin zihninde “ılayı kelimetullah” yerine protestanvari bir bireysel başarı kültü vardır. Yine kendilerince cihad etmektedirler, ama artık feyiz kaynakları Mevdudi, Seyyid Kutub gibi klasik İslamcılığın inşacısı düşünürler yerine Amerikan işletme modelleri ve pazarlama teknikleri mucitleridir. Peki, bu metamorfoz geçirmiş İslamcı Müslümanların ahlaklı bir kapitalizm modeli

yaratmaları mümkün mü? “Hiç olmazsa kapitalizme ahlak getirirler” diye kendimizi avutabilir miyiz ?

Ahlaklı kapitalizm mümkün mü ?

Sanırım “siyah süt olur mu?” sorusu bu soruyla aynı frekanstadır. Mesela çölde ağaç büyümeyeceğini anlabilmek için derin bir botanik bilgisine sahip olmak gerekmez; sadece Allah vergisi bir ferasete sahip olmak yeterlidir. Yanlış bir sorunun doğru cevabı olamaz. Kapitalizm ontolojik olarak bu “ahlak” operasyonuna imkân vermemektedir. Varoluşunun içsel mantığında ve gelişim serüveninde derin bir ahlaksızlık bulunan bu sistem bazı kuldan utanmaz liberallerin ifade ettiği gibi masum bir olgu değildir.

Elbette, İslam meşru yollardan zenginleşmeye karşı olan, ticarî faaliyetleri şeytanlaştıran bir din değildir. Ama ne kapitalizm ticarete indirgenebilir, ne de ona has olan birikim modellerinin 7. yüzyılın dünyasındakilerle bir alakası vardır. Zaman ve zemin çok farklıdır. İlkesel olarak İslam için zenginleşmenin ne yolla olduğu ve bireyin zenginliğinin hacmi birer sorunsaldır. Ellerinde ülke bütçelerine denk sermayeler birikmiş muazzam zenginlerin olduğu bugünün dünyasında daha ciddi bir sorunsaldır. Zira Allah Teala, hadsiz hesapsız bir zenginleşmeye ve bu zenginleşmenin sınıfsal uçurumları derinleştirmesine müsaade etmemektedir:

“Allah’ın o (fethedilen) şehir halkından Resûlü’ne verdiği fey, Allah’a, Resûl’e, (ve Resûl’e) yakın akrabahğı olanlara, yetimlere, yoksullara ve yolda kalmışlara aittir. Öyle ki (bu mallar ve servet) sizden zengin olanlar arasında dönüp dolaşan bir devlet olmasın.” (Haşr Suresi, 7. ayet)

Yani İslam’a göre zenginleşme sınırları çizilebilen, kamu yararı için müdahale edilebilen bir olgudur. Kapitalizm ise, ülkelere göre kısmî farklılıklar oluşturan bütün varyantlarıyla aynı değişmez ilke üzerinde yükselir: Sermayenin dokunulmazlığı. Devletçi kapitalist modellerde de devlet, sermayenin büyüme sürecinin sınırlayıcısı değil bilakis yardımcı ve aracı olmuştur. Ülkemizin devlet eliyle özenle yetiştirilmiş olan TÜSİADcı kadim sermaye sınıfı buna bir örnektir. Yeni dindar zenginlerimiz de yine devletin başındaki iktidar partisinin sunduğu imkânlardan (dolayısıyla devletten) faydalanmayı ihmal etmemektedir. Onlar da tıpkı diğer patronlar gibi sendikal haklara

karşı tahammülsüzdür. Onlar da taşeron zulmüne ortak olmaktadır. Onlar da kendi bankalarını kurmakta, ‘faizsiz bankacılık’ adı altında aynı finansal ağın parçası olmaktadır.

Hasılı, değişen bir şey yoktur. Yeni dindar zenginlerimiz de doğal olarak seküler sınıflarlarıyla aynı sınıfsal eğilimleri ve refleksleri taşımaktadır. Peki, biz onlara ahlaklı bir kapitalizm kuracaklar ümidiyle minnet mi etmeliyiz? Şüphesiz bu minnette bulunanlar varsa, büyük bir yanılmanın küçük kurbanları durumundalar.

İmkânsızlık yanılsaması

Basılı ve görsel medyaya bir göz gezdirin. Bize sunulan mümkünler dünyasında, eskinin mümkünatı olmayan, çoğunluğu bilimkurgu eserlerinde işlenmiş çok şey var. Milyon dolarlara sahip bir zenginseniz uzay seyahati yapabilirsiniz örneğin. Ya da estetik ameliyatlara gençleşebilirsiniz. Hatta biogenetik ilahları tarafından ölümsüzleştirilebilirsiniz bile. Lakin bize ölümsüzlüğü vaad edebilecek kadar imkansız hayal edilenlere karşı cüretkâr olanlar, iş toplumsal ve iktisadi alana geldiğinde tam tersi bir tutum ortaya koyarlar. Zenginlere biraz daha fazla vergilendirmekten mi dem vurdunuz, “Mümkünü yok” derler, “sonra serbest rekabetin hali nice olur”. Devletin sağlık gibi en temel bir insan hakkını ücretsiz hale getirmesini mi istediniz, “O ne biçim şey öyle” derler, “devlet küçülmelidir, onu da piyasa aktörleri halleder”. Başka bir sistem istiyor ve kapitalizme karşı mısınız, o ise zaten ham bir hayalden ibaret. Ölümsüzlük bile mümkün, ama kapitalizmden kurtulmak mümkün değil!

Medya olanakları ile algıları manipüle eden sistemin sahipleri açık ki alternatif arayışlarına karşı psikolojik bir harekât yürütmektedir. Zira kapitalizm, sermayenin dokunulmazlığından taviz veremez. Sermayenin dokunulmazlığı ortadan kalktığı anda, piyasa aktörleri zenginleşme biçimlerinin kamu çıkarı için sıkı bir şekilde denetleneceğini ve bu zenginleşmenin haddinden fazlaştığı noktada neşter yiyeceğini çok iyi bilmektedir. Zaten bu hırsırları değil mi onları iklim felaketine rağmen bile milim değişmekten alıkoyan?

İnsanlık ise bu haddi aşmış bir avuç azınlığın lütfunu beklemeye yükümlü değil. Ne kapitalizm alternatifsiz, ne de biz çaresiziz. ▼

Yeni dindar zenginlerimiz de doğal olarak seküler sınıflarlarıyla aynı sınıfsal eğilimleri ve refleksleri taşımaktadır. Peki, biz onlara ahlaklı bir kapitalizm kuracaklar ümidiyle minnet mi etmeliyiz? Şüphesiz bu minnette bulunanlar varsa, büyük bir yanılmanın küçük kurbanları durumundalar.

"DESPOTİZME KARŞI OMUZ OMUZA"

Marx ve Weber'de Doğu Toplamları

Lütfi Sunar

Herhangi bir sosyoloji tarihi kitabını açan birisi Marx ve Weber'in sosyolojinin iki karşıt ucu olarak konumlandırıldığını görür. Özellikle Weber'in Marx'ın karşısına konumlandırılması ve Marksizm'e bir cevap olarak sunulması sosyolojik teoride önemli bir yere sahiptir.

Ancak Marx ve Weber'in sosyolojilerinin esas amacı bu karşıtlık ekseninde anlaşılamaz. Zira karşıtlık tezleri onların siyasî düzlemde farklılaşan bakış açılarını odağa taşır. Marx ile Weber'in sosyolojik çözümlerlerinin esas amacı modern toplumun gelişiminin ve karakterinin açıklanmasıdır. Bu açıklama sürecinde Doğu toplumlarına dair incelemeler her ikisinde de önemli bir konumdadır. Onlar, Şarkiyatçı incelemelerin kendilerine sağladığı imkânlar çerçevesinde, Antik Yunan'dan beri Batı'da Doğu'yu tanımlarken başvurulan despotizm tezlerini merkeze alarak Doğu toplumları üzerinden Batı'yı tanımlamaya çalışmıştır.

Şark despotizmi

Marx'ın toplum çözümlemesi üretim biçimlerinin toplum biçimlerini belirlediği fikri etrafında şekillenir. Ona göre insanlık tarihinin gelişiminin temelinde iktisadî alanda gerçekleşen değişimler bulunmaktadır. Siyasî, sosyal ve hukukî alanlardaki değişimler bunların birer yansımasıdır. Marx, bu çerçevede insanlık tarihinde dört üretim biçimi temelinde dört toplum biçiminin ortaya çıktığını düşünmektedir. Batı toplumlarını başlangıçtan itibaren değişen ve gelişen Antik üretim biçimi, Feodal üretim biçimi ve Kapitalist üretim biçimi çerçevesinde incelerken, Doğu toplumlarını tarih boyunca değişmeden gelen Asya tipi üretim tarzı çerçevesinde ele almıştır. Kendinden önceki toplum

Marx ile Weber'in sosyolojik çözümlemelerinin esas amacı modern toplumun gelişiminin ve karakterinin açıklanmasıdır. Bu açıklama sürecinde Doğu toplumlarına dair incelemeler her ikisinde de önemli bir konumdadır.

tasniflerinden daha radikal bir biçimde Doğu toplumlarını tarihsel gelişmeden dışlayan bu açıklama biçimi ilerlemeci bir tarih görüşü üzerine temellenmektedir. Marx'a göre, insanlığın doğa üzerinde egemenlik tesisi ve böylece ilerlemiş toplumsal biçimler kurmasına yol açan dinamik Batılı üretim biçimleri karşısında Doğulu üretim biçimi durağandır ve tarihsel bir değişim imkânından, dolayısıyla bir tarihten yoksundur.

Marx, Doğu toplumlarına dair incelemelerini dönemin sınırlı ve zayıf şarkiyatçı kaynaklarından hareketle yapmıştır. Bu çerçevede Marx'ın temel tezi Aydınlanma döneminden beri Doğu toplumlarının açıklanmasında yoğun bir biçimde kullanılan 'şark despotizmi' tezleri çerçevesinde oluşmuştur. Ona göre coğrafi şartlar sebebiyle toprakta sulama ve büyük bayındırlık hizmetlerinin görülmesi ihtiyacı Doğu toplumlarında despotik devletin mutlak egemenliği ile neticelenmiştir. Bu hizmetlerin görülmesi karşısında mülkiyet despota aittir. Özel mülkiyet olmadığı için tarihsel değişimin dinamiğini sağlayan toplumsal sınıflar oluşmamıştır. Böylece durağan bir toplum biçimi ortaya çıkmıştır.

Marx'ın Doğu toplumları hakkındaki bu incelemesinin iki amacı vardır. Bunlardan ilki muhtemel bir Avrupa devrimini etkilemesi bakımından Doğu toplumlarındaki gelişmelerin ele alınmasıdır. Bu çerçevede Marx, Hindistan, Çin, Rusya ya da Osmanlı'daki herhangi bir gelişmeyle bunun Avrupa dengelerine etkisi bakımından ilgilenmiştir. Marx'a göre insanlığın geleceği açısından esas önemli gelişmeler modern toplumda gerçekleşmektedir. Diğerleri ise ancak onu etkiledikleri oranda dikkate ve incelemeye değerdir.

Marx'ın Doğu toplumlarına dair çözümlemelerinin esas amacı modern

topluma dair açıklamalarında ihtiyaç duyduğu karşıt modeli kurmaktır. Her toplumsal biçimin öncekinin rahminde olgunlaştığı düşüncesi ile Marx kapitalizmin incelenmesinden hareketle Doğu toplumlarını modern topluma attettikleriyle zıt özelliklerle donatmıştır. Böylece Marx dönemin düşüncesine paralel bir biçimde moderniteyi açıklamak için Doğu'yu araçsal bir biçimde kullanmaktadır.

Akılclılaşma

Marx'ın karşıt bir model oluşturmak maksadıyla yaptığı bu sınırlı incelemelere karşın, Weber, "yalnızca Batı'da, evrensel bir anlamlılık ve ampirik geçerliliğe sahip gelişmenin tarihsel çizgisi"ni belirleyen kültürel olguları açıklamak üzere çok boyutlu bir şekilde Batı dışı uygarlıkların incelemesine girişmiştir. Çin, Hint ve Antik Mezopotamya toplumları hakkındaki müstakil incelemelerini değişik yerlerde İslam toplumları hakkındaki değerlendirmeleri tamamlamaktadır.

Çok geniş zaman dilimi ve coğrafyadaki bir karşılaştırmayı gerçekleştirebilmek için Weber eksene alınabilecek temel özellikler belirlemiştir. Batı'nın belirleyeni ve ayırt edeni olarak akılclılaşmayı ve Doğu'nun belirleyeni ve ayırt edeni olarak da şark despotizmi tezleri etrafında geliştirdiği patrimonyalizmi eksene almaktadır. Ona göre, Batı toplumlarında Yunan, Roma, Yahudilik ve Hristiyanlığın münhasır özelliklerinden kaynaklanan ve diğerlerinde görülmeyen bir akılclılaşma söz konusudur. Şartların seçmeci bileşiminin bir neticesi olan bu akılclılaşma Batı dışında mevcut değildir.

Doğu'da değişik alanlarda daha ileri düzeyde akılclılaşmalar gerçekleşse de, bu gelişmeler ya başka

etkenlerce durdurulmuş ya da Batı'daki gibi bir bileşim meydana getirmemiştir. Zira, Doğu toplumlarında coğrafi şartlara bağlı olarak ortaya çıkan yapay sulamaya dayalı tarım yapma ihtiyacı ile oluşan merkezî siyasî aygıtın getirdiği bürokratikleşme, patrimonyalizmi doğurmuştur. Kendisinden sonraki tüm gelişmeleri etkileyen patrimonyalizm, Doğu'yu tüm akılclılaşma imkânlarından mahrum bırakmıştır. Böylece Weber, akılclılaşma ve patrimonyalizm etrafında birbirine zıt iki ideal tip formüle etmiş ve bunların karşılaştırması ile Batı'nın benzersizliğini ifade etmiştir.

Modernite inancı

Weber'i bu geniş kapsamlı karşılaştırmalara yönelten etken dönemin kültürel dünyasında moderniteye karşı oluşan inanç kaybıyla mücadele isteğidir. 20. yüzyılın ilk on yılı biterken sanatçılardan başlayarak entelektüel ortamlarda Nietzscheci bir kötümserlik ve moderniteye karşı bir inanç kaybı yaygınlaşmaktadır. Moderniteye olan inancı tazelemek amacıyla modern toplum biçiminin benzersizliğini ve dünya-tarihsel konumunu göstermeyi kendisine temel görev addettiğini dile getiren Weber, bunu gerçekleştirmek üzere akılclılaşmanın neden Batı dışı toplumlarda meydana çıkmadığı sorusu etrafında Doğu toplumlarını incelemiştir.

Sorunun bu olumsuz karakteri onun yaklaşımını belirlemiştir. Seçmeci bir şekilde kendi delillerini oluşturarak modern toplum biçiminin temeli olan akılclılaşmanın sadece Batı'da ortaya çıktığını ve modern toplumun biricikliğini göstermeye çabalamıştır.

Doğu'lu öteki

Marx ve Weber'in Doğu toplumlarına yaklaşımlarının bu kısa çözümlemesi dahi onların sosyolojinin iki kutbu olarak konumlandırılmayacaklarını gösterir. Marx ile Weber'in sosyolojilerinin esas meselesi modern Batı toplum biçimini açıklamaktır. Modern toplumun gelişimine dair farklı açıklamalara ve geleceğine dair farklı bakış açısına sahip olsalar da ona biçtikleri tarihsel rol benzerdir. İnsanlığın kendisini gerçekleştirme imkânını Doğu toplumlarının tarihsel konumunun gözden düşürülmesi aracılığıyla modern Batı toplumlarına tahsis ederek Antik Yunan'dan itibaren kendisini Doğu'lu öteki üzerinden tanımlayan Batı geleneği içerisinde yerlerini almaktadırlar. ▼

ADOLFO KAMINSKY

“Uyumaya bile vaktim yoktu. Uykum geldiğinde, bu bir saatlik kaybın 30 çocuğun yaşamına mal olacağını düşünüyordum!”

Atilla Dirim

Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nı konu eden filmlerde sık sık birtakım atölyelerde ellerinde büyüteçlerle, mikroskoplara harı harıl çalışan insanlar görülür. Kimi sahte Nazi evrakları hazırlar, kimi sahte para, kimi kurşundan harf veya mühür döker, kimi de sahte vergi levhası. Bu insanların yaptıkları işler kusursuzdur, filmde seyredince insan gerçek hayatta bu kadar kusursuz işlerin çıkartılması asla mümkün olamaz diye düşünür.

Oysa bu insanlar gerçek hayatta da varlar, gerçekten de kusursuz işler çıkartırlar. Faşizme karşı mücadelenin adsız kahramanlarından olan Adolfo Kaminsky, hazırladığı sahte belgelerle binlerce insanın hayatını kurtardı. İkinci Dünya Savaşı'nda Fransa'da Résistance örgütünün bir üyesi olarak Nazilere karşı mücadele etti. Bu sırada belki eline silah almadı, fakat hazırladığı sahte evraklarla özellikle Nazilerin elinden kaçırılmaya çalışılan Yahudi çocuklarına yeni kimlikler kazandırdı. Savaşın sonra “sıradan” bir hayat sürmek için köşesine çekilmeyi aklından bile geçirmedi, dünyanın her yerinde zulüm görenlere ve devrimcilere, sahte pasaportlar ve kimlik belgeleri hazırlamaya devam etti.

Adolfo 1925 yılında Rus Yahudisi terzi bir babanın ve pogromlardan kaçan bir annenin çocuğu olarak Arjantin'de dünyaya geldi. Babası Fransa'nın insan haklarını tam olarak uygulayan bir ülke olduğunu düşünüyordu, bu yüzden 1932'de Paris'e göç ettiler.

Burada huzur içinde yaşayan Kaminsky ailesi, 1938'de Normandiya'ya, Vire şehrindeki bir akrabanın evine taşındı. O dönemde 13 yaşlarında olan Adolfo, okul gazetesinin matbaa işlerini üstlenmişti. Tipografi, gravürler, kâğıt türleri en çok ilgilendiği konulardı.

Renklerin sırları

Adolfo ressam olmak istiyordu, ama ailesi ileride aç kalacağı gerekçesiyle buna izin vermedi. Hatta kendinden büyük olan ağabeyi, yapmış olduğu çizim ve resimleri yırtıp attı. Bunun

üzerine 14-15 yaşlarındaki Adolfo kimya deneyleriyle ilgilenmeye başladı. Laktik asidin bazı mürekkep türlerini görünmez yapabildiğini fark edince çok heyecanlandı. Bir boya ustasının yanında çalışmaya başladı; renklerin sırlarını keşfetmesinin yanı sıra sabunlar ve mumlar üretti, işlenmemiş ham tuzun nasıl sofraya tuzu haline dönüştürüleceğini öğrendi. Bütün bunları ücretsiz olarak etrafına dağıtıyordu.

Almanlar 1940 yazında Fransa'yı işgal ettiklerinde, Kaminsky ailesinin hayatı bir anda kökten değişti. Naziler Adolfo'nun annesini hareket halindeki bir trenin penceresinden aşağı attı. İki yıl sonra kapısını çalan bir Résistance üyesi, 17 yaşındaki Adolfo'ya sabun, mum ve sofraya tuzu üretmekten daha tehlikeli görevler üstlenmek isteyip istemediğini sordu. Adolfo buna dünden hazırdu.

Böylece Résistance'ın saflarında sabotaj eylemlerine başlayan Adolfo, annesinin ölümünden sonra içine düştüğü derin çukurdan yavaş yavaş çıkmaya başladı. Kendisini iyi hissetmesinin yanı sıra, içi gurur doluydu: O artık bir direnişçiydi.

En küçük hata ölüm demek

Adolfo, babası ve kardeşleri 1943 yazında yakayı ele verdi ve Gestapo tarafından tutuklanarak Paris yakınlarındaki Drancy Toplama Kampı'na götürüldüler. Buradan her gün binlerce Yahudi trenlere doldurularak Auschwitz'e gönderiliyordu. Ancak Kaminsky ailesi Arjantin vatandaşlarıydı. Arjantin konsolosunun araya girmesiyle üç ay sonra Drancy'den serbest bırakıldılar. Résistance bir kez daha Adolfo ile ilişki kurdu. Bu kez bir matbaada görevlendirildi.

Adolfo, hayatı boyunca sürececek olan sahte evrak hazırlama faaliyetlerine başladı: “Küçük bir tavan arasında beş kişi çalışıyorduk. İçerisi cayır cayır yanıyordu ve kimyasalların zehirli kokuları ciğerlerimizi söküyordu. Her gün yüzlerce sahte evrak hazırlıyordum. Uyumaya bile vaktim yoktu. Uykum geldiğinde, bu bir saatlik kaybın 30 çocuğun yaşamına mal olacağını düşünüyordum!”

Adolfo Kaminsky

Sahte evrak hazırlamak özen ve dikkat gerektiriyordu. Kâğıdın kalitesi, filigran özellikleri, fotoğraflardaki damganın yapısı gibi ayrıntılardan birine bile gereken önemin verilmemesi, evrak sahibinin ölümü anlamına gelebiliyordu.

Bir defasında bir görev az kalsın felaketle sonuçlanacaktı. Fransa'nın kurtarılmasından sonra, savaş Almanya topraklarında devam ediyordu. Résistance'ın paraşütçülerinin düşman hatlarının arkasına indirilmesi gerekiyordu. Almanya topraklarında kullanabilmeleri için sahte kimlik belgeleri de hazırlanmıştı. Ancak Adolfo, orijinal bir Alman belgesinin üzerindeki büyük kırmızı “GEÇERSİZ” ibaresini (Almanca bilmediği için) özenle kopyalayarak, hazırladığı sahte belgelerin üzerine uyguladı. Evrakları teslim almaya gelen kişinin durumu fark etmesi, büyük bir felaketi son anda önledi.

Patlamayan bomba

Adolfo çalıştığı teşkilat birimlerinde sadece sahte evrak hazırlamakla görevli değildi, aynı zamanda çift tabanlı çanta, fotoğraf ve film hazırlamak gibi teknik işler de yapıyordu. Hemen her sorun için bir çözüm üretebiliyordu. Savaşın sonra Filistin'e göçmen taşıyan bir örgüt için sahte evrak hazırladı. Günün birinde ondan İngiltere Dışişleri Bakanı Ernest Bevin'i öldürecek bir bomba hazırlamasını istediler. Adolfo görevi kabul etti, ancak hazırladığı bomba patlamadı. “Bir insanın ölümünün yükünü taşımak istemiyordum. Bu yüzden ateşleme

mekanizmasını bombayı patlatmayacak şekilde tasarladım.”

Adolfo, 1948'de İsrail devletinin kurulmasını coşkuyla karşılayanlar arasında bulunmuyordu. Bu devlet, bir Yahudi devletinden beklediği şey değildi. Kurulan devletin din ağırlıklı olması ve vatandaşlarının yarısını ikinci sınıf insana indirgemesi onu dehşete düşürmüştü.

Hiç para kabul etmedi

Adolfo 1960'lı yılların başında yeteneğini Cezayir'in bağımsızlık savaşında FLN'nin hizmetine sundu. Daha sonra Belçika'ya geçerek burada uzun süre yeraltında yaşadı ve Güney Amerika'daki özgürlük hareketlerinin savaşçılarına, Güney Afrika'daki Apartheid rejiminin, Yunanistan'ın askerî cuntasının, İspanya ve Portekiz faşizminin kurbanlarına sahte evraklar hazırlamayı sürdürdü. Amerika'da Vietnam savaşına katılmak istemeyen savaş karşıtları için bile sahte evraklar hazırladı.

Bugün 85 yaşında olan Kaminsky, yaptığı bütün bu işler karşılığında tek kuruş para almadı. Faaliyetlerini yıllarca sürdürdüğü dikkate alınırsa, hayatını zengin bir insan olarak geçirmedeği anlaşılabilir. Neden böyle yaptığı sorulduğunda verdiği cevap çok açıktı: “Bunu yapmam mümkün değildi. Hizmetlerim karşılığında para alsaydım, kendimi paralı bir asker gibi hissedirdim. Bu da en büyük servetim olan özgürlüğümü kaybetmem anlamına gelirdi!” ▼

BİR MİLLET UYURKEN RÜYASINDA NE GÖRÜR?

Türklük vurgusu artıyor, tek tip bir müzikal kültür bu ülkenin imha edilmiş ruhlarının pahasına devlet eliyle besleniyor, tekelleşiyor, kanserleşiyordu.

Tolga Tüzün

Lev Kreft, sanat ve siyaset ilişkisinden ve tarihsel modellerinden söz ederken sanatın ulus inşası ile ilişkisinin tohumlarının XVII yüzyılda atıldığını söyler.

Fransa'da XIV Louis'nin hükümdarlığı sırasında ulus-devlete hizmet edecek en önemli kurumların temelleri atılmıştı: Kral'a bağlı sürekli bir orduyla temin edilen şiddet tekeli, merkezî bir idarî yapı, soyluları da denetimi altına alacak bir vergi sistemi, yükselen yeni burjuva sınıfının mallarının dolaşımını ve iletişimini kolaylaştıran bir ulaşım ağı ve en önemlisi merkezî bir biçimde denetlenen bir ulusal kimlik inşası.

Kardinal Richelieu tarafından kurulan Fransız Akademisi'nin amacı "modern dillerin en mükemmeli" olan Fransızca'yı bütünleştirmek, standartlaştırmak ve arındırmaktı. XIV Louis zamanında giderek etki alanını sanata doğru geliştiren Akademi, "soylu" ve "ince" beğeniye kurallara bağlayarak Descartes'ın duyuşal hazları dışladığı Aklın yeni paradigma-sında Fransız sanatına yer açtı. Ayrıca kendine model olarak Antik Yunan ve Roma'yı almış olan bir ulusun sanatının en mükemmel olması mümkün olmadığından, kuramsal tartışmalar sonucunda yeni olanın daha iyi olduğu sonucuna varıldı. Modern beğeni kronolojik üstünlüğünü *estetik doğru* ve *iyi* olarak ilan ediyordu.

Fransız sanatının mükemmelliği

Merkezî sanat çevrelerinde yaşanan tartışmalar, yararlı olan sanatlar ve saf, ince beğeniye dayalı sanatlar ayrımı ile sonuçlandı. Bu ince beğenin ölçütü ise *güzellik* oldu: *a priori* olarak saf olanın üstün geldiği bu estetik yargı evreninin kuralları Fransız Akademisi tarafından belirleniyor ve sanatın estetik kategorileri hiyerarşik olarak tanımlanmaya başlıyordu.

Üst tarafında Fransızlığın mükemmelliğini yansıtan elit hazlar, aşağı tarafında seviyesiz, bayağı hazların bulunduğu piramidin doğal sonucu, o ulusun estetik yargılarına ancak belli bir kurallar bütününe riayet eden sanat eserlerinin hitap etmesi ve saf güzellikten haz etmeyenlerin estetik yargıda bulunmalarının önünün alınması oldu. Ulusun ve devletin estetik koruyucusu olarak denetim görevini Akademi üstleniyor, tarih 'Güzel Sanatlar' kavramıyla tanıyor, 'yüksek sanat' ve 'alçak sanat' ayrımı Fransız kimliğine bitleştirilerek Modern Fransız devleti Fransız ulusunu kuruyordu. Damıtılan bir Fransızlıktan sözetmek mümkün: Devletin eliyle örgütlenen bir Fransız ideali, Fransız sanatının mükemmelliğini temsil ediyordu.

Aynı yüzyıllarda Fransızlarda ulus kavramı, aristokrasinin ısrarıyla kan bağı ve doğum ilişkisiyle etnisite üzerinden kurulurken, aynı topraklarda yanyana yaşayan insanların bir ulus

oluşturabileceğine dair yeni fikirler de ortaya çıkmaya başladı. Özellikle siyasî rejimde giderek güç sahibi olan burjuva sınıfı, Fransızlığın sadece yönetici elitin sahip olduğu bir öncelik olduğu fikrine karşı çıkıyor ve Aydınlanma felsefecilerinin eliyle, bir ülkede yaşayan halkların tamamının ulusu oluşturduğu ve bu halkların siyasal sisteme katılımının evrensel bir hak olduğu fikrini yayıyordu.

Mutlakiyetin zayıflaması ve Fransız devrimiyle çökmesi bu modeli tarihten silmedi. Aksine, bir modern devlet kurmak isteyen diğer ülkeler önce etrafına bir devlet inşa edecekleri bir ulus ideali kurmak için Fransız modelinden etkilendi. Sanatı -ve tabii ki tarihi, bilimi, toplumsal ilişki örüntülerini- ulaşmak istedikleri ulus hayalinin bir temsili olarak, modern kurumlarının eksikliğini bazen telafi bazen ikame edecek şekilde kullandılar. Sanat artık sadece yukardan aşağı denetlenmesi gereken bir olgu değil, devletin boşluğunu estetik bir temsil olarak dolduran bir kurguya dönüştü.

Alman etnik mitolojisi

Napolyon'un ordularıyla sınırlarından içeri girdiğini gören Almanlar, aynı topraklar üzerinde yaşayan bireylerin gönüllü birlikteliğinden oluşan bir ulus kavramından ziyade Fransız aristokratlarının etnik ulus kavramının -ortak lisan, tarih, adetler, köken- kendileri için daha faydalı olacağını sezdi.

Alman romantizminin kökenlerinde Aydınlanma'nın ve modernliğin gündelik yaşamdan ve sanattan izole ettiği "efsunun" geri kazanılması olduğu kadar, Aydınlanma'nın, ülkesini işgal etmekte olan ordunun ruhu olduğunu gören ve buna karşı Alman etnik mitolojisi üzerinden tarihini yeniden yazan/hayal eden aydınların tepkisel birliği vardır.

XIX yüzyılın başında ortaya çıkan *Völkish* hareketi, romantik bir folklor ve etnik halk tanımından yola çıkarak toprağa, yerel tarihe, Almanlık mirasına bağlılık üzerinden kendini kuran bir inanç ve düşünce sistemine dönüşür. "Halk" mekânsal bir paylaşımı tarihsel bir soy ortaklığı üzerinden ifade eden mitolojik bir göndermeye dönüşürken siyasî vasıflarının çoğunu da kaybeder: Bu sayede hem sağ hem sol siyasî akımlar bu içi boşaltılmış halk kavramını kendilerine maledecekler, sağ açgözlü ve "modern" bir elitin antitezi olarak, sol ise proleterya ile özdeş olarak kullanacaktır. XIX yüzyılın sonuna gelindiğinde etnik köken ve dil, ulusçuluğun ana unsurları olur ve bunların tanımı, yaygınlaştırılması ve denetimi ulus-devletin en temel özelliği haline gelir.

"Sınıfsız, ayrıcalıksız"

Ulusalcı akımlar XIX yüzyıl ortalarından İkinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar sanatta çeşitli şekillerde ortaya çıkacaktır. Müzikte Rus Beşleri olarak anılan Balakirev, Cui, Mussorgsky,

Rimsky-Korsakov, Borodin; Polonya'da Chopin; Çekoslavakya'da Smetana, Dvořák, Janáček; Norveç'de Grieg; Finlandiya'da Sibelius; İspanya'da Granados, Albeniz; İngiltere'de Elgar, Vaughan Williams; ABD'de Copland, Ives... Müzikte ulusalcılık folklorik temaların melodik malzeme olarak kullanılmasıyla; bunların egemen müzikal üsluplara "yedirlerek" halkçı/ulusalcı duygu ve düşüncelerin dinleyicilere aktarılması olarak tanımlanabilir. Bu sayede kendi etnik kökenlerinden gurur duyan dinleyici alışık olduğu yerel malzemenin dolayımı ile "evrensel müzikal kültürle" bağ kurabilecek, anlamlandırabilecek ve özümseyecektir. Halk ile bir olacak, kendisini bu homojen, "sınıfsız, ayrıcalıksız" bütünün içinde gönüllü olarak eritecektir.

Yirminci Yüzyılda Halkçılık adlı kitaplarında Daniele Albertazzi ve Duncan McDonnell'in halkçılığı "erdemli ve homojen bir halkı haklarından, değerlerinden, refahlarından, kimliklerinden ve seslerinden mahrum eden-ya da etmeye çalışan- elit bir tabaka ve tehlikeli 'ötekilerle' kafa kafaya getiren bir ideoloji" olarak tanımlamaları anlamlıdır. Tahmin ettiğiniz gibi halkçılık kendini etnik/dinsel birlik üzerine kuran bir sisteme dönüştüğü anda ırk mefhumunun etrafında kurgulanan toplumsal, siyasal ve kültürel model ile özdeşleşecektir. Goebels, 1918 Alman devrimi sonrasında "*halkı sokağa çıkarmak için gereken gücü anlayabildikleri anda siyasal iktidara ele geçireceklerini*" öngörür.

Hitler *Kavgam*'da "Nasyonal Sosyalist hareket halkçıdır (*Völkish*); halkçı düşünceler Nasyonal Sosyalisttir" diyecektir. Halkı sokağa çıkarmak için, vatanın elden gidiyor olduğunu bağırırken, bir yandan da vatanın elde olmasının ne anlama geldiğini, vatanın sahiplerinin kimler olduğunu anlatmak gerekir.

Yukarıda isimleri geçen bestecilerle Romantik dönemin ikon bestecisi Richard Wagner arasındaki önemli fark budur: Wagner folklorik bir malzeme kullanmaz, yepyeni bir Alman folkloru yaratır. Fantazmagorik, mitolojik bir Alman idealidir Wagner'ın yapıtı. Kuzeyin masalları, mitleri ile Hristiyan, pagan, Uzak Doğu dinsel anlatılarının tekinsiz bir karışımıdır. Halk ile etnik/dinsel ulusu aynı toprağın üzerinde birbirine geçirmeye başladığınızda, tarihinizi yeniden yazdığınızda, mitolojinizi sıfırdan kurduğunuzda tanımlamış olduğunuz ulusa uymayan, o mitolojik örtünün üstünü örtemediği bir halk "artığı" ile kalakalırsınız. Ulustan artakalan bu "artık" halk, geri doğru kök saldirttiğiniz ulusunuzun varlığını tehdit eden, yeni kimliğinizin "ötekisine" çok çabuk dönüşür. Yahudiler Wagner'ın kurduğu mitsel anlatının ötekileri olmuştur, Büyük Alman Irkının Ötekileri.

Babadan kalma yöntemler

Bu ötekilerle nasıl başa çıkacağınız siyasal projenize göre değişir; 1870'te asimilasyonla ulusal "bütünlüğünü" sağladığını düşünen Almanya için bu

proje 70 sene içinde soykırıma evrildi. Alman ulus birliği projesini yere göğe koyamayan Ziya Gökalp ve ardılarının projesi Osmanlı'nın içinde gizli kalmış Türk unsurların kazılıp ortaya çıkarılması ve uluslararası standartlarla harmanlanarak yeni medeniyetin esaslarını oluşturmaları idi. Bu unsurlar kazılıp çıkarılırken ortaya çıkan hafriyatın tasfiyesi, yani halk "artıklarının" ne yapılacağı, Ziya Gökalp 1923'de *Türkçülüğün Esasları*'nı yayınladığında artık bir sorun teşkil etmiyordu. Türk ulusalcıları yeni cumhuriyetlerine açık ara farkla başlıyordu: 1915 Ermeni soykırımı, Yahudilerin, Süryanilerin, Rumların ve diğer gayrimüslim halkların yüzyıllardır yaşadıkları yurtlarından sürülmeleri ortada "artık" falan bırakmayacaktı. 1913 Balkan Harbi öncesi Anadolu'da esamesi bile okunmayan Türk kimliğinin etrafında önce bir devlet, sonra bir ulus kurma projesi nispeten sorunsuz geçecek, süreçte ortaya çıkan pürüzler (mesele eşit haklar söz verilerek projeye dahil edilen Kürdistan halkı) Dersim'de babadan kalma yöntemlerle halledilecekti.

Türk modern devleti sanat alanında kendini kurarken bu arka planın gölgesi her atılıma, her yaratıma düşüyordu. Köy Enstitüleri'nden konservatuarlara, müzikallerden operalara Türklük vurgusu giderek artıyor, tek tip ve çok sıkıcı bir müzikal kültür bu ülkenin imha edilmiş ruhlarının pasına devlet eliyle besleniyor, tekelleşiyor, kanserleşiyordu.

Yeni cumhuriyetin doğal ideoloğu olarak Ziya Gökalp ve ardıları, Osmanlı'nın zengin müzik külliyyatını Bizans Müziği olarak tasfiye ediyor ve hatta bir ara Cumhuriyet'in altın çocuklarından Cemal Reşit Rey'in *Lüküs Hayat* operetindeki bazı şarkılar fazla "alaturka" bulunarak sansür ediliyordu. Alaturka karşıtlığı yeni cumhuriyet elitinin tanımlayıcı özelliklerinden biri oluyordu.

İronik olan durum, aslında halkçılığın kökenlerinde yatan "kozmetik" modernleşme karşıtlığı, "efsununu kaybetmiş" rasyonel bir dünyadaki rahatsızlık, tam da kendini halkçı olarak tanımlayan yeni elitin eliyle bastırılıyor, üstü örtülüyor, yokmuş gibi yapılıyordu. Recaizade Ekrem'in 1896 *Araba Sevdası* adlı romanda yarattığı Bihruz Bey karakteri yeni elitin doğal karakteri haline geliyor, *alaturka olan herşey ancak Türkleştirilerek* bu ülkenin kültür hayatında bir yer buluyordu. Cumhuriyet'in sahiplerinin "biz"i, aynı Wagner'ın mitlelerinin yaratmaya çalıştığı gibi hayalî bir "biz"di. Derin bir hipnoz halinde, sayıklama ile esrime hali arasında nüfuz edilebilen, rasyonel bir söylemiş gibi yaparken aslında sadece bilinçdışında çalışan bir *biz*. Kürtler yokmuş gibi, Ermeni soykırımı olmamış gibi, her ay onlarca kadın öldürülmüyormuş gibi, eşcinseller, transseksüeller, travestiler yokmuş gibi, dünya giderek ısınmıyormuş gibi, kapitalist sistem ve liberal demokrasiden başka bir alternatifimiz yokmuş gibi yapan bir *biz*... ▼

Lüküs Hayat opereti

Türk kimliğinin etrafında önce bir devlet, sonra bir ulus kurma projesi nispeten sorunsuz geçecek, süreçte ortaya çıkan pürüzler babadan kalma yöntemlerle halledilecekti.

BA-TI-LI/ KA-DIN-LAR/ YAL-NIZ/ DE-ĞİL-DİR!

**Peki Doğulu kadının
gelişme kıstası olan 'Batılı
kadın'ın bir tanımını
yapmak istesek, nereden
başlamak gerek?**

Nağihan Haliloğlu

Avrupa ve Amerikan üniversitele-
rinin antropoloji, tarih ve edebiyat
bölümlerinde öğrencilere Doğulu ka-
dınları anlamalarına ve tanımlama-
larına yardımcı olacak bir eğitim ve-
rilir. Bazı hocalar yıllarını Yemen'de
aile sağlığı üzerine araştırma yapı-
arak, bazıları Mısır'da kadının eğiti-
me katılımını inceleyerek, 'Doğulu
Kadın' hakkında engin bilgiler edin-
miştir. Bu bilgiler biraz Marksist,
biraz feminist teoriyle harmanlanıp
duruma göre Doğulu kadın tanımı
yapılır ve bu tanıma göre günümüz
Doğulu kadınının özgürleşme çaba-
ları genellikle Batılı kadıninkini (ben
diyeyim) 50- (siz deyin) 100 yıl geri-
den takip etmektedir. Doğu, kadın
özgürleşmesi konusunda da Dipesh
Chakrabarty'nin işaret ettiği 'tarihin
bekleme odası'ndadır.¹

Peki Doğulu kadının gelişme kısta-
sı olan 'Batılı kadın'ın bir tanımını
yapmak istesek, nereden başlamak
gerek? İyi niyetli antropologlar gibi,
sözü ilk olarak incelediğimiz topluma
vermemiz gerekir sanıyorum. Fransız
şair Francis Combe, işimizi kolaylaştı-
rmak için *La Femme Occidentale*
(Batılı Kadın) başlıklı bir şiir yazmış.²
'Batılı Kadın' tabii ki çok genel bir ifa-
de, fakat 'yerli halk' bu terimi uygun
gördüyse, sanırım bizim de Doğu'da
bunu kullanmamızda bir beis yoktur:

*Batılı kadın
Her zaman özgür
Her zaman hazır/kullanıma açık³*

Amerikan filmlerinden de bildiği-
miz gibi Fransız kadınlar 'en özgür'
kadınlardır her zaman. Jean d'Arc,
Bayan Özgürlük Heykeli. Tanzimat
edebiyatından beri biz de yakından
biliriz Fransız hanımların ne kadar
özgür olduğunu. Ama en çok da Do-
ğulu kadınlarla karşılaştırma yapıla-
cağında en hazır, en kullanıma açık
simgedir Fransız kadını.

Fransız kadının üstlendiği bu en iyi,
en önde, en modern olma sorumlu-
luğunun yüküne işaret eder Combe
şiirinin sonunda:

*En azından bir kadın tanıdım
Bir imajdan ibaret olmayan⁴*

Erkeklerle kendini sevdirmek

Fransa'da yaşayan, bir imajdan iba-
ret olmayan ve 'en özgür kadın' olma
sorumluluğundan gayri dertleri olan
kadınların hikâyelerine dikkat çeken
başka bir şair de Suriye doğumlu Ma-
ram al Masri. Al Masri'nin şiirlerinde
Batılı kadınlar bir kıstas olarak 'kul-
lanılmıyor': Batılı ve Doğulu kadınlar
hikâyelerini anlatarak birbirleri için
ayna işlevi görüyor. Şairin hitap kıs-
mında belirttiği üzere *Çıplak Ayaklı
Ruhlar* adlı şiir kitabı 'bir dizi buluş-
ma sonucu' ortaya çıkmış.

Al Masri, Nawal al Saddawi'nin *Sıfır*

Noktasındaki Kadın romanını yazma
sürecine benzer bir şekilde⁵ şiirlerini
yazmadan önce Paris'te şiddete ma-
ruz kalmış kadınlara destek veren
kuruluşlardaki kadınlarla görüşmüş.
Kitaptaki şiirlerin başlıkları Fransız,
Arap, Uzakdoğulu ve Doğu Avrupalı
kadınların isimlerinden oluşuyor ve
bu kadınlar al Masri'nin onlara at-
fettiği ifade şekilleriyle kendi 'şiddet'
hikâyelerini anlatıyor.

Başlıksız giriş şiirinde al Masri, hangi
kökenden olursa olsun, şiddete uğra-
mış kadınların deneyimlerini eşitle-
me çabasıyla şöyle diyor:

Sıradan kadınlar gibi giyinmiş,

*Sokakları arşınhyorlardı.
Onlara benzeyenler dışında,
Kimse tarafından tanınmıyorlardı.*

Bu giriş şiirinden sonraki ilk şiirin
sesi olan 'Yasmina', Fransız ve Arap
kadınlar arasında maruz kaldıkları
benlik imajları üzerinden bir diyalog
başlatıyor:

*Bir yüz edindin kendine,
Dergilerdeki kadınları görüp,
Giyindin onları inceleye inceleye,
Saçlarını yaptırdın onlara öykünüp.
Benzemek istiyordun onlara, ve
Erkeklerle sevdirmek istiyordun kendi-
ni...*

Maram al Masri

Kadınların -özellikle al Masri'nin şiirlerinde bahsettiği saçları bir türlü kontrol altına alınamayan Arap kadınlarının- dergilerdeki imajlar tarafından kısaca alındığını anlatan bu şiirden sonra, 'yerli' Fransız kadınların Combe'un ironiyle işaret ettiği 'sürekli özgür' algısını sorgulayan şiirler geliyor. Sevdikleri tarafından terk edilmiş, boşanma sonucu eşleri tarafından çocukları ellerinden alınmış, ömürlerinin sonuna doğru yapayalnız bırakılmış (Yere boylu boyunca uzanan Madam Sigard/başlar ilkyardım görevlilerinin yolunu gözlemeye/kapısını çalacak yegâne ziyaretçilerin...), erkeklerden vazgeçip kendini buzdolabına adanmış, umutsuzluktan intihara kalkışan, dergilerdeki 'zayıf'lıklara özenen, hasta annelerine bakan Fransız kadınları...

Dostane bir iletişim

Bu şiirlerde şiddet kapı arkalarına, duş perdelerinin arasına, pencere pervazlarına saklanıp birdenbire su yüzüne çıkıyor. Erkeklerin sahiplenme ve mülkiyet güdülerinin şiddetle sonuçlandığı anlatan şiirlerden

birinde Lorient doğumlu 'Anne' şöyle dillendiriyor başına gelenleri:

-Dösemeyi kırmışsın
-Kırmadım ben bir şey.
-Hayır, kırmışsın işte, bak.
-Nerede?

Elini dayadı başımın üzerine,
başımı da dayadı evin zeminine
-İşte burayı.

Masri kendisinin ilk şiddete maruz kaldığı andaki hislerini şöyle tarif ediyor: 'Bir yandan insan ırkına dair çok daha somut bir bilgi edinmiş oldum; bir yandan ise şiddet mağduru kadın ve erkeklerle daha dostane bir iletişime girme fırsatı buldum. Çünkü tek kurban olan kadınlar değildir; tüm halklar, çocuklar, yaşlılar, boyunduruk altında yaşayanlar, aşağılanan herkes ve her ülke de bu kategoride değerlendirilmelidir' ve şiddet ve baskının kategorik bir şekilde değerlendirilmesi gerektiğinin altını çiziyor.

Şairin bu yaklaşımının Avrupa'da yaşayan 'Doğu' kökenli feminist aktivistler içerisinde de bir karşılığı var. Al Masri'nin şiir kitabı bir bakıma

Cezayir asıllı Fransız feminist aktivist Houria Bouteldja'nın 'dayanışma imtiyazı' olarak adlandırdığı ve Batılı kadınların tekelinde bulunan baskıyı tespit etme ve onunla savaşıma yetkisine ortak olarak, Üçüncü Dünya feminizmine destek verir nitelikte.

Bouteldja 'dayanışma imtiyazı' hakkında yaptığı bir konuşmada, 2007 yılında Fransa'da Kuzey Afrikalı kökenli bir grup kadınla beraber 8 Mart yürüyüşlerine katıldıklarında 'Anti-emperyalizm olmadan feminizm olmaz' yazan bir pankart taşıdıklarını anlatıyor ve şöyle devam ediyor:

"Hepimiz Filistin kefiyeleri takmıştık ve Amerikan askerlerinin tutukladığı üç direnişçi Iraklı kadını destekleyen broşürler dağıtıyorduk. Asıl yürüyüşe eklenildiğimizde İranlı kadınları destekleyen sloganlar atıldığını gördük. Özellikle Amerika'nın İran karşıtı propagandayı artırdığı bir dönemde gündemin buraya çekilmesi bizi şaşırtmıştı. Neden İranlılar? Neden Filistinliler ve Iraklılar değil? Bu seçimin sebebi ne? Biz de sloganların yönünü değiştirmek için Üçüncü Dünya değil, Batı dünyası kadınlarıyla dayanışma sloganları atmaya karar verdik:

İsveçli kadınlar yalnız değildir!
İtalyan kadınlar yalnız değildir!
Alman kadınlar yalnız değildir!
İngiliz kadınlar yalnız değildir!
Fransız kadınlar yalnız değildir!
Amerikalı kadınlar yalnız değildir!

Demeye çalıştığımız şuydu: dayanışma imtiyazı neden sadece siz beyaz kadınlara ait olsun? Siz de dövülüyor, tecavüze uğruyor, erkek şiddetine maruz kalıyorsunuz ve siz de daha az maaş alıyor, hakarete uğruyorsunuz ve sizin de bedenleriniz araç haline getiriliyor..

İnanın o sloganları attığımızda bize uzaydan gelmiş yaratıklar gibi baktılar." ⁶

Beyaz kadınların imtiyazı

Her ne kadar hitap ettikleri Batılı feministler tarafından 'uzaylı yaratıklar' gibi algılanmış olsalar da, buna benzer karşılaşmalar ve ayna tutmalar sonucu, her kültürden kadının kendi yaşadıklarına taze bir gözle bakma ihtimali olabilir. Haklarında düzenlenen yardım kampanyaları, kurtuluşları için açılan savaşlar ve sürdürülen kültürel devrimler sonucu Doğulu kadınların katettikleri yol yüzdelere, tarihlerle hesaplanmakta ve bu veriler onlara itinayla bildirilmekte. Bouteldja'nın bu tersyüz eylemi de Batılı kadınları aynı hesaplamaları yapmaya, Batı'da sonuca ulaşmış eşit haklar algısını sorgulayıp bu sefer kendilerine bakmaya davet ediyor. Bouteldja'nın eylemiyle işaret ettiği, kendi hakları konusunda rehavete kapılmış kadın modeli henüz tam bir 'Batılı Kadın' tanımı değil, bir sorgulama. Belki Bouteldja'nın gibi sorgulamalar artarsa, Batılı kadınlar da gerçek hayatın, zaman ve mekânın ötesine bir yere yerleştirilmiş 'özgürleşme' simgeleri olmaktan ve emperyalizme eklenmekten kurtulup, kişisel olarak yaşadıkları şeyler üzerinden temsil edilebilir. Ve kadınlar arasındaki dayanışma beyaz kadınlara ait bir imtiyaz olmaktan çıkıp gerçek manasına kavuşabilir. ▼

- 1 Chakrabarty'nin 2000 senesinde yayınlanan *Provincialising Europe: Postcolonial Thought and Historical Difference* adlı kitabı Avrupa'da 'Doğu'nun dönemsel olarak da 'geride' olarak algılandığının altını çiziyor.
- 2 Şiirin yazılı haline ulaşamadım. Bu sitede şairin kendinden dinleyebilirsiniz: <http://www.youtube.com/watch?v=0fouHwNBvIc>
- 3 *Toujours libre/Toujours disponible*
- 4 *J'ai connu au moins une/Qui n'est pas un image*
- 5 Saddawi'nin idam edilmek üzere olan bir kadının hayat hikayesini anlattığı 1975 tarihli bu romanı, tıp doktoru olan Saddawi'nin Kanatır hapishanesindeki kadınlarla yaptığı bir dizi görüşmenin ürünüdür.
- 6 Yazının tamamı için: <http://www.decolonialtranslation.com/english/white-women-and-the-privileged-of-solidarity.html>

LAZER EPİLASYON ÜZERİNE

Çağdaş kozmetik, artık doğal güzelliğe küçük eklemelerle yön vermiyor, doğal olanın kendisini ortadan kaldırıyor. Ağda ile lazer epilasyon arasındaki fark bir ileri teknoloji, alet edevat farkı değil, bir mahiyet farkıdır.

Metin Demir

Siyah nokta temizliği, anti-aging, cilt bakımı, ameliyatsız yüz gerdirme (lifting), vücut sıkılaştırma, selülit giderme, protez tırnak, kaynak kirpik ve saç, lazer epilasyon... Artık İstanbul'un herhangi bir sokağında ki güzellik merkezinin önünde, tüm bunların yazıldığı bir afiş görmek mümkün. Ülkemizde güzellik salonları hızla artıyor, güzelliğe olan teveccüh ve buraya akan sermaye hızla büyüyor.

Kozmetik kelimesinin kökeni "kosmos"tur. Kosmos eski Yunanca düzen ve evren anlamına gelir. Kozmetik, maddesi beden, ilkesi güzellik olan yeni bir kozmostur. Beden üzerine yazılan bu yeni düzenin doğası nedir? Beden üzerinde inşa olunan bu yeni evren nasıl işler?

Güzel bedenler mücadelesi

Bugün güzellik Allah vergisi bir lütuf olarak değil, bilakis bir çaba meselesi olarak görülüyor. "Çirkin kadın yoktur, bakımsız kadın vardır" sözü bu anlayışın sarıh bir ifadesidir. Güzellik salonuna giren sıradan kadın, kaşları keman, kirpikleri ok, gözleri ceylan, ruhsarı al bir dilber haline gelebilir. Biraz paranız varsa, yağlarınızdan bir anda kurtulabilir, istenmeyen tüylerinizi birkaç seansta yok edebilirsiniz, kendinize tırnak takabilir, saçınızın rengini psikolojinize göre değiştirebilir, uzatabilir, kısaltabilirsiniz. Botoks, estetik cerrahi gibi operasyonlarla vitrinlik yüzünüz yıllar akarken hep aynı kalır. Bunların hepsi yeni teknolojilerle mümkün.

Sadece kadın tarafında değil tabii.

Schopenhauer *Aşkın Metafiziği*'nde doğanın, güzelliği kadına, erdemi ve gücü erkeğe verdiğinden bahseder.¹ Toplumumuzda da erkeğin güzel olması pek beklenmezdi, belki boy-lu poslu olmak bir kıstas olabilirdi, ama bu güzellikle değil güç ile alakalıdır. Erkekte aranan, güzellikten ziyade iyi huy, efendilik, fiziksel ve manevî güç, otorite, akl-ı selim gibi hasletlerdi. Ama bugün kapitalizm kozmetik konusunda pazarın yönünü erkeğe doğru da yöneltmiştir. Artık erkekten de güzellik adına çok şeyler beklenmektedir. İdeal erkek ipek gibi saçlara, fit ve kaslı bir vücuda, düzgün kaşlara, inci gibi dişlere sahip olmalıdır. İtaatkar bedenlerimiz bu emirleri kabul etmeye hevesli görüldüğünden olacak ki, mahalle berberlerimiz erkek güzellik salonlarına dönüştü, lazer epilasyon merkezlerinin bekleme salonları erkeklerle dolmaya başladı, her mahallede body salonları var ve insanlar protein, karbonhidrat, vitamin gibi takviyelerin yanı sıra hormon takviyeleri ile de ideal vücutlara ulaşabilmek için bu salonlarda çetin bir mücadele veriyor. İdeal erkek sektörüne artık erkekler tarafından da oluk oluk para akmaya başladı.

Ağda ve lazer epilasyon

Çağdaş kozmetik, artık doğal güzelliğe küçük eklemelerle yön vermiyor, doğal olanın kendisini ortadan kaldırıyor. Ağda ile lazer epilasyon arasındaki fark bir ileri teknoloji, alet edevat farkı değil, bir mahiyet farkıdır. Ağda doğal olanı yönlendirmek, üzerini örtmek yahut örtük olanı açmaktır. Lazer epilasyon ise

yeni bir beden yaratmaktır, basitçe bir değişim değil kökensel bir dönüşümdür. Aralarındaki fark yel değirmeni ile kompresör farkı gibidir. Biri sadece havanın yönünü değiştirir ve doğal şartlara bağlıdır, diğeri yapay ortamda doğadan bağımsız hava üretebilir. Biri sadece kullanır, öteki yaratır.

Ağda sadece kılın altındaki teni öne çıkaran bir öne çıkarma hali iken, lazer epilasyon istenmeyen olarak ilan edilmiş tüye saldırarak onu düzenler ve tekrar başınıza musallat olmayacağını güvencesini verir. Lazer epilasyon ile ağda arasında bu manada bir mahiyet farkı vardır.

Lazer epilasyon simülatif bir edimdir. Jean Baudrillard'a göre simülakra çağında doğa taklit edilir ya da yönlendirilirdi. Simülasyon çağında ise artık taklit edecek bir doğa yoktur. Simülasyonda göstergenin gösterdiği ile nesnel dünya arasında bir ilişki yoktur. Bu çağda gösterge referansını kaybetmiştir. O artık bir şeyin yerini tutan bir şey değil, kendi içinde sürekli yenilenen ve yinelenen bir oyunun parçasıdır. Simülasyon gerçeğin kopyası değil, gerçeği olmayan bir, kopyanın kopyasıdır. Lazer epilasyonda artık gerçekliği olmayan bir ideal beden imajı yeniden yeniden üretilmektedir.² Ağda "mış gibi yapmak" iken, lazer epilasyon simülasyondur, kılsız bir ten ile epilasyon sonrası teni birbirinden ayırt etmek artık mümkün değildir. Aslın kaybolduğu, kozmetik simülatif bir edimdir lazer epilasyon.

Bu yeni durumda asıl olan ile ek olan, doğal olan ile yapay olan birbirinden ayırt edilmemektedir. Doğa

ve kültürün iç içe geçtiği bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknik öyle derinlere işlemiştir ki, artık doğal olanı üretmeye başlamıştır. Lazer epilasyonda teknik, doğal olmayan bir doğallık yaratmaktadır. Bu doğal olmayan-doğal güzelliğin kozmosunu anlamak için Donna Haraway'ın cyborg (siborg) teorisinden faydalanabiliriz.

Cyborg bedenler

Bir sosyalist-feminist ve postmodern kuramcı olan Donna Haraway, yazdığı Siborg manifestosuyla, ironik politik bir mit olan siborg kuramını ortaya atmıştır. Siborg kuramı, kadını doğa ile yahut bir tür saflık ve masumiyet ile özdeşleştiren her türlü feminist kurama bir başkaldırı olarak kaleme alınmıştır. Siborg cinsiyet-sonrası dünyanın bir mitidir ve Batılı anlamda her türlü köken arayışına karşı çıkar. Her türlü doğallıkla özdeşleşme ve kökensel bütünlük iddiasına karşı durur.³

Siborg beden, doğa ile kültürün nereden başlayıp nerede bittiğinin bulunamadığı bedendir. Organizma ile organizma olmayan, makine ile beden, madde ve ruhun iç içe geçtiği ikili karşıtlıkların eridiği bir imgedir siborg. Lazer epilasyonun uygunladığı beden doğallığına lazerin müdahalesi ile bir daha dönemeyecek olan, yeni tekno-bedeni ile yeni bir doğallığa kavuşmuş, siborgyan bir bedendir. Bu hali ile lazerlenmiş kişi, orijinalliğini, doğallığını, bütünlüğünü kaybetmiş, tekno-beden haline dönüşmüştür. Fakat Haraway'ın siborg imajı doğallığın yitimine yönelik alışıldık bir ağıt değil, bilakis

doğallığın kaybindan ve doğallık arayışının çıkmaza girmesinden dolayı duyulan postmodern hazzın bir kutlamasıdır. Siborg'luğu şöyle kut-sar Haraway:

“Siborg feministleri olarak iddiamız şudur: ‘biz’ bütünselliğin doğal kalıplarının ve tümlüğe dair tüm yapılanmaların hiçbirini istemiyoruz. Feministler için bir temel olarak kavranan masumluk ve onun sonucu olan mağduriyet konusundaki ısrar bize yeterince zarar vermiştir.” ¹

Böylece Haraway, yolu imgeselden, Ayna evresinden, Sıfır noktasından, İlkellikten, Safılıktan, Doğadan geçen tüm izlekleri reddeder. Yani kendisini, kadınlığın imgesel diline dönmeyi öneren Kristeva'dan, erkek kimliğini evrensel kadın kimliğini belirlenmemiş olarak adlandıran Wittig'in yolundan, İrigaray'ın kadın subjektivitesi arayışından, Beauvoir'in ikinci cinsiyetinden, Susan Griffin, Audre Lorde, Adrienne Rich gibi radikal feministlerin teknolojiğin karşısında organik olan kadınlığı koymasından, Marksistlerin kadın kimliği ile proleteriyayı bağlamasından, mağduriyet dilinden, ekofeministlerin masum, orijinal tanrıça Gaia'ya dönüş çabalarından ve partiyarkal sisteme karşı kadın kimliğini bir çözüm önerisi olarak öne süren düşüncelerden ayırır. O kadar ki, şöyle haykırır Haraway: *“Bir tanrıça olmaktansa bir siborg olmayı tercih ederim.”*²

Ona göre, feministler devrimci bir özne inşa etmek için sürekli Batılı epistemolojik buyruklar çevresinde dolanıyor. Daima bir baskılanma hiyerarşisi perspektifinden veya üstünlük, masumluk, doğaya yakınlık gibi gizli ahlakî pozisyonlardan kuruyor düşünceleri. Oysa siborg imgesi tüm bu pozisyonlara muhalif olarak tasarlanmıştır.

Haraway'ın siborg imgesi tüm kahramanca öykülenen Başlangıç ve Son mitlerine, kökensel masumiyete, bireyleşme öyküsüne, ayrışılasmaya, kişiliğin doğuşuna, otonomluk trajedisine, yabancılaşma, mücadele gibi tüm bilinen yaklaşımlara tümel bir karşı çıkıştır.

Peki, nedir bu siborg?

Haraway, yirminci yüzyılın sonunda, bu mitik çağda, hepimizin birer kimera, kuramsallaştırılmış ve üretilmiş hibrit makineler ve organizmalar olduğumuzu; kısaca hepimizin siborg olduğunu iddia eder. Siborg bizim ontolojimizdir, bizim politikamızı o verir. Ontolojimiz ete kemiğe bürünmüş bu tahayyüldür.

Güzellik salonuna giren sıradan kadın, kaşları keman, kirpikleri ok, gözleri ceylan, ruhsarı al bir dilber haline gelebilir. Biraz paranız varsa, yağlarınızdan bir anda kurtulabilir, istenmeyen tüylerinizi birkaç seansta yok edebilir, kendinize tırnak takabilir, saçınızın rengini psikolojinize göre değiştirebilir, uzatabilir, kısaltabilirsiniz.

Çağdaş bilimkurgu ve çağdaş tıp siborglarla doludur. Modern üretim bir siborg rüyası gibidir, modern savaş bir siborg cümbüşüdür. Ona göre siborg sosyal ve fizikî realitemizi çizen bir kurgu ve bir takım bereketli birleşmeleri öneren imgesel bir kaynak olarak anlaşılabilir. Diş dolgusu yaptıran veya kalp pili taktıran bir insan, bilgisayarı zihninin bir uzanımı olarak kullanan bizler, ışık ve ses sistemleri ile dans eden bir dansçı birer siborg olarak görülebilir. Yiyeceklerimiz kimyasallarla yetişiyor, sağlığımız teknik araçlarla destekleniyor.

Aslında siborg denilen şey üç temel ayrımı yıkmayı vaadeder: insan-hayvan, organizma-makine, fiziksel-fiziksel olmayan. Haraway'ın tasarladığı siborg imajı cinsiyet sonrası dünyanın bir yaratığıdır, çünkü bir postmodern olarak tüm sınırların karışmasından haz alır. Gerçekten de siborg, doğa-kültür, bilim-sosyal bilim, doğal-sunî, fiziksel- ruhanî, gerçek-simülasyon gibi birçok ana Batılı ikilemin sınırlarında yer alır. Neyin doğal, başlangıç noktası veya saflık mercii olarak ele alınacağı belirsizleşmiştir. Bu müphemlik Batının fallogosentrik epistemolojik

temellerini dinamitler.

Siborg kimliği hem kapitalist-patriyarkal-militarist toplumun arzu ettiği bir kimlik, hem de partiyarkal militarist kapitalizmin baskıcı katı kalıplarının eridiği bir yerde duran ikircikli bir kimliktir. Her ne kadar militarizmin ve partiyarkal kapitalizmin gayrimeşru çocuğu olsa da, siborg sık sık bunların iman ettiği kökenlere ihanet eder. Zaten siborglar özsüzdür. Bütünleşmeyi, aynılığı, yakınlığı ve sağlığı reddederler. Siborg miti aşılın sınırlarla, muhtemel kaynaşmalar ve tehlikeli imkânlarla alakadardır.

Cyborg güzeller

Haraway bir siborg ontolojisi geliştirerek feminist kuram için yeni kavrayışlar bulma amacındaydı. Biz lazer epilasyon üzerinden çağdaş güzelliği anlamaya çalışırken, belki bir fütürist siborg estetiğine ihtiyacımız var. Güzeliğin saflıkla, doğallıkla, masumiyetle, duru, arı görünümle, ilahî lütufla bağlarının koptuğu, özellikle de gerçek ve doğal olandan uzaklaştığı bir ileri teknolojik evrede yaşıyoruz. Güzellik bir lütuf değil artık, çaba ile, yani güzellik salonları ile alakalı. Güzeliğin alımlı kadın teknoloji ile mücehhez kadındır. Uygun kıvamda solaryumda bronzlaşmış, lazer epilasyonu ile “istenmeyen” tüylerinden arındırılmış, maşası ile saçları düzleştirilmiş, saçları kimyasal ile boyalı, çağdaş birçok teknik gelişmeden destek alan kadındır.

Bizler artık, medyada sürekli üretilen bu programlanmış, prototip bedenleri sürekli kopyalayan, viral bir güzel bedenler cümbüşü içinde yaşamaktayız ve göz zevkimizi oluşturan bu bedenlerdir. Verili olanla suni olan ayrımının ortadan kalktığı bir zeminde, eski kavramları yeniden düşünmeye veya rafa kaldırmaya çağıran fütürist bir estetiğin billurlaştığı yerdir lazer epilasyon. Muhafazakârca hayıflanmalı mıdır, yoksa Haraway gibi çoşkuyla bağrımıza basmalı mıdır bu siborg bedenleri? Bilemiyorum. Ama açık bir şey var ki, kozmetik evrenimizde güzel olmak bir irade meselesi ve belki her zamankinden daha kolay. Güzellik bir adım ötemizde, az çabayla uzanabileceğimiz bir yerde, fakat hâlâ güzelliğe inanacak kadar masum olanlar için. ▼

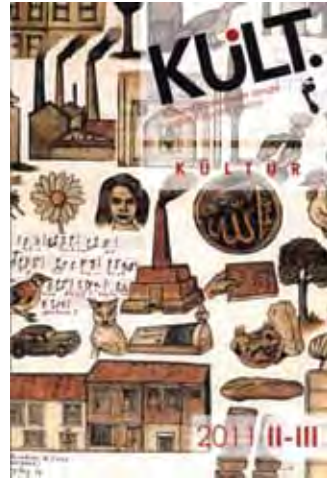
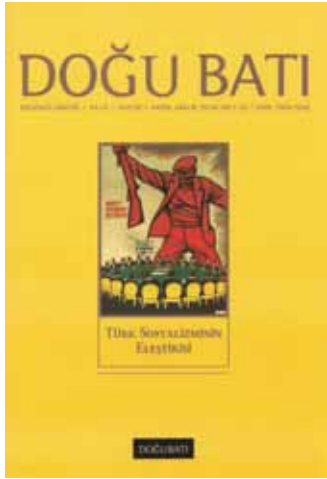
1 Schopenhauer, A, *Aşkın Metafiziği*, Bordo Yayınları, İstanbul, 2011.

2 Baudrillard J., *Simülakrlar ve Simülasyon*, DoğuBatı Yayınları, İstanbul, 2003.

3 Haraway, Donna, J., *Simians, Cyborgs and Women, The Reinvention of Nature*, Routledge, New York, 1990.

4 A.g.e. 181.

Felsefe dergileri: AKLINI KULLANMA CESARETİNİ GÖSTER

Mehmet Demiröz

Felsefe söz konusu olduğunda, bu uğraşın gündelik yaşam pratiklerinden ve politik gündemden kopuk saf bir teorik çaba olduğu izlenimi toplumda yaygındır. Oysa durum hiç de sanıldığı gibi değildir. Ve hatta felsefecilerin, gündelik yaşama ve politik gündeme müdahale etmek için özel bir çaba içinde olduklarını kendi tanıklıklarıyla da görmek mümkündür.

Ferda Keskin, *Kült* dergisinde kendisiyle yapılan söyleşide şöyle diyor: “Ben daha ziyade felsefenin içine hapsolmek istemediğim, felsefe denen şeyin gündelik yaşam pratiklerinin ya da kültürel faaliyet dediğimiz şeyin anlaşılmasında da faydalı olabileceğini düşündüğüm için felsefeci kimliğimi bir ölçüde kültürel incelemeci kimliğimle paylaşıyorum.”

Sinan Özbek de, *Pratik Felsefe Yazıları* adlı kitabında felsefenin gündelik yaşamda karşılaşılan sorunlara çözüm üretmede etkin olarak kullanılabileceğini ve ancak bu şekilde rasyonel çözümlerin geliştirilebileceğini belirtiyor.

Birkaç belli başlı felsefe, düşünce dergisinin son çıkan sayılarına birlikte göz atalım.

Felsefeciler Derneği yayını olan

FelsefeYazın dergisi 19. sayısında “Dünyanın aşağısında bir şeyler oluyor” başlıklı bir dosya hazırladı. Bu dosyada “Arap Baharı” konu ediliyor. S. Zizek’ten A. Badiou’ya, J. Petras’tan M. Hardt ve A. Negri’ye birçok yazarın çevirilerinin olduğu dosyada ayrıca I. C. Özınanır’ın “Mısır Devrimi, Kapitalizm ve Sınıf” başlıklı yazısını bulmak mümkün. Özınanır, yazısında 25 Ocak devrimini hazırlayan işçi sınıfı mücadelesinin geçmişini ve sınıfın devrimde oynadığı etkin rolü ele alırken, dünyayı sarsan 18 günün yeniden belleklerimde canlanmasını sağlıyor. Dergide ayrıca, F. Özlüer’in Türkiye’de ekoloji hareketinin tarihini ele aldığı yazısı ekolojik hareketi kavramak açısından ufuk açıcı. Sinema severler için de Lars Von Trier’nin *Antichrist* filmi üzerine üç ayrı yazı yer alıyor.

Baykuş dergisi 7. sayısında “Açılım sebebiyle kapalı” başlığıyla Kürt sorununu gündemine alıyor. “Politik uzam söz konusu olduğunda, açılım iki ayrı kökenden ortaya çıkar: Ya muktedirler konjonktürel şartlar gereği mevcut perspektiflerinde genişlemeye gitmek durumunda kalır ya da -yurttaş topluluklarında- yurttaşların bir kısmı, gördükleri bir sorunu tüm topluma görünür kılmak ve mümkünse çözmek için harekete geçer.” Derginin giriş yazısında

yer alan bu ifade açılım sürecinin ortaya somut hiçbir şey koymadan kapanmasını anlamamızı sağlayabilir: Kürt halkı, sorunun tüm toplum tarafından görünür olmasını sağlamaya çalışırken, toplumun geneli sorunun çözümü etrafında dinamizm yaratmaktan uzak görünüyor. Öte yandan muktedirler, mevcut perspektiflerinde genişlemeye gitme konusunda istekli değil. Dergide S. Özbek ile yapılan söyleşi, Kürt ulusal mücadelesinin yüz yılı aşkın geçmişini ve bugününü kavramamıza yardımcı oluyor.

Kürt sorununu gündemine alan bir dergi de *Dipnot* (sayı 6). İsmail Beşikçi’nin bir yazısının da yer aldığı dergide, Kürdistan’ın özerkliğine dair TBMM’de 10 Şubat 1922 tarihinde müzakere edilmiş olan kanun tasarısının özet metni de bulunuyor. E. Aktoprak’ın “Ulus-Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği” başlıklı yazısı Kürt sorununun çözümü için perspektifler sunuyor.

Doğu Batı dergisi 59. sayısını Türk sosyalizminin eleştirisine ayırdı. E. Doğan, Türk solunun milliyetçilikle eklemlenmesini 60’lı yılları mercek altına alarak inceliyor. Solun milliyetçiliğinin, 2000’li yıllarda ulusalcılık kisvesiyle yeniden gün yüzüne çıktığını belirten yazar, yazısını

Marx’tan bir alıntıyla bitiriyor: “Hegel bir yerde şöyle bir gözlemde bulunur: bütün tarihsel büyük olaylar ve kişiler, hemen hemen iki kez yinelenir. Hegel eklemeyi unutmuş: ilkinde trajedi, ikincisinde komedi olarak.” K. Cangızbay yazısında kişisel tanıklıklar üzerinden, darbeleri savunan solu ele alıyor. H. B. Kahraman ise solun Kemalizm ve ordu ile ilişkisine değiniyor.

Felsefelogos dergisi 43. sayısında din olgusunu gündemine aldı. S. Özbek yazısında “din halkın afyonudur” sözüyle Marx’ın gerçekte ne demek istediği üzerinde duruyor; bu söz etrafında oluşan yanlış algıyı ters yüz ediyor. Nietzsche’den Hume’a, Hobbes’dan Rousseau’ya ve Farabi’ye pek çok filozofun din konusundaki düşünceleri de derginin çeşitli yazılarında ele alınıyor. U. Özmakas, Müslüman Kardeşler’i konu ederken, E. Erdoğan’ın “Üç Devirde Üç Şehirde Aydınlanma Çabası ve Din Engeli” başlıklı yazısı da özellikle okunmasını tavsiye edeceğim yazılar arasında.

Bilgi Üniversitesi bünyesinde çıkarılan kültürel incelemeler dergisi *Kült*’ün II – III sayısı ele alacağım son dergi. M. Mutman, F. Keskin ve B. Somay ile yapılan söyleşi kültür konusunun ve buna bağlı olarak kültürel incelemelerin disiplinlerarası özelliğini ortaya koyuyor. Derginin projesini okuyucuya aktarmayı da amaçlayan söyleşi, kültürün antropolojik karakteri, alt-kültür tartışmaları ve çokkültürlülük konuları çerçevesinde sürüyor. Çokkültürlülük konusuna değinirken, *Altüst* dergisinin 4. sayısında bir dosya olarak ele alınan Yeni Osmanlılık tartışmasına da yer veriliyor. Dergide ayrıca Terry Eagleton ile kültür üzerine yapılan bir söyleşinin çevirisi de yer alıyor. “Bilge Karasu’yu okumak” başlıklı özel dosya ise meraklısına zengin bir kaynak sunuyor. ▼

İYİ İNSAN NÂZIM HİKMET

Turgay Fişekçi

Deneyenler bilir, şiir yazmak zor iş. Mutlak bir yalnızlık ve yoğunlaşma ister. Çoğu şairin bu nedenle aile bireyleriyle, işyeri çevreleriyle nasıl çekişmeler yaşadıkları anlatılabilir. İsteddiği çalışma ortamını bulamayan şairlerin nasıl bir huzursuzluk içine girdikleri de bilinir.

Şiir yazan biri olmamdan belki, şairlerin hayatlarına yakından ilgi duyarım. Nasıl yazdıklarından nerede çalıştıklarına, sevdikleri yemeklerden oturdukları evlere dek hayatlarının her alanını kapsar bu ilgi.

Bütün genellemeler gibi, içindeki yalnızlık paylarını bir yana bırakıp, şairlerin birlikte yaşanması zor insanlar oldukları söylenebilir.

Bu konuda beni en çok şaşırtan ise Nâzım Hikmet olmuştur. Belki büyük bir aile çevresinde yetiştiğinden, ne kadar bildiği gibi yaşasa da ailesinin öteki bireylerine çok bağlıdır Nâzım. Annesini, babasını, kardeşlerini, arkadaşlarını, uzak yakın tanıdıklarını çok sevmiştir.

Kalabalık evler

Daha yirmili yaşlarının başında, Sovyetler'de yaşadığı devrim heyecanı içinde bile, kızkardeşine yazdığı mektuplarda nasıl bir evlilik yapması gerektiği üstüne öğütler verir.

İstanbul'a döndüğünde – artık yirmi altı yaşında ünlü bir şairdir, babası annesinden ayrılmış, yeni bir evlilik yapmış, bu evlilikten de bir ikizleri olmuştur – yine babasının kalabalık evinde, ailesiyle yaşar. Babasının ani ölümüyle de ailenin sorumluluğu üzerine kalır.

Piraye ile evlenmeye karar verdiklerinde kiraladıkları Mithatpaşa Köşkü'nde birlikte oturduklarını bir sayalım: Piraye, oğlu, annesi, iki kızkardeşi ve bunlardan birinin kocası; Nâzım, kızkardeşi ve kocası. Toplam dokuz kişi. Aynı salonda oturup aynı mutfakta pişirip yiyorlar.

Nişantaşı'na, bir apartman dairesine taşındığında da bu “çokluk” sürer: Nâzım, Piraye, iki çocuğu, Nâzım'ın babasının dul kalan ikinci eşi Cavide Hanım ve ikiz çocukları. Hatta bu beraberlik Nâzım'ın hayatındaki dönüm noktalarından birinin de nedeni olur: Sonradan “orduyu isyana teşvik” suçundan askeri mahkemede on beş yıla hüküm giymesine gerekçe gösterilen Harp Okulu öğrencisi Ömer Deniz'in bu evde kendisini ziyarete geldiğinde Nâzım ve Piraye evde yoktur. Kapıyı Cavide Hanım açar. Ömer Deniz'in, “Nâzım Hikmet'le randevum var” demesi üzerine de onu içeri alır.

Özellikle de siyasi düşüncelerini paylaşmayan insanların onu insan

yanıyla çok sevmele-ri nasıl açıklanabilir sizce?

Nâzım'ın evdeki daktilosuyla bildiriler yazıp bunları işçilere postalaması nedeniyle bir gece evleri basılır. Polis suç delili daktiloyu arıyor. Piraye'nin “et kokan Kasap İbrahim Efendi'yle” yan yana oturamayacağı için komünizme kesinlikle karşı olan annesi, aranan daktiloyu eteğinin altına gizleyip üzerine oturmuş. Sonra da gözlüğünü takıp pirinç ayıklamaya başlamış. Polisler aradıklarını bulamadan evden ayrılmış!

Yine Piraye'nin ilk kocasının babası olan Mehmet Ali Paşa'nın, oğlunun eski karısıyla evlenmiş olan Nâzım'ı kendine oğlu denli yakın duyması, sürekli öğütler vererek onu komünizmden vazgeçirmeye uğraşması da onun çevresine yaydığı sevgi halkalarının etkisinden başka nedir?

“Nâzım'ı asacaksın, sonra da...”

Nâzım'ı bu denli sevilen kılan bir neden de komünizmin yasalarla yasaklandığı bir ülkede, düşüncesini cesurca savunması olmalı. Yargıçların karşısında, “Ben komünistim” diyebilmesi. Bir milletvekili eşinin

Nâzım'ı savunmak için, “Bırakın bir tane de namuslu insan olsun memlekette” deyişi de buna örnek.

Nâzım için ülkemizde yaşadığı yıllarda sıkça söylenen bir söz de onun değerini karşıtlarınca bakın nasıl saptıyor: “Nâzım'ı asacaksın, sonra da oturup altında ağlayacaksın.”

Nâzım'ın yetenekli gençleri sanatçı yapabilmek için nasıl çaba harcadığı da bilinir. Kemal Tahir, Orhan Kemal, A. Kadir, ressam Balaban onun cezaevinde yetişmelerine katkıda bulunduğu sanatçılardır. Kemal Tahir'e Fransızca öğretebilmek için çabalar-ken onun dalgacılığı sürdürmesi üzerine söylediği söz insanlarımızı nasıl da anlatıyor: “Yaz günü ayağında çizmelerle dolaşarak katlandığı sıkıntıya, Fransızca öğrenebilmek için katlanmıyor.”

Yalnız onlara değil, cezaevinden çıkışta tüccar olmak, bazı yabancı firmaların Türkiye temsilciliğini almak isteyen mahkûm Vehbi'ye de yardım ediyor. Vehbi'nin firması yok, ama varmış gibi dünyanın dört bir yanındaki firmalarla yazışıyor. Uygun öneriler arıyor. Cezaevinde dokumacılık yapanlara karaborsa nedeniyle bulunamayan iplikleri bulması, dokunan kumaşların satışının sağlanması da gene onun geniş çevresi içinde çözümlenen işlerden.

Nâzım'ın cömertliği ve yardımseverliği yurtdışındaki yıllarında da çevresindeki insanları etkiler. 1960'ların yeni kuşak Sovyet yazarlarından Yevtuşenko, anılarında, Nâzım'ın ne zaman eline para geçse, telefon edip paraya gereksinimi olup olmadığını sorduğunu yazar.

Bu denli bir yürek genişliğine şaşmamak elde mi? ▼

Nazım Hikmet ve Vera Tulyakova

YENİ ŞEHİRDE EDEBİYAT

Behçet Çelik

Şehir, edebiyat yapıtlarında sadece anlatıcının/kahramanın yaşadığı yer, olayların geçtiği mekân olarak değerlendirilebilecek bir olgu değil. Hatta bazı edebiyat yapıtlarında şehir kahramanın bile önüne geçer, neredeyse yapıtın başkahramanı olur. Kimi zaman da kahramanın arzu nesnesi halini alır – terk edilmiş, ama sürekli özlenen, bir daha ulaşılamayacak olduğu gayet iyi bilinen sevgili mertebesindedir.

Bu söylediklerim başka mekânlar için de geçerli. Köy ya da kasaba da kimi yazarların yapıtlarının odağındaki sorunsal olarak dikkat çeker. Bu yüzden gerek şehri, gerekse köy ya da kasabayı, dışsal bir olgu olarak almak doğru olmaz. İçine doğduğumuz andan itibaren bizi etkisi altına alan, benliğimiz oluşurken farkında olmadan benzediğimiz, bizi biçimlendiren, zamanla üzerimizdeki etkilerini daha derinden sezdiğimiz bu “mekân”lar olgusal olarak bizim dışımızda olsalar da, ruhsal olarak fazlasıyla içimizdeler. İnsanın iç dünyasını kurcalamaya yönelmiş modern edebiyatın da bunlardan uzak durması beklenemez.

“İnsan yaşadığı yere benzer”

Bir dönem çokça tartışılan “köy edebiyatı-şehir edebiyatı” ayrımından bugün pek söz edilmemesinin bir nedeni de edebiyatın odağının insanın derinliklerine yönelmesi belki de. Mekânı sadece coğrafi arka plan ya da toplumsal ilişkilerin fonu olarak ele alan yapıtlar için böyle bir ayrımın belki daha çok önemi vardı, ama bugün bu ayrımın “edebî” bir ayrım olduğunu söylemek kolay değil. Sosyoloji, özellikle edebiyat sosyolojisi bu ayrımı kendi bakış açısıyla korumayı sürdürse de, edebiyat tartışmalarında böyle bir ayrımdan yola çıkmanın kazandıracağı pek bir şey yok. Bununla birlikte, bu coğrafi-sosyolojik ayrımın ötesine geçip insanın şehirle kurduğu ilişki üzerine düşünmek edebiyat konusunda da söz söylememize imkân tanır.

Edip Cansever, bir şiirinde “İnsan yaşadığı yere benzer” der. Peki, yaşadığımız yer neye benziyor? Cansever, aynı şiirde, “dağılmış pazaryerlerine” benzetir yaşadığımız yeri. Cansever’in anlatmak istediği bütün bir ülke de

olsa, modern şehirler için bu benzetmeye ödünç almak mümkün.

Şehrin köye ya da kasabaya göre temel farklılığı karmaşıklığıdır. Şehir, üretimin de, tüketimin de çeşitlendiği, mekânların benzerliklerinin, özdeşliklerinin yerine farklılıkların öne çıktığı alandır. Bu karmaşıklık, günümüzde kaotik bir hal aldı – “dağılmış pazaryerlerine” benzedi. Şehirler ilk kurulduklarında şehrin parçaları en azından daha özdeşti; işçi mahalleleriyle varsıl kesimlerin oturdukları muhitler, fabrikalarla yaşam alanları keskin sayılabilecek sınırlarla ayrılmıştı. Şimdilerde –özellikle şehrin merkezi sayılan yerlerde– çelişen, çatışan topluluklar, yapılar bir yandan yan yana, dip dibe bulunabilirken, bir yandan şehirlerin uç noktalarında da gettolar oluşuyor. Bu gettolar şehrin en yoksulların yaşadığı “gecekondu mahalleleri” değil sadece, hayli varlıklı kesimlerin yaşadığı siteler de bu anlamda şehrin dış çeperindeki gettolar olarak değerlendirilebilir.

Sevgi-nefret ilişkisi

Kargaşanın hâkim olduğu, insanların sürekli kaçma düşü kurdukları bir yer halini aldı şehirler. Bununla birlikte kolaylıkla terk edemiyoruz buraları. Modern hayat dediğimizde aklımıza gelen bir dolu şey –sadece kültürel

mekânlar değil, eğlence mekânları, çocukların iyi eğitim alacağını varsaydığımız okullar, işyerlerimiz– şehirlerde; vazgeçemiyoruz bunlardan. Tuhaf bir sevgi-nefret ilişkisi sürdürüp duruyoruz şehirle.

Şehrin karmaşık yapısı ve şehre duyduğumuz bu tuhaf çekim nedeniyle, “şehir edebiyatı”nın daha karmaşık bir edebiyat olduğu iddia edilemez, köy hayatının ya da köylülüğün karmaşıklığını, karmaşasını anlatan pek çok yazara haksızlık olur bu. Şehrin yaşadığı değişimi, şehirli insanların tektipleştiklerini hatırlayınca, böyle bir saptama şehir hayatı için de gereksiz bir yüceltme olarak görülebilir. Ama şehir ile şehirli insanın arasındaki ilişkinin edebiyatı etkilememesi de düşünülemez.

Marx, “İnsan yaşadığı gibi düşünür” der, ama edebiyat söz konusu olduğunda tanımlardan, sınıflandırmalardan söz etmek o kadar da kolay değil. Edebiyat, belki de bütün tanımları boşa çıkarmak için vardır demek çok yanlış olmaz sanırım. Belki de modern edebiyat yaşadığı gibi düşünemeyen ya da düşündüğü gibi yaşamayan “sorunsal birey”lerin anlatısı daha çok.

Peki, şehri edebiyatta sadece bir fon, bir mekân olarak mı görmeliyiz? Bu da doğru olmaz. Pek çok edebiyat yapıtının başkahramanının şehir olduğunu

belirtmiştim. Öyleyse şehir-edebiyat ilişkisi üzerine kafa yorarken genellemelerden uzak durmakta fayda var. Ya da en azından bu çekinceleri zihnimizin bir köşesinde tutmakta.

Sorunsal bireyin anlatısı

Bu çekincelerden söz ettikten sonra, genel kabul görmüş bir saptamadan söz edeceğim – alın size yazarın “sorunsal birey” olarak çelişkilerinden biri. Türkiye’de şehirli diyebileceğimiz bir edebiyatın başlangıcını 1950’lere çekebiliriz. Kuşkusuz bu tarihten önce de şehir hayatını anlatan, kahramanları şehirli olan romanlar, hikâyeler yazıldı. Yine de 1950 sonrasında şehir hayatının –elbette kapitalizmin de aldığı yeni biçim içerisinde insanların daha da yabancılaştığı söylenebilir. Bunun sonucunda, birey kendisini kalabalıklar içerisinde yalnız hissetmeye başladı, bunun sonucunda kendi üzerine dönmek, kendi içine çekilmek zorunda kaldı, iletişime geçemediği hemşerileri ya da mahalle komşuları yerine kendi içindeki çatışmalarla boğuştu durdu.

Bu gelişmenin edebiyatı, edebiyatçıyı etkilememesi düşünülemezdi. Hatta şu bile söylenebilir: Bu yeni yabancılaşma biçimini ilk sezenler belki de edebiyatçılardı. Yukarıda “sorunsal birey”den söz ettim. Bu terimi *Roman*

Kuramı’nda¹ Lukacs kullanır. Şeyleşmiş bir toplumda otantik değerler arayan bireyi “sorunsal birey” olarak tanımlar ve romanın bu sorunsal bireyin anlatısı olduğunu belirtir. Şehir hayatındaki şeyleşme, insanın kendi elinden çıkan nesnelerle arasındaki mesafenin devasa boyutlara ulaşması, bunun sonucunda insanî olan hemen her şeyin bir nesne halini alması köy hayatındakinin hayli üzerinde. Bu nedenle şehir hayatı bize daha fazla “sorunsal birey”ler sunmakta, edebiyatçılar da bu bireylerin anlatılarını kaleme almakta.

Şehir insanının çelişik duyguları, şehre duyduğu sevgi-nefret ilişkisine benzer biçimde kendi benliğiyle girdiği çatışmanın izini süren edebiyat yapıtlarında, şehir, arka plan olmaktan çıkıp insanın “bütünleyici parçası” halini alır. Kaçtığı da, sığındığı da şehirdir. Kalabalıklardan kaçır, ama sonunda kalabalıklara sığırır bunalduğında, caddelere, sinemalara atar kendini. Binalar, insanlar, yüzeysel ilişkiler üzerine geldiğinde şehrin kuytu bir yerini ya da şehrin uzak bir köşesindeki başka birini ya da o insanın hayalini kovalar. Yetişkin bir insan olarak girdiği her türlü ilişki onu boğacak gibi olduğunda çocukluğunu özler. Çocukluğu gibi çocukluğundaki şehir de uzaklarda kalmıştır, o uzak şehri anımsamaya çalışır bir nebze avunabilmek için. Şehirde değişmeden kalmış bir şeylerin izini sürer – çoğu kez bulamaz.

Aldo Rossi, *Şehrin Mimarisi* adlı çalışmasında şehri bir sanat yapıtı olarak görüp göremeyeceğimizi tartışırken Lewis Mumfold’dan şu alıntıyı yapar: “*Şehir tıpkı bir mağara, bir uskumru akını ya da bir karınca yuvası gibi doğal bir olgudur. Ama aynı zamanda bilinçli bir sanat yapıtıdır ve komünal çerçevesi içinde birçok daha basit,*

*daha kişisel sanat biçimini barındırır. İnsan zihni şehir içinde biçimlenir, buna karşılık kentsel biçimler de insan zihnini koşullandırır, çünkü şehirlerde -sınır çizgileri ve silüetlerde, yatay düzeylerin ve dikey dorukların belirlenmesinde, doğal yerlerden yararlanırken ya da onu yok sayarken- mekânın yeniden örgütlenmesi en az zamanıninki kadar sanatsaldır... Şehir hem kolektif yaşama yönelik maddi bir hizmettir hem de böyle elverişli koşullarda ortaya çıkan bu kolektif amaç ve ittifakların bir simgesidir. Dilin kendisiyle birlikte şehir, insanoğlunun en büyük sanat yapıtı olmayı sürdürür.”*²

Rossi, kentsel artifaktların [Rossi’ye göre bu kavram yalnızca şehirdeki fiziksel bir varlığı değil, aynı zamanda şehrin bütün tarihini, coğrafyasını, yapısını, şehrin genel yapısıyla bağını da içerir] maddî yapılar olmakla birlikte, maddeden farklı bir şey olduğunu, “belirlenmiş olmalarına rağmen kendilerinin de belirle[diğine]” dikkat çeker.

Edebiyatçı, modern şehir hayatındaki insanın hallerini yazarken bazen bilinçli bazen de el yordamıyla şehrin kendisinde neleri belirlediğini ya da neleri belirlememesi isteyeceğini araştırmak zorunda kalır. Özlediği şehri yazmak ister, özlediği şehrin yaşadığı değişimin izlerinde kendi hayatına ya da hikâyesini anlatmak istediği insanın hayatına dair bir şeyler bulmaya çabalar. Kimi zaman şehri alır yapıtının odağına koyar, kimi zaman arka plana yerleştirir. Ama çoğu kez basit bir fon olmaz şehir, yukarıda anlatmaya çalıştığım çelişkilerin, insanlık hallerinin görünür hal aldığı bir etkileşim alanı olarak var olur yapıtın içerisinde.

Kendi şehrimizde daüssıla

Günümüz insanı göçebe bir hayat

sürüyor. Kendimizi yerleşik hissetmemiz giderek daha az mümkün. Çeşitli nedenlerle –gönüllü ya da zorunlu– göç edip duruyoruz. Doğup büyüdüğümüz şehirden uzaklarda sürdürüyoruz hayatımızı, öte yandan göç etmesek bile yaşadığımız şehir zaman içerisinde öyle hızla değişiyor ki, kırk yıldır yaşadığımız yeri tanıyamıyor, kendi şehrimizde daüssıla çekiyoruz.

Bu göçebelik, yersiz yurtsuzluk hissi de günümüz edebiyatında sık rastladığımız bir izlek. Bu yersiz yurtsuzluk hissini “dünya vatandaşlığı”na dönüştürenler de var kuşkusuz. Bu gibi yazarların metinlerini okurken sürekli bir “yolculuk hali” hissederiz. Turistik bir edebiyat değil kast ettiğim; belli belirsiz bir tutunma, yerleşebilme çabası da var bu gibi metinlerde – çoğu zaman bunun imkânsızlığı da yoğun bir biçimde hissedilir. Kopup geldiği yerden bütünüyle kopmamış bir bireyin bu yeni şehirde yaşayıp ettikleri günümüz insanının çeşitli sorunlarına götürür bizi. Ev-yuva arayışı, yabancılaşma, yalnızlık, kültürel farklılıklar, eski halimize, doğup büyüdüğümüz şehre dönemeyeceğimizi bilmek... Belki en çok da yeniden başlama arzusu ve/veya bunun imkânsızlığı.

Anlatıcının ya da kahramanın dış dünyadan hiç söz etmediği, neredeyse “bimekân” metinler yok mu? Onlar da var. Ama bu gibi metinleri okurken bile mekânın yokluğu bir anlam taşır çoğunlukla. Mekânsızlık hissi bize, dış’ın önemsizleştiğini, belki de bu nedenle iç’e ilginin arttığını sezdirir. Şehir (ya da mekân), bu nedenle, edebiyatta kendisinden söz edilmese bile hissedilen bir şey halini alabilir. Shlink’in vatan için söylediklerini şehir için de düşünemez miyiz:

“*Vatan, yer-olmayandır. Vatan, ütopyadır. En yoğun olarak, uzağa gidildiğinde veya eksikliği hissedildiğinde*

*yaşanır; esas vatan duygusu, sıla hasretidir. Ama başka yere gitmeden de, vatan duygusu eksikliği duyulandan beslenir; artık veya henüz olunmayan bir halden...”*³

Günümüz edebiyatçısı için çoğu kez şehir de böyle bir yer, sürekli özlediğimiz, ona duyduğumuz özlemde beslenen bir ütopya.

Şehirlerin büyük şantiyelere dönüştüğü günümüzde giderek daha da artacağa, artarken de farklı bir hal alacağa benziyor yaşayacağımız karmaşalar, özlemler. Kentsel dönüşüm, yeni imar projeleri, depreme karşı binaların yenilenmesini özendirmek amacıyla artırılan bina yükseklikleri, rant düşkünlüğü, inşaat teknolojisinin gelişmesiyle kısalan bina yapım süreleri sonucunda birkaç yıl içerisinde kendimizi bambaşka şehirlerde buluyoruz, daha da bulacağız bu gidişle. Şehir merkezlerinin turistik alanlara ya da soylulaştırma projeleriyle üst sınıflara tahsisi sonucunda “şehir hayatı” dendiğinde aklımıza gelen imgeler de değişecek. Bu yüzyılın “Aylak Adam”ı bu gidişle kalabalık caddelerde, sinema salonlarında değil, alışveriş merkezlerinde, şehrin dışındaki sitelerin yeşil alanlarında dolaşacak; *Yenişehir’de Bir Öğle Vakti*’nin benzeri, otuz küsur katlı bir apartmanın aydınlığında, koridorlarında, asansörlerinde geçecek. ▼

- 1 G. Lukacs, *Roman Kuramı*, çev: Cem Soydemir, Metis Yayınları, 2011 (3. Basım).
- 2 Aldo Rossi, *Şehrin Mimarisi*, çev: Nurdan Gürbilek, Kanat Kitap, 2006, s. 195.
- 3 Akt. Tanıl Bora, *Medeniyet Kaybı: Milliyetçilik ve Faşizm Üzerine Yazılar*, Birikim Yayınları, 2006.

Bu yazı, *Varlık* dergisinin Kasım 2006 tarihli 1190. sayısında yer alan “Şehirde Edebiyat Edebiyatta Şehir” başlıklı yazının gözden geçirilerek genişletilmiş halidir.

ÇOĞUNLUK (FİLMİ) ÜZERİNE SERBEST ÇAĞRIŞIMLAR

Mehmet Şarman

1- Çoğunluk muktedirdir, bencildir, suskundur zulmün karşısında, dahası hep görmezden gelendir. Bazen baba, çoğu zaman devlet, sonuçta hep egemen olandır. Ama azınlık onun vicdan azabıdır, kâbuslarıdır, köşe başlarında, gecekonduarda, arkadan çarpılmış kötü model bir arabada, çamurlu yollarda, bir inşaat başında karşısına çıkar çoğunluğun, durmadan kendini hatırlatır. Bir şey değişir mi? Bir şeyler değişirse çoğunluk olmaktan çıkar. Türkiye açısından bu değişim maalesef çok yavaş ve sancılı oluyor.

2- Bir hayat bilgisi kitabının orta sayfalarında erkek çocuğun arabalarıyla oynayıp kız çocuğun pembe bebeğini kucağına alıp annenin kahve ikram ettiği babanın da televizyon kumandasını elinde bulundurduğu modern Türkiye aile albümünden bu fotoğrafı arsız bir çocuk edasından çok gün görmüş bir olgunlukla çekip çıkaran ve ortadan cart diye ikiye ayırıp yapbozlara bölüp “Bir de böyle baksan” diyen “bölücü” bir film.

3- Metekan Orta Asya’nın bağrından dörtnele koşup gelmiş bir isim. Babanın gölgesi. Söz hakkı verilmemiş, sadakat ve ailenin saadeti adına bütün

hareketleri kısıtlanmış, kendisi olmaktan çok babasının rolünü devam ettirmek, devletin, toplumun yegâne temeli olan ailenin bekasını sağlamak için önce askere gidip bir de evlenmek için sırada bekleyen zavallı evlat. Gel gör ki, evdeki hesap ülkeye uymuyor. Sevgisiz büyütülmüş, korkutulmuş, bu yüzden hayattan, gerçeklerden kopuk, rüşvet vermeyi beceremeyen, ama komando olması istenilen bir kukla. Mete ne yapsın?

4- Peki Metecim ile bir vicdani retçi arasındaki mesafeyi hangi aletle ölçeceğiz? Bu binlerce kilometrelik mesafeden dolayı iki yakası bir araya gelmeyen etik ve adalet yüzünden kaç bin can ölmüş. Bu uzun yoldan faşizm dört nala at koştururken, artık insanlara, “faşizmin bir toplumsal ideolojiden çok, aile ortamlarında el bebek gül bebek yetişen ve çocuktan katil üreten bir şey olduğunu gör” diyen, üstelik bunu gözümüze sokmadan yapmayı başaran nadide bir film.

5- Mete, anneye sorar: “Nasılsın, ne haber?” Anne: “İyilik”. (Zıkkımın kökü... Bu ne ya, nerde hata yaptım... Ben neden bu kadar sevgisiz büyütüm seni... Baban tam bir öküz, bil yavrum... Bu ne yaman bunalım öğlüm... Nerde kutsal aile saadeti, var bi yanlışlık...). Nötr bir kelime, tıpkı

Mete gibi. Ne iyiliği, kim kaybetmiş ki anne bulsun? Öylesine sorulmuş bir soru ile onca sıkıntıya rağmen verilen öylesine bir cevap arasındaki onca keder. Bunun da adı faşizmin tortusu olsun evlat. Tabii anneler pasif izleyici rolüyle besler bu canavarı.

6- Yıllardır hükümetler, ordular eleştirilip duruldu her savaş sonrası molada. Kimse dönüp “İyi de, eline silah tutuşturulup büyük bir coşkuyla adam öldüren bunca katili kim yetiştirdi, insan kulağı kesene bu neslin arka bahçesinde ne var?” diye sormadı. Rutin bir çocuk oyuncuğu olan silah, siz çoğunluk bunca susmasaydınız, bunca duyarsız sevgisiz olmasaydınız, alacak mıydı bunca canı, yaşanacak mıydı onca cürüm? Ne demişti yıllar önce büyük insan Ece Ayhan: *Her yakın zulmün küçük hisseli uzak ortağı çoğunluk.*

7- Mete büyüyünce ne olabilir? Film en iyimser cevabı tercih etmiş: Korkak, oral dönem kalıntısı, duyarsız, mutsuz, ne yapacağını bilmeyen bir insan fotokopisi. Çünkü kumanda babanın elinde zaten, onun küçük televizyonu çalışmaz. Olası ihtimaller aşağıdadır:

Babasının peşi sıra eve girerken ayakkabılarını aynı yerde çıkaran kötü bir müteahhit. Filmin cevabı bu

- en iyimser cevap.

Fanatik bir holigan; maçlarda kavga çıkarıp Diyarbakırspor’u sahalardan kovacak bir babayiğit.

Ülkesine kayıtsız şartsız bağlı, gördüğü her çıkıntı ve dikintiye bir bayrak dalgalandıracak kadar sevdalı, teröristi alnından vurup maaşını hak eden bir en büyük memur asker.

Seri katil. Kel, şişman ve özellikle müteahhitleri öldüren bir inşaat sektörü düşmanı.

Birileri bulup yırtar da maazallah ülke bölünür korkusuyla tüm Türkiye haritalarını özenle alıp saklayan, kadirşinas paranoyak bir arşivci.

Maaşını alıp polisine rüşvetini verip bir taraftan ülke üzerine nutuklar çekip öbür yandan televizyondan bedelli askerlik bekleyen, sonra da Ahmet Kaya’ya çatal fırlatan bir ses sanatçısı.

Son. Çok şey olabilir bu çocuk; ama asla barışın, huzurun, sevginin dili olamaz.

8- Türkiye sineması çok iyi filmler üretecek ve artık biz tabuları, görünmeyenin ardındaki hakikati böyle estetik bir şekilde keşfedeceğiz (inşallah).

9- “Michael Haneke, gel sen de bu ülkede bir film yap, ne olacak” diye sitem eder dururdum. Ama bugün Seren Yüce onun 7. Kıta ve Beyaz Bant adlı filmlerini hakkıyla selamlamıştır. Bir doz daha sertlik istemek kabalık mı olur acaba? Bu arada Vavien adlı harika filmle de yakından arkadaştır Çoğunluk kanımca.

10- Batman’daki film galasında “Nasıl olur da bir Kürt kızı bir Türk erkeğinin altına yatar” diye birileri ayaklanmış.

Bir başka yerde Gitmek filmi için bir vatandaş şöyle nara atmıştı: “Nasıl olur da bir Türk kızı bir Kürt erkeğinin peşinden deli divane olur”.

Seren Yüce’den ve film yapımcılarından ricam, bu ikisini bir tatil adasına göndersin, ellerine birer adet Davaro filminin DVD’sini versin. Onlar da kim alta kim üstte olmalı gibi mühim mevzularda onca ecnebi arasında gözlem yapip uzmanlaşsın. ▼

**Söz verelim mi birbirimize?
Bu dava daha bitmedi.**

**Söz verelim mi birbirimize?
İnsanlık daha ölmedi.**

**Söz verelim mi birbirimize?
Devlet daha hesabını vermedi.**

**Sözümüz söz olsun.
Bu adaletsizlikle yaşamak
hepimize haramdır.**

**Aksi için uğraşan hepimize
helal olsun.**

